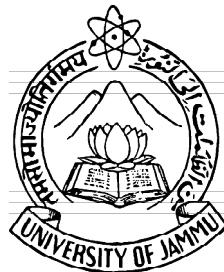

Directorate of Distance Education
UNIVERSITY OF JAMMU
JAMMU

STUDY MATERIAL

FOR

M.A. DOGRI (SEMESTER -IST)

COURSE NO. : 101 **UNIT-I-IV**

Dogri Sahitya Da Itihas San 1960 Tagar **LESSON No. 1-14**

In case of any query

Dr. JATINDER SINGH
T/Incharge M.A. Dogri
Mob : 9596888080

<http://www.distanceeducationju.in>

Printed and Published on behalf of the Directorate of Distance Education,
University of Jammu, Jammu by the Director, DDE, University of Jammu,
Jammu.

M.A. DOGRI

COURSE CONTRIBUTORS

Prof. Sushma Sharma

Lesson No. - 7 to 14

Prof./Head

Dept. of Dogri

University of Jammu, Jammu

Dr. Padam Dev Singh

Lesson No. - 1 to 6

Asstt. Prof.

Dept. of Dogri

University of Jammu, Jammu

Content Editing/Proof Reading

Dr. Manoj Heer

© Directorate of Distance Education, University of Jammu, Jammu, 2022

- All rights reserved. No part of this work may be reproduced in any form, by mimeograph or any other means, without permission in writing from the DDE, University of Jammu.
- The script writer shall be responsible for the lesson/script submitted to the DDE and any plagiarism shall be his/her entire responsibility.

UNIVERSITY OF JAMMU

DOGRI

SEMESTER-1st

Examinations to be held in December 2019, December 2020 & December 2021 onwards

Course No. : DOG101

Title : Dogri Sahitya Da Itihas san

Duration : 03 hours

1960 Tagar

Credits : 6

Maximum Marks : 100

- a) Semester Examination : 80
b) Sessional Assessment : 20

सलेबस

1. अजकणी डोगरी कविता (संकलन)-साहित्य अकादेमी, नमीं दिल्ली
2. पैहला फुल्ल-श्री बी. पी. साठे, प्रकाशक-डोगरी संस्था, जम्मू
3. डोगरी पद्य दा इतिहास-सन् 1960 तगर
4. डोगरी गद्य दा इतिहास-सन् 1960 तगर

सलेबस दी बंड

यूनिट-1

सलेबस लेई निर्धारित कविता-संकलन 'अजकणी डोगरी कविता'
ते 'पैहला फुल्ल' कहानी संग्रेह थमां द'ऊं पद्याशें दी सप्रसंग व्याख्या 8,8

यूनिट-2

सन् 1960 तगर दे डोगरी-पद्य साहित्य बारै सुआल

- (a) Long Answer Type Question 12
(b) Short Answer Type Question 04

यूनिट-3

सन् 1960 तगर दे डोगरी-गद्य साहित्य दे इतिहास बारै सुआल

- (a) Long Answer Type Question 12
(b) Short Answer Type Question 04

યૂનિટ-4

સલેબસ લેઇ નિર્ધારત કહાની-સંગ્રહ ‘પૈહલા ફુલ્લ’ દે લેખક તે કહાનિયે બારે સુઆલ

(a) Long Answer Type Question	12
(b) Short Answer Type Question	04

યૂનિટ-5

અજકણી ડોગરી કવિતા (સંકલન) દી કવિતા દે કવિયે બારે સુઆલ

(a) Long Answer Type Question	12
(b) Short Answer Type Question	04

સહાયક પુસ્તકો :

1. ડોગરી ભાષા તે અદબ દી ઇતિહાસક પરચોલ : દેશબન્ધુ ડોગરા ‘નૂતન’
2. આધુનિક ડોગરી સાહિત્ય ઇક પરિચે : પ્રો. નીલામ્બર દેવ શર્મા
3. ડોગરી સાહિત્ય દા ઇતિહાસ : શિવનાથ, સાહિત્ય અખાડેમી, નર્માં દિલ્લી
4. ડોગરી સાહિત્ય દા ઇતિહાસ : જિતેન્દ્ર ઉધમપુરી
5. ડોગરી સાહિત્ય અલોચના : ડોગરી રિસર્ચ સેન્ટર, જમ્મુ યૂનિવર્સિટી આસેઆ પ્રકાશત
6. શીરાજા ડોગરી : સાહિત્ય-અલોચના અંક : જમ્મુ-કશ્મીર અકેડમી આફ આર્ટ, કલ્ચર તે લેંગ્વેજિઝ આસેઆ પ્રકાશત
7. દશ ગ્રન્થાવલી : પ્રો. ગૌરી શંકર
8. કવિ હરદાશ : જમ્મુ-કશ્મીર અકેડમી આફ આર્ટ, કલ્ચર તે લેંગ્વેજિઝ આસેઆ પ્રકાશત
9. કવિ પરમાનંદ અલમસ્ત : જમ્મુ-કશ્મીર અકેડમી આફ આર્ટ, કલ્ચર તે લેંગ્વેજિઝ આસેઆ પ્રકાશત

NOTE FOR PAPER SETTING :

There will be one question from each unit (containing a & b part) with 100% internal choice and the candidates will be required to answer all the questions (total questions to be attempted will be five).

विशेष-सूची

सफा नं.

Unit-I सप्रसंग व्याख्या	4-24
(पाठ सं. 1-3)	
Unit-II कवियें दा जीवन-परिचे ते डोगरी कविता-	25-60
साहित्य गी उंदा योगदान	
(पाठ सं. 4-6)	
Unit-III डोगरी साहित्य दा इतिहास सन् 1960 तगर	61-101
(पाठ सं. 7-10)	
Unit-IV डोगरी साहित्य दा इतिहास सन् 1960 तगर	102-130
(पाठ सं. 11-14)	

M.A. DOGRI

Course No-101	Unit - I	Reference to Context
Ajkani Dogri Kavtia		Lesson 1, 2, 3

ਨੋਟ : ਤ੍ਰੈਨੈਂ ਪਾਠੋਂ (ਲੈਸਨੋਂ) ਚ ਤੈ-ਤੈ ਕਵਿਤਾ-ਅਂਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟਾਂ ਵਿਖੇ ਕੀਤੀ ਗੇਂਦੀ ਐ ।

- 1.0 ਰੂਪਰੇ ਖਾ
- 1.1 ਉਦੇਸ਼
- 1.2 ਪਾਠ-ਪਰਿਚੇ
- 1.3 ਪਾਠ-ਪ੍ਰਕਿਧਾ
 - 1.3.0 ਪੈਹਲੇ ਕਵਿਤਾ ਅਂਸ਼ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟਾਂ ਵਿਖੇ
 - 1.3.1 ਦੂਜੇ ਕਵਿਤਾ-ਅਂਸ਼ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟਾਂ ਵਿਖੇ
 - 1.3.2 ਤ੍ਰਿਯੇ ਕਵਿਤਾ-ਅਂਸ਼ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟਾਂ ਵਿਖੇ
- 1.4 ਸਾਰਾਂ ਸ਼
- 1.5 ਵਿਦਾਰਥੀਂ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਆਸਤੈ ਤੈ ਕਵਿਤਾ-ਅਂਸ਼ ਪਾਠ-ਪੁਸ਼ਟਕ ਥਮਾਂ
- 1.6 ਸਹਾਯਕ ਪੁਸ਼ਟਕਾਂ
 - 1.1 ਉਦੇਸ਼
 - 1.1.1 ਪਾਠ-ਪਰਿਚੇ
 - 1.1.2 ਪਾਠ-ਪ੍ਰਕਿਧਾ
 - 1.1.3 ਪੈਹਲੇ ਕਵਿਤਾ-ਅਂਸ਼ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟਾਂ ਵਿਖੇ
 - (ਕ) ਕਵਿਤਾ-ਅਂਸ਼ ਦੀ ਪਾਠ ਸਮਗ੍ਰੀ ਤੇ ਉਸਦਾ ਸਂਦਰਭ

- (ਖ) ਕਵਿਤਾ—ਅੰਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ੰਗ
- (ਗ) ਕਵਿਤਾ—ਅੰਸ਼ ਦੀ ਵਾਖਿਆ
- 1.1.4 ਦੂਜੇ ਕਵਿਤਾ—ਅੰਸ਼ ਦੀ ਸਪ੍ਰਸ਼ੰਗ ਵਾਖਿਆ
- (ਕ) ਕਵਿਤਾ—ਅੰਸ਼ ਦੀ ਪਾਠਿਆ ਸਮਗ੍ਰੀ ਤੇ ਉਸਦਾ ਸੰਦਰਭ
- (ਖ) ਕਵਿਤਾ—ਅੰਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ੰਗ
- (ਗ) ਕਵਿਤਾ—ਅੰਸ਼ ਦੀ ਵਾਖਿਆ
- 1.1.4 ਤ੍ਰਿਧੇ ਕਵਿਤਾ—ਅੰਸ਼ ਦੀ ਸਪ੍ਰਸ਼ੰਗ ਵਾਖਿਆ
- (ਕ) ਕਵਿਤਾ—ਅੰਸ਼ ਦੀ ਪਾਠਿਆ ਸਮਗ੍ਰੀ ਤੇ ਉਸਦਾ ਸੰਦਰਭ
- (ਖ) ਕਵਿਤਾ—ਅੰਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ੰਗ
- (ਗ) ਕਵਿਤਾ—ਅੰਸ਼ ਦੀ ਵਾਖਿਆ
- 1.1.5 ਤ੍ਰਿਧੇ ਕਵਿਤਾ—ਅੰਸ਼ ਦੀ ਸਪ੍ਰਸ਼ੰਗ ਵਾਖਿਆ
- (ਕ) ਕਵਿਤਾ—ਅੰਸ਼ ਦੀ ਪਾਠਿਆ ਸਮਗ੍ਰੀ ਤੇ ਉਸਦਾ ਸੰਦਰਭ
- (ਖ) ਕਵਿਤਾ—ਅੰਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ੰਗ
- (ਗ) ਕਵਿਤਾ—ਅੰਸ਼ ਦੀ ਵਾਖਿਆ
- 1.1.6 ਵਿਦ्यਾਰਥੀਓਂ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਆਸਟੈਂ ਤ੍ਰੈ ਕਵਿਤਾ—ਅੰਸ਼ ਪਾਠਿਆ—ਪੁਸ਼ਟਕ ਥਮਾਂ

ਨੋਟ : ਇਸੈ ਚਾਲ੍ਹੀ ਦੁਇ ਤੇ ਤ੍ਰਿਧੇ ਲੈਸਨੋਂ (ਪਾਠੋਂ) ਚ ਬੀ ਤ੍ਰੈ—ਤ੍ਰੈ ਕਵਿਤਾ—ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸਪ੍ਰਸ਼ੰਗ ਵਾਖਿਆ ਤੇ ਅਭਿਆਸ ਤਿੱਤੇ ਗੇਂਦੇ ਨ ।

M.A. DOGRI

Course No. 101
Reference to Context

Unit - I
Lesson : 1

- 1.0 रूपरेखा
- 1.1 उद्देश्य
- 1.2 पाठ-परिचे
- 1.3 पाठ-प्रक्रिया
 - 1.3.0 पैहलੇ ਕਵਿਤਾ ਅੰਸ਼ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਵਾਖਿਆ
 - 1.3.1 ਦੂਜੇ ਕਵਿਤਾ-ਅੰਸ਼ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਵਾਖਿਆ
 - 1.3.2 ਤ੍ਰਿਧੇ ਕਵਿਤਾ-ਅੰਸ਼ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਵਾਖਿਆ
- 1.4 ਸਾਰਾਂ ਥਾ
- 1.5 ਵਿਦਾਰਥੀਂ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਆਸ਼ਤੀ ਤੋਂ ਕਵਿਤਾ-ਅੰਸ਼ ਪਾਠ-ਧੁਤਕ ਥਮਾਂ
- 1.6 ਸਹਾਯਕ ਪੁਸ਼ਟਕਾਂ
- 1.1 ਉਦ्दੇਸ਼ਯ
 - (ਕ) ਕਵਿਤਾ-ਅੰਸ਼ ਦੀ ਵਾਖਿਆ ਪਢਨੇ ਪੱਕੇ ਵਿਦਾਰਥੀਂ ਤੋਂ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੇ ਪੂਰੇ ਸੰਦਰਭ ਕਨੈ ਪਰਿਚਿਤ ਹੋਈ ਸਕਡਨ ।
 - (ਖ) ਕਵਿਤਾ-ਅੰਸ਼ ਚ ਕਵਿ ਦ੍ਰਾਰਾ ਵਕਤ ਕੀਤੇ ਗੇਂਦੇ ਵਿਚਾਰੋਂ ਦੀ ਗੂਢ ਤੇ ਵਿਸ਼੍ਵਾਸ ਜਾਨਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੀ ਸਕਡਨ ।
 - (ਗ) ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਨ ਸਮੇਤ ਵਾਖਿਆ ਪਢਨੇ ਪੱਕੇ ਵਿਦਾਰਥੀਂ ਵਿਸ਼ੇ-ਸਮਗ੍ਰੀ ਗੀ ਸ਼ੈਲ ਚਾਲਲੀ ਸਮਝਨੇ ਤੇ ਉਸਦੇ ਬਾਰੇ ਚ ਅਪਨੇ ਵਿਚਾਰੋਂ ਗੀ ਵਾਖਿਆਤਮਕ ਰੂਪਾ ਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨੇ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੀ ਸਕਡਨ ।

1.2 पाठ-परिचे

इस पाठ च 'प्रीत', 'कलर्क' ते 'छड़ी दिक्खने आहली अक्ख नेई' इ'नें त्रौं कविताएं दे पद्यांशें दा प्रसंग दस्सियै व्याख्या कीती गेदी ऐ ।

1.3 पाठ-प्रक्रिया

- (क) हर इक कविता-अंश दा पैहले परिचे दित्ता गेदा ऐ, जिस च कविता दे सिरलेख कविता दे कवि ते पाठ्य-पुस्तक दा नां जिस च ओह कविता-अंश प्रकाशित ऐ ।
- (ख) हर इक कविता-अंश दा उसदी कविता-विशेष दे संदर्भ च प्रसंग दस्सेआ गेदा ऐ, जिस कन्नै उस कविता-अंश दा कविता-विशेष दी विशे-वस्तु कन्नै सरबंध व्यक्त कीता गेदा ऐ ।
- (ग) कविता-अंश च बखाने गेदे विचार दी व्याख्या कीती गेदी ऐ तां जे विद्यार्थी उस विचार गी शैल चाल्ली समझी सकन ।

एह व्याख्या उस विचार दे संदर्भ च होर-होर मसालां देइयै पुश्टी कीती गेदी ऐ, जिस कन्नै विद्यार्थी दी विचार शक्ति च प्रौढ़ता आई सकै ते ओह आपूं बी कुसै विचार गी खोहल्लियै समझने च समर्थ होई सकन । होई सकै ते विचार कन्नै सरबंधत क्षेत्र च मसालां, युक्तियां ते दलीलां देइयै विचार दी पुश्टी करने च बी समर्थ होई सकन ।

1.3.0 पैहला कविता-अंश ते उसदी सप्रसंग व्याख्या

प्रीत नां सुने दिएं सौंगलीं बझदी ऐ – नां एह राज परबन्धे कन्ने,
प्रीत ते कुसै मन, कुसै दी बसदी ऐ – उच्छडे भाग सरबनधे कन्ने ।
प्रीतमां अऊं कुतै सद्दी दी जन्नी आं – नां कुतै बास्ते छंदे कन्ने,
नां मनमोहनियां मेरिया साथनां – नां कोई मेल मनचंदे कन्ने ।

(क) संदर्भ :

प्रस्तुत सतरां साढी पाठ्य पुस्तक 'अजकणी डोगरी कविता' चा 'प्रीत' नां दी कविता थमां लैतियां गेदियां न । इस कविता दे कवि न किशन स्मैलपुरी होर । इस कताबा दा सम्पादन ओम गोस्वामी ते नीलाम्बर देव शर्मा होरैं कीते दा ऐ ।

(ख) प्रसंग :

कवि ने इ'नें पंगतियें च प्रीत दे सरूप ते सुआतम गी बांदे करदे होई गलाए दा ऐ जे प्रीत

ਦਾ ਨਾਤਾ ਇਕ ਏਸਾ ਨਾਤਾ ਏ ਜੇਹੜਾ ਮੀਰੀ, ਗਰੀਬੀ, ਊਂਚ, ਨੀਚ, ਚੰਗੀ, ਮੰਦੀ ਕਿਥ ਨੇਈ ਦਿਖਦਾ। ਨਾਂ ਇਸਗੀ ਕੋਈ ਕੁਸੈ ਚੀਜਾ ਦਾ ਲੁਭ ਏ ਨਾਂ ਲਾਲਚ । ਏਹ ਨਿਮਲ, ਨਿਰਲੇਪ ਤੇ ਆਪਮੁਹਾਰਾ ਸਰਬਂਧ ਏ, ਜੇਹੜਾ ਕੁਸੈ ਕਰੰ ਆਹਲੇ ਗੀ ਨਸੀਬ ਹੋਂਦਾ ਏ ।

(ਗ) ਵਾਖਿਆ :

ਕਥਿ ਦੇ ਆਖਨੇ ਦਾ ਮਤਲਬ ਏ ਜੇ ਪ੍ਰੀਤ ਧਾਨੀ ਹਿਰਖ ਪਾਰ ਦੇ ਰਿਖਤੇ ਗੀ ਸੁਨੇ ਚਾਂਦੀ ਦਿਧੇ ਸੌਂਗਲੋਂ ਕਨੈ ਨੇਈ ਬਨ੍ਨੇਆ ਜਾਈ ਸਕਦਾ ਅਰਥਾਤ् ਇਸ ਰਿਖਤੇ ਦਾ ਧਨ—ਦੌਲਤ ਕਨੈ ਕੋਈ ਸਰੋਕਾਰ ਨੇਈ ਹੋਂਦਾ ਤੇ ਨਾਂ ਗੈ ਏਹ ਰਿਖਤਾ ਰਾਜੇ—ਮਹਾਰਾਜੇਂ ਤੇ ਬਡੇ—ਬਡੇ ਓਹਦੇ ਦੀ ਤਾਂਹਗ ਰਖਦਾ ਏ । ਏਹ ਤੇ ਇਕ ਨੇਹੀਂ ਚੀਜ਼ ਏ ਜੇਹੜੀ ਕੁਸੈ ਦੇ ਮਨੈ ਚ ਕੁਸੈ ਦੁਏ ਆਸਟੈ ਬਸਦੀ ਏ ਤੇ ਕੁਸੈ ਉਚੀ ਕਿਸਮਤ ਆਹਲੇ ਦੇ ਭਾਗੋਂ ਚ ਹੋਂਦੀ ਏ, ਅਰਥਾਤ् ਜਿਸਦੇ ਮਨੈ ਚ ਹਿਰਖ—ਪਾਰ ਦਾ ਨਾਤਾ ਪਲਦਾ ਏ ਤੇ ਜਿਸ ਆਸਟੈ ਏਹ ਨਾਤਾ ਹੋਂਦਾ ਏ ਓਹ ਲੋਕ ਬਡੇ ਭਾਗਵਾਨੁ ਹੋਂਦੇ ਨ ।

ਇਸ ਬਾਰੈ ਪ੍ਰੀਤ ਅਪਨੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਗੀ ਆਪੂਂ ਗਲਾਂਦੀ ਏ ਜੇ ਮੈਂ ਕੁਸੈ ਦੇ ਸਫ਼ਲਾ—ਬਲਾਨੇ ਜਾ ਤਰਲੇ—ਮਿਨਤਾਂ ਤੇ ਛੱਦੇ—ਵਾਸਤੇ ਪਾਨੇ ਪਰ ਬੀ ਨੇਈ ਜਾਂਦੀ । ਇਸ ਬਾਰੈ ਓਹ ਹੋਰ ਸ਼ਹਿਰ ਕਰਦੇ ਹੋਈ ਆਖਦੀ ਏ ਜੇ ਜਿਨ੍ਹੇ ਕਨੈ ਮੈਂ ਨਾਤਾ ਜੋਡਨੀ ਆਂ ਓਹ ਮੇਰਿਆਂ ਨਾਂ ਸਾਥਨਾਂ ਨਾਂ ਗੈ ਮਨ ਮੋਹਨਿਆਂ ਸ਼ੈਲ—ਸ਼ਲੈਪੇ ਦਿਧਾਂ ਮੂਰਤਾਂ ਹੋਂਦਿਆਂ ਨ ਤੇ ਨਾਂ ਗੈ ਮੇਰੀ ਸਾਥ—ਸੰਗਤੀ ਮਨਚਾਂਦੇ ਕਨੈ ਅਰਥਾਤ् ਮਨੈ ਦੇ ਚਨ੍ਹੇ ਕਨੈ ਹੋਂਦੀ ਏ ਪਰ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਤੇਰੇ ਘਰ ਅਪਨੀ ਹਿਰਖੈ ਦੀ ਤਨ੍ਹੇ ਚ ਬੜੀ ਦੀ ਔਨੀ ਆਂ ਮਿਗੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਜਬਰਦਸ਼ੀ ਨੇਈ ਆਹਨਦੀ ਏਹ ਹਿਰਖੈ ਦੀ ਭੋਰ ਏ ਜੇਹੜੀ ਸਿਕੀ ਤੇਰੇ ਘਰ ਲੇਈ ਆਂਦੀ ਏ ਵਰਨਾ ਮੇਰਾ ਅਪਨਾ ਕੋਈ ਬਸ ਨੇਈ, ਪਰ, ਤੁਗੀ ਛੰਦਾ ਈ ਤੂਂ ਮੇਰਾ ਏਹ ਮੇਦ ਅਪਨੇ ਸਾਕ—ਸਰਬਨਧੋਂ ਕਨੈ ਬੀ ਨੇਈ ਖੋਹਲ੍ਹਾਂ ।

1.3.1 ਦੂਆ ਕਵਿਤਾ ਅਂਸ਼ ਤੇ ਉਸਦੀ ਸਹਪ੍ਰਗਂਗ ਵਾਖਿਆ

ਢਿਲੈ—ਮੈਲੇ ਟਲੇ, ਸਿਰ ਸਾਫੇ ਦਾ ਮਨਾਸਾ ਏ,
ਬਸਤੇ ਕਨੈ ਕਚਛੈ ਹੇਠ ਲਿਫੀ ਗੇਦਾ ਪਾਸ਼ਾ ਏ ।
ਥੁਡਿਆਂ ਕੁਡਗਰਿਆਂ ਫਕੈ ਦਿਆਂ ਆਰਕੋਂ,
ਯੋਡ—ਯੋਡ ਬਾਂਹ ਦਾ ਟਲਿਆਂ ਆਲਾ ਇਕ ਝਾਸ਼ਾ ਏ ।
ਤਸੀ ਪਿਚ੍ਛੂ ਤਵਡੀ ਦੀ, ਗੋਡ੍ਹੇ ਜਾਤ ਬਾਕੇ ਦਾ,
ਫਿਡ੍ਹਾ ਜੋੜਾ ਘਸੇਆ ਦਾ ਹਸ਼ਾ ਜਾ ਦਾ ਹਾਸਾ ਏ ।

(ਕ) ਸੰਦਰਭ :

ਏਹ ਕਵਿਤਾ—ਅਂਸ਼ ਸਾਫ਼ੀ ਪਾਠਿ—ਪੁਸ਼ਟਕ ‘ਅਜਕਣੀ ਭੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ’ ਚਾ ‘ਕਲਰਕ’ ਨਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਚਾ ਲੈਤਾ ਗੇਦਾ । ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਕਥਿ ਸ਼ਭੁਨਾਥ ਸ਼ਾਰਮਾ ਹੋਰ ਨ ।

(ਖ) ਪ੍ਰਸਾਂਗ :

ਸਮੁਨਾਥ ਹੁੰਦੀ ਕਵਿਤਾ ਤਾਂਦੇ ਵਕ਼ਿਤਵ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਏ । ਸਮੇਂ ਦੇ ਪੈਹਿਧੋਂ ਤਾਂਦੇ ਜੀਵਨ ਉਪਰ ਜੇਹੜੇ ਨਸ਼ਾਨ ਪਾਏ ਓਹਦੀ ਛਾਯਾ ਤਾਂਦੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਸੌ ਫੀਸਦੀ ਲਭਦੀ ਏ । ਸਰਕਾਰੀ ਤੇ ਦਪਤਰੀ ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਦੀ ਸਭਨੋਂ ਥਮਾਂ ਬੜੀ ਮਸਾਲ ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਚ ਦਿਕਖੀ ਜਾਈ ਸਕਦੀ ਏ ।

(ਗ) ਵਾਖਿਆ :

ਕਵਿ ਦਾ ਗਲਾਨਾ ਏ ਜੇ ਕਲਰਕ ਨਾਂਡ ਦਾ ਮਾਹਨੂ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਇਕ ਅਹਮ ਹਿੱਸਾ ਏ ਜੇਕਰ ਕਲਰਕ ਨੇਈ ਹੋਏ ਤਾਂ ਦੁਨਿਆਂ ਚ ਰੋਲ ਜਨ ਪੇਈ ਜਾ । ਸਮਾਜੀ ਕਮ਼ ਕਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨਿਜਮ ਕਨੂਨ ਇਕ ਪਾਸੇ ਪੇਦੇ ਰੇਹੀ ਜਾਨ । ਪਰ ਪਤਾ ਨਿੰ ਕੀ ਪਹੀ ਬੀ 'ਕਲਰਕ' ਨਾਂਡ ਦਾ ਜੀਵ ਭਾਏ ਕਿਨਾ ਬੀ ਕਮ਼ ਕਰੈ ਉਸੀ ਕੋਈ ਨੇਈ ਸਰਾਂਹਦਾ ਇਤਥੁੰ ਤਗਰ ਜੇ ਇੱਨੀ ਮੇਹਨਤ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਸਗੀ ਅਪਨਾ ਤੇ ਅਪਨੇ ਟਬਰਾ ਦਾ ਫਿਲੂ ਭਰਨਾ ਬੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਪੌਂਦਾ ਏ । ਕਵਿ ਦਾ ਗਲਾਨਾ ਏ ਜੇ ਏਹ ਖੂਹ ਇੱਨਾ ਛੂਂਹਗਾ ਏ ਜੇ ਇਕ ਘੜਾ ਪਾਨੀ ਆਸਤੈ ਇਕ ਘੜਾ ਪਸੀਨੇ ਦਾ ਬਲੀਦਨ ਮੰਗਦਾ ਏ । ਕਵਿ ਕਲਰਕ ਦੀ ਇਸ ਭੈਡੀ ਸਥਤਿ ਦਾ ਕਾਰਣ ਘੜ੍ਹ ਤਲਬ ਗੀ ਸਨਦਾ ਏ ਉਸਦਾ ਗਲਾਨਾ ਏ ਜੇ ਕਲਰਕ ਦੇ ਸਿਰੈ ਪਰ ਜੇਹੜਿਆਂ ਜਿਮੇਵਾਰਿਆਂ ਨ, ਤਾਂਨੋਂਗੀ ਥੋਹੜੀ ਹਾਰੀ ਤਲਬੇ ਕਨੈ ਨੇਈ ਨਭਾਧਾ ਜਾਈ ਸਕਦਾ । ਕਵਿ ਕਲਰਕ ਦੀ ਸਮਾਜ ਚ ਅਹਸਿਯਤ ਗੀ ਸਮਝਦਾ ਏ ਤਾਂ ਗੈ ਅਪਨੀ ਕਵਿਤਾ ਰਾਹੋਂ ਤਨੋਂ ਏਹ ਦਸ਼ਨੇ ਦੀ ਕੋਥਾਂ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ ਜੇ ਇਨੋਂ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਕਲਰਕ ਦੀ ਅਹਸਿਯਤ ਦਾ ਅਦੂ ਪਤਾ ਲਗਗ ਜਦੂ ਓਹ ਇਸ ਸਮਾਜ ਚ ਨੇਈ ਰੈਹਾਂ ।

1.3.2 ਤ੍ਰਿਧਾ ਕਵਿਤਾ—ਅਂਸ਼ ਤੇ ਉਸਦੀ ਸਪ੍ਰਸਾਂਗ ਵਾਖਿਆ

ਕੋਈ ਅਲਲਾ—ਈਸ਼ਰ ਬਕਖ ਨੇਈ

ਛੱਡੀ ਦਿਕਖਨੇ ਆਹਲੀ ਅਕਖ ਨੇਈ

ਕਦੋਂ ਬੁਤੋਂ ਧੂਪ ਧਖਾ ਕਰਨਾਂ

ਕਦੋਂ ਕਨ੍ਧੋਂ ਸੀਸ ਨੁਆ ਕਰਨਾਂ

ਕਦੋਂ ਲੈਂਹਦੇ—ਚਢਦੇ ਜਾ ਕਰਨਾਂ

ਤ੍ਰੂ ਅਨਦਰ ਰਖਦਾ ਤਕਕ ਨੇਈ

ਛੱਡੀ ਦਿਕਖਨੇ ਆਹਲੀ ਅਕਖ ਨੇਈ ।

(ਕ) ਸਾਂਦਰਭ :

ਕਵਿਤਾ ਦਿਯਾਂ ਏਹ ਪੰਗਤਿਆਂ ਸਾਡੀ ਪਾਠ੍ਯ ਪੁਸ਼ਟਕ 'ਅਜਕਣੀ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ' ਚ 'ਛੱਡੀ ਦਿਕਖਨੇ ਆਹਲੀ ਅਕਖ ਨੇਈ' ਕਵਿਤਾ ਚਾ ਲੈਤਿਆਂ ਗੇਦਿਆਂ ਨ । ਇਸਦੇ ਕਵਿ ਨ ਗੋਗਾਰਾਮ 'ਸਾਥੀ' ।

(ਖ) ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਨ :

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੱਗਤਿਧਿਆਂ ਚ ਕਵਿ ਨੇ ਈਸ਼ਵਰ ਬਾਰੈ ਚ ਮਾਹਨੂ ਦੇ ਅਨ੍ਧਵਿਸ਼ਵਾਸੋਂ ਗੀ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਤੇ ਅਸਲੀ ਪ੍ਰਮੁਖੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੇ ਆਸਟੈ ਅਪਨੇ ਅਨੰਦਰ ਝਾਂਕੀ ਮਾਰਨੇ ਦੀ ਯੁਕਤਿ ਸਮਝਾਈ ਦੀ ਏ ।

(ਗ) ਵਾਖਿਆ :

ਕਵਿ ਦਾ ਭਾਵ ਏ ਜੇ ਓਹ ਪਰਮਸ਼ਕਤਿ ਸਮੂਲਚੀ ਸਿਖਿਆ ਆਸਟੈ ਇਕ ਏ ਪਰ ਇਨਸਾਨ ਗੀ ਇਸਦੀ ਸਮਝ ਨੇਈ ।

ਏਹ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਬਤੋਏਂ ਦੇ ਆਹਲਾ ਲੇਖਾ ਥਾਹਰੋਂ—ਥਾਹਰੋਂ ਉਸਦੀ ਤਪਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਨ । ਕਿਥਾਂ ਲੋਕ ਸੂਰਿਧਿਆਂ ਬੁਤੋਂ ਗੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਮਝਿਆਂ ਉਨ੍ਦੇ ਅਗੋਂ ਧੂਫ ਧਖਾਂਦੇ, ਫਲ—ਮਠੇਆਈ ਚਾਢਦੇ, ਛੈਨੇ—ਘੜੇਓਲ ਬਜਾਂਦੇ, ਮਥੇ—ਟੇਕਦੇ, ਮਾਲਾਂ ਫੇਰਦੇ, ਆਰਤਿਆਂ ਮਜਨ ਗਾਇਆਂ ਉਨ੍ਦੀ ਪ੍ਰਯਾਸ ਕਰਦੇ ਰੌਹਨਦੇ ਨ । ਕਦੋਂ ਤੀਰਥੋਂ—ਥਾਹਰੋਂ ਜਾਇਆਂ ਉਸਦੀ ਤਪਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਨ । ਕਾਈ ਚਢਦੇ ਬਕਖੀ ਜਾਇਆਂ ਉਸਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਦਾ ਏ ਤਾਂ ਕੋਈ ਢਲਦੇ ਬਕਖੀ ਜਾਇਆਂ ਅਪਨਾ ਭਰਮ ਚਕਾਂਦਾ ਏ । ਆਖਦੇ ਨ ਜੇ ਅਲਲਾ ਤੇ ਈਸ਼ਵਰ ਦੋਏ ਬਕਖ—ਬਕਖ ਨ । ਈਸ਼ਵਰ ਹਿੰਦੁਏਂ ਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਏ ਤੇ ਅਲਲਾ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ । ਏਹ ਮੂਰਖ ਲੋਕ ਏਹ ਨੇਈ ਸਮਝਾਦੇ ਜੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅਰਥਾਤ् ਪਰਮਸ਼ਕਤਿ ਇਕੱਹੇ ਏ ਤੇ ਓਹ ਘਰ—ਘਰ ਚ, ਜਰੋ—ਜਰੋ ਚ ਵਾਪਕ ਏ । ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਆਤਮਾ ਬੀ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਅਂਸ਼ ਏ । ਜੇਕਰ ਮਨੁਕਖ ਸਚੀ ਲਗਨ ਕਨੈ ਅਪਨੀ ਅਨੰਤਰ—ਆਤਮਾ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣੈ ਤਾਂ ਉਸਗੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਅਪਨੇ ਅਨੰਦਰ ਗੈ ਹੋਈ ਸਕਦੇ ਨ ਪਰ ਬਸੋਸ ਇਸ ਗਲਲਾ ਦਾ ਏ ਜੇ ਇਨਸਾਨ ਗੀ ਇਸ ਗਲਲਾ ਦੀ ਸਮਝ ਨੇਈ । ਓਹ ਬਤੋਏ—ਭਲਖੋਏ ਦਾ ਥਾਂ—ਥਾਂ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਏ । ਥਾਹਰ—ਕਥਾਹਰ ਪੈਸੇ ਰੋਹੜਦਾ ਤੇ ਬੋਜਾਨ ਮੂਰਤੋਂ ਚ ਉਸਦੀ ਤਪਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਏ ।

1.4 ਸਾਰਾਂਸ਼

ਵਿਦਾਰਥਿਆਂ ਆਸਟੈ ਪ੍ਰੀਤ, ਕਲਰਕ ਤੇ ਛੱਡੀ ਦਿਵਖਨੇ ਆਹਲੀ ਅਕਖ ਨੇਈ ਕੀਵਤਾਏਂ ਦੇ ਪਧਾਰੇ ਵ ਸਪ੍ਰਸ਼ੰਸਨ ਵਾਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗੇਦੀ ਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਵਿਤਾਏਂ ਚ ਕਵਿ ਪ੍ਰੀਤ ਕਵਿਤਾ ਚ ਹਿਰਖੈ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੈ ਦੀ ਗਲਲ, ਕਰਤੇ ਨ ਤੇ, ਕਲਰਕ ਕੀਵਤਾ ਚ ਕਲਰਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਤੇ ਛੰਗ ਦਿਕਖਨੇ ਚ ਮਾਰਨ ਦੇ ਅਨੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸੇ ਗੀ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਤੇ ਅਸਲੀ ਪ੍ਰਮੂਖੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੇ ਅਪਨੇ ਅਦਰ ਝਾਂਕੀ ਮਾਰਨੇ ਦੀ ਯੁਕਤਿ ਸਮਸਾਈ ਦੀ ।

1.5 ਅਭਿਆਸ :

ਹੇਠ ਦੇਤੇ ਦੇ ਕਵਿਤਾ—ਅਂਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਨ ਸਮੇਤ ਵਾਖਿਆ ਕਰੋ :—

- (ਕ) ਸੈਹਿਬਨ ਬੀ ਮੰਨੀ ਕਦੋਂ ਜੇ ਕੁਤੈ ਬਿੰਦ ਭਰ ਗੇਈ,
ਲੋਕਾਂ ਬਜਾਏ ਢੋਲ ਜੇ 'ਚੰਦੂ' ਦੇ ਘਰ ਗੇਈ ।

चंदू दै घर नेई ना मीं फंदू दै घर गेई,
मेलो दै घर जरुर ही मीं बिंद भर गेई ।

(गजल – किशन स्मैलपुरी, सफा – 18)

- (ख) मिगी होर पला, मिगी होर पला, मिगी होर पला साकी ।
कर बोतल पर बोतल खाली, नेई बून्द बचै, नां बचा साकी ॥
तूं भरी–भरी प्याले रखदा चल, मिगी टोई–टोइयै दसदा चल ।
अ'ऊं अक्खीं मीठी पींदा जां, अ'ऊं उज्ज़डा ते तूं बसदा चल ॥

(साकी – अलमस्त, सफा – 23)

- (ग) याद रेही गेई छड़ी इब्बी दुख रेही गेआ,
इस्सी जन्दा समां कन्ने नेई लेई गेआ ।
भाग आए बी, बरते बी, बीती बी गे,
पिच्छे रेही गेइयां चर्चे–कत्थां भीलियां ॥

(गजल – शम्भुनाथ शर्मा, सफा – 28)

1.6 सहायक पुस्तकां

अजकणी डोगरी कवितां

—0—

M.A. DOGRI

Course No. 101
Reference to Context

Unit - I
Lesson : 2

2.0 रूपरेखा

2.1 उद्देश्य

2.2 पाठ—परिचे

2.3 पाठ—प्रक्रिया

2.3.0 पैहलੇ ਕਵਿਤਾ ਅੰਸ਼ ਦੀ ਸੱਪ੍ਰਸ਼ੰਗ ਵਾਖਿਆ

- ਕ) ਕਵਿਤਾ—ਅੰਸ਼ ਦੀ ਪਾਠਿ ਸਮਗ੍ਰੀ ਤੇ ਉਸਦਾ ਸੰਦਰਭ
- ਖ) ਕਵਿਤਾ—ਅੰਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਗ
- ਗ) ਕਵਿਤਾ—ਅੰਸ਼ ਦੀ ਵਾਖਿਆ

2.3.1 ਦੂਜੇ ਕਵਿਤਾ—ਅੰਸ਼ ਦੀ ਸੱਪ੍ਰਸ਼ੰਗ ਵਾਖਿਆ

- ਕ) ਕਵਿਤਾ—ਅੰਸ਼ ਦੀ ਪਾਠਿ ਸਮਗ੍ਰੀ ਤੇ ਉਸਦਾ ਸੰਦਰਭ
- ਖ) ਕਵਿਤਾ—ਅੰਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਗ
- ਗ) ਕਵਿਤਾ—ਅੰਸ਼ ਦੀ ਵਾਖਿਆ

2.3.2 ਤ੍ਰੀਏ ਕਵਿਤਾ—ਅੰਸ਼ ਦੀ ਸੱਪ੍ਰਸ਼ੰਗ ਵਾਖਿਆ

- ਕ) ਕਵਿਤਾ—ਅੰਸ਼ ਦੀ ਪਾਠਿ ਸਮਗ੍ਰੀ ਤੇ ਉਸਦਾ ਸੰਦਰਭ
- ਖ) ਕਵਿਤਾ—ਅੰਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਗ
- ਗ) ਕਵਿਤਾ—ਅੰਸ਼ ਦੀ ਵਾਖਿਆ

2.4 ਸਾਰਾਂਸ਼

2.5 ਵਿਦਾਰਥੀਯਾਂ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਆਸਟੈਟੈ ਤੋਂ ਕਵਿਤਾ ਥਮਾਂ

2.6 पुस्तक 'अजकणी डोगरी कविता

2.1 उद्देश्य

- (क) कविता—अंश दी व्याख्या पढ़ने परैन्त विद्यार्थी उन्हें कविताएं दे पूरे संदर्भ कन्नै परिचित होई सकड़न ।
- (ख) कविता—अंश च कवि द्वारा व्यक्त कीते गेदे विचारें दी गूढ़ ते विस्तृत जानकारी प्राप्त करी सकड़न ।
- (ग) प्रसंग समेत व्याख्या पढ़ने परैन्त विद्यार्थी विशे—समग्री गी शैल चाल्ली समझने ते उसदे बारे च अपने विचारें गी व्याख्यात्मक रूपा च प्रगट करने दी समर्था प्राप्त करी सकड़न ।

2.2 पाठ—परिचे

इस पाठ च 'कोहलू', 'ताशै दा पत्ता' ते 'कंठी' इन्हें त्रौं कविताएं दे पद्धांशों दा प्रसंग दस्सियै व्याख्या कीती गेदी ऐ ।

2.3 पाठ—प्रक्रिया

- (क) हर इक कविता—अंश दा पैहले परिचे दित्ता गेदा ऐ, जिस च कविता दे सिरलेख कविता दे कवि ते पाठ्य—पुस्तक दा नांड जिस च ओह कविता—अंश प्रकाशित ऐ ।
- (ख) हर इक कविता—अंश दा उसदी कविता—विशेष दे संदर्भ च प्रसंग दस्सेआ गेदा ऐ, जिस कन्नै उस कविता—अंश दा कविता—विशेष दी विशे—वस्तु कन्नै सरबंध व्यक्त कीता गेदा ऐ ।
- (ग) कविता—अंश च बखाने गेदे विचार दी व्याख्या कीती गेदी ऐ तां जे विद्यार्थी उस विचार गी शैल चाल्ली समझी सकन ।

एह व्याख्या उस विचार दे संदर्भ च होर—होर मसालां देइयै पुश्टी कीती गेदी ऐ, जिस कन्नै विद्यार्थी दी विचार शक्ति च प्रौढ़ता आई सकै ते ओह आपूं बी कुसै विचार गी खोहलिल्लियै समझने च समर्थ होई सकन । होई सकै ते विचार कन्नै सरबंधत क्षेत्र च मसालां, युक्तियां ते दलीलां देइयै विचार दी पुश्टी करने च बी समर्थ होई सकन ।

2.3.0 पैहला कविता—अंश ते उसदी सप्रसंग व्याख्या

इक कमांदा दूआ खंदा, इयै साड़ै साड़,
तेल बगाना खल दूएं दी उसी पराना नाड़ ।
इयां गै बस इस जुगै दा कोहलू चलदा रोज,
माहनू बनेआ दांद बचारा, नई सुझादी कोई सोझ ।

(क) संदर्भ :

एह सतरां साढी पाठ्य-पुस्तक 'अजकणी डोगरी कविता' चा 'कोहलू' नांडी कविता थमां लैतियां गेदियां न । इस कविता दे कवि केहरि सिंह मधुकर होर न ।

(ख) प्रसंग :

इस कविता च कवि ने डुगगर दे ग्राएं-थाहरें पर बस्सने आहले बेबसीला लोके, गरीब मजूरे-कामे दे जीवन दी बदहाली गी कोहलू दे दांदै गी प्रतीक मन्नियै दर्शाए दा ऐ ।

(ग) व्याख्या :

मधुकर प्रगतिवादी कवि हे इस कविता च उंदी प्रगतिवादी सोच साफ झालकदी ऐ । ओह आखदे न जे आम लोकाई दांदै आंगर अकर्खीं उपर अज्ञानता दी पट्टी बज्जी होने कारण कोहलुएं अगै जगडोए दे सारी उमर मैहनत मशक्त करदे रोहदे न ते उंदी मैहनत दा फल तेली लेई जंदे न । कवि गी एह नराजगी ऐ ते रोह बी जे मनुक्ख की जानबरें आहला लेखा बरतौन्दा र'वै । मनुक्खै गी भगवान ने बुद्धि, सोच ते सूझ दित्ती दी ऐ, ते उसी चाहिदा ऐ जे ओह उसदा इस्तेमाल करिये मजूदा परिस्थिति दा मकाबला करने आस्तै इक जुट होई जान ते इस नांबरोबरी आहली व्यवस्था गी बदली टकान ।

2.3.1 दूआ कविता-अंश ते उसदी सप्रसंग व्यवस्था

इस दुनिया दी चौकडी अन्दर
में आं इक ताशै द पत्ता ।
कोई चुककी अकर्खीं – नै लांदा,
कोई बल्ले नेई छंड करांदा,
कोई पटकादा जोरै – नै – बी –
फही में रलिये कुसै सरै – नै गुमनामी दी चूकका बौन्ना ।
उत्थें बैठे दे सेई होंदा –
इस खेडै बिच में नेई इकला,
इस दुनिया दे सारे माहनू
मेरे साई ताशै दे पत्ते ।

(क) संदर्भ :

एह कविता—अंश साढ़ी पाठ्य—पुस्तक ‘अजकणी डोगरी कवता’ चा ‘ताशै द पत्ता’ नांड दी कविता चा लैता गेदा ऐ । इस कविता दे कवि नरसिंह देव जम्बाल होर न ।

(ख) प्रसंग :

इस कविता—अंश च कवि दा शारा इस संसारक जीवन बक्खी ऐ जिस च केर्ई भातियें दे लोक रौँहदे न ते हर माहनू दा अपना सभाऽ ते सुआतम ऐ । सारें दी सोच बक्खरी ऐ ते हर कोई अपना जीवन अपन ढंगा कन्नै जीया दा ऐ ।

(ग) व्याख्या :

एह कविता प्रतीकात्मक शैली च रची गेदी ऐ । जिस च कवि ने इस संसार गी ताशै दी खेड़ आंगर आक्खे दा ऐ । इस कविता—अंश च बी कवि दा गलाना ऐ जे एह संसारक जीवन ताशै दी उस खेड़े आंगर ऐ जिस च बक्ख—बक्ख किस्म दे पत्तै न किश निकके न ते किश बड्डे न ते इया गै एह संसारी जीवन ऐ इस च बी केर्ई चाल्ली दे लोक न किश निकके न ते किश बड्डे न । बक्ट ते समें अनुसार जियां माहनू जीवन च उतार—चढ़ाब औंदे रौँहदे न ते केर्ई बारी औहदा समां खरा ते केर्ई बारी माडा होई जंदा ऐ । इयां गै ताशै दी खेड़ा च बी हांदा ऐ जित्थें केर्ई बारी निकके खोआने आह्ले पत्ते दुक्की तिक्की बगैरा बी शाह यक्के पर भारे पौदे न । ओह परम पिता जिसी उनें चतर खढ़ारी गलाए दा ऐ एह सब उसदा गै रचाए दा ऐ ते ओह अपनी मर्जी मताबक इस संसार गी रचदा ते चलांदा ऐ ।

2.3.2 त्रिया कविता—अंश ते उसदी सप्रसंग व्याख्या

कंठिया रौहन्नै आं,
भोले भलोकड आं,
सिद्धे ते सादे आं,
नखरे नेई जानदे,
गल्लां नेई छानदे
हिरख मसोस नेई,
कम्मे नै भै ऐ,
लग्गै दे रौहन्ने आं गोडियें—बाढियें

ਕਮੰ ਚ ਰੁਜ਼ੇ ਦੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ

ਧੁਘਾ ਚ ਜਿਨ੍ਹੂ ਗੀ

ਤਾਨੇ ਆਂ ।

(ਕ) ਸਂਦਰਭ :

ਏਹ ਸਤਰਾਂ ਸਾਡੀ ਪਾਠ੍ਯ-ਪੁਸ਼ਟਕ 'ਅਜਕਣੀ ਡੋਗਰੀ ਕਵਤਾ' ਚਾ 'ਕਢੀ' ਨਾਂਡ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਥਮਾਂ ਲੈਤਿਆਂ ਗੇਦਿਆਂ ਨ । ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਕਵਿ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਸਪੋਲਿਯਾ ਹੋਰ ਨ ।

(ਖ) ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ :

ਡੋਗਰਾ ਬਡੀ ਮੇਹਨਤੀ ਕੌਮ ਏ । ਪਾਡੀ ਉਥ-ਖਡੁਬਾ ਤੇ ਕਢੀ ਜਨੇਹਾ ਬੰਜਰ ਲਾਕਾ ਹੋਨੇ ਕਰੀ ਇਨ੍ਹੋਂਗੀ ਕਠਨ ਮੇਹਨਤ ਕਰਨੀ ਪੌਂਦੀ ਏ । ਇਨਦਾ ਜੀਵਨ ਕਠਨ ਏ ਪਰ ਫਹੀ ਬੀ ਕਵਿ ਗੀ ਅਪਨੇ ਲਾਕੇ ਕਨੈ ਧਾਰ ਏ ਤੇ ਉਸ ਗੀ ਫਖਰ ਏ ਜੇ ਓਹ ਇਥ੍ਥੂ ਦਾ ਬਾਸੀ ਏ । ਤਾਂ ਗੈ ਤੇ ਇਸ ਕਠਨ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵਾਬਜੂਦ ਬੀ ਓਹ ਅਪਨੇ ਲਾਕੇ ਦੀ ਮੈਹਮਾ ਕਿਸ਼ ਇਸ ਚਾਲੀ ਕਰਾ ਦੇ ਨ ।

(ਗ) ਵਾਖਿਆ :

ਪਾਂ ਗੱਗਾ ਰਾਮ ਤੇ ਤਾਰਾ ਸੈਲਪੁਰੀ ਹੋਰੋਂ ਜਿਥੋਂ ਕਣਠੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕ਷ਟ-ਕਸਾਲੇਂ ਦਾ ਗੈ ਜਿਕਰ ਕੀਤਾ ਏ ਤਥੋਂ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਸਪੋਲਿਯਾ ਹੋਰੋਂ 'ਕਢੀ' ਦਾ ਸਰੋਤੁਮੁਖੀ ਚਿਤ੍ਰਣ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ । ਸਪੋਲਿਯਾ ਹੁੰਦਾ ਜਨਮ ਕਢੀ ਦੇ ਲਾਕੇ ਚ ਹੋਏ ਦਾ ਏ । ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਚ ਤਥ੍ਥੂ ਦੇ ਬਸਨੀਕਾਂ ਦਾ ਬਡਾ ਜਾਨਦਾਰ ਤੇ ਸਮਾਵਕ ਚਿਤ੍ਰਣ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ । ਉਨ੍ਹੀ ਸ਼ਹੇਈ ਤਸਵੀਰਕਾਂ ਕੀਤੀ ਏ । ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਅਂਸ਼ ਚ ਦਸੇਆ ਗੇਦਾ ਏ ਜੇ ਢੁਗਗਰ ਦੇ ਖੁਸ਼ਕ, ਬੰਜਰ ਪਥਰੀਲੇ ਲਾਕੇ ਕਢੀ ਦਾ ਜੀਨਾ ਕਿਨਾ ਕਠਨ ਏ ।

ਕਿਨਿਆਂ ਔਕਖਾਂ, ਅਡੁਚਨਾਂ ਨ ਤੁੰਦੇ ਰੋਜਮਰਾ ਦੇ ਜੀਵਨ ਚ । ਕੁਝੋ ਹਾਲੇ ਜੰਦੇ ਨ ਓ ਲੋਕ । ਔਖੇ ਉਥ-ਖਡੁਬੇ ਪਥਰੀਲੇ ਪੈਂਡੇ ਜਿਥੇ ਕ੍ਰੋਹੋਂ ਤਕਕਰ ਪਾਨੀ ਪੀਨੇ ਗੀ ਨਿ ਲਭਦਾ । ਉਚੇ ਢਕਕ ਚਢਨੇ, ਮਾਲ-ਬਚ਼ੇ ਗੀ ਰੋਜ ਪਾਨੀ ਪਲਾਨਾ, ਫਸਲੇਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨੀ ਕਿਨਾ ਕਠਨ ਕਸ਼ ਹੋਂਦਾ ਏ । ਪਰ ਤਮਾਮ ਕਠਨਾਇਥੋਂ ਦੇ ਵਾਬਜੂਦ ਬੀ ਕਵਿ ਗੀ ਅਪਨੀ ਕਢੀ ਬਡੀ ਧਾਰੀ ਲਗਦੀ ਏ ਤੇ ਇਸ ਕਠਨ ਮੇਹਨਤ ਚ ਬੀ ਓਹ

ਉਦਮ ਤੇ ਹੌਸਲਾ ਨੇਈ ਛੋਡਦਾ । ਮੇਹਨਤ ਚ ਗੈ ਓਹ ਸਚੀ ਖੁਸ਼ੀ ਤੁਧਦਾ ਏ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਰੌਹਦਾ ਏ । ਆਪਸੀ ਮੇਲ ਮਲਾਪ ਤੇ ਮਾਈਚਾਰਾ ਉਸਦੀ ਇਸ ਕਠਨ ਮੇਹਨਤ ਗੀ ਸੌਖਾ ਕਰੀ ਦਿਦੇ ਨ ।

2.4 ਸਾਰਾਂਸ਼ :

ਵਿਦਾਰਥਿਯਾਂ ਆਸਟੈ 'ਕੋਹਲੂ', ਤਾਸੈ ਦਾ ਪਤਾ ਤੇ ਕਢੀ ਇਨ੍ਹੋਂ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਦਸਿਸ਼ਾਈ ਵਾਖਿਆ ਕੀਤੀ ਗੇਦੀ ਏ । ਕੋਹਲੂ ਕਵਿਤਾ ਚ ਦਰ ਗ੍ਰਾਏ-ਥਾਹਰੋਂ ਪਰ ਬਰਸਨੇ ਆਹਲੇ ਗਰੀਬ ਮਜੂਰੋਂ ਕਾਸ਼ੇਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੈ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਸ਼ੈਲੀ ਚ ਬਖਾਨ ਕੀਤਾ ਗੇਦਾ ਏ । ਤਾਸੈ ਦਾ ਪਤਾ ਕਵਿਤਾ ਚ

ਬਾਂ ਕਹਿ ਨੇ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਬਰਤਨ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏਂ। ਤ੍ਰੀ ਕਹਿਤਾ ਚ ਕਂਢੀ ਦੇ ਲੋਕੋਂ ਦੇ ਜੀਵਨ
ਬਾਰੈ ਦਸ਼ਿਆ ਗੇਦਾ ਏ ਜੇ ਕਿਧਾ ਓਹ ਅਪਨਾ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਦੇ ਨ।

2.5 ਵਿਦਾਰਥਿਯਾਂ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਆਸਤੈ ਤੈ ਕਹਿਤਾ ਥਮਾਂ :

ਖਾਲ ਦਿਤੇ ਦੇ ਕਹਿਤਾ—ਅਂਥੋਂ ਦਾ ਸਾਂਦਰਭ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਂਗ ਦਸ਼ਿਸਥੈ ਵਾਖਿਆ ਕਰੋ ਰੁਦੂ

- (ਕ) ਰਾਂ ਜਿਦਾ ਨੇਈ ਮੁਸ਼ਾ ਪੀਲਾ, ਅੰਗ ਨਿੰ ਹੋਏ ਸੁਕਕੀ ਤੀਲਾ,
ਨਾਂ ਅਕਖਿੰ ਚਾ ਨੀਨਦਰ ਢੁਲ੍ਹੀ, ਨਾਂ ਹਿੱਸੈ ਦੀ ਛੱਡੀ ਜੁਲ੍ਹੀ,
ਨਾਂ ਲੀਡੇ ਗੈ ਲੀਰਾਂ—ਲੀਰਾਂ, ਨਾਂ ਅਕਖਿੰ ਬਿਚ ਬਿਨਦ ਖਮਾਰੀ,
ਓਹ ਕੁਥਾਂਦੋਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪੁਜਾਰੀ ?

(ਓ ਕੁਥਾਂਦੋਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪੁਜਾਰੀ – ਰਾਮਲਾਲ ਸ਼ਮਾਂ

- (ਖ) ਸਿਫ਼ਾ ਏ ਸਿਧਾਸ਼ਤੀ ਦਾ ਡੋਗਰੀ ਗੀ ਲਾਏਓ ਨੇਈ,
ਭਾਸਾ ਏ ਗਰੀਬ, ਇਸੀ ਬੋਲਿਆ ਚਢਾਏਓ ਨੇਈ ।
ਤੁਨਦੇ ਗਜ ਲਮ੍ਮੇ, ਬਰ ਡੋਗਰੀ ਦਾ ਛੁਫ਼ਾ ਏ,
ਤਨਦ—ਤਨਦ ਸੁਚਵੀ, ਇਕ ਧਾਗਾ ਨੇਝਿਆਂ ਖੁਫ਼ਾ ਏ ।

(ਡੋਗਰੀ – ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ, ਸਫਾ – 37)

- (ਗ) ਜੇ ਕੁਦੈ ਕੋਈ ਸੂਖਿਟਿਆ ਦਾ
ਸਿਰਜਨੇਹਾਰਾ ਤਾਂ ਉਸਨੈ
ਅਪਨੀ ਸਾਰੀ ਅਕਲ ਬਰਤੀ –
ਸਿਰਜੇਆ ਏਹ ਜੀਵ—ਚੇਤਨ
ਤੇ ਲਕਖਾ—ਲਕਖਾ ਜੀਵੋਂ ਹਾ
ਸੁਵਾਧਾ ਆਦਮੀ ਘੱਡੇਆ
ਤੇ ਲਕਖੋਂ ਚਮਕਾਰੋਂ ਨੇ ਭਰੇ
ਸੋਧੇ—ਸਧਾਏ ਆਦਮੀ ਦੇ ਹਤਥ ।

(ਆਦਮੀ ਦੇ ਹਤਥ – ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪਂਤ, ਸਫਾ – 42)

2.6 ਸਹਾਯਕ ਪੁਸ਼ਟਕਾਂ

ਅਜਕਣੀ ਡੋਗਰੀ ਕਹਿਤਾ :

M.A. DOGRI

Course No. 101
Reference to Context

Unit - I
Lesson : 3

- 3.0 रूपरेखा
- 3.1 उद्देश्य
- 3.2 पाठ परिचे
- 3.3 पाठ प्रक्रिया
 - 3.3.0 पैਲ्क्ले कविता अंश दी सप्रसंग व्याख्या
 - क) कविता—अंश दी पाठ्य समग्री ते उसदा संदर्भ
 - ख) कविता—अंश दी प्रसंग
 - ग) कविता—अंश दी व्याख्या
 - 3.3.1 दूए कविता—अंश दी सप्रसंग व्याख्या
 - क) कविता—अंश दी पाठ्य समग्री ते उसदा संदर्भ
 - ख) कविता—अंश दी प्रसंग
 - ग) कविता—अंश दी व्याख्या
 - 3.3.2 त्रीऐ कविता—अंश दी सप्रसंग व्याख्या
 - क) कविता—अंश दी पाठ्य समग्री ते उसदा संदर्भ
 - ख) कविता—अंश दी प्रसंग
 - ग) कविता—अंश दी व्याख्या
- 3.4 सारांश
- 3.5 विधार्थियें दे अभ्यास आस्तै गै कविता अंश पाठ्य—पुस्तक थमां

3.6 सहाय पुस्तकां

3.1 उद्देश्य

- (क) कविता—अंश दी व्याख्या पढ़ने परैन्त विद्यार्थी उन्हें कविताएं दे पूरे संदर्भ कन्नै परिचित होई सकड़न ।
- (ख) कविता—अंश च कवि द्वारा व्यक्त कीते गेदे विचारें दी गूढ़ ते विस्तृत जानकारी प्राप्त करी सकड़न ।
- (ग) प्रसंग समेत व्याख्या पढ़ने परैन्त विद्यार्थी विशेष—समग्री गी शैल चाल्ली समझने ते उसदे बारे च अपने विचारें गी व्याख्यात्मक रूपा च प्रगट करने दी समर्था प्राप्त करी सकड़न।

3.2 पाठ—परिचे

इस पाठ च ‘बुत्ते’, ‘काला चित्तर’ ते ‘मैखाने’ इन्हें त्रौनें कविताएं दे पदांशें दा प्रसंग दस्सियै व्याख्या कीती गेदी ऐ ।

3.3 पाठ—प्रक्रिया

- (क) हर इक कविता—अंश दा पैहले परिचे दित्ता गेदा ऐ, जिस च कविता दे सिरलेख कविता दे कवि ते पाठ्य—पुस्तक दा नांड जिस च ओह कविता—अंश प्रकाशित ऐ ।
- (ख) हर इक कविता—अंश दा उसदी कविता—विशेश दे संदर्भ च प्रसंग दस्सेआ गेदा ऐ, जिस कन्नै उस कविता—अंश दा कविता—विशेश दी विशेष—वस्तु कन्नै सरबंध व्यक्त कीता गेदा ऐ ।
- (ग) कविता—अंश च बखाने गेदे विचार दी व्याख्या कीती गेदी ऐ तां जे विद्यार्थी उस विचार गी शैल चाल्ली समझी सकन ।

एह व्याख्या उस विचार दे संदर्भ च होर—होर मसालां देझयै पुश्टी कीती गेदी ऐ, जिस कन्नै विद्यार्थी दी विचार शक्ति च प्रौढ़ता आई सकै ते ओह आपूं बी कुसै विचार गी खोहलियै समझने च समर्थ होई सकन । होई सकै ते विचार कन्नै सरबंधत क्षेत्र च मसालां, युक्तियां ते दलीलां देझयै विचार दी पुश्टी करने च बी समर्थ होई सकन ।

3.3.0 पैहला कविता—अंश ते उसदी सप्रसंग व्याख्या

हर तांहग मनै च दबाई छोड़ो,
इस दौर गी सीस नुआई छोड़ो ।

इक हफ—तलपफी लगगी ऐ, हर थाहरै ठगगो—ठगगी ऐ ।

ਲੁਡੋਂ ਦੀ ਚੌਧਰ ਫਬੀ ਏ, ਇਨ੍ਦੇ ਜਨਕਾਰੇ ਲਾਈ ਛੋਡੋ ।
ਜਾਂ ਜਾਤੋਂ ਘੁੜਨਿਆਂ ਪਾਈ ਛੋਡੋ ।

(ਕ) ਸਂਦਰ्भ :

ਏਹ ਕਵਿਤਾ—ਅਂਸ਼ ਸਾਢੀ ਪਾਠ੍ਯ—ਪੁਸ਼ਟਕ ‘ਅਜਕਣੀ ਡੋਗਰੀ ਕਵਤਾ’ ਚਾ ਲੈਤਾ ਗੇਦਾ ਏ । ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਸ਼ੀਰਖ ਬੁਤੇ ਏ ਤੇ ਇਸਦੇ ਕਵਿ ਸ਼੍ਰੀ ਨਰਸਿੰਹ ਦੇਵ ਜਮਵਾਲ ਹੋਰ ਨ ।

(ਖ) ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਗ :

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੱਗਤਿਯੋਂ ਚ ਕਵਿ ਨੇ ਅਜ਼ਜੈ ਦੇ ਸਮੇਂ ਚ ਲੋਕੋਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੈ ਗਲਲ ਗਲਾਈ ਦੀ ਏ । ਉਸਦਾ ਆਕਥਨੇ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ਧ ਏ ਜੇ ਅਜ਼ਜ ਚਬਕਖੇ ਨੇਹੀਂ ਨਵੇਰ—ਗਬਾਰੀ ਮਚੀ ਦੀ ਏ ਜੇ ਕੋਈ ਕੁਸੈ ਦੀ ਨੇਈ ਸੋਚਦਾ ਸਥਾਨ—ਅਪਨਾ ਸ਼ਵਾਰ੍ਥ ਪੂਰਨੇ ਚ ਲਗੇ ਦੇ ਨ । ਖਾਸਕਰੀ ਸਿਧਾਸੀ ਖੇਤਰਾ ਚ ਤੇ ਇਨ੍ਹੀਂ ਅਨੀਂ ਮਚੀ ਦੀ ਏ ਜੇ “ਜਿਨਾ ਲੁਚਵਾ ਉਨਾ ਉਚਵਾ” ਆਹਲੀ ਬਾਖ ਪਰਤਕਖ ਹੋਂਦੀ ਲਭਦੀ ਏ । ਲੋਕੋਂ ਲੇਈ ਛੱਡੇ ਲਾਰੇ ਤੇ ਫੌਹੜਾਂ, ਅਮਲੀ ਕਰਨੀ ਕਿਸ਼ ਨੇਈ । ਨੇਹ ਆਲਮ ਚ ਲੋਕੋਂ ਦਿਧਾਂ ਤਾਂਹਗਾਂ—ਮੇਦਾਂ ਸਾਕਾਰ ਕਿਧਾਂ ਹੋਈ ਸਕਦਿਧਾਂ ਨ ਇਸਲੇਈ ਇਧੈ ਬੇਹਤਰ ਹੋਗ ਜੇ ਲੋਕ ਇਸ ਜਮਾਨੇ ਗੀ ਸਥਾਨ ਟੇਕੀ ਦੇਨ ਤੇ ਅਪਨਿਆਂ ਸਾਰਿਆਂ ਇਚਾਂ, ਅਪਨਿਆਂ ਤਾਂਹਗਾਂ, ਹੁੰਬਾਂ ਮਨੈ ਚ ਗੈ ਮਸੋਸੀ ਓਡਨ ।

(ਗ) ਵਾਖਿਆ :

ਕਵਿ ਇਸ ਦੌਰ ਦੇ ਚਾਲ ਚਲਨ ਗੀ ਦਿਕਿਖਿਯੈ ਦੁਖੀ ਹੋਇਥੈ ਇਸ ਕਦਰ ਖਿੰਝੀ ਗੇਦਾ ਏ ਜੇ ਉਸਗੀ ਇਸਦਾ ਬਰੋਧ ਕਰਨੇ ਦਾ ਬੀ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਨੈਈ ਸੁਝਦਾ ਤੇ ਓਹ ਵਿਂਗ ਦੇ ਲੈਹਜੇ ਚ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਸੋਹਗਾ ਕਰਦੇ ਹੋਈ ਗਲਾਂਦਾ ਏ ਜੇ ਇਧੈ ਜਨੇਹ ਹਾਲਾਤ ਚ ਥੁਆਡੀ ਕੋਈ ਬੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਪੂਰੀ ਨੇਈ ਹੋਈ ਸਕਦੀ ਤੇ ਤੁਸ ਇਸ ਦੌਰ ਗੀ ਸਥਾਨ ਟੇਕੀ ਛੋਡੋ । ਤੇ ਇਸ ਕਥਾ ਹੀਖੀ ਛੋਡੀ ਓਡੋ । ਅਜ਼ਜ ਦੇ ਜੀਵਨ ਚ ਹਰ ਪਾਸ੍ਸੈ ਆਪ—ਧੜਫੀ ਮਚੀ ਦੀ ਏ । ਸਥਾਨ ਲੋਕ ਅਪਨਾ—ਅਪਨਾ ਨਫਾ ਤੁਪਣਾ ਕਰਦੇ ਨ ਤੇ ਇਕ—ਦੁਏ ਗੀ ਠਗਨੇ ਤੇ ਧੋਖਾ ਦੇਨੇ ਦੇ ਦਾਤ ਲਾਈ ਜਾ ਕਰਦੇ ਨ । ਬੇਹਲ੍ਲੇ—ਮਥਟਂਡੇ ਤੇ ਬੇਇਖਲਾਕ ਲੁਂਡੋਂ ਦਾ ਗੈ ਜਾਲ ਬਿਛੇ ਦਾ ਏ । ਹਰ ਖੇਤਰ ਚ ਲੁਂਡ ਗੈ ਪਰਥਾਨ ਨ, ਤੁਨੀ ਗੈ ਖੜਖੱਚੀ ਏ । ਸ਼ਰੀਫ਼ੋਂ ਦੀ ਕੁਤੈ ਸੁਨਾਈ ਨੇਈ ਤੇ ਨਾਂ ਗੈ ਤੁਨੀ ਗਲਲ ਸੁਨਨੇ ਗੀ ਕੋਈ ਤਾਹ ਏ । ਜੇਕਰ ਜੀਨਾ ਏ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੁਂਡੋਂ ਦਾ ਗੈ ਗੁਣਗਾਣ ਕਰੋ । ਇਨ੍ਹੇ ਨਾਂਡ ਦੇ ਜੈਕਾਰੇ ਲਾਓ ਤਾਂ ਗੈ ਤੁਸੋਂਗੀ ਬੀ ਕਿਸ਼ ਥਹੋਈ ਸਕਦਾ ਏ ਤੇ ਜੇਕਰ ਏਹ ਜੈਕਾਰੇ ਨੇਈ ਲਾਈ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਫੱਠੀ ਅਪਨੀ ਜੀਭ ਸੀ ਓਡੇਓ ਪਰ ਅਪਨਾ ਜਾਤ ਅਪਨਾ ਮੁਹ ਨੇਈ ਖੋਹਲਿਓ ।

ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹੇ ਖਲਾਫ ਤੁਸੋਂ ਇਕ ਲਫਜ ਬੀ ਸੁਹਾਂ ਕਵੁੰਡੇਆ ਤਾਂ ਥੁਆਡਾ ਕੇਹ ਹਾਲ ਹੋਗ ਇਸਦਾ ਤੁਸ ਅਨਦਾਜਾ ਬੀ ਨੇਈ ਲਾਈ ਸਕਦੇ । ਥੁਆਡਾ ਤੇ ਸਾਹ ਲੈਨਾ ਬੀ ਸੁਹਾਲ ਹੋਈ ਜਾਗ ।

3.3.1 ਦੂਆ ਕਵਿਤਾ—ਅਂਸ਼ ਤੇ ਉਸਦੀ ਸਪ੍ਰਸ਼ੰਸਗ ਵਾਖਿਆ

ਕੋਦੀ ਹਿਸਤ

मेरे कन्ने टक्कर लै जो ।
 में लौहुऐ दे हाड़ बगाइयै
 मिट्टी
 ब'ट्टे
 लत—पत करदे रंगी सक्कना
 में लोथें दे ढेर सजाना
 में सुआसें गी झुलसी सक्कना
 एह धरती के
 कुल्ल सिंश्टी
 अग्गी बिच्च नुहाली सक्कना
 मेरा नां ऐ —
 सर्वनाश, युद्ध

(क) संदर्भ :

एह कविता—अंश साढ़ी पाठ्य—पुस्तक ‘अजकणी डोगरी कवता’ चा लैता गेदा ऐ । कविता दा शीर्षक ऐ ‘काला चित्तर’ ते इसदे कवि तारा स्मैलपुरी होर न ।

(ख) प्रसंग :

‘जंग’ ते ‘इतिहास’ दो बक्ख—बक्ख सुआतमें दा चित्रण करियै कवि तारा स्मैलपुरी होरें सिंश्टी दे विनाश ते नवनिर्माण दी तस्वीर पेश कीती दी ऐ, जिस च कवि गी पूरी सफलता मिली दी ऐ ।

(ग) व्याख्या :

कवि दे आखने दा भाव ऐ जे जंग दा असली नां सर्वनाश युद्ध होना चाहिदा ऐ की जे जियां रोह दी अवस्था च शिवजी तांडव नृत्य करियै सब किश भसम करी ओड़दे न, जेहड़ा इक किस्मा दा सर्वनाश दा प्रतीक होंदा ऐ ते असल च जंग बी सर्वनाश दा गे नां ऐ । जंग बड़ा मूँझोर होंदा ऐ उंभी अपने तांडव दी भयंकरता कन्नै मिट्टी, व'ट्टे ते एह सारी धरती लहुऐ ने लतपथ करियै रंगी सकदा ऐ । दावा करदा ऐ जे में क्रुर आं जीन्दे प्राणियें दे साह सीकी सकनां ते धरती गी लोथें दे ढेरे ने सजाई—शडारी सकनां । एह धरती केह कुल्ल सिंश्टी गी अग्गी दे बिच्च नुहाली सकनां । मेरा नां तै सर्वनाश युद्ध ऐ । एह अगनी, तांडव मेरी अक्खीं दे शारे मात्तर उप्पर ऐ — महानाश दा तांडव ते प्रलयकारी तूफान मेरी

ਬਿੰਦ ਸਾਰੀ ਸਾਰਤ ਪਰ ਹੋਈ ਜਨਦਾ ਏ । ਕਾਡ—ਕਾਡ ਕਰਿਧੈ ਅੰਭਰ ਗਜ਼ਦਾ ਤੇ ਗਾਡ—ਗਾਡ ਕਰਦੇ ਗੋਲੇ ਫਟਨ ਲਗੀ ਪੌਂਦੇ ਨ । ਚਾਰ—ਚਫੌਰੈ ਮੌਤ ਗਜ਼ਦੀ, ਕਾਲ ਸੂਂਕਦਾ, ਅੰਢੀ—ਸ਼ਕਖਡ, ਤੂਫਾਨ ਚਲਦੇ, ਭਾਹਲੇ ਭਜਦੇ, ਰੁਕਖ ਪਟੋਂਦੇ, ਮੈਹਲ ਚਬਾਰੇ ਥਰ—ਥਰ ਕਂਬਦੇ, ਡਗ—ਮਗ ਕਰਦੀ ਧਰਤ ਡੋਲਦੀ ਤੇ ਲਪ—ਲਪ—ਲਪ ਲੋਰੇ ਉਠਦੇ ਨ । ਨੇਹ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਆਲਸ ਚ ਕੋਈ ਜੀਨਦਾ ਕਿ'ਧਾਂ ਬਚੀ ਸਕਦਾ ਏ ? ਫਲਸਰੂਪ ਚਾਰ—ਚਫੌਰੈ ਚਿਖਾਂ ਬਲਦਿਧਾਂ ਲਭਦਿਧਾਂ ਨ ਤੇ ਧਰਤ ਰਤ੍ਤੁ ਦੇ ਰੱਗੈ ਚ ਲਤਪਥ ਸੈਹ ਬਕਖ । ਜਾਡੈ—ਜੁਆਡੈ ਚ ਕੋਈ ਬਿਰਲਾ—ਬਿਰਲਾ ਦਿਯਾ ਗੈ ਟਿਸਕਦਾ ਏ ਇਸਕਰੀ ਏਹ ਜਾਂਗ ਸਰਵਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਧੁੜ੍ਹ ਗੈ ਏ ।

3.3.2 ਤ੍ਰਿ'ਧਾ ਕਵਤਾ—ਅਂਸ਼ ਤੇ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਗ ਸਮੇਤ ਵਾਖਿਆ

‘ਕਲਬ’ ਆਖਦੇ ਇਸਗੀ,
ਇਤਥੋਂ ਅਨਬਨਿਧੇ ਇਮਾਰਤੋਂ ਦਾ ਚੂਨਾ
“ਦਾਡ” ਪਰ ਲਗਦਾ ਏ ।
ਕਾਰੋਂ ਦਿਧਾਂ ਤ੍ਰੇਹਰਿਧਾਂ ਰੀਂਘਾਂ
ਕਰਨ ਪਰੇਡ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਦੀ ।
ਲਗਗੀ ਦੀ ਚਰਜ ਨਮੈਸ਼ ਧੋਜਨਾ ਪੰਜਸਾਲੀ ਦੀ ।

(ਕ) ਸਾਂਦਰਭ :

ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਪੱਗਤਿਧਾਂ ਸਾਫ਼ੀ ਪਾਠ੍ਯ ਪੋਥੀ ‘ਅਜਕਣੀ ਡੋਗਰੀ ਕਵਤਾ’ ਚਾ ‘ਮੈਖਾਨੇ’ ਕਵਿਤਾ ਚਾ ਲੈਤਿਧਾਂ ਗੇਦਿਧਾਂ ਨ । ਇਸਦੇ ਕਵਿ ਸ਼੍ਰੀ ਵੇਦਪਾਲ ਦੀਪ ਹੋਰ ਨ ।

(ਖ) ਪ੍ਰਸ਼ੰਗ :

ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਚ ਵੇਦਪਾਲ ਦੀਪ ਹੋਰੋਂ ਤੁਗਗਰ ਦੇ ਜਨ—ਜੀਵਨ ਚ ਸਮਾਜੀ ਤੇ ਆਰਥਿਕ ਫਕੱਕੀ—ਫਕੱਕੀ ਗੀ ਗੁਹਾਡੇ ਦਾ ਏ ਤੇ ਇਸ ਕਵਿਤਾ—ਅਂਸ਼ ਚ ਸਿਰਫ ਉਸ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸ਼ਤਰ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰਣ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ ਜੇਹੜਾ ਸਮਾਜ ਦਾ ਸਭਨੋਂ ਥਮਾਂ ਤੱਥਰ ਧਾਰੀ ਸਿਆਸੀ ਕਰੰਧਾਰ ਤਬਕਾ ਏ ਜੇਹੜਾ ਮੁਲਖ ਦੀ ਸਮੂਲਗੀ ਜਨਤਾ ਦੇ ਭਵਿਕਖ ਦਿਧਾਂ ਸਭਨੋਂ ਧੋਜਨਾਏਂ ਗੀ ਕਲਬੋਂ ਚ ਜਾਇਥੈ ‘ਦਾਡ’ ਪਰ ਲਾਈ ਜਾ ਦਾ ਏ ।

(ਗ) ਵਾਖਿਆ :

ਅਸਲ ਚ ਦਿਕਖੇਆ ਜਾ ਤਾਂ ਸਾਫ਼ੇ ਸਮਾਜ ਚ ਔਸਤਨ ਲੁਕਾਈ ਤੰਗੀ—ਤੁਝੀ ਤੇ ਮੁਕਖਮਰੀ ਦਾ ਸ਼ਕਾਰ ਏ । ਆਕਖਨੇ ਗੀ ਅਸ ਬਡੀਆਂ—ਬਡੀਆਂ ਛਾਲੀਂ ਮਾਰਨੇ ਤੇ ਲੋਕਵਾਦ ਦਾ ਨਾਰਾ ਲਾਨੇ ਆਂ ਪਰ ਲੋਕਰਾਜ ਛਡਾ ਨਾਂਡ ਦਾ ਹੋਂਦਾ ਏ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੀਨੋਂ ਦੇ ਹਕਕ ਛਡੇ ਕਾਗਜੋ—ਪਤਾਂ ਚ ਗੈ ਥਹੋਂਦੇ ਨ ਅਮਲੀ ਤੌਰਾ ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਸ਼ਬ ਕਿਸ਼ ਸਿਆਸੀ ਲੋਕ ਖਾਈ ਡਕਾਰੀ ਓਡਦੇ ਨ । ਇਧੈ ਵਜਹ ਏ ਜੇ ਸਮਾਜ ਚ ਹੂਨ ਗਰੀਬੀ ਤੇ ਮੀਰੀ ਮੜਾਈ ਛਿੰਡਾ ਘਟਨੇ ਦੇ ਥਾਹਰ ਬਧਦਾ ਜਾ ਕਰਦਾ ਏ । ਮੀਰ ਲੋਕ ਪੈਸਾ ਮੁਆਠੀ—ਗੁਆਠੀ ਹੋਰ ਮੀਰ ਹੋਂਦੇ ਜਾ ਕਰਦੇ ਨ ਤੇ ਗਰੀਬ ਲੋਕ ਕਰਜ ਤੇ ਦੇਨਦਾਰਿਧਾਂ ਵੇਠ ਦਬੋਇਥੈ ਹੋਰ ਲਤਡੋਂਦੇ ਜਾ ਕਰਦੇ ਨ । ਕਵਿ ਵੇਦਪਾਲ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਿਆ

ਕੀ ਜੇ ਸਾਮਧਵਾਦੀ ਸੋਚ ਰਕਖਨੇ ਆਹਲਾ ਏ ਇਸਕਰੀ ਉਸਗੀ ਇਸ ਚਾਲੀ ਦੀ ਫਕੀਫਕੀ ਆਹਲੀ ਗਲਲ ਕਿਥ ਪਚਦੀ ਨੇਈ ਤੇ ਓਹ ਸਿਧਾਸੀ ਤੇ ਸਮਾਜੀ ਠੇਕੇਦਾਰੋਂ ਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਰਤੂਂ ਦਾ ਪਦਾ ਗੁਹਾਡਾ ਹੋਈ ਲੋਕਾਂ ਗੀ ਸਚਾਈ ਕਨੈ ਵਾਕਫ ਕਰਾਨਾ ਚਾਂਹਦਾ ਏ । ਆਰਥਿਕ ਫਕੀਫਕੀ ਤੇ ਹੋਈ ਪਰ ਸਮਾਜ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਕਦੂਂ ਸਮਨੋਂ ਗੀ ਇਕ ਨਜ਼ਾਰਾ ਕਨੈ ਦਿਖਦੀ ਏ ਪੈਸੇ ਆਹਲੇ ਤੇ ਬੁੱਝੋ ਔਹਦੇ ਆਹਲੇ ਲੋਕ ਕਲਬਾਂ ਹੋਟਲਾਂ, ਤੇ ਬਾਰ-ਰੂਮਾਂ ਚ ਜਾਇਥੈ ਸ਼ਰਾਬਾਂ ਪੀਨ ਤਾਂ ਸਮਾਜ ਚ ਉਨਦੇ ਗਿਤੈ ਕੋਈ ਉਜਰ-ਤਰਾਜ ਨੇਈ ਹੋਂਦਾ, ਸਗੁਆਂ ਉਨਦਾ ਮਾਨ ਫਖਰ ਸਮਯੋਆ ਜਂਦਾ ਏ ਪਰ ਗਰੀਬ ਲੋਕ ਜੇਕਰ ਅਪਨੀ ਥਵੀਕਾ ਮਤਾਬਕ ਕੁਸੈ ਸਸਤੀ ਥਾਹਰਾ ਜਾਇਥੈ ਚਾਂਧੈ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਂਦੇ ਨ ਤਾਂ ਸਮਾਜ ਤੁਨੋਂਗੀ ਨੀਚ, ਘਟੀਯਾ ਤੇ ਛੇਕਨੇ ਜੋਗ ਨਜ਼ਿਰੀ ਕਨੈ ਦਿਖਦਾ ਏ । ਇਸਕਰੀ ਗਰੀਬ ਲੋਕ ਜੇਕਰ ਕੁਤੈ ਜਾਹਨ ਬੀ ਤਾਂ ਚੌਰੀ-ਛਪਿਧੈ ਤਾਂ ਜੇ ਕੁਸੈ ਗੀ ਭਿਨਕ ਨੇਈ ਪੇਈ ਜਾ ।

3.4 ਸਾਰਾਂਸ਼

ਵਿਦਾਰਥਿਯੋਂ ਆਸਤੈ ਬੁਤੇ ਕਾਲਾ ਚਿਤਰ ਤੇ ਮੈਖਾਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤ੍ਰੌਂ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ੰਗ ਬਦਲਿਸਥੈ ਵਾਖਾਂ ਕੀਤੀ ਗੇਦੀ ਏ । ਬੁਤੇ ਕਵਿਤਾ ਚ ਸ਼ਵਾਰਥ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਲਲ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ । ਜੇ ਓਹ ਕਿਧਾ ਅਪਨਾ ਸ਼ਵਾਰਥ ਪੂਰਾ ਕਰਨੇ ਚਲਗੇ ਦੇ ਨ । ਜੱਤ੍ਰ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੋ ਬਕਖ—ਬਕਖ ਸੁਆਤਮੋਂ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰਣ ਕਰਿਥੈ ਸਿਖਿਤੀ ਦੇ ਵਿਨਾਸ਼ ਤੇ ਨਵਨਿਰਮਾਣ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ ਕਾਲਾ ਚਿਤਰ ਕਵਿਤਾ ਚ ਮੈਖਾਨੇ ਕਵਿਤਾ ਚ ਪੂਰੇ ਜਨ-ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਮਾਜੀ ਤੇ ਆਰਥਿਕ ਫਕੀਫਕੀ—ਫਕੀਫਕੀ ਗੀ ਗੁਹਾਡੇ ਦਾ ਏ ।

3.5 ਵਿਦਾਰਥਿਯੋਂ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਆਸਤੈ ਗੈ ਕਵਿਤਾ ਅਂਸ਼। ਪਾਠਾਂ ਪੁਸ਼ਟਕ ਥਮਾਂ ਖਾਲਿ ਦਿਤੇ ਦੇ ਕਵਿਤਾ—ਅਂਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਾਖਾਂ ਕਰੋ :—

- (ਕ) ਕਂਧਾਂ ਉਚਿਧਿਆਂ ਛਹੋਨ ਸਮਾਨੈ ਕਨੈ,
ਮੈਹਲ ਤਕਡੇ ਮਾਲ ਖਿਆਨੇ ਕਨੈ ।
ਏ ਇਵਾਂ ਸੂਹੇ ਰਾਂਗੇ ਭਾਂਦਿਧਿਆਂ ਨੀਂ,
ਸਾਢੇ ਲਹੁਏ ਦਾ ਚੇਤਾ ਕਰਾਂਦਿਧਿਆਂ ਨੀਂ ।
ਸਾਢੇ ਮੁੰਡੋਂ ਪਰਾ ਉਤਰੇ ਛਤੀਹਰ ਜਿਥੋਂ,
ਬਗੇ ਪਿਡੇ ਚਾ ਪਰਸੇ ਦੇ ਨੀਰ ਜਿਥੇ ।
ਜਿਨ੍ਹੋਂ ਧੁੱਪਾ ਚ ਸਡਿਧੈ ਕਂਧ ਚਾਢੀ,
ਏ ਤੁਂਦਿਧਿਆਂ ਮਡਿਧਿਆਂ ਨੁੰਦਿਧਿਆਂ ਨ ।

(ਰਾਜੇ ਦਿਧਿਆਂ ਮਡਿਧਿਆਂ — ਪਦਮਾ ਸਚਦੇਵ, ਸਫਾ — 98)

- (ਖ) ਨੇਤਾ ਕਰਨ ਇਲੈਕਸ਼ਨਬਾਜੀ ਘਰਾ—ਘਰਾ ਅਨਦਰ,
ਜਨੇ—ਖਨੇ ਥਮਾਂ ਬੋਟਾਂ ਮੰਗਨ ਭਿਖਿਆਰੋਂ ਆਂਗਰ ।
ਪਰ ਜਿਸਲੈ ਥਹੋਈ ਜਂਦੀ ਕੁਝੀ, ਵਾਧਦੇ—ਕੈਲ ਭੁਲਾਂਦੇ,

ਮਿਲਨ ਜਾਓ ਤਾਂ ਟੈਮ ਨਿੱ ਦਿੰਦੇ, ਨਾਂ ਦਫ਼ਤਰ ਨਾਂ ਘਰ ।

(ਘਰ - ਕੁਵਰ ਵਿਧੋਗੀ, ਸਫਾ - 10)

(ਗ) ਏ ਚਨਨ ਨੇਈ
ਏ ਤੇ ਏ ਛਡਾ
ਇਕ ਮਕਕੈ ਦਾ ਡੋਡਾ
ਪੀਲਾ-ਪੀਲਾ
ਗੋਲ-ਗੋਲ
ਉਨ੍ਹੀ ਹਾਸ਼ੇ ਸ਼ਾ ਦੂਰ ਕੁਤੈ
ਨੀਲੈ ਅੰਖਰ ਟੰਗੇ ਦਾ

(ਏ ਚਨਨ ਤੁਨਦਾ - ਜਿਤੋਨਦ ਉਥਮਪੁਰੀ, ਸਫਾ - 125)

3.6 ਸਹਾਯਕ ਪੁਸ਼ਟਕਾਂ

ਅਜਕਣੀ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ :

----0----

M.A. DOGRI

Course No. 101	Unit - II
Life and Contribution of Poets	Lesson : 4, 5, 6

कवियों दा जीवन—परिचे ते डोगरी कविता—साहित्य गी उन्दा योगदान

4.0 रूपरेखा

4.1 उद्देश्य

4.2 पाठ परिचे

4.3 पाठ—प्रक्रिया

4.3.0 प्रो. रामनाथ शास्त्री ते डोगरी कविता—साहित्य गी उंदा जोगदान

4.3.1 श्री दीनू भाई पंत ते डोगरी कविता—साहित्य गी उंदा जोगदान

4.4 पदम श्री प्रो. रामनाथ शास्त्री ते डोगरी कविता—साहित्य गी उन्दा योगदान

4.5 कवि दीनू भाई पंत ते डोगरी कविता गी उंदा योगदान

4.6 सारांश

4.7 कठिन शब्द

4.8 अभ्यास आस्तै सोआल

4.9 सहायक पुस्तकां

4.1 उद्देश्य

इस पाठ गी पढ़ियै विद्यार्थियें गी डोगरी दे सिरमौर कवि पद्म श्री प्रो. रामनाथ शास्त्री ते दीनू भाई पंत हुन्दे जीवन-परिचे ते डोगरी कविता-साहित्य गी उन्दे नमुल्ले योगदान बारै बिस्तृत जानकारी हासल होग ते इ'नें कवियें दे व्यक्तित्व ते कृतित्व दे बारे च विद्यार्थी कुसै बी किस्मा दे सुआलें दे उत्तर देने च समर्थ होड्न ।

4.2 पाठ परिचे

इस पाठ च प्रो. रामनाथ शास्त्री ते श्री दीनूभाई पंत दे व्यक्तित्व ते कृतित्व सरबन्धी लोड़चदी जानकारी दित्ती गेदी ऐ ।

4.3 पाठ-प्रक्रिया

4.3.0 प्रो. रामनाथ शास्त्री ते डोगरी कविता-साहित्य गी उन्दा योगदान ।

- (क) पद्म श्री प्रो. रामनाथ शास्त्री दा जीवन-परिचे ।
- (ख) पद्म श्री प्रो. रामनाथ शास्त्री दियां रचनां ।
- (ग) पद्म श्री प्रो. रामनाथ शास्त्री दे कविता-साहित्य दा मूल्यांकन ।

4.3.1 श्री दीनू भाई पंत ते डोगरी कविता-साहित्य गी उन्दा योगदान ।

- (क) श्री दीनू भाई पंत दा जीवन-परिचे ।
- (ख) श्री दीनू भाई पंत दियां रचनां ।
- (ग) श्री दीनू भाई पंत दे कविता-साहित्य दा मूल्यांकन ।

4.4 पद्म श्री प्रो. रामनाथ शास्त्री ते डोगरी कविता-साहित्य गी उन्दा योगदान

(क) जीवन-परिचे

डोगरी गी तैहरीक दा रूप देने आहले ते डोगरी साहित्य च बहुमुखी प्रतिभा दे धनी पद्म श्री प्रो. रामनाथ शास्त्री कविता दे खेतर च बी नुमायां थाहर रखदे न । शास्त्री हुंदा जन्म 15 अप्रैल 1914 ई. गी माझी ग्रां च पं. गोरी शंकर हुन्दे घर होआ । इ'नें अपना व्यावसायिक जीवन स्कूली अध्यापक दे तौरा शुरू कीता हा ते फही 1943 ई. च प्रिन्स आफ

ਵੇਲਜ ਕਾਲੇਜ (ਜੀ.ਜੀ.ਏਮ. ਸਾਈਸ ਕਾਲੇਜ) ਚ ਹਿਨਦੀ ਤੇ ਸ਼ਾਸਕੂਤ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਏ । ਕਾਲੇਜ ਥਮਾਂ ਰਟੈਰ ਹੋਨੇ ਪਾਰ 1971 ਈ. ਚ ਜਮ੍ਮੂ ਯੂਨਿਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਡੋਗਰੀ ਰਿਸਰਚ ਸੈਲ ਦੇ ਸੀਨਿਯਰ-ਫੈਲੋ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਏ ਤੇ ਫ਼ਹੀ 1975-76 ਚ ਜਮ੍ਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਕਲਾਚਰਲ ਅਕੈਡਮੀ ਚ ਡੋਗਰੀ-ਡੋਗਰੀ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ ਦੇ 'ਚੀਫ ਅਡੀਟਰ' ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗੇ ਤੇ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ ਦੇ ਛੇ ਭਾਗਾਂ ਦਾ ਸਮਾਦਨ ਕਮਾ ਸਪੂਰਾ ਕਰਿਯੈ ਉਥੂਂ ਦਾ ਸੇਵਾ ਨਿਵ੃ਤ ਹੋਏ । ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੋਰ ਡੋਗਰੀ ਦੀ ਸਾਰੋਂ ਸ਼ਾ ਪੈਹਲੀ ਪ੍ਰਮੁਖ ਸਾਹਿਤਿਕ ਸੱਸਥਾ 'ਡੋਗਰੀ ਸੱਸਥਾ' ਦੇ ਸੱਸਥਾਪਕਾਂ ਚ ਇਕ ਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਪਨੀ ਪੂਰੀ ਤੁਮਰ ਸਾਹਿਤਿਕ ਸਿਰਜਨਾ ਤੇ ਮਾਤੂਬਾਸਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਚ ਲਾਈ ਤੇ ਖੀਰ 8 ਮਾਰਚ 2009 ਗੀ ਪ੍ਰੋ. ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੋਰ ਪਰਲੋਕ ਸਥਾਰੀ ਗੇ ।

(ਖ) ਸਾਹਿਤਿਕ-ਸਿਰਜਨਾ

ਸਾਹਿਤੀ ਹੋਰ ਇਕ ਧਰਮਾਵਾਦੀ ਤੇ ਪ੍ਰਗਤਿਸ਼ੀਲ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਲੇਖਕ ਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਵਿਤਾ, ਗੀਤ, ਗਜ਼ਲ, ਕਹਾਨੀ, ਨਾਟਕ, ਨਿਬੰਧ-ਲੇਖ ਆਲੋਚਨਾ ਆਦਿ ਵਿਧਾਏਂ ਦੀ ਰਚਨਾਏਂ ਕਨੈ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਆਂ ਦੀ ਸਮੂਦਵ ਕੀਤਾ । ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਹਿਨਦੀ, ਸ਼ਾਸਕੂਤ, ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਆਦਿ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਏਂ ਦਿਯੈਂ ਰਚਨਾਏਂ ਦੇ ਡੋਗਰੀ ਅਨੁਵਾਦ ਬੀ ਖਾਸੀ ਮਾਤ੍ਰਾ ਚ ਕੀਤੇ ਦੇ ਨ । ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁਨਰੇ ਯੋਗਦਾਨ ਦਾ ਬਾਅਦਾ ਇਸ ਚਾਲੀ ਐ :—

ਧਰਤੀ ਦਾ ਰਿਨ (ਕਵਿਤਾ ਸੰਗ੍ਰੈਹ)

ਤਲਖਿਆਂ (ਗਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰੈਹ)

ਬਦਨਾਸੀ ਦੀ ਛਾਂ (ਕਹਾਨੀ ਸੰਗ੍ਰੈਹ ਜਿਸ ਤੱਥਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 1976 ਬਾਅਦ ਦਾ ਸਾਹਿਤਿਕ ਅਕਾਦਮੀ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਦਾ ਐ)

ਝਕਦਿਆਂ ਕਿਰਣਾਂ (ਏਕਾਂਕੀ ਸੰਗ੍ਰੈਹ)

ਬਾਵਾ ਜਿਤੌ (ਨਾਟਕ)

ਬਾਵਾ ਜਿਤੌ (ਬਾਵਾ ਜਿਤੌ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਬਾਅਦਾ ਤੇ ਕਾਰਕ ਦਾ ਸਾਹਿਤਿਕ ਮੂਲਧਾਂਕਨ)

ਨਮਾਂ ਗ੍ਰਾਂ (ਨਾਟਕ, ਦੀਨੂਬਾਈ ਪਨਤ ਤੇ ਰਾਮਕੁਮਾਰ ਅਬਰੋਲ ਹੁਨਰੇ ਕਨੈ ਮਿਲਿਅਨ ਲਿਖੇ ਦਾ)

ਡੁਗਰ ਦੇ ਲੋਕ ਨਾਥਕ (ਅਮਰ ਸ਼ਹੀਦੇਂ ਦਿਦਿਆਂ ਬਲਿਦਾਨ ਕਤਥਾਂ)

ਕਲਮਕਾਰ ਚਰਣ ਸਿੰਘ (ਮੋਨੋਗ੍ਰਾਫ)

ਸਮਾਦਨ

1. ਨਮੀਂ ਚੇਤਨਾ, ਡੋਗਰੀ ਤ੍ਰੈਮਾਸਕ ਪਤ੍ਰਿਕਾ (ਡੋਗਰੀ ਸੱਥਾ, ਜਮ੍ਹਾ)
2. ਜਾਗੋ ਢੁਗਗਰ
3. ਇਕ ਹਾ ਰਾਜਾ
4. ਨਰੰਦਰ ਸਮਾਰਿਕਾ
5. ਸੱਥਾਂ ਰਜਤ ਜਧਨੀ ਗ੍ਰਥ
6. ਡੋਗਰੀ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ

ਅਨੁਵਾਦ

1. ਭੂਤਹਾਰੀ ਦੇ ਨੀਤਿ ਤੇ ਵੈਰਾਗਿਆ ਸ਼ਤਕ
2. ਟੈਗੋਰ ਦੀ ਗੀਤਾਂਜਲਿ ਤੇ ਤੈ ਨਾਟਕ ਬਲਿਦਾਨ, ਮਾਲਿਨੀ ਤੇ ਡਾਕਘਰ
3. ਰਾਮਾਯਣ : ਸੀ ਰਾਜਾ ਗੋਪਾਲਾਚਾਰ্য
4. ਅੰਨਾ ਯੁਗ : ਧਰਮਵੀਰ ਭਾਰਤੀ
5. ਆਤਮਕਥਾ : ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ
6. ਮਿਤੀ ਦੀ ਗਡ੍ਹੀ : ਮੁਚਛਕਟਿਸ
7. ਪਤਾਲਵਾਸੀ
8. ਛੇ ਉਪਨਿ਷ਦ

ਸਮਾਨ

1. ਬਦਨਾਮੀ ਦੀ ਛਾਂ – ਸਾਹਿਤਿਕ ਅਕਾਦਮੀ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ
 2. ਤਲਖਿਯਾਂ – ਜਮ੍ਹਾ ਕਸ਼ਮੀਰ ਕਲਾ ਸੰਸਕ੍ਰਤਿ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਅਕਾਦਮੀ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ
 3. ਮਿਟੀ ਦੀ ਗਡ੍ਹੀ – ਅਨੁਵਾਦ, ਜਮ੍ਹਾ ਕਸ਼ਮੀਰ ਅਕੈਡਮੀ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ
 4. ਢੁਗਗਰ ਦੇ ਲੋਕ ਨਾਯਕ – ਜਮ੍ਹਾ ਕਸ਼ਮੀਰ ਅਕੈਡਮੀ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ
 5. ਭਾਰਤੀ ਸਰਕਾਰ ਆਸੇਆ ਪਦਮ ਸ਼੍ਰੀ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ
 6. ਸਾਹਿਤਿਕ ਅਕਾਦਮੀ ਆਸੇਆ ‘ਫੈਲੋਸ਼ਿਪ’ ਦਾ ਸਮਾਨ
- (ਗ) ਪ੍ਰੋ. ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁਨਦੇ ਕਵਿਤਾ–ਸਾਹਿਤਿਕ ਦਾ ਮੂਲਧਾਰਾਨ

‘धरतੀ ਦਾ ਰਿਨ’ ਕਵਿਤਾ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦਿਯੋਂ ਚੋਨਮਿਧਿਆਂ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਐ ਜਿਂਦੇ ਚ ਢੁਗਗਰ ਸਮਾਜ ਤੇ ਢੁਗਗਰ ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ ਦੇ ਸਨਹਾਕਡੇ ਚਿਤ੍ਰਣ, ਮਾਤ੍ਰਭਾਸ਼ ਡੋਗਰੀ ਕਨੈ ਢੂਹਗਾ ਹਿਰਖ, ਸਚਵੀ ਸਾਧਨਾ ਦੀ ਸ਼ੁਤਾ, ਸਮਾਜੀ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੀ ਤਾਂਹਗ ਆਦਿ ਬਾਰੈ ਕਵਿ ਦੇ ਮੌਲਕ ਭਾਵ ਚਿਤ੍ਰਤ ਨ। ਇੱਦੀ ਕਾਵਕਲਾ ਦੀ ਚੇਚੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਏਹ ਏ ਜੇ ਇਸ ਚ ਕਲਾਪਕਖ ਤੇ ਭਾਵਪਕਖ ਦੈਨੈਂ ਪਕਖੋਂ ਦਾ ਸਾਮਾਂਪਨ ਨਜ਼ਰੀ ਆਂਦਾ ਏ। ਇੱਦੀ ਕਵਿਤਾ ਸਿਰਫ਼ ਕੋਰੀ ਭਾਵਨਾ ਨੇਈ ਬਲਕੇ ਓਹਦੇ ਚ ਬੁਝਿ ਤਤਵ ਤੇ ਚਿੱਤਰ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਏ, ਜਿਸਦੇ ਕਾਰਣ ਇੱਦੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਸ਼ਾਸ਼ਵਤ ਮੁਲਲੋਂ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਦਾ ਪਕਖ ਖਾਸਾ ਭਾਰਾ ਹੋਂਦਾ ਏ। ‘ਮਨ ਤੇ ਅਕਲ’, ਬਰਗਦ, ਅਮਰ ਏ ਮਨੁਕਖਤਾ, ਮੇਰੇ ਮਨੈ ਦਾ ਭੇਤੀ, ਨਮੀ ਪੀਡੀ ਆਦਿ ਕਵਿਤਾਂ ਇੱਤੈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਗੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਿਧਾਂ ਨ ਤੇ ਮਾਹਨੂ ਦੇ ਅਨਤਰਮਨ ਗੀ ਝਾਨਕੋਰਦਿਧਾਂ ਨ। ‘ਮਨ ਤੇ ਅਕਲ’ ਕਵਿਤਾ ਚ ਕਵਿ ਨੇ ਮਨੁਕਖੀ ਭਾਵਨਾਏਂ ਦਾ ਧਰਤਾਵਾਦੀ ਚਿੱਤਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਮਨੈ ਦੀ ਡਬਰ ਤੇ ਅਥਾਹ ਏ ਤੇ ਇਸਦੀ ਸੋਚ ਅਨਹੋਨਿਧਿਆਂ ਗਲਿੋਂ ਤੇ ਪੌਛ ਸ਼ਾ ਬਾਹਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਕਖੀ ਦੌਡੀ ਪੌਂਦੀ ਏ ਬ ਅਕਲੀ ਦਾ ਨੀਰਨ ਮਨੈ ਦਿਧਿਆਂ ਮਰਾਵੇਂ ਗੀ ਨਕਾਮ ਤੇ ਬੇਮੈਹਨਾ ਸਮਝਦੇ ਹੋਈ ਉਸੀ ਠਾਕਦੀ ਏ ਤੇ ਓਹਦੀ ਸੂਰਖਤਾ ਉਪਰ ਹਸਦੀ ਗੁਢਕਦੀ ਏ, ਪਰ ਮਨ ਮਸ਼ਤਾਨਾ ਠਾਕਦੇ—ਠਾਕਦੇ ਬੀ ਅਪਨੇ ਹਠੈ ਦਾ ਜੈਹਰ ਪੀ ਗੈ ਲੈਨਦਾ ਏ ਤੇ ਬਾਦ ਚ ਰੈਂਦਾ—ਕਲਿਆਦਾ ਪਚਛੋਤਾਂਦਾ ਏ ਤੇ ਅਕਲੀ ਗੀ ਗੈ ਦੋਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਏ।

‘ਤੇ ਦਿੰਦਾ ਦੋਸ ਅਕਲੀ ਗੀ ਜੇ ਉਸਨੇ ਭੇਤ ਖੋਹਲੇ
ਰੋਹੈ ਦੀ ਨੈਹਖਰੋਂ ਕਨੈ ਡਰਾਨਦਾ ਪਚਛ ਲਾਨੇ ਗੀ ।’

‘ਬਰਗਦ’ ਕਵਿਤਾ ਚ ਬੀ ਕਵਿ ਦੀ ਸੋਚ ਬਡੀ ਉਚਚ ਏ। ਸੰਸਾਰੈ ਚ ਅਨਗਿਨਤ ਲੋਕ ਜਮਦੇ ਤੇ ਮਰਦੇ ਨ ਪਰ ਸਬੈ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਗਾਸੈ ਦੇ ਧਵਤਾਰੇ ਨੇਈ ਹੋਂਦੇ। ਤੁਨਦੇ ਚਾ ਕੋਈ ਗੈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅਦੁਭੂਤ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਕਨੈ ਸਮਧਨ ਹੋਨੇ ਕਰੀ ਨੇਕ ਕਰਮ ਕਨੈ ਅਪਨਾ ਨਾ ਬਨਾਂਦਾ ਤੇ ਬੋਹਡੀ ਦੇ ਬੂਹਟੇ ਆਹਲਾ ਲੇਖਾ ਚਿਰ ਸ਼ਥਾਈ ਤੇ ਚਿਰ ਸਮਰਣੀਧ ਬਨੀ ਜਂਦਾ ਏ। ਇਸ ਬਾਰੈ ਕਵਿ ਦੇ ਭਾਵ ਨ :—

‘ਸਰੇਆਂ ਦੇ ਦਾਨੋਂ ਸ਼ਾ ਲੌਹਕੇ ਇਕ—ਇਕ ਬੀਏ ਅਨਦਰ ਕੇਹ ਏ ?
ਬੋਹਡੀ ਦਾ ਓਹ ਬੂਹਟਾ ਬਰਗਦ |
ਕਿਨ੍ਨੇ ਬੀਡਪਰ ਬਰਗਦ ਬਨਦੇ ?
ਕਿਨ੍ਨੇ ਬੀਡ ਏਹ ਜਮਦੇ—ਮਰਦੇ |
ਅਨਗਿਨਤੀ ਏਹ ਜਮਦੇ—ਮਰਦੇ |
ਕੋਈ—ਕੋਈ ਪਰ ਬਰਗਦ ਬਨਦਾ ।’

ਢੁਗਗਰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਘਰੇਲੂ ਜੀਵਨ ਤੇ ਡੋਗਰਾ ਨਾਰੋਂ ਦੀ ਬਿਰਹ—ਵੇਦਨਾ ਦਾ ਸਜੀਵ ਚਿਤ੍ਰਣ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁਨ੍ਦੀ ‘ਚਕਕੀ’ ਕਵਿਤਾ ਚ ਮਿਲਦਾ ਏ। ਕਵਿਤਾ ਪਢਦੇ—ਪਢਦੇ ਕਨੈ ਚ ਚਕਕੀ ਦਾ ਘੁਸਰ—ਘੁਸਰ

ਤੇ ਮਨੈ ਚ ਨੌਕਰੀ ਪਰ ਗੇਦੇ ਕੈਨਤੋਂ ਦਿਧੋਂ ਬਜੋਗਨ ਨਾਰੋਂ ਦੇ ਮਨੋਂ ਦੀ ਪੀੜ ਤੇ ਦੁਕਖ ਕਸਾਲਾ ਚੁਆਂ
ਜਨ ਕਰਾਂਦਾ ਸੇਹੀ ਹੋਂਦਾ ਐ । ਸਚਵੋਂ ਗੈ ਇਨ੍ਹੋਂ ਨਾਰੋਂ ਦਾ ਜੀਨ ਕੈਦਿਧੋਂ ਆਂਗਰ ਏ ਜੇਕਰ ਚਕਕੀ ਨੇਈ
ਪੀਛਨ ਤਾਂ ਸਸ਼੍ਵ ਸ਼ਾ ਰੁਟੀ ਬੀ ਨੇਈ ਥਹੋਂਦੀ ਤੇ ਦੂਆ ਕਲਾਪੇ ਦੀ ਇਸ ਦੁਨਿਆਂ ਚ ਉਨਦੀ
ਸਾਧਨ—ਖੇਲੀ ਬੀ ਚਕਕੀ ਗੈ ਹੋਂਦੀ ਏ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨੇਈ । ਇਧੋਂ ਜਨੇਹੀ ਵੇਦਨਾ ਦੀ ਮਾਰੀ ਦੀ ਇਕ
ਨਾਰੀ ਦੇ ਭਾਵ ਇਨ੍ਹੋਂ ਕਵਿਤਾ—ਪੱਗਤਿਧੋਂ ਚ ਦਿਕਖੇ ਜਾਈ ਸਕਦੇ ਨ :—

‘ਤੇਰੇ ਬਾੜ੍ਹੂ ਇਤ ਘਰ ਹਿਰਖੀ ਨਿੰ ਹੋਰ ਕੋਈ,
ਅਸ ਦਮੈਂ ਜਾਗਨਿਆਂ, ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਸੌਂਦੇ ਨ ।
ਤੇਰੇ ਕਚ਼ ਬੌਹਨਿਆਂ ਤਾਂ ਦੁਕਖ ਜਨਦੇ ਬਿਸ਼ਸਰੀ,
ਮਨੈ ਗੀ ਜਲਾਨੇ ਆਹਲੀ ਅਗ ਜਨਦੀ ਹਿਸ਼ਸਲੀ ।
ਜਿਨਦ ਜਿਨਦੇ ਬਸ ਮੇਰਾ ਮਨ ਉਨਦੇ ਬਸ ਨੇਈ,
ਭਾਗੋਂ ਦੀ ਲਕੀਰ ਮੋਝੀ ਮੇਰੀ ਅਤਿ ਬਿਸ਼ਸਲੀ ।’

ਆਸ਼ਤੀ ਹੁਨ੍ਦੀ ‘ਸਨਾਸਰ’ ਕਵਿਤਾ ਬੀ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਸਾਹਿਤਿ ਦੀ ਬੇਜੋਡ ਕਵਿਤਾ ਏ । ਇਕ
ਪਾਸ੍ਤੈ ਸਨਨਾਸਰ ਜਨੇਹ ਥਾਹਰੈ ਦਾ ਕੁਦਰਤੀ ਸ਼ਲੈਪਾ ਮਨੈ ਗੀ ਭਰਮਾਈ—ਭਰਮਾਈ ਜਨਦਾ ਏ ਜੇ ਦੁਏ
ਪਾਸ੍ਤੈ ਇਨ੍ਹੋਂ ਖੂਬਸੂਰਤ ਥਾਹਰੋਂ ਦੀ ਭੁਕਖ—ਗਰੀਬੀ ਮਨੈ ਗੀ ਕੋਂਹਦੀ ਜਨ ਮਸੂਸ ਹੋਂਦੀ ਏ । ਕਵਿ
ਦੀ ਕਲਾ ਦਾ ਕਮਾਲ ਏ ਜੇ ਦੋਏ ਵਿਰੋਧੀ ਪਕਖ ਕਲਾਤਮਕ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਲਾਵੇ ਚ ਇਸ ਚਾਲਲੀ
ਚਿਤ੍ਰ ਹੋਏ ਦੇ ਨ ਜੇ ਪੂਰੀ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕਵਿਤਾ ਸ਼੍ਰੋਤਾ ਜਾਂ ਪਾਠਕ ਗੀ ਅਪਨੀ ਕਲਾ ਦੇ ਜਾਦੂ ਚ ਬਾਨੀ
ਲੈਂਦੀ ਏ । ਸਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰਾ ਪਰ ਸਨਨਾਸਰ ਦੇ ਚੇਤੇ ਕਵਿ ਦੇ ਇਨ੍ਹੋਂ ਭਾਵੋਂ ਗੀ ਦਿਕਖੋ :—

“ਚਾਨਚਚਕ ਔੰਗਲੀ ਗੀ ਕੰਡਾ ਜਿਧਾਂ ਢੰਗੀ ਜਾ
ਵਾਸਨਾ ਦਾ ਲੋਰਾ ਜਿਧਾਂ ਅਕਿਖਿਧੋਂ ਗੀ ਰੰਗੀ ਜਾ,
ਜਨ ਪਵੈ ਪਾਨਿਆ ਚ ਬਧੈ ਜਿਧਾਂ ਓਹਦਾ ਘੇਰਾ,
ਇਸੈ ਚਾਲਲੀ ਸਨਨਾਸਰ ਚੇਤਾ ਮਿਗੀ ਆਵੈ ਤੇਰਾ ।”

ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ—ਚਿਤ੍ਰਣ ਚ ਸ਼ਾਸ਼ਤੀ ਹੁਨ੍ਦੀ ਕੋਈ ਰੀਸ ਨੇਈ । ਤਾਂਨੋਂ ‘ਸਨਨਾਸਰ’ ਕਵਿਤਾ ਚ ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ ਦੇ ਸ਼ਲੈਪੇ
ਗੀ ਇਕ ਸਨਹਾਕਡੀ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਰੂਪੈ ਚ ਛੂਬਛੂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨੇ ਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨੇਈ ਛੋਡੀ । ਉਪਮਾ
ਅਲਕਾਰ ਦੀ ਸਗੋਸਾਰੀ ਚ ਸਨਨਾਸਰ ਦੇ ਸ਼ਲੈਪੇ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੋਰ ਬੀ ਮਤਾ ਤਾਂਗਡੀ ਆਏ ਦਾ ਏ :—

“ਸਬਜੇ ਦੀ ਡਬਿਧਾਂ ਚ ਮੋਤੀ ਏ ਸਮਾਲੇ ਦਾ,
ਧਾਰੋਂ ਦੇ ਸ਼ਲੈਪੇ ਨੇ ਏ ਥਾਹਰ ਜਿਧਾਂ ਤਾਲੇ ਦਾ ।
ਪ੍ਰੀਤੈ ਦਿਧੋਂ ਸਾਧਨਾ ਨੇ ਦਿਧਾ ਜਿਧਾਂ ਬਾਲੇ ਦਾ,

ਘਾੜੇ ਦਿਧੈ ਆਤਮਾ ਨੇ ਗੀਤ ਕੋਈ ਪਾਲੇ ਦਾ,
ਧਾਰੋਂ ਦੇ ਨਕੋਬਲੇ ਚ ਸਨਾਸਰ ਬਸਸੈ ਝਾਂਧਾਂ,
ਭੌਰੋਂ ਥਮਾਂ ਫੁਲ ਜਿਧਾਂ ਫੁਲ ਕੀ ਹਸਸੈ ਦਾ ।”

ਇਕ ਕਵਿ ਦੇ ਰੂਪਾ ਚ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਛਡੀ ਸੂਖਮ ਗੈ ਨੇਈ ਚਮੁਖੀ ਬੀ ਏ । ਉਨ੍ਦੀ ਕਾਨੀ ਚ ਸਂਸਾਰੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਲਗਭਗ ਹਰ ਪੈਹਲੂ ਸਮੇਅ ਦਾ ਲਭਦਾ ਏ । ਜਿਥੈ ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ—ਚਿਤ੍ਰਣ ਦਾ ਰੌਸਲਾ ਚਿਤ੍ਰਣ ਮਿਲਦਾ ਏ, ਉਥੈ ਸਮਾਜੀ ਤੇ ਰਾਜਨੈਤਿਕ ਖੋਦਲੋਂ ਬਾਰੈ ਸੋਹਗਗਾ ਕਰਨੇ ਆਹਲੇ ਭਾਵ ਬੀ ਖਾਸੇ ਬਾਂਦੇ ਤੇ ਸੋਚ ਜਗਾਨੇ ਆਹਲੇ ਨ । ਸ਼ਵਾਰਥ ਪਰਸ਼ਟੀ ਦੇ ਇਸ ਯੁਗ ਚ ਨੈਤਿਕ ਮੁਲੱਦੀਆਂ ਦੀ ਮਹਤਾ ਪਿਛਡੀ ਪੇਈ ਗੇਦੀ ਏ ਜਿਸ ਕਰੀ ਸਮਾਜੀ ਜੀਵਨ ਚ ਹਰ ਬਕਖੀ ਪਤਨ ਗੈ ਪਤਨ ਲਭਦਾ ਏ । ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦੀ ਸਰਵਤਾ ਚ ਇਸ ਸ਼ਵਾਰਥਪਰਸ਼ਟੀ ਦੇ ਰਾਵਣ ਗੀ ਮਾਰੀ ਮਕਾਨੇ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਦੇ ਭਾਵ ਬੜੇ ਸੁਆਏ ਨ :—

“ਜਨਤਾ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਰੂਪ ਜੇਹੜੀ ਸੀਤਾ ਏ,
ਸ਼ਵਾਰਥਾ ਦੇ ਰਾਵਣ ਨੈ ਕੈਦ ਉਸੀ ਕੀਤਾ ਏ,
ਧਰਤੀ ਦੇ ਪੁਤ਼ਰੋਂ ਗੀ ਗੈਰਤ ਸਖਾਨ ਜੇਹੜੇ,
ਤਾਂਨੋਂ ਅਕਖਰੋਂ ਦੀ ਸਿਗੀ ਲਾਲਸਾ ਸਤਾਂਦੀ ਏ ।”

ਇਸਦੇ ਕਨ੍ਹੀ ਗੈ ਸੰਘਰਥ, ਮੇਹਨਤ ਤੇ ਕਰਮਠਤਾ ਦੇ ਭਾਵ ਬੀ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਚੇਚੇ ਗੁਣ ਨ । ਤਾਂਨੋਂਗੀ ਇਹ ਪਕਕ ਭਰੋਸਾ ਏ ਜੇ ਕੋਈ ਬੀ ਸੰਘਰਥ ਕਦੇਂ ਅਕਾਰਥ ਨੇਈ ਜਾਂਦਾ ਫਲ ਕਦੇਂ—ਨਾ—ਕਦੇਂ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲਦਾ ਏ ਤੇ ਕੋਈ ਬੀ ਉਪਲਥਿ ਜਾਂ ਕਮਾ ਤਾਂ ਗੈ ਸਪੂਰਾ ਹੋਂਦਾ ਏ ਜੇਕਰ ਲਗਨ, ਕਰਮਠਤਾ ਤੇ ਮੇਹਨਤ ਕਨ੍ਹੈ ਕੀਤਾ ਜਾ । ਇਸ ਬਾਰੈ ਕਵਿ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਬੜੇ ਬਾਂਦੇ ਤੇ ਸ਼ਵਾਰਥ ਨ ।

ਕਿਥ ਬੋਲੋਂ ਦੇ ਉਦਾਹਰਣ ਝਾਂਧਾਂ ਨ :—
‘ਜਿਨ੍ਦੂ ਦੀ ਰਤ ਜੇ ਫੂਕੋ ਤਾਂ,
ਗੀਤੋਂ ਦੇ ਦਿਧੇ ਬਲਦੇ ਨ ।
ਤਾਂ ਲੋਕ ਝਾਂਨੋਂਗੀ ਤੁਪਦੇ ਨ,
ਤਾਂ ਝਨ੍ਦੀ ਲੋਝਿਆ ਚਲਦੇ ਨ ।’

ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਅਸੋਂਗੀ ਮਾਤੂਬਾਸਾ ਡੋਗਰੀ ਦੀ ਮਾਨ—ਮਹਤਾ ਤੇ ਓਹਦੇ ਕਨ੍ਹੈ ਉਨਦੇ ਅਗਧ ਧਾਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਬੀ ਹੋਂਦੇ ਨ । ਮਾਤੂਬਾਸਾ ਗੈ ਇਕ ਨੇਹਾ ਸੂਤਰ ਏ ਜੇਹੜਾ ਅਪਨੇ ਸਭਨੋਂ ਭਾਸ਼ਿਧੋਂ ਗੀ ਇਕ ਡੋਰੀ ਚ ਬਾਨੀ ਲੈਂਦਾ ਏ । ਦੂਆ ਮਾਤੂਬਾਸਾ ਐਸਾ ਸੈਹਜ ਸਾਧਨ ਏ ਜਿਸ ਰਾਹੋਂ ਮਾਹੜ੍ਹੂ ਅਪਨੇ ਮਨੈ ਦੇ ਭਾਵੋਂ ਗੀ ਬਡੀ ਅਸਾਨੀ ਕਨ੍ਹੈ ਵਕਤ ਕਰੀ ਸਕਦਾ ਏ । ਅਪਨੇ ਮਨੈ ਦਾ ਹੁਸ਼ਕਡ ਬੁਹਾਸ਼ਸ਼ਰੀ ਸਕਦਾ ਏ । ਮਨੈ ਦੀ ਤਰਾਂਗੈ ਗੀ ਨਚੀ—ਗਾਇਧੈ ਦਸ਼ੀ ਸਕਦਾ ਏ । ਮੇਹਨਤ—ਮੁਸ਼ਕਕਤ

ਦੀ ਥਕੌਟ—ਹੁਣ ਬਾਹਰ ਕਛੀ ਸਕਦਾ ਏ । ਮੌਰਿਆਂ ਮਮਤਾ ਦਿਧਾਂ ਠੰਡਿਆਂ ਸੀਰਾਂ ਬਗਾਈ ਸਕਦਿਆਂ ਤੇ ਬਜੋਗਨ ਨਾਰਾਂ ਲਮ੍ਮੇ—ਛੁਫ਼ੇ ਗੀਤੋਂ ਦੀ ਰੇਹਾਡ ਲਾਇਧੈ ਮਨੈ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਠਣਡੀ ਕਰੀ ਸਕਦਿਆਂ ਨ । ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁਨਦੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਮਾਤ੍ਰਭਾਸ਼ਾ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਅਨਮੋਲ ਖ਼ਜਾਨੇ ਗੀ ਇਨ੍ਹੋਂ ਸ਼ਬਦੋਂ ਚ ਅਭਿਵਧਤ ਕੀਤਾ ਗੇਦਾ ਏ :—

“ਡੋਗਰੀ ਦਾ ਮੁਲਲ ਪੁਚ਼ੋ ਕਮਨੈ—ਮਜੂਰੋਂ ਗੀ,
ਜਿਨ੍ਦੀ ਜਿਨ੍ਦ ਜ਼ਰੀ ਲੈਂਦੀ ਜਾਲੋਂ ਤੇ ਝੂਰੋਂ ਗੀ ।
ਮਨਾਂ ਭਾਰ ਚੁਕਕੀ ਜੇਲਲੈ ਅੰਗ—ਅੰਗ ਕਬੰਦੀ ਜਨਦਾ,
ਇਕ ਭਾਖ ਲਾਨਦੇ ਬਸ ਦੁਕਖ ਸਾਰਾ ਸੰਬੀ ਜਨਦਾ ॥”

ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਮਾਹਨੂ ਦੇ ਗੂਢ ਰਿਖਤੇ ਗੀ ਦਿਖਦੇ ਹੋਈ ਕਵਿ ਨੇ ਭਾਸ਼ਾ ਗੀ ਮਾਤਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਏ, ਜੇਹੜੀ ਜਨਮ ਥਮਾਂ ਗੈ ਉਸਦੇ ਅੰਗ—ਸੰਗ ਰੈਹਨਦੀ ਏ ਤੇ ਜਿਸੀ ਸਿਕਖਨੇ ਦੀ ਬੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨੇਈ ਪੈਂਦੀ । ਇਸ ਬਾਰੈ ਕਵਿ ਦੇ ਭਾਵ ਇਧਾਂ ਨ :—

“ਹਸਸਨਾ ਤੇ ਰੋਨਾ ਜਿ'ਧਾਂ ਸਿਕਖਨਾ ਨਿੰ ਪੈਂਦਾ ਏ,
ਅੰਗ—ਅੰਗ ਮਾਹਨੁਏਂ ਦੇ ਲਹੁ ਜਿ'ਧਾਂ ਰੈਂਹਦਾ ਏ ।
ਭਾਸ਼ਾ ਕਨੈ ਮਾਹਨੁਏਂ ਦਾ ਤੁਏ ਨੇਹਾ ਨਾਤਾ ਏ,
ਮਾਹਨੂ ਨ ਯਾਣੇ ਭਾਸ਼ਾ ਉਨਦੇ ਗਿਤੈ ਮਾਤਾ ਏ ॥”

ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤਿ ਉਨ੍ਦੇ ਵਿਚਾਰੋਂ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਸਸਾਲ ਦਿਖਖੋ ਜਿਥੋਂ ਓਹ ਡੋਗਰੀ ਗੀ ਸੁਚੀ ਸੁਚੀ ਭਾਸ਼ਾ ਮਿਥਦੇ ਨ ਤੇ ਚਾਂਹਦੇ ਨ ਜੇ ਸਿਧਾਸ਼ਟ ਦਾ ਨਾਗ ਇਸ ਥਮਾਂ ਦੂਰ ਗੈ ਰਵੈ ਤਾਂ ਖ਼ਰਾ ।

“ਸਿਵਾ ਏ ਸਿਧਾਸ਼ਟੀ ਦਾ ਡੋਗਰੀ ਗੀ ਲਾਏਓ ਨੇਈ,
ਭਾਸ਼ਾ ਏ ਗਰੀਬ, ਇਸੀ ਬੋਲਿਲਿਆ ਚਢਾਏਓ ਨੇਈ ।
ਤੁਂਦੇ ਗਜ ਲਮ੍ਮੇ, ਬਰ ਡੋਗਰੀ ਦਾ ਛੁਫ਼ਾ ਏ,
ਤਨਦ—ਤਨਦ ਸੁਚੀ, ਇਕ ਧਾਗਾ ਨੇਝਿਧੋਂ ਖੁਫ਼ਾ ਏ ॥”

ਬਹੁਮੁਖੀ ਭਾਵੋਂ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰਣ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁਨਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਖੂਬੀ ਏ । ਪਰ ਉਨ੍ਦੇ ਚ ਬੀ ਸੰਘਰਸ਼, ਸਾਧਨਾ, ਮੇਹਨਤ, ਕਰਮਠਤਾ ਜਾਂ ਫ਼ਹੀ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕਤਾ ਦੇ ਭਾਵ ਮਤੇ ਚੇਚੇ ਤੇ ਮਤੇ ਟਕੋਹਦੇ ਨ । ਦਾਰਸ਼ਨਿਕਤਾ ਦਾ ਗੈ ਸੁਨਦਰ ਉਦਾਹਰਣ ਇਸ ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਬਨਦ ਚ ਬਡਾ ਬੇਯੋਡ਼ ਏ ।

“ਹਰ ਲੈਹਰ ਕਨਾਰੇ ਗੀ ਹਾਸ਼ਬੈ,
ਪਰ ਕਦੋਂ ਕਨਾਰੇ ਰੁਕਦੀ ਨੇਈ ।

ਜਿਚਵਰ ਨਹੋਰੇ ਦੇ ਘੇਰੇ ਨ,

ਲੋਈ ਦੀ ਮੰਜਲ ਸੁਕਦੀ ਨੈਈ ।”

ਕਲਾਪਕਖ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਨੈ ਬੀ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁਨਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਉਚਵਾ ਥਾਹਰ ਏ। ਬਨਕਦੇ—ਫਬਦੇ ਸ਼ਬਦੇ ਦੀ ਬਰਤੂਨ, ਭਾਸ਼ਾ ਗੀ ਸੁਨਦਰ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਗੀ ਅਸਰਦਾਰ ਬਨਾਨੇ ਆਹਲੇ ਅਲਕਾਰੇਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਬੀ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁਨਦੀ ਕਵਿਤਾ ਗੀ ਨਰੋਆ ਗੁਹਾਡਾ ਦਿਨਦੇ ਨ ।

4.5 ਕਵਿ ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪਂਤ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਗੀ ਉਂਦਾ ਧੋਗਦਾਨ

(ਕ) ਜੀਵਨ—ਪਰਿਚੇ

ਆਧੁਨਿਕ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਗੀ ਨਮਾਂ, ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਮੋਡ ਦੇਨੇ ਆਹਲੇ ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪਂਤ ਛੁਗਰ ਦੇ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯ ਕਵਿ ਮਨੇ ਜਾਂਦੇ ਨ । ਇਨਦਾ ਜਨਮ 11 ਮਈ 1917 ਈ. ਗੀ ਤਥਮਪੁਰ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਪੈਂਥਲ ਗ੍ਰਾਮ ਚ ਹੋਆ । ਅਪਨੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਬਾਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਾਂਗੀ—ਤੁਝੀ ਤੇ ਕੌਡੇ ਕਸੈਲੇ ਅਨੁਭਵੇਂ ਦੀ ਛਤਾਚਾਧਾਯਾ ਚ ਕਵੇਂ । ਤੀਸਰੀ ਜਮਾਤਾ ਤਗਰ ਦੀ ਪਫ਼ਾਈ ਅਪਨੇ ਗ੍ਰਾਮ ਚ ਗੈ ਕੀਤੀ ਫ਼ਹੀ ਅਗਲੀ ਪਫ਼ਾਈ ਆਸਤੈ ਰਿਧਾਸੀ ਮੈਨੂ ਕਸ਼ ਤਠੀ ਗੇ । ਇੰਦੀ ਚੌਹਦੇਂ ਬਾਰੇਂ ਦੀ ਬਰੇਸੂ ਚ ਇੰਦੀ ਮਾਤਾ ਦਾ ਕਾਲ ਹੋਈ ਗੇਆ ਤੇ ਰਿਧਾਸੀ ਦਾ ਪਫ਼ਾਈ ਛੋਡਿਧੈ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆਨਾ ਪੇਆ ਤੇ ਘਰੇਲੂ ਜਿਸ਼ੇਦਾਰਿਯੋਂ ਗੀ ਸਾਂਭਨਾ ਪੇਆ । ਫ਼ਹੀ ਖਾਸੇ ਚਿਰੈ ਬਾਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੱਸਕੂਤ ਚ ਪ੍ਰਾਜ਼ ਦੀ ਪਰੀਕਸ਼ਾ ਪਾਸ ਕੀਤੀ ਤੇ 1939 ਚ ਹਿੰਦੀ ਭੂ਷ਣ ਤੇ 1941 ਚ ਪ੍ਰਭਾਕਰ ਦਿਧਾਂ ਪਰੀਕਸ਼ਾਂ ਬੀ ਪਾਸ ਕਰੀ ਲੇਇਆਂ ।

ਏਹ ਸਾਮਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਵਾਤਿ ਹੈ ਇਸਕਾਰੀ ਇਨ੍ਹੇ ਅੰਨਦਰ ਹਕ—ਹਕੂਕ ਤੇ ਅਜਾਦੀ ਗੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨੇ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਬਡੀ ਮੁਖਰਤ ਰੇਹੀ । 1942—43 ਚ ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤਿ ਮੰਡਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਤੇ 1944 ਚ ਡੋਗਰੀ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਸਰਬਾਂਧੀ ਗਤਿਵਿਧਿਯੋਂ ਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਧੀ ਚਢਿਧੈ ਹਿਸ਼ਾ ਲੈਤਾ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟ੍ਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕਨੈ—ਕਨੈ ਮਾਤ੍ਰਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਗੈਰੂ ਗੀ ਬੀ ਪਨਾਨੇਆ । ਸ਼ੁਰੂ ਸ਼ੁਰੂ ਚ ਹਿੰਦੀ ਕਵਿਤਾ ਗੀ ਬੀ ਬੜਾ ਧੋਗਦਾਨ ਦਿਤਾ । ‘ਧੁਗ ਚਲਾ’, ‘ਕੌਨ ਤੁਸੁ’, ‘ਸ਼ਹੀਦ ਕੀ ਅਰ੍ਥੀ’ ਬਗੈਰਾ ਇਨ੍ਹਿਦਾਂ ਪ੍ਰਸਿੰਦ ਹਿੰਦੀ ਕਵਿਤਾਂ ਨ ।

ਇੰਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਰੋਜਗਾਰੀ ਪਕਖ ਬੜਾ ਸ਼ਾਂਘਰਸ਼ਪੂਰ੍ਣ ਰੇਹਾ । ਸ਼ੁਰੂ—ਸ਼ੁਰੂ ਚ ਟੇਵੇ—ਟੀਪਾਂ ਬਖਾਨੇ, ਟ੍ਰਿਊਂਸ਼ਨਾਂ ਪਫ਼ਾਨੇ, ਪ੍ਰਾਇਵੇਟ ਸਕੂਲਾਂ ਚ ਨੌਕਰੀ, ਸਮਾਦਨ ਦੇ ਲੌਹਕੇ—ਮੁਫ਼ਤ ਕਮ਼ । ਰੇਡਿਯੋ ਸਟੇਸ਼ਨ ਜਸ਼ੂ ਚ ਸਕ੍ਰਿਪਟਰਾਇਟਰ ਬਗੈਰਾ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨੀ ਪੇਈ ਤੇ ਫ਼ਹੀ ਪਕਕੇ ਤੌਰਾ ਪਰ “ਪਰਤਿਧੈ ਬਸਾਓ” ਮੈਹਕਮੇ ਚ ਮੁਲਾਜਮਤ ਮਿਲੀ । ਅਪਨੀ ਦਿਨਾਨਤਦਾਰੀ ਤੇ ਕਰਮਠਤਾ ਦੇ ਗੈ ਫ਼ਲਸਰੂਪ ਏਹ ਡਿਪਟੀ ਪ੍ਰਾਵਿਸ਼ਿਧਿਲ ਑ਫਿਸਰ ਬਨੇ ਪਰ ਇਤਥੂਂ ਦਾ ਰਟੈਰ ਹੋਨੇ ਪਰੈਨਤ ਇੰਦੀ ਸੇਹਤ ਡਿਲੀ ਜਨ ਰੈਹਨ ਲਗੀ । ਦਿਲੈ ਦਾ ਦੌਰਾ ਪੈਨੇ ਕਰੀ 23 ਮਾਰਚ 1992 ਈ. ਗੀ ਇੰਦੀ ਮੌਤ ਹੋਈ ਗੇਈ ।

(ਖ) ਰਚਨਾਂ

ਡੋਗਰੀ ਚ ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪਤ ਹੋਰੇਂ ਕਵਿਤਾ, ਨਾਟਕ ਤੇ ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਖੇਤਰਾ ਚ ਅਪਨਾ ਨੁਮਾਯਾਂ ਧੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤੇ ਦਾ ਏ। ਇੰਦੀ ਰਚਨਾਏਂ ਦਾ ਬਾਰਾਂ ਇਸ ਚਾਲੀ ਏ :—

1. ਗੁਤਲੂਂ (ਕਵਿਤਾ—ਸ਼ਾਨਦਾਰ)
2. ਮੰਗੂ ਦੀ ਛਬੀਲ (ਲਮ੍ਮੀ—ਕਵਿਤਾ)
3. ਵੀਰ ਗੁਲਾਬ (ਖੱਡ—ਕਾਵਿ)
4. ਦਾਦੀ ਤੇ ਮਾਂ (ਕਵਿਤਾ—ਸ਼ਾਨਦਾਰ)
5. ਨਮਾਂ ਗ੍ਰਾਂਡ (ਨਾਟਕ — ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਤੇ ਰਾਮਕੁਮਾਰ ਅਬਰੋਲ ਹੁਂਦੇ ਕਨੈ ਸਾਂਜੇ ਤੌਰਾ ਪਰ ਲਿਖੇਆ)
6. ਸਰਪਂਚ (ਨਾਟਕ — ਕਲਵਰਲ ਅਕੈਡਮੀ ਜਮ੍ਹਾਂ ਥਮਾਂ ਪੁਰਸ਼ਕ੃ਤ)
7. ਅਧੋਧਾ (ਨਾਟਕ — ਸਾਹਿਤਿ ਅਕਾਦਮੀ ਨਮੀਂ ਦਿਲੀ ਥਮਾਂ ਪੁਰਸ਼ਕ੃ਤ)
8. ਪ੍ਰਤਿਮਾ (ਭਾਸ ਦੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਦਾ ਡੋਗਰੀ ਅਨੁਵਾਦ)
9. ਸਥਾਨਕ (ਕਾਵਿ ਪੋਥੀ ਦਾ ਸਮਾਦਨ)

(ਗ) ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪਨਤ ਹੁਂਦੇ ਕਵਿਤਾ—ਸਾਹਿਤਿ ਦਾ ਮੂਲਿਆਂਕਨ

ਪਨਤ ਹੁਂਦੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਕ੍ਰਾਨਿਕਾਰੀ ਭਾਵੋਂ ਦਾ ਸੁਰ ਬਡਾ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੇਹਾ ਏ। ਗੁਤਲੂਂ ਨਾਂਡ ਦੀ ਪੋਥੀ ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ 'ਗੁਲਾਮੀ ਦਾ ਜੀਨਾ', 'ਜਾਗ ਕਸਾਨਾ' ਆਦਿ ਕਵਿਤਾਏਂ ਚ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਗੁਲਾਮੀ, ਬੇਖਬਰੀ, ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਤੇ ਅਤਿਆਚਾਰੋਂ ਥਾ ਮੁੱਕ ਕਰਾਨੇ ਤੇ ਅਪਨੇ ਹਕਕ—ਲਹਾਲ ਦਾ ਫਲ ਹਾਸਲ ਕਰਨੇ ਆਸਤੈ ਸ਼ਾਂਘਰੀ ਕਰਨੇ ਆਸਤੈ ਪ੍ਰੇਰਦਿਧਾਂ ਗੈ ਨੇਈ ਸਗੂਆਂ — ਨਾ — ਬਰੋਬਰੀ ਤੇ ਬੇਨਧਾਈ ਦੇ ਖਲਾਫ ਬਗਾਵਤ ਕਰਨੇ ਲੇਈ ਉਤੇਜਿਤ ਬੀ ਕਰਦਿਧਾਂ ਨ। ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਬੋਲ ਨ :—

“ਉਛਵੇ ਮਜੂਰਾ ਜਾਗ ਕਸਾਨਾ ।
ਤੇਰਾ ਬੇਲਲਾ ਆਯਾ ਓ ।
ਏਹ ਪਰਮੇਸਰ ਛਡਾ ਡਰਾਵਾ
ਠਗੋਂ ਜਾਲ ਬਛਾਯਾ ਓ
ਤੇਰੇ ਖੂਨ—ਪਸੀਨੇ ਕਨੈ, ਰਹਾਨੀ ਐਸ਼ ਮਨਾਂਦੇ ਓ ।
ਅਲਲਾ ਮਿਥਾਂ ਭਲਾ ਕਰੇਗਾ, ਤੱਕੀ ਮੁਛ ਬਨਾਂਦੇ ਓ ।

ਸੁਰਗ ਨਰਕ ਦੇ ਸੁਖਨੇ ਦੱਸੀ ਤੇਰਾ ਮਨ ਪਰਚਾਯਾ ਓ ।

ਉਛ ਮਜੂਰਾ ਜਾਗ ਕਰਸਾਨਾ ਤੇਰਾ ਬੇਲਾ ਆਯਾ ਓ ।”

‘ਗੁਤਲ੍ਹੁ’ ਨਾਂ ਦੇ ਸਾਂਗੈਹ ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ‘ਸ਼ੈਹਰ ਪੈਹਲੋ—ਪੈਹਲ ਗੇ’ ਕਵਿਤਾ ਇੱਨੀ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯ ਹੋਈ ਜੇ ਸਪੂਰੇ ਡੁਗਗਰ ਚ ਬਚ੍ਚੇ—ਬਚ੍ਚੇ ਦੀ ਜੀਹਥਾ ਪਰ ਚਢੀ ਗੇਈ । ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਸਾਦਗੀ ਗੈ ਇਸਦਾ ਸਾਰੋਂ ਸ਼ਾ ਬੜਾ ਗੁਣ ਏ । ਦੌ ਗ੍ਰਾਈ ਗਭਰੁ ਦੇ ਸ਼ੈਹਰੀ ਚਕਾਚੌਧ ਚ ਭਰਮਾਈ ਜਾਨੇ ਦਾ ਵਰਣਨ ਸਰਲ, ਸਾਦੀ ਤੇ ਆਮ ਮੁਹਾਪਰੋ—ਖੁਆਨੋਂ ਆਹਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ । ਉਪਰਾ ਦਾ ਆਖਨੇ ਦਾ ਅੰਦਾਜ ਬੜਾ ਭੋਲਾ—ਭਾਲਾ ਪਰ ਵਧਂ—ਪੂਰ੍ਣ ਏ :—

“ਇਕ ਜਾਂਗਲੈ ਦੇ ਬਾਹਰ, ਹਥ ਲੈਤੀ ਦੀ ਅਖਬਾਰ
ਓਹਦੇ ਓਠ ਲਾਲ—ਲਾਲ, ਕਨੈ ਘੁੰਘਰੇਆਲੇ ਬਾਲ
ਤਮ਼ਾ ਸੂਸਿਧਾ ਦਾ ਲਾਯਾ, ਤਾਂਏ ਨੇਹਾ ਕੋਟ ਫਸਾਧਾ
ਨੇਈ ਮੁਚ਼, ਨੇਈ ਦਾਢੀ, ਲਬੈ ਸਾਹਬੈ ਦੀ ਗੈ ਲਾਡੀ
ਤੇਜਾਂ ਬਨੇਆ ਬੜਾ ਮਲਾਮ, ਕਰਦਾ ‘ਸੀਮ ਸਾਹਬ ਸਲਾਮ’
ਓਹ ਹਾ ਜਲੀ ਸੋਆ ਦਾ ਨੇਹਾ, ਸਿਦਧਾ ਖਾਂ—ਖਾਂ ਕਰਦਾ ਪੇਆ
ਤੈਮਫੂਲ ਕਨੈ ਬਦਕਾਰ, ਗਾਲੀਂ ਕਡੂ ਜ਼ਹਾਰ—ਜ਼ਹਾਰ
ਪੁੜ੍ਹ—ਪੁੜ੍ਹ ਬੋਲਲੈ ਛਡੀ ਡਰੇਜੀ, ਸਥਰੈ ਹੋਰ ਕੇਹ—ਕੇਹ
ਸ਼ੈਹਰ ਪੈਹਲੋ—ਪੈਹਲ ਗੇ ।”

‘ਚਾਚੇ ਦੂਨੀ ਚੰਦੈ ਦਾ ਬਾਹਾਹ’ ਕਵਿਤਾ ਬੇਮੇਲ ਬਾਹਾਹ ਦੀ ਸਮਾਜੀ ਕੁਰੀਤ ਦਾ ਬਰੋਧ ਕਰਨੇ ਆਹਲੀ ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਨੇਹ ਬੁਢਖਰੋਂ ਉਪਰ ਵਧਂ ਏ ਜਿਂਦੇ ਸੁਹੈਂ ਚ ਦਨਦ ਨੇਈ, ਸਿਰੈ ਪਰ ਬਾਲ ਨੇਈ, ਅਕਖੀਂ ਲਭਦਾ ਨੇਈ, ਸ਼ਰੀਰ ਤੁਲਲੇ ਦਾ ਹਡਿਅੰਦੇ ਦਾ ਪਿੰਜਰ ਤੇ ਉਪਰਾ ਬਾਹਾਹ ਦਾ ਚਾਡ ।

ਕਿਥ ਪੰਗਤਿਯੋਂ ਚ ਇਸਦੀ ਬੁਨਤਰ ਦਿਕਖੋ :—

“ਰੂਪਾਂ ਨੇ ਰਾਜਾਂ ਗੀ ਦਿੱਤੀ ਏ ਠੇਹ
ਧੀ ਬਾਹਨੇ ਗੀ ਆਧਾ ਈ ਏਹ ।
ਫਿਝੈ—ਮੂਹ ਇਸ ਸੋਏ ਬੁਢਖਰੇ ਚੌਹਰੇ ਦਾ,
ਮੂਹ ਦਿਕਖੋ ਜਿਧਾਂ ਬਟੁਆ ਟਰਹੋਡੇ ਦਾ ।

ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦੀ ‘ਲੁੰਡ ਲੀਡਰ’ ਕਵਿਤਾ ਬੀ ਵਧਾਤਮਕ ਕਵਿਤਾ ਏ ਜਿਸ ਚ ਪਤ ਹੋਰੋਂ ਸਿਧਾਸੀ ਨੇਤਾਏਂ ਪਰ ਤ੍ਰਿਕਖਾ ਵਧਂ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ ।

ਪੁਚ਼ੋ ਹਾਂ ਸੁਘਾਂਦ ਦੇਈ ਪਢੇਆ ਕੁਰਾਨ ਕੁਸੈ ?
 ਹਿੰਦੁਏ ਗੀ ਪੁਚ਼ੀ ਦਿਕਖੋ ਭਾਖੇ ਨ ਪੁਰਾਨ ਕੁਸੈ ?
 ਗਣੋ ਦੇ ਪਟਾਰ ਛਡੇ, ਲੀਡਰੀ ਬਨਾਈ ਕਿ'ਧਾਂ ?
 ਸਾਡੇ ਥੁਹਾਡੇ ਘਰੋਂ ਬਿਚਚ ਜਨੀ ਬਣੇ ਮਾਰੀ—ਮਾਰੀ
 ਇਨੋਂ ਲੁਂਡੇ ਲੀਡਰੋਂ ਬਗਾਡੀ ਦਿਤੀ ਗਲਲ ਸਾਰੀ —

'ਮਾਂਗ੍ ਦੀ ਛਬੀਲ' ਨਾਂਡ ਦੀ ਲਮੀ ਕਵਿਤਾ 124ਏਂ ਬਨਧੋਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਏ। ਇਸ ਚ ਪਤਨ ਹੋਰੋਂ ਸ਼ਾਹੋਂ ਤੇ ਸਾਮਿਧੋਂ ਦੇ ਰੂਪਾ
 ਚ ਸਰਮਾਧਾਰੋਂ ਤੇ ਦਲਿਤ ਗਰੀਬੋਂ ਬਸ਼ਕਾਰ ਜੀਵਨ—ਮੁਲਲੋਂ ਦੀ ਢੂਹਗੀ ਖਾਈ ਗੀ ਗੁਹਾਡੇ ਦਾ ਏ :—

"ਸ਼ੁਨਕੂ ਸ਼ਾਹ ਸਾ ਬੜਾ ਕਸਾਈ ।
 ਸਾਮਿਧੋਂ ਦੇ ਚਮਮ ਦਰਹਾਡਦਾ ਜਾਈ ।
 ਮੁਕਖੇ ਮਰੇ ਭਾਮੋਂ ਕਰੋ ਮਜੂਰੀ ।
 ਸੂਦੈ ਵਾਲੀ ਰਕਮ ਲੋਡਦੀ ਪੂਰੀ ।"
 "ਸੂਦੈ ਦਾ ਸੂਦ ਤੇ ਬਾਜੈ ਦਾ ਬਾਜ ।
 ਅਸਲੈ ਦ ਅਸਲ ਤੇ ਨਾਜੈ ਚ ਨਾਜ ।
 ਗਲਲੋਂ ਦੇ ਫੇਰ ਕਨੂੰਨੀ ਲਪੇਟੇ ।
 ਰੋਜੈ ਦੇ ਲੇਖੋਂ ਤੇ ਰੋਜ ਭਲੇਖੇ ।"

ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪਤ ਹੋਰੋਂ ਇਕ ਖਣਡਕਾਵ ਦੀ ਰਚਨਾ ਬੀ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ ਜਿਸਦਾ ਸਿਰਲੇਖ 'ਵੀਰਗੁਲਾਬ' ਏ।

ਖਣਡਕਾਵ ਦੇ ਨਿਯਮੋਂ ਮਤਾਬਕ ਏਹ ਰਚਨਾ ਇਕ ਉਤਕ੃਷ਟ ਰਚਨਾ ਏ, ਜਿਸ ਚ ਸਿਕਖੋਂ ਤੇ ਡੋਗਰੋਂ
 ਮਜ਼ਾਟੇ ਲਡਾਈ ਦੀ ਇਕੱਕੇ ਘਟਨਾ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਚ ਵਰਣਨ ਹੋਏ ਦਾ ਏ। ਏਹ 1809 ਈ. ਦੀ ਘਟਨਾ
 ਏ ਜਿਸਲੈ ਗੁਲਾਬ ਸਿਹਾਂ ਦੀ ਉਮ੍ਰ 15 ਬਾਰੇ ਹੀ। ਇਸ ਖਣਡਕਾਵ ਚ ਗੁਲਾਬ ਸਿਹਾਂ ਦੀ ਛਾਦਰੀ ਤੇ
 ਡੋਗਰੋਂ ਦੀ ਸੁਲੜੀ ਦੀ ਧੁਦਦ ਨੀਤਿ ਤੇ ਧੁਦਦ ਕਲਾ—ਕੌਸ਼ਲ ਸਰਬਧੀ ਗੈਰਵ—ਗਾਥਾ ਗੀ ਭਾਵੋਂ ਦੇ ਤੀਕ੍ਰ
 ਪ੍ਰਵਾਹ ਤੇ ਬਨਕਦੀ—ਫ਼ਬਦੀ ਭਾਸਾ ਚ ਗੁਹਾਡੇ ਦਾ ਏ :—

"ਡੋਗਰੇ ਦੇਸੇ ਦਾ ਵੀਰ ਅਮਿਮਨ੍ਯ,
 ਦੁਸਮਨ ਦੇ ਸੀਸ ਖੇਡਦਾ ਖਿਨ੍ਹੁ ।
 ਜਿਸ ਪਾਸੈ ਧੂਡ ਮਾਰਦਾ ਜਂਦਾ,
 ਬੈਰਿਧੋਂ ਦੇ ਸੂਢ ਤੁਆਰਦਾ ਜਂਦਾ ।
 ਵੀਰ—ਗੁਲਾਬ ਦੀ ਬਕਖਰੀ ਟੋਲੀ,

ਪ੍ਰਲਿ ਦੇ ਦੂਤ ਖੇਢਦੇ ਹੋਲੀ ।”

ਇਕਕੈ ਘਟਨਾ ਪਰ ਅਧਾਰਤ ਹੋਨੇ ਦੇ ਕਨੈ—ਕਨੈ ਇਸ ਖਣਡਕਾਵਿ ਚ ਇਕਕੈ ਰਸ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਏਤੇ ਓਹ ਐ ਵੀਰ ਰਸ ।

“ਮਾਰੋ—ਮਾਰੋ ਲਲਕਾਰ ਸਨੋਚੌ ।

ਗਡਿੰਜਾ—ਗਡਿੰਜਾ ਗੜ ਗਜਦਾ ਮਾਰੁ,

ਧੁੱਫ਼ੇ ਦੇ ਤੀਰ ਤੁਫਾਨੇਂ ਦੇ ਤਾਰੁ

ਡੋਗਰੇ ਸ਼ੇਰ ਮਦਾਨੇਂ ਦੇ ਚਾਦੂ

ਸਵੈ—ਸਵੈ ਪਰ ਇਕਕਲਾ ਭਾਰੁ ।”

ਪਨਤ ਹੁੰਦੀ ਚੌਥੀ ਰਚਨਾ ‘ਦਾਦੀ ਤੇ ਮਾਂ’ ਨਾਂਡ ਦਾ ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹ ਏ । ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਰਚਨਾਏਂ ਚ ਪਤ ਹੋਰੇਂ ਜਨ ਸਾਧਾਰਣ ਦਿਖੇਂ ਸਮਸਥਾਏਂ ਗੀ ਜਨਸਾਧਾਰਣ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚ ਚਿਤ੍ਰਤ ਕਹਿਯੈ ਸਮਾਜ ਚ ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਪਰਿਵਰਤਨ ਆਹਨਨੇ ਦੀ ਲੋਡ ਮਸੂਸ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ । ‘ਕਮਸ ਕਰਾ ਤੇ ਰੁਝੀ ਦੇ’ ਕਵਿਤਾ ਚ ਬੀ ਇਧੈ ਜਨੇਹੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ ।

‘ਤੁੰਦੀ ਗੈ ਮੇਦਾ ਜਰਨੇਆਂ ਅਜ਼ ਬੀ ਤੁੰਦੇ ਦਮ ਭਰਨੇਆਂ ।

ਜਿਖੋਂ ਦਸਸੋ ਟੁਰੀ ਚਲਨੇਆਂ ਜੇਹਡਾ ਆਖੋ ਕਮਸ ਕਰਨੇਆਂ ।

ਛੜਾ ਜੀਬੇ ਦਾ ਹਕਕ ਮਾਂਗਨੇਆਂ ਝਾਗੜਾ ਨੇਈ ਬਾਫਰ—ਖੁਲ੍ਲੀ ਦਾ ।

ਸਮਾਨ ਕਰੀ ਦੇ ਬਿਨਦ ਸਾਰਾ ਕੁਲ੍ਲੀ, ਜੁਲ੍ਲੀ ਤੇ ਚੁਲ੍ਲੀ ਦਾ ।

ਲੇਖਾ ਟਬਰੈ ਦਾ ਲਾਈ ਲੈ ਤੂਂ ਭਾਏਂ ਰੁਕਖੀ ਸੁਕਮਸੁਕੀ ਦੇ ।

ਤੂਂ ਕਮਸ ਕਰਾ ਤੇ ਰੁਝੀ ਦੇ ।”

ਇਸੈ ਸਾਂਗੈਹ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ‘ਦਾਦੀ ਤੇ ਮਾਂ’ ਮਾਤ੍ਰਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟ੍ਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਗੀ ਆਪੋ—ਅਪਨਾ ਥਾਹਰ ਤੇ ਸਮਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੇ ਆਹਲੀ ਕਵਿਤਾ ਏ ਜਿਸ ਚ ਹਿੰਨ੍ਦੀ ਗੀ ਦਾਦੀ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਗੀ ਮਾਝ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇਇਧੈ ਆਪਸੀ ਸਰਬਥੋਂ ਦੀ ਡੋਗਰੀ ਚ ਪਰੋਏ ਦਾ ਏ :—

‘ਹਿੰਨ੍ਦੀ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਦਾ ਝਾਗੜਾ ਗੈ ਕੈਹਦਾ ?

ਦਾਦੀ ਤੇ ਮਾਝ ਦਾ ਮਕਾਬਲਾ ਗੈ ਕੈਹਦਾ ?

ਹਿੰਨ੍ਦੀ ਸਾਫ਼ੀ ਦਾਦੀ ਏ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਸਾਫ਼ੀ ਮਾਂ

ਦਾਦੀ ਥਾਹਰ ਦਾਦੀ ਏ ਤੇ ਮਾਝ ਥਾਹਰ ਮਾਂ ।”

ਇਨ੍ਹੋਂ ਚਾਹੁੰ ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹਾਂ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਪਨਤ ਹੁਨਿਦਿਆਂ ਕਿਥ ਕਵਿਤਾਂ ‘ਸੀਰਾਜਾ ਡੋਗਰੀ’, ‘ਨਮੀ ਚੇਤਨਾ’, ਪ੍ਰਾਤਕਿਰਣ, ਆਜਾਦੀ ਪੈਹਲੇ ਦੀ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਆਦਿ ਪਤ੍ਰਿਕਾਏਂ ਤੇ ਪੁਸ਼ਟਕਾਂ ਚ ਛਹੀ

ਦਿਯਾਂ ਨ । ਇਸ ਚਾਲੀ ਇਕ ਕਵਿ ਦੇ ਰੂਪ ਚ ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪਤ ਢੁਗਗਰ ਦੇ ਸਚ੍ਚੇ ਜਨਕਵਿ ਨ ਜਿ'ਨੇ ਜਨਸਾਧਾਰਣ ਦੀ ਗਲਲ ਜਨਸਾਧਾਰਣ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚ ਆਕਿਖਾਇ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਗੀ ਜਨ-ਜਨ ਤਗਰ ਪਯਾਥਾ ।

4.6 ਸਾਰਾਂਸ਼

ਇਸ ਲੈਸਨ ਚ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਕਵਿ (ਪ੍ਰੋ. ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ, ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪਤ) ਹੁਂਦੇ ਜੀਵਨ ਪਿਚੇ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ-ਸਾਹਿਤ ਗੀ ਉਂਦੇ ਜੋਗਦਾਨ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗੇਂਦੀ ਏ । ਪ੍ਰੋ. ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਸਤਭ ਮਨੇ ਜਾਂਦੇ ਨ । ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਬਾਦਦੇ ਵਿਕਾਸ ਚ ਉਂਦਾ ਜੋਗਦਾਨ ਸਰਾਹਨੀਯ ਏ । ਉਂਦੇ ਜੋਗਦਾਨ ਕਨੈ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਗੀ ਏਹ ਸਥਾਨ ਹਾਸਿਲ ਏ । ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੋਰ ਇਕ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਤੇ ਪ੍ਰਗਤਿਸ਼ੀਲ ਵਿਚਾਰੋਂ ਦੇ ਲੇਖਕ ਹੈ । ਦੀਨੂਭਾਈ ਪਤ ਹੋਰੋਂ ਗੀ ਕ੍ਰਾਤਿਕਾਰੀ ਕਵਿ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰ ਮਨੋਆ ਜਾਂਦਾ ਏ । ਉਂਦੇ ਭਾਵੋਂ ਚ ਕ੍ਰਾਂਤਿਕਾਰੀ ਸੁਰ ਪ੍ਰਯੁਖ ਰੇਹਾ ਏ । ਉਂਦਿਆ ਕਵਿਤਾ ਬਰੋਬਰੀ ਤੇ ਬੇਨਧਾਈ ਦੇ ਖਲਾਫ ਬਗਾਵਤ ਕਰਨੇ ਲੇਈ ਉਤੇਜਿਤ ਬੀ ਕਰਦਿਯਾਂ ਨ ।

4.7 ਕਠਿਨ ਸ਼ਾਬਦ

1)	ਸਨਾਕਡੇ	2)	ਧਰਾਰਥਵਾਦੀ	3)	ਵਿਰਹ-ਵੇਦਨਾ
4)	ਸ਼ਲੈਪਾ	5)	ਤਾਂਗੀ-ਤੁਝੀ	6)	ਚਕਾਚੌਂਧ
7)	ਕਲਾ-ਕੌਸ਼ਲ	8)	ਬਨਕਦੀ	9)	ਕੁਲੱਲੀ

4.8 ਅਭਿਆਸ ਆਸਟੈ ਸੋਆਲ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਵਿਯਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕਾਵਿ-ਸਿਰਜਨਾ ਬਾਰੈ ਅਪਨੇ ਵਿਚਾਰ ਲਿਖੋ :—

(ਕ) ਕਿਸ਼ਨ ਸਮੈਲਪੁਰੀ

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

(ਖ) ਪਰਮਾਨੰਦ ਅਲਮਸਤ

.....
.....

(ग) रामलाल शर्मा

4.9 सहायक पुस्तकां

1. ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤ्य ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ – ਜਿਤੇਨਦ੍ਰ ਉਧਮਪੁਰੀ
 2. ਸਾਡੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ – ਵੀਣਾ ਗੁਪਤਾ
 3. ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪੰਤ ਦਾ ਕਵਿਤਾ–ਸਾਹਿਤ्य – ਵੀਣਾ ਗੁਪਤਾ

.....0.....

M.A. DOGRI

Course No. 101

Unit - II

Life and Contribution of Poets

Lesson : 5

कवियें दा जीवन–परिचे ते डोगरी कविता–साहित्य गी उन्दा योगदान

5.0 रूपरेखा

5.1 उद्देश्य

5.2 पाठ–परिचे

5.3 पाठ–प्रक्रिया

5.3.0 श्री शम्भुनाथ शर्मा ते डोगरी कविता–सहित्य गी उंदा
जोगदान

5.3.1 श्री वेदपाल दीप ते डोगरी कविता–साहित्य गी उंदा जोगदान

5.4 श्री शम्भुनाथ शर्मा ते डोगरी कविता–साहित्य गी इन्दा योगदान

5.5 श्री वेदपाल दीप ते डोगरी कविता–साहित्य गी उंदा योगदान

5.6 सारांश

5.7 कठिन शब्द

5.8 अभ्यास आस्तै सोआल

5.9 सहायक समग्री पुस्तकां

5.1 उद्देश्य

इस पाठ गी पड़ियै विद्यार्थियें गी डोगरी कवि शम्भुनाथ शर्मा ते श्री वेदपाल दीप दे साहित्यक जीवन कन्नै परिचित होने ते इन्दे बारै च कुसै बी चाल्ली दे प्रश्ने दे उत्तर देने च समर्थ होडन ।

5.2 पाठ परिचे

इस पाठ च डोगरी दे द'ऊं प्रसिद्ध कवियें श्री शम्भुनाथ शर्मा ते श्री वेदपाल दीप हुंदे जीवन ते काव्य-सिरजना सरबंधी सरोखड़ जानकारी दित्ती गेदी ऐ ।

5.3 पाठ-प्रक्रिया

2.5.2.1 श्री शम्भुनाथ शर्मा ते डोगरी कविता-साहित्य गी उन्दा योगदान ।

- (क) श्री शम्भु नाथ शर्मा दा जीवन-परिचे ।
- (ख) श्री शम्भु नाथ शर्मा दियां रचनां ।
- (ग) श्री शम्भु नाथ शर्मा दे कविता-साहित्य दा मूल्यांकन ।

2.5.2.2 श्री वेदपाल दीप ते डोगरी कविता-साहित्य गी उन्दा योगदान ।

- (क) श्री वेदपाल दीप दा जीवन-परिचे ।
- (ख) श्री वेदपाल दीप दियां रचनां ।
- (ग) श्री वेदपाल दीप दे कविता-साहित्य दा मूल्यांकन ।

5.4 श्री शम्भुनाथ शर्मा ते डोगरी कविता-साहित्य गी इन्दा योगदान

(क) जीवन परिचे

पंडत शम्भुनाथ शर्मा हुंदा जन्म सन् 1905 ई. च जम्मू दे कश पलौड़ा ग्रां च होआ । एह कवि हरदत शास्त्री हुंदे चर्चेरे भ्रा हे । इन्दे पिता दा नां पंडत गंगाराम हा । शम्भुनाथ शर्मा होरें अपनी शुरुआती शिक्षा सूबा कश्मीर च असकर्दू थाहर पर हासल कीती ते बाद च प्रताप हाई स्कूल श्रीनगर च पढे । दसमीं इ'नें जम्मू च श्री रणवीर हाई स्कूल थमां कीती ते बाहरमीं प्रिन्स आफ बेल्ज कालज थमां । किश चिर पुलस दे मैहकमें च नौकरी करने परैन्त पंडत शम्भुनाथ शर्मा महाराजा हरि सिंह ते डॉ. कर्ण सिंह हुंदे निजी मैहकमे च हेडकलर्क रेह । बाद च फही कुसै प्राईवेट फर्म च अकौटेंट दा कम्म बी कीता ।

शर्मा होरें 1950 ई. दे दहाके च लिखना शुरू कीता हा ते इंदी पैहली कविता 'विधवा'

ਸਿਰਲੇਖ ਦੀ ਹੀ ਜੇਹੜੀ 1955 ਈ. ਚ ਰਚੀ ਗੇਈ ਹੀ। ਅਪਨੀ ਰਚਨਾ—ਸਾਧਨਾ ਦੇ ਥੋਹੜੇ ਚਿਰਾ ਮਗਰਾ ਗੈ ਸ਼ਰਮਾ ਹੋਰੋਂ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਜਗਤ ਚ ਅਪਨਾ ਥਾਹਰ ਬਨਾਈ ਲੈਤਾ। 'ਫੁਲਾਂ ਦਾ ਕੁਰਤਾ', 'ਵਿਧਵਾ' ਤੇ 'ਕਲਰਕ' ਕਵਿਤਾਂ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ—ਜਗਤ ਦਿਯਾਂ ਸ਼ਾਹਕਾਰ ਰਚਨਾਂ ਨ। ਇੰਦੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਸੰਬੋਦਨਾ ਤੇ ਕਲਘਨਾ ਏਹ ਦੋ ਗੁਣ ਬੱਡੇ ਟਕੋਹਦੇ ਨ। ਇਥੈ ਵਜਹ ਐ ਜੇ ਇੰਦੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਚ ਮਾਰਮਿਕਤਾ ਦਾ ਗੁਣ ਬੀ ਬੜਾ ਸਕਖਰ ਐ ਜਿਸਦੇ ਕਾਰਣ ਇੰਦੀ ਕਵਿਤਾ ਪਾਠਕਾਂ ਤੇ ਸ਼੍ਰੋਤਾਏਂ ਉਪਰ ਜਾਦੂਨੁਮਾਂ ਅਤੇ ਰਖਦੀ ਹਨ। 3 ਜੂਨ 1977 ਈ. ਗੀ ਪਂਡਤ ਹੁੰਦਾ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋਈ ਗੇਆ।

(ਖ) ਰਚਨਾਂ

1. ਭਡਾਸ (ਕਵਿਤਾ ਸੰਗ੍ਰੈਹ)
2. ਰਾਮਾਯਣ (ਮਹਾਕਾਵਿ)
3. ਮਗਧੂਲੀ (ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਧਿਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਉੰਦੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦਾ ਸਮਾਦਨ)

(ਗ) ਕਵਿ ਸ਼ਾਮਭੁਨਾਥ ਸ਼ਰਮਾ ਛੁੰਦੇ ਕਾਵਿ—ਸਾਹਿਤਿਆਕਾਨਕ

'ਭਡਾਸ' ਨਾਂਦ ਦੇ ਕਵਿਤਾ ਸੰਗ੍ਰੈਹ ਚ 'ਬਦਲੀ', 'ਆਧੂ ਐ ਥੋਹੜੀ ਤੇ ਕਮ ਬਥਹੇਰੇ', 'ਚੇਤਾ', 'ਬਸਨਤ', 'ਧੁਗ ਬਦਲੋਂਦਾ ਜਾ ਕਰਦਾ', 'ਫੂਲਾਂ ਦਾ ਕੁਰਤਾ', 'ਵਿਧਵਾ', ਆਦਿ ਕਵਿਤਾਂ ਭਾਵ ਤੇ ਸ਼ਿਲਿਗ ਦੌਨੋਂ ਵਿਦਿਵਿਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੁਨਦਰ ਤੇ ਸਰੋਖ਼ਦ ਨ। 'ਵਿਧਵਾ' ਨਾਂਦ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਇਕ ਵਿਧਵਾ ਦੀ ਵੇਦਨ ਭਰਾਚੀ ਕਥਾ ਵਰਣਨਾਤਮਕ ਸ਼ੈਲੀ ਚ ਚਿਤ੍ਰਤ ਐ। ਏਹ ਵਿਧਵਾ ਜਗ—ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਧਾਰਨਾਏਂ ਕਰੀ ਅਪਨੇ ਪਤਿ ਦੀ ਸੂਖ ਦੇ ਬਾਦ ਓਹਦੇ ਕਨ੍ਹੀ ਸਤੀ ਹੋਈ ਜਂਦੀ ਐ।

"ਛੋਡਿਥੈ ਇ—ਨੋਂਗੀ ਮੈਂ ਨੇਝਿਊ ਜਾਨਾ।

ਸੈਰਿਧਿਆਂ ਦਾ ਕੁਨ੍ਨ ਝਲਲਨਾ ਤਾਹਨਾ ॥

ਰੰਡਾ ਗੀ ਸੰਡੁਗੀ ਰਕਖੋ ਜਾਂ ਕਢੋ ।

ਖਸਮਾ ਗੀ ਖਾਨੀ ਗੀ ਮਾਰੋ ਜਾਂ ਬੜੋ ॥"

ਇਥੋਂ ਗੈ ਕਲਰਕ ਕਵਿਤਾ ਬੀ ਇਕ ਉਤਕੂਝਟ ਰਚਨਾ ਐ ਜਿਸ ਚ ਸਮਾਜੀ ਨਿਯਾਮ ਉਪਰ ਸੂਖਮ ਵਿੱਗ ਤੇ ਕਟਾਕਥ ਬੀ ਲਭਦਾ ਐ।

"ਹਾਕਮੋਂ ਦੇ ਅਗ੍ਗੋਂ ਜਦੇ ਸੌ ਬਾਰੀ ਸਂਘਨਾ

ਆਠਰੇ ਦੇ ਚੂਚੇ ਆਂਗੂ ਪੁਲ੍ਹੇ—ਪੁਲ੍ਹੇ ਲੰਘਨਾ

हां जी हां करी जाना, कन्नै हत्थ मलदे जाना
 झाककी—झाककी कम्म काज पुच्छना ते मंगना
 कुढ़ी—कुढ़ी सुढ़ी जीना, जीना बड़ी तरक ऐ
 इ'यै नेहा जीन जीन्दा ता गै क्लर्क ऐ ।”

शम्भुनाथ शर्मा हुंदी कविता च मुकख तौरा पर गरीब ते दलित वर्ग दे लोकें आस्तै हमदर्दी दा रौं झालकदा
 ऐ इस्सै करी कुतै—कुतै सरमायादारी दे खलाफ बरोधी सुर ते त्रिक्षे व्यंग बी लभदे न ।

‘केहड़े न पंच कमेटी आले, केहड़े अर्थ बनाई,
 रुम्बलुरे दे डोड्हे उपर लाली गेई दी आई ।
 इक जना इक पूंद जगा, कोला भरदे दो हाम्मी,
 त्रैइयै मिलए झूठी—सच्ची लैन्दे तोड़ चढाई ।
 बाकी दे करलान्दे रौंह्दे गल्ल नि सुनदा कोई ।”

इन्दी भाशा च सादगी आपमुहारा प्रभाव, अंलकारें दा सुन्दर प्रयोग ते सरल शैली दे गुण
 बड़े टकोह्दे न । इ'नें गुणें दे इलावा कविता च सगीतात्मकता दा गुण बी खासा ऐ ।

डोगरी कविताएं दे इलावा पं. शम्भुनाथ शर्मा होरें ‘रामायण’ नांड दे महाकाव्य दी बी रचना
 कीती जेहङ्ग डोगरी दे महाकाव्यें च पैहली रचना ऐ । एह महाकाव्य सन् 1961 ई. च
 प्रकाशत होआ । भगवान् राम दे व्याह सरबंधी रीति—रवाज जियां व्याह, जानी, सिठनियां,
 देहलां बगैरा सब किश डुगर दे रीति—रवाजें दी झालक पेश करदा ऐ । बन—सबन्ने
 अलंकारें दे सुन्दर प्रयोग ते भाशा पर पूर्ण अधिकार कारण एह आम प्रचलत कथ्य बी बड़ा
 उत्कृश्ट ते रोचक बनी गेदा ऐ ।

अलंकारें दे किश उदाहरण
 ‘उन्दे सूहे चरणे पर छाल्ले इच्छां चमकन
 जियां कमल दलें पर बूंदां मोती बनयै दमकन
 लाशां उपर लाश पवै ते लहु निकलै इस चाल्ली
 प्छाड़ी सूए चा बगदियां जियां नीर भरै दे नालीं ।”

ਕਿਸ ਚੇਚਿਧੇਂ ਘਟਨਾਏਂ ਦੇ ਵਰਣਨ ਇੱਨ੍ਹੇ ਸੁਦੂਰ ਨ ਜੇ ਅਕਖਿਂ ਸਾਮਨੇ ਸਾਮਧਾਮ ਚਿਤਤਰ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਹੋਈ ਉਠਦੇ ਨ। ਖਾਸਕਰੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਸ਼ਾਰਥ ਹੁੰਦੇ ਖੀਰੀ ਸਮੇਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਬੜਾ ਸਜੀਵ ਹੋਈ ਉਠੇ ਦਾ ਏ :—

‘ਪ੍ਰਾਣ ਕਣਢੈ ਆਏ ਰਾਜੇ ਦੇ ਅੰਗ ਪੇਈ ਗੇ ਫਿਲਲੇ

ਢੌਨ ਲਗਾ ਜ੍ਯੂਡੇ ਦਾ ਤਮ੍ਭੂ ਪੁਛਨ ਹੋਈ ਗੇ ਕਿਲਲੇ ।’

5.5 ਸ਼੍ਰੀ ਵੇਦਪਾਲ ਦੀਪ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ—ਸਾਹਿਤਿਆ ਗੀ ਤੰਦਾ ਧੋਗਦਾਨ

(ਕ) ਜੀਵਨ ਪਰਿਚੇ

ਵੇਦਪਾਲ ਦੀਪ ਦਾ ਜਨਮ ਸਨ 1929 ਈ. ਚ ਜਮ੍ਮੂ ਦੇ ਧਰਮਘੜ ਪਰਿਵਾਰ ਚ ਹੋਆ। ਇਨੋਂਗੀ ਹਿੰਦੀ, ਉਰਦੂ ਤੇ ਅੰਗੇਜ਼ੀ ਕੌਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਏਂ ਚ ਮਹਾਰਾਜ ਹੈ। ਸਾਹਿਤਿਆ—ਸਿਰਜਨਾ ਆਹਲੇ ਪਾਸੋਂ ਇਨੋਂਗੀ ਵਿਦਾਰਥੀ ਜੀਵਨ ਚ ਗੈ ਸ਼ੌਕ ਜਾਗੀ ਪੇਅ। ਅਪਨੀ ਕਾਲੇਜ ਵੀ ਪਢਾਈ ਦੇ ਦਰਾਨ ਇਨੋਂਗੀ ਹਿੰਦੀ ਚ ਕਾਫੀ ਉਚਿਤਿਆਂ ਕਵਿਤਾਂ ਲਿਖਿਆਂ ਤੇ ਕਾਲੇਜ ਵੀ ਪਤਿਕਾ ਦੇ ਡੋਗਰੀ ਸੈਕਾਨਨ ਦੇ ਸਮਾਦਕ ਬੀ ਰੇਹ। ਇਨੋਂਗੀ ‘ਸਲਿਆ’ ਨਾਂਡ ਵੀ ਕਵਿਤਾ ਬੜੀ ਮਝੂਰ ਕਵਿਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਚ ਇਕ ਅਚਛੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਸਬੈ ਗੁਣ ਮਜ਼ੂਦ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ‘ਦੋ ਸੈਨਿਕ’ ਨਾਂਡ ਦਾ ਇਕ ਲੌਹਕਾ ਜਨੇਹਾ ਕਵਿਤਾ—ਸਾਂਗੈਹ ਬੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ ਜਿਸ ਚ ਰਾਜਨੈਤਿਕ ਬਚਾਰ ਤੇ ਕ੍ਰਾਨਿਕਾਰੀ ਭਾਵਨਾ ਬੜੀ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ।

ਵੇਦਪਾਲ ਦੀਪ ਜਮ੍ਮੂ ਵੀ ਦੈਨਿਕ ਅਖਬਾਰ ‘ਕਸ਼ਮੀਰ ਟਾਈਮਸ’ ਚ ਸੇਵਾਰਾਤ ਰੇਹ ਤੇ ਤਨੋਂ ਅੰਗੇਜ਼ੀ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਕਮੇਂ ਚ ਬੀ ਖਾਸਾ ਧੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤਾ। ਡੋਗਰੀ ਦਾ ਇਹ ਸਰੋਖਡ ਕਵਿ ਮੁਖਤਸਰ ਬਮਾਰੀ ਦੇ ਬਾਦ 4 ਫਰਵਰੀ 1995 ਗੀ ਅਪਨੀ ਸਾਂਸਾਰੀ ਧਾਤੀ ਸਪੂਰੀ ਕਹਿਯੈ ਪਰਲੋਕ ਸਥਾਰੀ ਗੇ।

(ਖ) ਰਚਨਾਂ

‘ਅਸ ਤੇ ਆ ਬਨਜਾਰੇ ਲੋਕ’ (1967 ਗਜਲ ਸਾਂਗੈਹ ਤੇ ਖਾਸਿਆ ਕਵਿਤਾਂ ਜੇਹਡਿਆਂ ਬਕਖ—ਬਕਖ ਸਕਲਨੇ ਚ ਸਕਲਤ ਨ। ਕਿਸ ਕਵਿਤਾਂ ਜਮ੍ਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਕਲਵਰਲ ਅਕਾਦਮੀ ਨੇ ਬੀ ਛਾਪੀ ਦਿਯਾਂ ਨ।

(ਗ) ਕਵਿ ਵੇਦਪਾਲ ਦੀਪ ਹੁੰਦੇ ਕਾਵਿ—ਸਾਹਿਤਿਆ ਦਾ ਮੁਲਾਕਾਨ

ਡੋਗਰੀ ਚ ਦੀਪ ਹੋਰੋਂ 1948 ਬਘੇ ਚ ਲਿਖਨਾ ਰਸ਼ਭ ਕੀਤਾ ਤੇ ਤਨ੍ਹੀ ਪੈਹਲੀ ਕਵਿਤਾ ਡੋਗਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਮਾਂ—ਸੁਆਤਮ ਤੇ ਤਨ੍ਹੇ ਤਤਤਮ ਕਿਰਦਾਰ ਬਾਰੇ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਬੋਲ ਨ :—

‘ਡੋਗਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵੀ ਗਲਲ ਕੇਹ ਆਕਖਨੀ,

ਰੌਹਦੇ ਬਨਾਇਧੈ ਸਾਰੋਂ ਕਨੈ ।
 ਰਸਤੇ ਚ ਇਨ੍ਦੇ ਭਾਏਂ ਕਣਡੇ ਖਲਾਰੇ,
 ਮਿਲਦੇ ਨ ਫੁਲਲੋਂ ਦੇ ਹਾਰੋਂ ਕਨੈ ॥”

1948 ਚ ਗੈ ਰਾਸ਼ਟ੍ਰਪਿਤਾ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਹੁਨਦੀ ਹਤਿਆ ਪਰ ਦੀਪ ਨੇ 'ਬਾਪੂ ਦੇ ਸਥੀ ਕਪੂਤ' ਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਲਾਈ ਕਵਿਤਾ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚ ਲਿਖੀ । ਇਸ ਲਾਈ ਕਵਿਤਾ ਕਨੈ ਗੈ ਦੀਪ ਨੇ ਡੋਗਰੀ ਕਾਵਿ-ਸਿਰਜਨਾ ਦਾ ਸਿਲਸਲੇਵਾਰ ਸਫਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀ ਦਿੱਤਾ । 'ਨਮੀ ਅਜਾਦਿਧੇ', 'ਬਦਲੀ ਗੇਈ ਦੁਨਿਆ ਜਾਂ ਬਦਲੀ ਗੇਈ ਅਕਖ', 'ਬਦਲਾ ਨੈ ਸਿਜ਼ੀ ਦੀ ਸਾਂਝਾ', 'ਕਲ ਹਾ ਮੈਂ ਕਲਲਾ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਨਿੰ ਗਨੋਨ ਅਜ਼ਜ', 'ਮੈਖਾਨੇ' ਆਦਿ ਸੁਨਦਰ ਤੇ ਭਾਵ-ਭਰਾਚਿਧਿਆਂ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਿਧਿਆਂ । ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿ ਚ ਦੀਪ ਦੀ ਮੁਕਖ ਪਨਚਾਨ ਇਕ ਗਜ਼ਲ—ਗੋ—ਸ਼ਾਯਰ ਦੇ ਰੂਪਾ ਚ ਭਾਮੋਂ ਮਤੀ ਐ ਤੇ ਉਸੀ ਡੋਗਰੀ ਗਜ਼ਲ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕਰੀ ਜਾਨੇਆ ਜਾਂਦਾ ਐ ਪਰ ਫ਼ਹੀ ਬੀ ਦੀਪ ਨੇ ਜੇਹਾਡਿਧਿਆਂ ਕਵਿਤਾਂ ਲਿਖਿਧਿਆਂ ਉਨ੍ਦੇ ਚ ਬੀ ਭਾਵੋਂ ਦੀ ਸਰੋਖਡ ਬੁਨਤਰ, ਅਨੁਭੂਤਿ ਦੀ ਸ਼ਿਦਤ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਨੋਖੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜਨੇਹਿਧਿਆਂ ਖੂਬਿਧਿਆਂ ਉਸੀ ਇਕ ਸੋਹਗੇ—ਸ਼ਾਨੇ ਕਵਿ ਦਾ ਸਥਾਨ ਦੋਅਾਂਦਿਧਿਆਂ ਨ ।

ਆਖਨੇ ਗੀ ਤਾਂਦੀਆਂ ਦੀਪ ਗੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ ਪਰ ਸਿਧਾਸੀ—ਚੈਤਨਾ ਦਾ ਕਵਿ ਕਰੀ ਜਾਨਾ ਜਾਂਦਾ ਐ ਪਰ ਉਸਦੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਰੋਜ—ਬਰੋਜ ਜੀਵਨ ਦਿਧਿਆਂ ਸਮਸਥਾਂ, ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਰਸੀ—ਨਰਮੀ ਤੇ ਹੋਰ ਨੇਕਾਂ ਚਾਲਲੀ ਦੇ ਭਾਵ ਮੁਖਰਤ ਹੋਂਦੇ ਨ । 'ਮੈਖਾਨੇ' ਕਵਿਤਾ ਸਾਫ਼ੀ ਸਮਾਜੀ ਵਿਵਰਥਾ ਪਰ ਬੜਾ ਬੜਾ ਵਿੰਗ ਐ ਜੇ ਤਾਂਦੇ ਸ਼ਰਾਬ ਜੇਕਰ ਹੋਟਲੇ ਚ ਬਾਰਲੂਮੈਂ ਚ ਪੀਨਦੇ ਨ ਤਾਂ ਤਾਂ ਦੇ ਪਰ ਕੋਈ ਔਂਗਲੀ ਨੇਈ ਚੁਕਦਾ ਸਗੁਆਂ ਬੜੀ ਸ਼ਾਨ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਐ ਪਰ ਤਾਂਧੈ ਸ਼ਰਾਬ ਕੋਈ ਗਰੀਬ—ਗੁਰਬਾ ਕੁਤੈ ਭਜੇ—ਤ੍ਰੁਹੇ ਦੇ ਕੋਠੂ ਚ ਪੀਧੈ ਤਾਂ ਜੁਮ੍ਹ ਸਮਝੇਆ ਜਾਂਦਾ ਐ ।

'ਮੈਖਾਨੇ' ਕਵਤਾ ਭ੍ਰਾਂਟਾਚਾਰ ਤੇ ਪੂੰਜੀਬਾਦੀ ਅਰਥ ਵਿਵਰਥਾ ਤੱਥਕ ਬੀ ਇਕ ਕਰਾਰੀ ਚੋਟ ਐ।
 “ਕਲਾਬ ਆਖਦੇ ਇਸਗੀ,
 ਇਤਥੈ ਅਨਬਨਿਧੈ ਪੁਲਿਧੈ, ਅਮਾਰਤੋਂ ਦਾ ਚੂਨਾ
 ਦਾਤ ਪਰ ਲਗਦਾ ਐ
 ਕਾਰੋਂ ਦਿਧਾਂ ਤੈਰਿਧਾਂ ਰੀਗਾਂ,
 ਕਰਨ ਪਰੇਡ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਦੀ
 ਲਗਗੀ ਦੀ ਚਰਜ ਨਮੈਸ਼ਾ ਜੋਜਨਾਂ ਪੰਜਸਾਲੀ ਦੀ ॥”

ਵਰਗ—ਸਾਂਘਰਸ਼ ਦੀ ਗਲਲ ਕਰਦੇ ਹੋਈ ਕਵਿ ਆਖਦਾ ਐ :—

“ਫਰੀਂ-ਫਰੀਂ ਦੀ ਇਸ ਦੁਨਿਆਂ ਚ
 ਬਕਖੋ—ਬਕਖਰੇ ਮੈਂ ਖਾਨੇ ਨ
 ਜਾਮ—ਜਾਮ ਕਨੈ ਟਕਰਾਇਥੈ
 ਪਿਧਕਡੁ ਬਚਕਾਨੇ ਨ ।
 ਸੁਆਦ ਤਦੂਂ ਪੀਨੇ ਦਾ ਜਾਰੋ
 ਜਿਸ ਦਿਨ ਮੈਖਨੇ ਟਕਰਾਡਨ ।”

ਕਵਿ ਵੇਦਪਾਲ ਦੀਪ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸੋਚ ਸਮਤਾਵਾਦੀ ਰੁਝਾਨ ਦੀ ਸੋਚ ਏ ਤੇ ਓਹਦਾ ਸੁਰ ਮ਼ਹੇਸ਼ਾਂ
 ਪ੍ਰਾਂਜੀਪਤਿਯੋਂ ਦੇ ਖਲਾਫ ਤੇ ਮੇਹਨਤਕਸ਼ ਮਜੂਰੋਂ ਦੇ ਹਕਕਾ ਚ ਰੇਹਾ ਏ । ‘ਹੋਲੀ’ ਕਵਿਤਾ ਚ ਦੀਪ
 ਦਾ ਨਜ਼ਿਰਿਆ ਸਮਤਾਵਾਦੀ ਏ । ਕੀ ਜੇ ਓਹ ਹੋਲੀ ਗੀ ਗਲਾਂਦਾ ਏ ਤੂਂ ਨੇਹ ਰੰਗ ਚ ਸਮਨੋਂ ਗੀ ਰੰਗੀ
 ਦੇ ਜੇ ਚਿਛੇ ਕਿਧੁ ਤੇ ਮੈਲੇ ਕਿਧੁ ਸਭੈ ਇਕਕੈ ਜਨੇਹ ਲਭਨ ਤੇ ਚਾਂਗੇ—ਮਾਡੁ ਦਾ ਗਰੀਬ—ਮੀਰ ਦਾ ਤੇ
 ਚਿਛੇ—ਮੈਲੇ ਦਾ ਫਰਕ—ਮੇਦ ਮਿਠੀ ਜਾ ।

“ਹੋਲਿਧੇ ਆ, ਹੋਲਿਧੇ ਆ ।
 ਕੁਸੈ ਦੇ ਟਲਲੇ ਨ ਚਿਛੇ ਤੇ ਸ਼ੈਲ,
 ਕੁਸੈ ਦੀ ਚਾਦਰਾ ਤਘਰ ਏ ਮੈਲ,
 ਛਾਈ ਜਾ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਰਵੈ ਨਿਂ ਸ਼ੋਕ,
 ਇਕਕੈ ਨੇਹ ਲਭਨ ਸਾਰੇ ਏਹ ਲੋਕ ।”

‘ਨਮੀਂ ਅਜਾਦਿਧੇ’ ਕਵਿਤਾ ਚ ਕਵਿ ਅਜਾਦੀ ਗੀ ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਝਾੜੋਪਡੋਂ ਚ ਔਨੇ ਲੇਈ ਆਖਦਾ ਏ :-

‘ਤਚਿਚਿਧੇ ਮਾਡਿਧੇ ਮੈਂਹਲੋਂ ਗੀ ਛੋਡੀ,
 ਮੁਆਂ, ਪਰ ਵਿਸੇ ਦੇ ਖੇਤਰੋਂ ਡਲ ।
 ਸੁਨ੍ਹੇ ਨੈ ਜਡੇ ਦੇ ਦੇਵਤੋਂ ਈ ਛੋਡੀ,
 ਮਿਟੀ ਨੈ ਸਨ੍ਹੇ ਦੇ ਲੋਕੋਂ ਨੈ ਰਲ ।
 ਮੈਹਲੋਂ ਚ ਰਾਤੀ ਬੀ ਸੂਰਜ ਗੈ ਚਮਕੈ
 ਤੂਂ ਕਚਚੇ ਕੋਠੋਂ ਦੇ ਦਿਧੇਂ ਚ ਬਲ ।”

ਆਮਤੌਰਾ ਪਰ ਕਵਿ ਵੇਦਪਾਲ ਦੀਪ ਆਸਾਵਾਦੀ ਤੇ ਕ੍ਰਾਨਿਕਾਰੀ ਸੋਚ ਦਾ ਕਵਿ ਏ । ਓਹਦਿਧੋਂ
ਅਸੂਨ ਕਵਿਤਾਏਂ ਚ ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਲਭਦੀ ਏ :-

“ਅਜ਼ ਸਾਫੇ ਪੈਰੋਂ ਕਨੈ ਮਿਸੀ ਕਾਹਰ ਭਾਗੋਂ ਆਹਲੀ,
ਕੋਹਲੁਆ ਦੇ ਦਾਨਦਾ ਆਂਗਰ ਕਰਗੇ ਨਿੰ ਕਾਰਿਧਾਂ ।
ਨਿਤ—ਨਿਤ ਬਦਲਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਆਹਲੇ ਫਾਂਘ ਲਾਇਥੈ,
ਭਰਗੇ ਅਜਾਦਿਧੋਂ ਦੇ ਬਨੋਂ ਚ ਡੋਆਰਿਧਾਂ ।”

ਕਲਾ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਨੈ ਬੀ ਵੇਦਪਾਲ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਬਡੀ ਸੁਨਦਰ ਤੇ ਸਰੋਖੜ ਏ । ਅਲਕਾਰੋਂ ਦੇ
ਸੁਨਦਰ ਪ੍ਰਯੋਗ ਜਿ'ਨਦੇ ਚ ਅਨੁਪ੍ਰਾਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦ—ਚਿਤ੍ਰ ਤੇ ਉਪਮਾਏਂ ਤੇ ਰੂਪਕਿਂ ਦੇ ਗੁਹਾਡ ਕਵਿਤਾ ਦੇ
ਸ਼ਲੈਪੇ ਚ ਨਖਾਰ ਆਹਨਦੇ ਨ ।

‘ਬਦਲਾ ਨੇ ਸਿਜ਼ੀ ਦੀ ਸ’ਆਂ ਕਵਿਤਾ ਚ ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ—ਚਿਤ੍ਰਣ ਦਾ ਸੁਨਦਰ ਵਰਣਨ ਇਛਨੋਂ ਪੰਗਤਿਧੋਂ ਚ
ਦਿਕਖੇਆ ਜਾਈ ਸਕਦਾ ਏ :-

“ਸ’ਜ ਲਗੀ ਹੌਲੀ ਰਾਤੀਂ ਦੀ ਗੋਦਾ ਚ ਸੌਨ
ਹੌਲੀ ਜਿ’ਧਾਂ, ਪੈਰ ਗਾਸਾ ਦੇ ਭੁਜਾਂ ਨੈ ਛਾਹੋਨ
ਨਹੈਰੇ ਤਲਾਡ ਚ ਰੁਕਖੋਂ ਦੇ ਛਾਹੈਰੇ ਬਸੋਨ
ਧਾਰੋਂ ਜਿ’ਧਾਂ ਕੁਦੈ ਬਦਲੀ ਕਰਾ ਦੀ ਏ ਛਾਂ ।”

5.6 ਸਾਰਾਂਸ਼

ਵਿਦ्यਾਰਥੀਧੋਂ ਦੇ ਆਸਟੈਂ ਇਸ ਲੈਸਨ ਚ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸੁਖ ਕਵਿ ਸ਼ਾਮ੍ਰਨਾਥ ਸ਼ਰਮਾ ਤੇ ਵੇਦਪਾਤ ਦੀਪ ਹੁੰਦੇ
ਜੀਵਨ ਪਾਰਿਚੇ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ—ਸਾਹਿਤਿਸ ਗੀ ਤੱਂਦੇ ਜੋਗਦਾਨ ਬਾਰੈ ਚੱਚਾ ਕੀਤੀ ਗੇਦੀ ਏ ।
ਸ਼ਾਮ੍ਰਨਾਥ ਸ਼ਰਮਾ ਹੋਰੋਂ ਭਾਵ ਤੇ ਸ਼ਿਲਿਆ ਗੀ ਲੇਝੈ ਬਡਿਆਂ ਸ਼ੈਲ ਤੇ ਸਰੋਖੜ ਕਵਿਤਾਏਂ ਗੀ ਲਿਖਿਏ
ਅਪਨਾ ਜੋਗਦਾਨ ਦਿਤਾ ਦਾ ਏ । ਇਸਦੇ ਲਾਵਾ ਤੱਨੋਂ ਗਰੀਬ ਤੇ ਦਲਿਤ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕਿਂ ਆਸਟੈਂ ਇਮਦਰੰਦਿ
ਬਾਰੈ ਬੀ ਕੁਤੈ ਅਪਨੀ ਕਵਿਤਾ ਰਾਏਂ ਦਸ਼ੇ ਦਾ ਏ । ਵੇਦਪਾਲ ਦੀਪ ਤੱਦਾ ਡੋਗਰੀ ਕਾਵਿ ਜਗਤ ਚ
ਨੁਮਾਯਾ ਜੋਗਦਾਨ ਰੇਹਾ ਏ । ਵੇਦਪਾਲ ਦੀਪ ਹੋਰੇ ਵਰਗ—ਸੰਘਰਸ਼ ਸਾਮਾਂਤਵਾਦੀ ਸਜ਼ਾਨ, ਆਸਾ ਵਾਦੀ ਤੇ
ਕ੍ਰਾਨਿਕਾਰੀ ਸੋਚ ਗੀ ਲੇਝੈ ਲਿਖਦੇ ਰਹ ਨ ।

5.7 कठिन शब्द

1)	सूबा	2)	सवच्चर	3)	मैहकमा
3)	सरामयदार	4)	कुढ़ी—कुढ़ी	5)	पूंद
6)	कष्टे	7)	त्रेंरियां		

5.8 अभ्यास आस्तै सोआल

ख'ल्ल दित्ते दे कवियें दे व्यक्तित्व ते कृतित्व बारै लेख लिखो :—

(क) नरसिंह देव जम्बाल

.....
.....
.....
.....
.....

(ख) गोगाराम साथी

.....
.....
.....
.....
.....

(ग) मोहनलाल सपोलिया

.....
.....
.....
.....
.....

5.9 सहायक समग्री

- (1) डोगरी साहित्य दा इतिहास – लेखक जितेन्द्र उधमपुरी
- (2) डोगरी साहित्य दा इतिहास – लेखक जितेन्द्र उधमपुरी
- (3) वेदपाल ‘दीप’ जीवन, अवदान ते कृतित्व – संकलन ते संपादन – वेद राही

.....0.....

M.A. DOGRI

Course No. 101

Unit - II

Life and Contribution of Poets

Lesson : 6

कवियें दा जीवन—परिचे ते डोगरी कविता—साहित्य गੀ उਨ्दा जोगदान

6.0 रूपरेखा

6.1 उद्देश्य

6.2 पाठ—परिचे

6.3 पाठ—प्रक्रिया

6.3.0 श्री केहिरी सिंह मधुकर ते डोगरी कविता—साहित्य गੀ
उंदा जोगदान

6.3.1 श्री रामलाल शर्मा ते डोगरी कविता—साहित्य गੀ उंदा
जोगदान

6.4 कवि केहरि सिंह मधुकर ते डोगरी कविता—साहित्य गੀ
उंदा योगदान

6.5 कवि रामलाल शर्मा ते डोगरी कविता—साहित्य गੀ उंदा योगदान

6.6 सारांश

6.7 कठिन शब्द

6.8 अभ्यास आस्तै सोआल

6.9 सहायक पुस्तकां

6.1 उद्देश्य

इस पाठ गी पड़ियै विद्यार्थियें गी डोगरी दे श्रेष्ठ कवि श्री केहरि सिंह मधुकर ते रामलाल शर्मा हुंदे जीवन ते काव्य-सिरजना सरबंधी सरोखड़ जानकारी दित्ती गेदी ऐ ।

6.2 पाठ-परिचे

6.3 पाठ-प्रक्रिया

6.3.0 श्री केहरि सिंह मधुकर ते डोगरी कविता-साहित्य गी उन्दा योगदान।

- (क) श्री केहरि सिंह मधुकर दा जीवन-परिचे ।
- (ख) श्री केहरि सिंह मधुकर दियां रचनां ।
- (ग) श्री केहरि सिंह मधुकर दे कविता-साहित्य दा मूल्यांकन ।

6.3.1 श्री रामलाल शर्मा ते डोगरी कविता-साहित्य गी उन्दा योगदान।

- (क) श्री रामलाल शर्मा दा जीवन-परिचे ।
- (ख) श्री रामलाल शर्मा दियां रचनां ।
- (ग) श्री रामलाल शर्मा दे कविता-साहित्य दा मूल्यांकन ।

6.4 कवि केहरि सिंह मधुकर ते डोगरी कविता-साहित्य गी उन्दा योगदान

(क) जीवन-परिचे

डोगरी दे मन्ने-परमन्ने दे कवि केहरि सिंह मधुकर दा जन्म 28 नवम्बर 1929 ई. गी साम्बा तसील दे गुढ़ा सलाथिया ग्रां च होआ । मधुकर दे पुरखे अक्सर फौज च सेवारत रेह । माऊ-बबै दे इक्कले पुत्तर होने करी इ'नेंगी घरै च बड़ा लाड-प्यार थ्होआ । इ'नें दसमीं तगर दी शिक्षा श्री एस.पी.एम. राजपूत स्कूल च हासल कीती ते बी.ए. एस.पी. कालेज श्रीनगर ते गांधी मैमोरियल कालेज जम्मू थमां कीती ।

मधुकर होरें साहित्य सिरजना अपने कालेज दे जीवन च शुरू कीती ही । पैहले एह हिन्दी च लिखदे हे । इन्दी हिन्दी कविता 'नर्तकी' गी बड़ी प्रसिद्धी थ्होई, इस्सै चाल्ली हिन्दी गीतें कारण बी इ'नेंगी कालेज च ते कालेज थमां बाहर बी बड़ी वाहवाही थ्होई ।

(ਖ) ਸਾਹਿਤ्यਕ ਧੋਗਦਾਨ

1940 ਏਂ ਦਾ ਦਹਾਕਾ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤ ਖਾਸਕਰੀ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਆਸਟੈ ਬਡਾ ਸ਼ਹਤਪੂਰ੍ਣ ਹਾ। ਖਾਸ ਕਿਥੈ 1947-48 ਦੇ ਸਮੇਂ ਚ ਮੁਲਖਾ ਦੀ ਬੱਡ ਤੇ ਪਾਕਿਸ਼ਟਾਨੀ ਹਮਲੇ ਕਾਰਣ ਰਿਧਾਸਤ ਦਾ ਸ਼ੌਲ ਬਡਾ ਖੌਫ਼ਲ ਹਾ। ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਧੇ ਡੋਗਰਾ ਵੀਰੇਂ ਦੇ ਬਲਿਦਾਨੇਂ ਤੇ ਉੱਦੇ ਛਾਦਰੀ ਭਰੋਚੇ ਕਾਰਨਾਮੇਂ ਪਰ ਅਤਿਨਤ ਜੋਸ਼ਿਲਿਆਂ ਕਵਿਤਾਂ ਤੇ ਗੀਤ ਲਿਖੇ ਜਿਨ੍ਹੋਂਗੀ ਤੁਹਾਨੈ ਗ੍ਰਾਂ-ਗ੍ਰਾਂ, ਨਗਰ-ਨਗਰ ਚ ਕਵਿ ਸਮੇਲਨੇਂ ਚ ਪਢੇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਵਿ ਸਮੇਲਨੇਂ ਜਨਤਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਤਸਾਹ ਜਗਾਨੇ ਚ ਰਾਮਬਾਣ ਦਾ ਕਸ਼ ਕੀਤਾ।

1950 ਏਂ ਤਗਰ ਪੁਜਦੇ—ਪੁਜਦੇ ਅਫਰਾ—ਤਫਰੀ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਕਿਥ ਛਟੋਈ ਗੇਦਾ ਹਾ। ਲੋਕੋਂ ਚ ਹੂਨ ਅਪਨੇ ਗੈ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਬਾਰੈ ਸੋਚਨੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੇਹੀਂ ਰੇਹੀ ਦੀ। ਹੂਨ ਤੱਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਬੀ ਮੋਕਲਾ ਹੋਨ ਲਗੀ ਪੇਦਾ ਹਾ। ਇਹ ਇਧੈ ਸਮਾਂ ਹਾ ਜਦੂ ਮਧੁਕਰ ਨੇ ਬੀ ਡੋਗਰੀ ਚ ਕਾਵਿ—ਸਿਰਜਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਹੀ। ਮਧੁਕਰ ਨੇ ਇਕ ਕਦਮ ਹੋਰ ਅਗ੍ਰੋ ਆਨਿਯ ਪਰਾਨਿਯ ਕੁਂਠਿਤ ਧਾਰਣਾਏ ਗੀ ਲੁਆਂਘਦੇ ਹੋਈ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਗੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ‘ਦੇਸਾ ਗੀ ਬਨਾਨਾ ਸਟਾਨਾ ਤੁੰਦੇ ਹਥ ਏ?’ ਇਕ ਐਸੀ ਕਵਿਤਾ ਹੀ ਜਿਸ ਚ ਸਮੂਲਚੇ ਦੇਸੈ ਦੀ ਜਨਤਾ ਗੀ ਦੇਸਾ ਗਿਤੈ ਕਰਤਥੋਂ ਦੀ ਚੋਤਾਬਨੀ ਦਿੱਤੀ ਗੇਈ ਤੇ ਸਮਾਂਦਾਇਕ ਸਕੀਂਝਤਾ ਆਹਲੀ ਭਾਵਨਾਏ ਦੀ ਤ੍ਰਿਕਖੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਚ ਨੁਕਾਚੀਨੀ ਕੀਤੀ ਗੇਈ। ਕਵਿ ਦੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਚ :—

‘ਫਿਰਕਾ ਪਰਸ਼ੀ ਦੀ ਅਗ ਜੇਹੜੇ ਲਾਂਦੇ ਨ
ਦੇਸਾ ਆਹਲੀ ਏਕਤਾ ਦੀ ਨੀਂਹੋਂ ਗੀ ਲਹਾਂਦੇ ਨ
ਹਾਥਿਆਂ ਦੇ ਪੈਰੈ ਖਾਲ ਪੈਰ ਜਿਧਾਂ ਸਾਰੇ ਔਨ,
ਇਸ ਪਾਪਾ ਅਗ੍ਰੋ ਪਾਪ ਸਾਰੇ ਹਾਰ ਖਾਈ ਬੌਹਨ।’

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਰਚਨਾਂ

1. ਨਮਿਆਂ ਮਿੰਜਰਾਂ (ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹ)
2. ਡੋਲਾ ਕੁਨਨ ਠਪੇਆ (ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹ)
3. ਮੇਂ ਮੇਲੇ ਰਾ ਜਾਨੂ (ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹ)
4. ਪਦਮ ਗੋਖ — (ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹ)
5. ਏਕੋਤਤਰਸ਼ਤੀ (ਅਨੁਵਾਦ)

(ਗ) ਮਧੁਕਰ ਹੁਂਦੀ ਕਾਵਿ—ਸਿਰਜਨਾ ਦਾ ਮੂਲਧਾਂਕਨ

‘ਨਮਿਆਂ ਮਿੰਜਰਾਂ’ ਨਾਂ ਦਾ ਇਨ੍ਦਾ ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹ 1945 ਬਾਰੇ ਚ ਛਪੇਆ। ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਇੱਂ ਮਤਿਧੇ ਕਵਿਤਾਏ ਦੇ ਨਾਂ

ਨਮੀਂ, ਨਮਾਂ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਨ ਕਨੈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ ਦੇ ਨ | ਜਿ'ਧਾਂ ਤੂ ਨਮੇ ਗੀਤ, ਨਮੀਂ ਚੇਤਨਾ, ਨਮਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਆਦਿ | ਸਚਮੁਚ ਗੈ ਏਹ ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹ ਇਕ ਚਾਲੀ ਕਨੈ ਨਮੇ ਤੇ ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰੋਂ ਦਾ ਸਕਲਨ ਐ ਜਿਸ ਚ ਕਵਿ ਨੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪਰਮਪਰਾਏਂ ਗੀ ਵੁਸ਼ਤ ਦੇਇਥੈ, ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਨਮੀਂ ਦਿਸ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਦੀ ਏ | ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦੀ ਕਵਿਤਾ 'ਚਰਖਾ' ਬਡੀ ਮਾਰ੍ਮਿਕ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਭਰੋਚੀ ਕਵਿਤਾ ਏ | ਓਹ ਕੁਸੈ ਕਲੀ-ਕਲਾਪੀ ਵਿਧਵਾ ਨਾਰੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਰਹੋਲ ਏ ਤੇ ਇਸ ਰਹੋਲ ਦੇ ਸ਼ਹਾਰੈ ਓਹ ਅਪਨੇ ਜੀਵਨ ਭਰ ਬਦਨਸੀਬੀ ਦਾ ਸੁਕਾਵਲਾ ਕਰਨੇ ਦੀ ਸਮਰਥ ਰਖਦੀ ਏ :-

‘ਇਸਸੈ ਚਰਖੈ ਨੇ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ ਹਾ ਸੁਹਾਗਾ ਦਾ,
ਇਸਸੈ ਚਰਖੇ ਨੇ ਸਾਥ ਗਮੀ ਦਾ ਨਭਾਯਾ ਹਾ ।
ਸਿਰਾ ਦਾ ਓਹ ਸਾਈ ਜਦੂਂ ਮਿਗੀ ਛੋਡੀ ਗੇਆ ਹਾ,
ਕਤਨ ਗੈ ਮਿਗੀ ਤਦੂਂ ਏਹਦਾ ਕਮ ਆਯਾ ਹਾ ।’

ਇਨਦਾ ਦੂਆ ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹ ‘ਡੋਲਾ ਕੁਞਨ ਠਪਘਾ’ ਏ | ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਧਾਂ ਕਵਿਤਾਂ ਡੋਲੀ, ਯੁਗਾ ਦੀ ਆਸ, ਆਦਿ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਵ ਦਿਧਾਂ ਬੇਹਤਰੀਨ ਕਵਿਤਾਂ ਨ | ‘ਡੋਲੀ’ ਕਵਿਤਾ ਚ ਘਿਰਥੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸੁਨਦਰ ਚਿਤ੍ਰਣ ਏ | ਕੁਝਿਧੇਂ ਦੀ ਉਪਮਾ ਮਨੋਂ ਦੀ ਫਸਲਾ ਕਨੈ ਦਿੱਤੀ ਦੀ ਏ ਤੇ ਉਨ੍ਦੇ ਮਾਊ ਬਬੈ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਤਾਂਨੋਂ ਕਰਸਾਨੇਂ ਕਨੈ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ ਜੇਹਡੇ ਫਸਲ ਰਾਂਹਦੇ, ਪਾਲਦੇ ਤੇ ਫਹੀ ਤਸੀ ਤਾਰ ਕਰਦੇ ਨ | ਅਕਸਰ ਏਹ ਰੀਤ ਚਲੀ ਆਈ ਏ ਜੇ ਕਨਕਾਂ ਪਕਕਨੇ-ਬਨਨੇ ਪਰੈਨਤ ਕਰਸਾਨੇਂ ਕੋਲ ਨੇਈ ਰੌਹਦਿਧਾਂ ਇਧਾਂ ਗੈ ਪਾਲੀ-ਪੋਸੀ ਦਿਧਾਂ ਕੁਝਿਧਾਂ ਬੀ ਮਾਊ ਬਬੈ ਕਥ ਨੇਈ ਰੌਹਦਿਧਾਂ ਤਾਂਨੋਂਗੀ ਬਖਲੇ ਸੌਹਰਿਧੈ ਬਰੀ ਲੇਈ ਜਂਦੇ ਨ |

ਮਧੁਕਰ ਦੇ ਕਾਵਿ ਚ ਸਮਾਨਤਸ਼ਾਹੀ ਨਜਾਮ ਤੇ ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਦੀ ਨੀਂਹੋਂ ਪਰ ਖੜੋਤੇ ਦੇ ਨਜਾਮ ਬਾਰੈ ਬੜਾ ਬਰੋਧੀ ਸੁਰ ਉਠਦਾ ਲਭਦਾ ਏ ਤੇ ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰ ਉਸਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਰੂਹ ਸੇਹੀ ਹੋਂਦੇ ਨ | ‘ਕੋਹਲੂ’ ਕਵਿਤਾ ਉਸਦੀ ਇਸ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਬੇਯੋਡ ਮਸਾਲ ਏ | ਕੋਹਲੂ ਦਾ ਬੈਲ ਅਕਖੀਂ ਪਰ ਪਈ ਬਜੜੀ ਦੀ ਹੋਨੇ ਕਾਰਣ ਬਿਜਨ ਸੌਧ ਦੇ ਇਕਕੈ ਥਾਹਰਾ ਪਰ ਚਕਕਰ ਲਾਂਦਾ ਤੁਮਰ ਬੇਹਾਈ ਓਡਦ ਏ ਪਰ ਤੁਸੀ ਬਚਾਰੇ ਗੀ ਕਰਠਨ ਮੇਹਨਤ ਦਾ ਕੋਈ ਸਿਲਾ ਨੇਈ ਥਹੋਂਦਾ ਇਧੋਂ ਗੈ ਅੜਾਨਤਾ ਦੇ ਮਾਰੇ ਦੇ ਬੇਜਬਾਨ ਲੋਕ ਬੀ ਅਪਨੀ ਕਠਨ ਮੇਹਨਤ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦੇ ਕਦੋਂ ਹਕਦਾਰ ਨੇਈ ਹੋਂਦੇ ਤੁਨਦੀ ਸਾਰੀ ਮਹਨਤੂ ਦਾ ਫਲ ਤੇ ਪ੍ਰਿੰਜੀਪਤੀ ਹਾਕਮ ਲੇਈ ਜਂਦੇ ਨ |

‘ਇਕ ਕਮਾਂਦਾ ਦੁਆ ਖਾਂਦਾ, ਇਧੈ ਸਾਡੈ ਸਾਡੁ,
ਤੇਲ ਬਗਾਨਾ ਖਲ ਦੁਏਂ ਦੀ ਤਸੀ ਪਰਾਨਾ ਨਾਡੁ ।
ਇਧਾਂ ਗੈ ਬਸ ਇਸ ਜੁਗੈ ਦਾ ਕੋਹਲੂ ਚਲਦਾ ਰੋਜੁ,
ਮਾਹਨੂ ਬਨੇਆ ਦਾਂਦ ਬਚਾਰਾ, ਨੇਈ ਸੁਝਦੀ ਕੋਈ ਸੋਝੁ ।’

ਕਵਿ ਗੀ ਏਹ ਗਲਲ ਪਚਦੀ ਨੇਈ । ਉਸਦਾ ਖੂਨ ਛੋਆਲੇ ਲੈਂਦਾ ਏ ਇਸ ਜੁਲਮ—ਸਿਤਮ ਦਾ ਮੈਹਲ ਢਾਨੈ ਗਿਤੈ । ਪਰ ਉਸਗੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਏ ਜੇ ਰਲੀ—ਮਿਲੀ ਸ਼ੰਘਰ੍ਸ਼ ਕਰਨੇ ਪਰ ਇਧੈ ਜਨੇਹ ਸ਼ੋਸ਼ਨੀ ਮੈਹਲ ਖਡੋਈ ਨੇਈ ਸਕਡਨ । ਇਸ ਬਰੈ ਉਸਦੇ ਭਾਵ ਨ —

“ਰੂਪ ਜੁਗੈ ਦਾ ਬਦਲਾ ਕਰਦਾ ਇਕੱਕੈ ਪਲਟਾ ਖਾਨਾ ।

ਪਲੋਂ ਖਿਨੋਂ ਦੀ ਗਲਲ ਛੱਡੀ ਹੁਨ ਬਿੰਦਕ ਜੋਰ ਲਾਨਾ ।”

‘ਯੁਗ ਦੀ ਆਸ’ ਕਵਿਤਾ ਚ ਬੀ ਕਵਿ ਦਾ ਨਜ਼ਿਰਿਆ ਬਢਾ ਰਚਨਾਤਮਕ ਤੇ ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਏ । ਓਹ ਨੇਹ ਯੁਗ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਨਾ ਚਾਂਹਦਾ ਏ ਜਿਤਥੋਂ ਸਿਰਫ ਹਿਰਖੈ ਦੀ ਗੈ ਛਾਂ ਹੋਏ । ਆਪੂਂ ਚੋਂ ਸਮੇਧ ਹੋਏ :—

“ਔਂ ਨਮੈਂ ਯੁਗ ਦਾ ਗੀਤਕਾਰ ਤਾਂ ਗੀਤ ਮੌਂ ਇਨ੍ਦੇ ਗਾ ਕਰਨਾਂ

ਔਂ ਇਨ੍ਦੇ ਰਸਤੇ ਸੋਤਾ ਨਾਂ, ਔਂ ਇਨ੍ਦੀ ਬਤ ਸਜਾ ਕਰਨਾਂ

ਹਿਰਖਾ ਦੇ ਨੀਰ ਬਰਹਾ ਕਰਨਾਂ, ਜੇ ਨਮੀਂ ਪਨੀਰੀ ਸੁਕੈ ਨੇਈ,

ਭਾਖੋਂ ਦੇ ਭਾਗ ਜਗਾ ਕਰਨਾਂ, ਜੇ ਆਸ ਜੁਗ ਦੀ ਸੁਕੈ ਨੇਈ ।”

ਮਧੁਕਰ ਹੁੰਦਾ ਤ੍ਰਿਧਾ ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹ 'ਮੈਂ ਮੇਲੇ ਦਾ ਜਾਨੂ' ਏ ਤੇ ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹ ਪਰ ਮਧੁਕਰ ਹੋਰੋਂ ਗੀ 1977 ਬਾਰੋਂ ਦੇ ਸਾਹਿਤਿਕ ਅਕਾਦਮੀ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਕਨੈ ਸਮਾਨਤ ਬੀ ਕੀਤਾ ਗੇਆ ਹਾ । ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਚ ਬਡਿਆਂ ਸੁਨਦਰ, ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਤ ਕਰਨੇ ਆਹਲਿਧਾਰਾਂ ਕਹਤਾਂ ਸੰਕਲਤ ਨ । ਕੋਹਲੂ, ਨਮਾਂ ਇਤਿਹਾਸ, ਤਾਨ ਜਨੇਹਿਆਂ ਕਵਿਤਾਂ ਜਿਂਦੇ ਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਪ੍ਰੰਜੀਵਾਦ ਗੀ ਟਨਕਾਰੇ ਦਾ ਏ ਲੋਕਾਂ ਗੀ ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਦੇ ਖਲਾਫ ਸੁਰ ਬੜਾਲਨੇ ਲੇਈ ਪ੍ਰੇਰਤ ਕਰਦਿਆਂ ਨ ।

ਇਨ੍ਦੀ ਚੌਥੀ ਕਵਿਤਾ ਪੋਥੀ ‘ਪਦਮ ਗੋਖੜ੍ਹ’ 1989 ਬਾਰੇ ਚ ਛਪੀ । ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਧੋਂ ਕਵਿਤਾਏਂ ਚ ਬੀ ਭਾਵੋਂ ਦੀ ਸੁਨਦਰ ਸਰੋਖੜ ਅਭਿਵਿਕਤਿ ਤੇ ਭਾਸਾ ਦਾ ਨਰੋਆ ਗੁਹਾਡ ਇਨ੍ਦੀ ਉਤਕੁਝਟ ਕਾਵਿ—ਕਲਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿਨ੍ਦੇ ਨ । ਅਕਸਰ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੀ ਭਾਵ—ਭੂਮਿ ਜੀਵਨ ਦੇ ਤਤਥ—ਤਜਰਬੋਂ ਪਰ ਅਧਾਰਤ ਵਿਚਾਰੋਂ ਦੀ ਨੀਵੀਂ ਪਰ ਟਿਕੀ ਦੀ ਏ ।

‘ਕਾਤਲ ਗਰਾਹ’ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਏਹ ਬੋਲ :—

“ਏਹ ਝੂਠ ਏ, ਏਹ ਝੂਠ ਜੇ,

ਕਦੋਂ ਤ੍ਰਾਹ ਨੇ ਮਾਰੇਆ,

ਜਦੂਂ ਕਦੋਂ ਬੀ ਮਾਰੇ ਆ,

ਤਦੂਂ ਬਸਾਹ ਨੇ ਮਾਰੇਆ ।”

ਤੇ ਇਧੀਆਂ ਗੈ ‘ਸ਼ਰਤ’ ਕਵਿਤਾ ਦਿਧੋਂ ਇਨੋਂ ਸਤਰੋਂ ਚ :—

“ਬਾ ਅਦਵ ਸਮੋਂ ਦੇ ਪਾਰਖਿਧੋ

ਬੇ—ਅਦਬੀ ਅਕਸਰ ਹੋਈ ਜਂਦੀ ।

ਪਤਥਰ ਉਸੈ ਪਰਸਿਜ਼ਜਲਦੇ,
ਜਿਸਲੈ ਕੋਈ ਲਾਸ਼ ਟਂਗੋਈ ਜਾਂਦੀ ।”

ਕਵਿ ਨੇ ਜੋ ਗਲਲ ਬੀ ਆਕਖੀ ਦੀ ਏ ਅਪਨੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਤਲਖ—ਤ੍ਰਿਕਖੇ ਤਜਰਬੇਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੱਥ ਰਾਹਿਂ
ਆਕਖੀ ਦੀ ਏ ਜਿਸ ਚ ਕੁਤੈ ਸ਼ੋਸ਼ਨ, ਕੁਤੈ ਜੁਲਮੋ—ਸਿਤਮ ਤੇ ਕੁਤੈ ਧੋਖਾ ਤੇ ਬੇਈਮਾਨੀ ਪਰ
ਕਰਾਰਾ ਵਾਂਗ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ ।

ਇਸੈ ਚਾਲੀ 'ਹਾਸਾ' ਕਵਿਤਾ ਚ ਬੀ ਕਵਿ ਦਾ ਨਜ਼ਿਰਿਆ ਬਡਾ ਸੂਖਮ ਏ । ਅਜੈਂ ਦੇ ਇੱਤਾਨੀਤ ਬਾਣੀ
ਬਰੋਧੀ ਯੁਗੈ ਦੇ ਜੀਵਨ ਲੇਈ ਓਹ ਅਧੁਨਿਕਾ ਦੀ ਆਡ ਚ ਪਲੈ ਕਰਦੀ ਫਿਰਕਾਪਰਸਤੀ ਤੇ ਧਾਰਮਕ
ਸਂਕੀਰਨਤਾ ਦੀ ਕਬੈਹਤੋਂ ਗੀ ਜਿਸਦਾਰ ਠਰਹਾਂਦਾ ਏ ।

‘ਫਿਰਕਾ ਪਰਸ਼ਿਤਿਆ ਨੇ ਨੇਹਾ ਢਾਲੇਆ ਸਮਾਜ
ਧਰਮ ਦੀ ਧਾਕ ਉਲਲਰੀ ਲੇਇਥੈ ਨਮੈ ਰਿਵਾਜ
ਬਾਂਡੋ ਬੰਡਾਰਿਧੋਂ ਦੀ ਤਦੂਂ ਪਿਰਤ ਹੀ ਪੇਈ
ਮਾਹਨੂ ਦੀ ਮਾਹਨੂ ਕਨੈ ਬੀ ਪਨਾਨ ਨਿੰ ਰੇਹੀ ।’

ਦਾਰਨਿਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਇਕ ਰੰਗ :—

‘ਜੋ ਲੈਹਰ ਕਨਾਰਾ ਟਾਂਧੀ ਜਾ
ਓਹ ਲੈਹਰ ਕਨਾਰੈ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ ।
ਮਿਤੀ ਦੀ ਗੋਦਾ ਸੇਈ ਜਾਂਦੀ ।
ਮਿਤੀ ਦੇ ਰੰਗ ਰਾਂਗੋਈ ਜਾਂਦੀ ।’

ਮਧੁਕਰ ਨੇ ਡੋਗਰੀ ਗਜਲ ਚ ਬੀ ਪ੍ਰਯਾਸ ਕੀਤੇ ਪਰ ਇਸ ਵਿਧਾ ਗੀ ਅਗੋਂ ਅਪਨਾਯਾ ਨੇਈ ਪਰ ਇੱਤੇ
ਗੀਤੋਂ ਦਾ ਵੇਖਕੀਮਤ ਖ਼ਜਾਨਾ ਅਜੋਂ ਅਨਛਪੇਅ ਪੇਦਾ ਏ । 24 ਅਗਸਤ 2000 ਗੀ ਮਧੁਕਰ ਅਪਨੀ
ਜੀਵਨ—ਯਾਤ੍ਰਾ ਸਮਧਨ ਕਹਿਥੈ ਪਰਲੋਕ ਸਥਾਰੀ ਗੇ ।

6.5 ਕਵਿ ਰਾਮਲਾਲ ਸ਼ਾਰਮਾ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ—ਸਾਹਿਤਿ ਗੀ ਤੰਦਾ ਧੋਗਦਾਨ

(ਕ) ਜੀਵਨ—ਪਰਿਚੇ

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਲਾਲ ਸ਼ਾਰਮਾ ਹੋਰ ਤਨੋਂ ਲਖਾਰਿਧੋਂ ਚਾ ਇਕ ਨ ਜਿਨੋਂਗੀ ਅਪਨੇ ਜੀਵਨ—ਧਾਰੇ ਦੀ ਢਲਦੀ
ਸਾਂਝਾਂ ਲਿਖਨੇ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਹੋਈ ਤੇ ਸਾਂਝ ਘਰੋਨੇ ਤਗਰ ਅਪਨੀ ਮਾਤ੍ਰਭੂਮਿ ਤੇ ਮਾਤ੍ਰਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਰਿਣ
ਤੁਆਰਦੇ ਰੇਹ । ਇੱਤਾ ਜਨਮ 1905 ਚ ਸਾਮਾ ਜਿਲਾ ਦੇ ਗੁਫਾ ਸਲਾਥਿਆ ਗ੍ਰਾਂ ਚ ਹੋਆ । ਏਹ
ਜਾਂਗਲਾਤ ਦੇ ਮੈਹਕਮੇਂ ਚ ਮੁਲਾਜਸ ਹੈ । ਤੇ 1960 ਈ. ਚ ਰੋਜ—ਅਫਸਰ ਦੇ ਔਹਦੇ ਪਰਾ ਰਟੈਰ ਹੋਏ ।

(ਖ) ਸਾਹਿਤਕ ਯੋਗਦਾਨ

ਡੋਗਰੀ ਸੰਸਥਾ, ਜਸਮੂ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਸਾਥਿਧਿਆਂ ਕਨੈ ਮਲਾਟੀ ਹੋਨੇ ਪਰੈਤ ਤੇ ਇੰਦੇ ਅਨਥਕ ਜਜਬੇ ਗੀ ਦਿਕਿਖਿਧੈ ਇੰਨੋਂਗੀ ਲਿਖਨੇ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਹੋਈ । ਫਲਸਰੂਪ 1963 ਬਾਰੇ ਚ ਇੰਦਾ ਪੈਹਲਾ ਕਵਿਤਾ ਸ਼ੱਗ੍ਰੈਹ 'ਕਿਰਣ' ਛਪੇਆ, ਜਿਸ ਉਪਰ ਇੰਨੋਂਗੀ ਰਿਧਾਸਤੀ ਕਲਵਰਲ ਅਕਾਦਮੀ ਪਾਸੇਆ 700 ਰੱਖੇਂਦ ਦਾ ਇਨਾਮ ਥਹੋਆ । ਇਸਦੇ ਬਾਦ 1969 ਈ. ਚ 'ਇੰਦਰ ਧਨਖ' ਤੇ 1975 ਈ. ਚ 'ਸਰਗਮ' ਨਾਂਡ ਦੇ ਸ਼ੱਗ੍ਰੈਹ ਜਿਨ੍ਦੇ ਚ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੇ ਕਨੈ—ਕਨੈ ਗਜਲਾਂ ਬੀ ਸ਼ਾਮਲ ਨ ਛਪੇ । 1985 ਈ. ਚ ਇੰਦਾ ਗਜਲ ਸ਼ੱਗ੍ਰੈਹ 'ਰਤੁ ਦਾ ਚਾਨਨ' ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ, ਜਿਸ ਪਰ ਇੰਨੋਂਗੀ 1988 ਬਾਰੇ ਦਾ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਆ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ ਹੋਰੋਂ ਡੋਗਰੀ ਸ਼ਾਯਰੀ ਤੇ ਕਵਿਤਾਗੋਈ ਦੇ ਕਨੈ—ਕਨੈ ਡੋਗਰੀ ਗਦ ਚ ਬੀ ਅਪਨਾ ਯੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤਾ । ਇੰਦੇ ਕਿਥਾ ਨਿਬੰਧ ਬੀ ਬਕਖ—ਬਕਖ ਸ਼ੰਕਲਨੋਂ ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਨ । 'ਗੁੰਗੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਜਿੰਦਗੀਨਾਮਾ' ਨਾਂਡ ਕਨੈ ਇਕ ਲੇਖ—ਸ਼ੱਗ੍ਰੈਹ ਜਿਸ ਚ ਢੁਗਗਰ ਜਨ—ਜੀਵਨ ਬਾਰੈ 12 ਲੇਖ ਸ਼ਾਮਲ ਨ, 1989 ਬਾਰੇ ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ । ਸ਼ਰਮਾ ਹੁਨ੍ਦੇ ਥਮਾਂ ਸਾਹਿਤ ਯਾਗਤ ਖਾਸ ਕਰੀ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਸ਼ਾਯਰੀ ਗੀ ਅਜੋਂ ਖਾਸਿਧਾਂ ਮੇਦਾਂ ਹਿਥਾਂ ਪਰ 8 ਮਾਰਚ 1995 ਗੀ ਲਮ੍ਮੀ ਮਾਂਦਗੀ ਪਰੈਤ ਏਹ ਅਪਨੀ ਜੀਵਨ ਯਾਤਰਾ ਸਪੂਰੀ ਕਰੀ ਗੇ ।

(ਗ) ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁਂਦੇ ਕਾਵਿ—ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਮੂਲਧਾਂਕਨ

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ ਹੋਰੋਂ ਗੀ ਜਾਂਗਲਾਤ ਦੇ ਮੈਹਕਮੇ ਚ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਦਰਾਨ ਢੁਗਗਰ ਦੇ ਬਕਖ—ਬਕਖ ਥਾਹਿਰੋਂ ਤੇ ਉਥ੍ਥੂ ਦੇ ਬਸਨੀਕੋਂ ਗੀ ਦਿਕਖਨੇ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇਆ ਇਸ ਲੋਈ ਉਨ੍ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ—ਚਿਤ੍ਰਣ ਤੇ ਸਮਾਜੀ—ਚਿਤ੍ਰਣ ਦੇ ਬਕਖ—ਬਕਖ ਪੈਹਲੂ ਚਤ੍ਰੋਏ ਦੇ ਲਭਦੇ ਨ । ਉਨ੍ਦੀ ਇਕ ਕਵਿਤਾ ਚ ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ ਦਾ ਅਤਿ ਸੁਨਦਰ ਰੂਪ ਰਾਸਲੀਲਾ ਜਨੇਹਾ ਸੁਨਦਰ ਤੇ ਮਨਮੋਹਕ ਲਗਦਾ ਏ :—

“ਏਹ ਧਰਤੀ ਸੁਹਾਨੀ ਤੇ ਏਹ ਗਾਸ ਨੀਲਾ,
ਕਾਹਨੈ ਰਚੀ ਦੀ ਜਿਧਾਂ ਰਾਸ ਲੀਲਾ ।”

ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ ਦਿ ਸ਼ਲੈਪੇ ਕਨੈ—ਕਨੈ ਦੇਸ਼ਪ੍ਰੇਸ ਦਾ ਨਰੋਆ ਜਜਬਾ ਬੀ ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁਂਦੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਅਪਨਾ ਨਰੋਆ ਗੁਹਾਡੇ ਤੇ ਅਸਰ ਰਖਦਾ ਏ । 'ਦੇਸੈ ਦੀ ਰਾਖੀ' ਕਵਿਤਾ ਚ ਏਹ ਜਜਬਾ ਕਿਨਾ ਪਰਤਕਖ ਤੇ ਢੂਹਗਾ ਏ ।

“ਕਿਲਕਾਰੀ ਫਹੀ ਜੋਰ ਜਵਾਨਿਆਂ ਓਹ,
ਜੇ ਦੇਸੈ ਦੇ ਕਮ਼ ਨਿੰ ਔਨ ਜੇਕਰ ।
ਭਵੁ ਪਵੋ ਹਾਂ ਲਿਸ਼ਕ ਤੇ ਮਿਸ਼ਕ ਓਹਦੀ,
ਬਾਡੀ ਸੁਕਕੈ ਤੇ ਬਾਰੇ ਨਿੰ ਸੌਨ ਜੇਕਰ ।”

ਹਿਰਖ—ਪਾਰ ਦੀ ਦੁਨਿਆ ਬਾਰੈ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁਂਦੀ ਸ਼ਾਯਰੀ ਚ ਸੁਨਦਰ ਭਾਵੋਂ ਦੀ ਅਮਿਵਕਿ ਹੋਈ ਦੀ ਏ । ਕਵਿ ਇਕ ਪਾਸ੍ਸੇ ਹਿਰਖੈ ਦੀ ਦੁਨਿਆ ਗੀ ਅਤ ਕਠਨ ਸਾਧਨਾ ਗਲਾਂਦਾ ਏ ਤਾਂ

ਦੁਏ ਪਾਸ੍ਤੈ ਹਿਰਖਾ ਦੇ ਸੁਆਤਮ ਬਾਰੈ ਬਡੇ ਸਾਰਥਕ ਤੇ ਸਚ੍ਚੇ ਭਾਵੋਂ ਗੀ ਅਮਿਵਿਕਤਿ ਦਿੰਦੇ ਹੋਈ
ਉਸਦੇ ਸੈਹਜ ਸੁਆਤਮ ਗੀ ਗੁਹਾਡਾ ਏ :-

‘ਪ੍ਰੇਮ ਕਮਾਨਾ ਇਧਾਂ ਜਾਨੋ, ਦਿਕਖੀ ਮੌਰਾ ਖਾਨਾ

ਜਿਧਾਂ ਬਲਦੇ ਲੋਰੋਂ ਅਨਦਰ ਕੁਛੀ ਗੋਤਾ ਲਾਨਾ ।’

‘ਹਿਰਖੀ ਬਦਲ’ ਕਵਿਤਾ ਚ ਹਿਰਖ ਦਾ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਬਡਾ ਅਨੋਖਾ ਬਝੋਂਦਾ ਏ :-

‘ਕੇਈ ਬਾਰੀ ਘਨੇ ਘਨੋਤੇ ਬੀ, ਇਹ ਬ’ਰਦੇ—ਬ’ਰਦੇ ਰੇਹੀ ਜਦੇ ।

ਕੇਈ ਬਾਰੀ ਪੈਹਲੀ ਨਜਰ ਗੈ, ਇਹ ਗਡ—ਗਡ ਕਰਦੇ ਪੇਈ ਜਦੇ ।’

ਸ਼ਰਮਾ ਹੁੰਦੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ—ਚਿਤ੍ਰਣ, ਦੇਸ—ਪਾਰ, ਆਦਿ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਸਮਾਜੀ ਚੇਤਨਾ ਤੇ ਖੋਖਲੇ ਆਡਮਕਾਰੇਂ ਦੀ
ਨੁਕਾਚੀਨੀ ਦੇ ਭਾਵ ਬੀ ਅਪਨੀ ਟਕੋਹਦੀ ਪਨਛਾਨ ਰਖਦੇ ਨ । ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼ਰਮਾ ਹੋਰ ਹਕੀਕਤ ਪਸਨਦ ਵਿਕਿ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਦੀ
ਕਵਿਤਾ ਚ ਇਧੈ ਸੁਰ ਮਤਾ ਮੁਖਰਤ ਏ । ਓਹ ਜੋ ਬੀ ਗਲਲ ਕਰਦੇ ਨ ਦਬੀ ਦੀ ਜਿਵਾਨ ਚ ਨੇਈ ਬਲਕੇ ਸਿੱਢੇ ਸਾਫ
ਲਫ਼ਜ਼ੋਂ ਚ ਗਲਾਨੇ ਦੇ ਹਾਮੀ ਨ ਭਾਮੋਂ ਕੁਸੈ ਗੀ ਸਾਡੇ ਕੀ ਨੇਈ ਲਗਨ । ਸਮਾਜ ਦੀ ਇਕ—ਇਕ ਅਸਾਂਗਤਿ ਉਪਰ ਉਨ੍ਦੀ
ਨਜਰ ਰੌਂਹਦੀ ਏ ਤੇ ਉਨ੍ਦੀ ਇਸ ਦਿਵਣੀ ਕਥਾ ਕੋਈ ਗਲਲ ਬਚੀ ਦੀ ਨੇਈ ਰੌਂਹਦੀ । ‘ਅਮਨ’ ਸਿਰਲੇਖ ਦੀ ਕਵਿਤਾ
ਚ ਬੀ ਤਾਂਨੋਂ ਜਨਤਾ ਦੀ ਸਮਾਜੀ ਚੇਤਨਾ ਬਝਾਲਨੇ ਤਾਈ ਸਮਾਜ ਦੀ ਇਸ ਅਸਾਂਗਤਿ ਪਰ ਕਹਾਰੀ ਚੋਟ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ :-

‘ਉਸ ਦੇਸਾ ਦੀ ਕਥ ਸਨਾਓ,

ਜਿਥੈ ਪੈਰ ਨਿੰ ਧਰੇਆ ਲਾਮੋ ।

ਜਿਥੈ ਬੇਹਲਲਡ ਖੋਰ ਨਿੰ ਕੋਈ,

ਤੇ ਖਾਨਾ ਕਮਾਇਆ ਕਾਮੋ ।’

ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਝੂਠ ਬੋਲਨਾ, ਘਟ ਤੋਲਨਾ, ਝੂਠੇ ਰੂਪ ਧਾਰੀ ਲੋਕਾਂ ਗੀ ਫਗਗਨੇ ਜਨੇਹੀ ਇਖਲਾਕੀ
ਭੁਗਾਇਥਾਂ ਗੀ ਸ਼ਰਮਾ ਜੀ ਦੀ ਕਾਨੀ ਨੇ ਬਖ਼ਸ਼ੇਆ ਨੇਈ । ਓਹ ਨਿਰਮਲ ਮਨੈ ਦੇ ਪਯਾਰੀ ਨ ਤੇ
ਸਚਵਾਈ ਦੀ ਬਤਾ ਦੇ ਰਾਹੀ, ਇਸ ਕਰੀ ਤਾਂਨੋਂਗੀ ਮਹੇਸ਼ਾਂ ਸਚਚਾ—ਸੁਚਚਾ ਮਨੁਕਖ ਤੇ ਸਚੀ—ਸੁਚੀ
ਬਤ ਗੈ ਭਾਂਦੀ ਏ ਕੀ ਜੇ ਸਚੀ—ਸੁਚੀ ਕਰਨੀ ਬਗੈਰ ਮਨ ਬੀ ਕਦੋਂ ਪਵਿਤ੍ਰ ਨੇਈ ਰੇਹੀ ਸਕਦਾ
। ‘ਅਮਨ’ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਇਸ ਬਂਧ ਚ ਕਵਿ ਦਾ ਗਲਾਨਾ ਏ :-

‘ਸਚ ਸਫਾਈ ਅਮਲੈ ਬਾਬੂ

ਮਨ ਨਿਰਮਲ ਨੇਈ ਹੋਆ ।

ਕੁਸੈ ਲਲਾਰੀ ਸ਼ਾ ਜਤਨੋਂ ਬੀ

ਭੁਰਾ ਨੇਈ ਰੰਗੋਆ ।’

ਰਾਮਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁੰਦੀ ਸ਼ੁਰੂ—ਸ਼ੁਰੂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਭਗਤੀ—ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਰੰਗ ਬਡਾ ਟਕੋਹਦਾ ਰੇਹਾ ਐ। 'ਬੰਸੀ' ਸਿਰਲੇਖ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਉਨ੍ਦੀ ਸਭਨੈ ਸ਼ਾ ਪੈਹਲੀ ਕਵਿਤਾ ਹੀ ਤੇ ਇਧਾਂ ਬਜ਼ਾਂਦਾ ਅਥਕੇ ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਰੂਪਾ ਚ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁੰਦੇ ਸਾਹਿਤਿਕ ਸਫਰ ਦਾ ਮਾਂਗਲਾ—ਚਰਣ ਹੋਆ ਹੋਏ। ਉਂਦੀ ਏਹ ਭਗਤੀ ਭਾਵਨਾ ਇੰਨੀ ਸ਼ਸ਼ਕਤ ਤੇ ਮਠੋਈ ਦੀ ਐ ਜੇ ਰੁਹਾਨਿਧਤ ਦੀ ਸੂਖਮ ਸਤਹ ਗੀ ਜਾਈ ਛੂਹਨੰਦੀ ਸੇਹੀ ਹੋਂਦੀ ਐ। ਰੁਹਾਨਿਧਤ ਦਾ ਏਹ ਗੈਹੜਾ ਭੇਤ ਇਨ੍ਹੋਂ ਬਨ੍ਹੋਂ ਚ ਇਸ ਚਾਲੀ ਐ :—

“ਅੱਊ ਇਕ ਫੁਡ ਆ ਪਨੀ ਦੀ ।
 ਏਹ ਸਾਰ ਐ ਮੇਰੀ ਜਵਾਨੀ ਦੀ ।
 ਏਹ ਫੁਡ ਤੇ ਸਾਗਰ ਇਕਕੈ ਨ,
 ਏਹ ਘੜਾ ਤੇ ਗਾਗਰ ਇਕਕੈ ਨ ।
 ਦੌਨੋਂ ਚ ਇਕਕੈ ਪਾਨੀ ਐ,
 ਭਰਮੋਂ ਨੇ ਚਾਦਰ ਤਾਨੀ ਐ ।
 ਦੂੰਝ ਦੇ ਭੇਦ ਮਟਾਨੇ ਗੀ,
 ਤਾਂ ਸਾਗਰ ਪਾਸ੍ਤੈ ਜਾ ਕਰਦੀ ।”

'ਕਿਰਣ' ਕਵਿਤਾ—ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਧੇਂ ਕਵਿਤਾਏਂ ਚ ਜਿਥੈ ਭਗਤੀ—ਭਾਵਨਾ ਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਐ, ਉਥੈ 'ਇੰਦਰ—ਧਨਖ' ਚ ਇਸ ਭਾਵ—ਸਮਾਂਦੇਨਾ ਦਾ ਹੋਰ ਵਿਕਾਸ ਬੀ ਹੋਆ ਐ ਤੇ ਕਵਿ ਨੇ ਨਮੋਂ ਗਾਸੈ ਗੀ ਹਾਮਨੇ ਦਾ ਜਤਨ ਬੀ ਕੀਤਾ ਐ। ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦੀ ਧਾਰਾ ਦੇ ਵਿਕਸਤ ਰੂਪਾ ਚ ਦਰਸ਼ਨ ਗਾਨਥੀ, ਗੁਰੂਨਾਨਕ, ਗੁਰੂਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਹ ਜਨੇਹਿਏਂ ਕਵਿਤਾਏਂ ਚ ਹੋਂਦੇ ਨ। ਦੇਸੈ ਦੇ ਨਮੋਂ ਨਿਰਮਾਣ ਤੇ ਦੇਸੈ ਦੇ ਸ਼ਲੈਪੈ ਦਾ ਵਰਣਨ ਬੀ ਖਾਸਿਧੇਂ ਕਵਿਤਾਏਂ ਚ ਐ ਜਿਂਦੇ ਚ ਲਕਕ ਬਾਨੀ ਟੁਰੀ ਪੇ, ਚੇਤਾਵਨੀ, ਧਰਤੀ, ਨਮਾਂ ਜੁਗ, ਸ਼ਲੈਪਾ ਮੇਰੇ ਦੇਸੈ ਦਾ ਬਾਗੈਰਾ ਕਵਿਤਾਂ ਮੁਕਖ ਨ।

ਸ਼ਰਮਾ ਹੁੰਦੀ ਕਵਿਤਾ—ਸਿਰਜਨਾ ਚ ਯਥਾਰਥਵਾਦ ਦੀ ਰੰਗਤ ਸ਼ੈਲ ਗੁਹਡੀ ਐ। 'ਮੰਡੀ' ਤੇ 'ਸੁਆਲ' ਏਹ ਦੋ ਕਵਿਤਾਂ ਯਥਾਰਥਪਰਕਤਾ ਗੀ ਬਡੀ ਸ਼ਿਦਵਤ ਕਨ੍ਹੈ ਗੁਹਾਡਿਆ ਨ। 'ਸਰਗਸ' ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹ ਚ ਬੀ ਕਿਥ ਕਵਿਤਾ ਯਥਾਰਥ ਦੀ ਤਸਵੀਰੋਂ ਚ ਰੰਗ ਭਰਦਿਆਂ ਨ। ਇੰਦੇ ਚਾ ਬਾਵਾ ਜਿਤੀ ਦਾ ਰਹਾਰੈ ਗੀ ਛੋਡਨਾ, ਦੌਂ ਦੁਖਿਧੇ, ਨਾਨਕ, ਕਾਲੀ ਘਟਾ ਤੇ 'ਬਸੈਨਤ' ਮੁਕਖ ਨ। ਇਥੈ ਬਸੈਨਤ ਕਵਿਤਾ ਚ ਕਵਿ ਬਸੈਨਤ ਦੇ ਸ਼ੋਖ ਰੰਗੋਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਨੇਈ ਕਹਿਣੇ, ਉਸਦੀ ਘਰਾਂਦੀ ਰੰਗਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਐ ਤੇ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਕਿਥ ਕਰਨੇ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਬਡੀ ਲਲਕਾਰ ਜਾਂ ਵਾਂਗ ਭਰੋਚੇ ਸੁਰਾ ਚ ਦਿੱਤਾ ਐ :—

“ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਗਲਲ ਮਨੀ ਲੈ, ਕਫਨ ਸਿਰੈ ਬਾਨੀ ਲੈ,
 ਏਹ ਆਡ—ਬਨੋਂ ਭਨਿਧੈ ਛਾਂਦੋਂ ਗੀ ਆਹਨ ਬਾਨਿਧੈ ।”

ਬਨ—ਸਬਨੋ ਸੁਨਦਰ ਭਾਵੋਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਰਾਮਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ ਹੋਰ ਇਕ ਸੋਹਗੇ—ਖਾਨੇ ਸ਼ਾਯਰ ਬੀ ਨ। ਉਨਦਾ ਗਜ਼ਲ ਸ਼ਾਹਿਤ੍ਯ ਚ ਮੁੱਤਵਪੂਰਣ ਥਾਹਰ ਰਖਦਾ ਏ।

6.6 ਸਾਰਾਂਸ਼

ਵਿਦਾਰਥਿਯਾਂ ਆਸਟੈਂ ਇਸ ਲੈਸਨ ਚ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਕਵਿ ਕੇਹਿਰੀ ਸਿੰਹ ਮਛੁਕਰ ਤੇ ਰਾਮਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁਦੇ ਜੀਵਨ—ਪਰਿਚੇ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ—ਸਾਹਿਤ੍ਯ ਗੀ ਤਦੇ ਜੋਗਦਾਨ ਬਾਰੈਂ ਚੰਚਾ ਕੀਤੀ ਗੇਂਦੀ ਏ। ਇਸਦੇ ਲਾਵਾ ਤੱਦਿਧਿਆਂ ਬਾਰੈ ਬੀ ਤਫਸੀਲੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦਿਤੀ ਗੇਂਦੀ ਏ। ਮਛੁਕਰ ਹੁੰਦਾ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਗੀ ਲੇਝੈ ਬਡਾ ਅਨਮੂਲਾ ਜੋਗਦਾਨ ਰੇਹਾ ਏ। ਤਾਂਨੇ ਦੇਸ ਦੀ ਆਜਾਦੀ ਪਰੰਤ ਲੋਕੋਂ ਦੇ ਦੇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਭਾਵਦਰੀ ਗੀ ਦਿਖਦੇ ਹੋਈ ਤਾਂਨੇ ਜੋਸ਼ਿਲਿਦੇਂ ਕਵਿਤਾਏਂ ਗੀ ਲਿਖਿਦੈ ਡੋਗਰੀ ਦਾ ਮਾਨ ਸੂਲ ਢਾਇਆ ਤੇ ਕਨੈ ਗੈ ਲੋਕੋਂ ਚ ਆਜਾਦੀ ਦੇ ਜੋਸ਼ ਬਾਰੈ ਪੂਰਾ ਤੁਤਾਹ ਭਰੇਆ ਜੇ ਕਿਸ ਚਾਲੀ ਸਾਫੇ ਦੇਸ ਚ ਆਜਾਦੀ ਹਾਈ ਕੀ ਰਸਦੇ ਲਾਵਾ ਰਾਮਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ ਹੋਰੋਂ ਬੀ ਡੋਗਰੀ ਚ ਹਰ ਨਿਸੀ ਪਰ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਿਆਂ ਜਿਂਦੇ ਚ ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ—ਚਿਤ੍ਰਣ, ਸਮਾਜੀ—ਚਿਤ੍ਰਣ ਦੇਰ ਆਦਿ ਵਿਸੀ ਪਰ ਅਪਨੀ ਕਲਮ ਚਲਾਈ ਦੀ ਏ।

6.7 ਕਠਿਨ ਸ਼ਬਦ

1) ਜਵਾਨਿਆਂ	2) ਮੌਰਾ	3) ਬਦਲ
4) ਬੇਹਲਡ	5) ਸੁਹਾਰੇ	6) ਚਰਖ
7) ਕਤਨਾ	8) ਲਾਸ਼	9) ਤ੍ਰਾਹ

6.8 ਅਭਿਆਸ ਆਸਟੈਂ ਸੋਆਲ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਵਿਯਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ—ਪਰਿਚੇ ਦਿੰਦੇ ਹੋਈ ਡੋਗਰੀ ਕਾਵਿ—ਜਗਤ ਗੀ ਇਨ੍ਹੇ ਧੋਗਦਾਨ ਬਾਰੈਂ ਤਫਸੀਲੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੇਓ :—

(ਕ) ਕੁਂਵਰ ਵਿਧੋਗੀ

(ਖ) ਚਰਣ ਸਿੰਹ

.....
.....
.....
.....
.....

(ਗ) ਸ਼ਿਵਰਾਮ 'ਦੀਪ'

.....
.....
.....
.....
.....

6.9 ਸਹਾਯਕ ਪੁਸ਼ਟਕਾਂ

1. ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ – ਜਿਤੇਨਦ੍ਰ ਉਧਮਪੁਰੀ
2. ਸਾਡਾ ਸਾਹਿਤਿਆ – 2001
3. ਸਾਡੇ ਸਾਹਿਤਿਕਾਰ – ਵੀਣਾ ਗੁਪਤਾ

M.A. Dogri

**C.No. 101
SEMESTER-I**

**UNIT – III
LESSON – 7**

ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤ्य ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸਨ् 1960 ਤਕ

- 7.0 ਰੂਪਰੇਖਾ
 - 7.1 ਉਦੇਸ਼
 - 7.2 ਪਾਠ–ਪਰਿਚੇ
 - 7.3 ਪਾਠ ਪ੍ਰਕਿਧਿਆ
 - 7.4 ਸਾਰਾਂਸ਼
 - 7.5 ਕਠਿਨ ਸ਼ਬਦ
 - 7.6 ਅਭਿਆਸ ਆਸਟੈਂਸੀ ਸੋਆਲ
 - 7.7 ਸਹਾਯਕ ਪੁਸ਼ਟਕਾਂ
- 7.1 ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਗੀ ਪਛਿਧੋਂ ਵਿਦਾਰਥੀਂ ਗੀ ਡੋਗਰੀ ਗਦ ਸਾਹਿਤਿਆ ਬਾਰੈ ਪੂਰੀ ਚਾਲਲੀ ਕਨੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਗ। ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਉਦੰਭਵ ਤੇ ਵਿਕਾਸ ਕਿਸ ਚਾਲਲੀ ਕਨੈ ਹੋਆ ਤੇ ਕਦੂ ਹੋਆ। ਇਸਦੇ ਲਾਵਾ ਫਾਰਸੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਹਾਨ ਅਮੀਰ ਖੂਸਰਾਂ ਹੁੰਦੀ ਕਹਿਤਾ ਥਮਾਂ ਏਹ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਏ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1317 ਈ। ਚ ਅਪਨੀ ਕਹਿਤਾ ਚ ਫੂਗਰ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਤੇ ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਗਦ ਰੂਪ ਕਨੈ ਡੋਗਰੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕ੍ਰਮ ਕਦੂ ਕੋਲਾ ਹੋਆ। ਕਿਸ ਚਾਲਲੀ ਕਨੈ ਅਸੱਗੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸ਼ਿਲਾਲੇਖਾਂ ਊਪਰ ਤੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਜਗਦਮਥਾ ਦੇ ਮੰਦਰੈ ਚ ਲਗਗੇ ਦੇ ਸ਼ਿਲਾਲੇਖਾਂ ਊਪਰ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਤਥਾ ਲਭਦੇ ਨ।

7.2 पाठ-परिचे

इस पाठ च डोगरी गद्य साहित्य ने डोगरी दे मूल गद्य साहित्य बारै सरोखड़ जानकारी दित्ती जाग।

7.3 पाठ-प्रक्रिया

- क) डोगरी गद्य साहित्य दा इतिहास सन् 1960 तगर : इक परिचे
- ख) डोगरी गद्य दा प्रशठभूमि
- ग) डोगरी दा मौलिक गद्य साहित्य
 - i) नाटक साहित्य
 - ii) एकांकी संग्रह
 - iii) कहानी साहित्य
 - iv) उपन्यास साहित्य

प्र.-डोगरी गद्य साहित्य दा इतिहास सन् 1960 तगर : इक परिचे

गद्य मनै दे भाव-वचारें गी अभिव्यक्ति देने दा सैहज जरिया होंदा ऐ । भाशा दे इस रूप राहें कुसै बी व्यक्ति गी अपने भावें-वचारें गी अभिव्यक्ति देने आस्तै कुसै बी चाल्ली दी औख नेई औंदी । भाशा दा एह सिद्दा-सादा ते सरोखड़ रूप ऐ । की जे एह बोलचाल दा आम ते सैहज रूप होंदा ऐ । मनुकखै ने मुंडै थमां गै अपने भावें गी व्यक्त करने आस्तै बोलचाल दे इस सैहज रूप गद्य गी चुनेआ ऐ । ओह अपने रोजमर्रा दे जीवन च अपने कार्य-व्यवहार ते आपसी-व्यवहार आस्तै इसदा प्रयोग करदा आवा करदा ऐ । भाशा दे इस बोलचाल दे रूपै थमां गै लिखत रूप विकसत होंदा ऐ ।

डोगरी आधुनिक भारती भाषाएं चा इक भाशा ऐ । इसदा इतिहास बी उन्ना गै पराना ऐ जिन्ना भारत दियें दुझें भाषाएं दा ऐ । भाशा-विगानियें आधुनिक भारती भाषाएं दा समां इक ज्हार (1000) ई. थमां मन्ने दा ऐ । डोगरी भाशा दे जन्म बारै इस पछौकड़ गी ध्यान च रखदे होई मनै च इक खतोला पैदा होंदा ऐ जे इसदा बोलचाल दा रूप लिखत रूपै च कु'नें मरहलें चा गुजरेआ होग । इस आस्तै डोगरी गद्य दे विकासक्रम दी निशानदेही करने आस्तै इसदे पछोकड़ च जाने दी लोड पौंदी ऐ । डोगरी भाशा दे अस्तित्व ते बजूद बारै असेंगी सारें कोला पराना प्रमाण फारसी दे प्रसिद्ध ते प्राचीन विद्वान अमीर खुसरो हुंदी इक कविता थमां मिलदा ऐ जेहड़ी उ'नें 1317 ई. च लिखी ही । इस कविता च कवि ने भारत दियें प्रमुख भाषाएं दी गिनतरी करदे होई डोगरी भाशा दा बी उल्लेख कीते दा ऐ । उ'दी उस कविता दा अंश प्रस्तुत ऐ –

ਸਿੰਧੀ ਓ ਲਾਹੌਰੀ ਓ ਕਸਮੀਰੀ ਓ ਢੂਗਰ
 ਘੁਰ-ਸਮੁਨਦਰੀ ਓ ਤਿਲਾਂਗ ਓ ਗੂਜਰ,
 ਮਲਾਬਾਰੀ ਓ ਗੈਫੀ ਓ ਬਾਂਗਲ ਓ ਅਵਧ ...

ਡੋਗਰੀ ਗਦ ਦੀ ਪ੍ਰਥਮ੍ਬੂਮਿ

ਫਾਰਸੀ ਦੀ ਏਹ ਕਵਿਤਾ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਬਜੂਦ ਤੇ ਅਸਿਤਤ ਦੀ ਗਲਲ ਕਰਦੀ ਐ । ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਸਨੈ ਚ ਇਕ ਜਿੜਾਸਾ ਪੈਦਾ ਹੋਂਦੀ ਐ ਜੇ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਲਿਖਤ ਗਦ ਰੂਪ ਦਾ ਵਿਕਾਸਕਮ ਕਦੂਂ ਕੋਲਾ ਹੋਆ ਹੋਗ? ਤੇ ਕੇਹੜੇ-ਕੇਹੜੇ ਰੂਪੋਂ ਚ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਂਦੇ ਹੋਈ 1960 ਤਗਰ ਡੋਗਰੀ ਗਦ ਸਾਹਿਤਿ ਕੁ'ਨੇ-ਕੁ'ਨੇ ਵਿਧਾਏਂ ਦੇ ਰੂਪੈ ਚ ਉਸਸਰੇਆ ਮਠੋਆ ਹੋਗ ? ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਗਦ ਸਾਹਿਤਿ ਚ ਅਪਨੀ ਵਾਕਾਯਦਾ ਪਨਛਾਨ ਬਨਾਈ ਹੋਗ ?

ਡੋਗਰੀ ਗਦ ਦਾ ਆਦਿ ਰੂਪ ਸ਼ਿਲਾਲੇਖੋਂ ਦੇ ਰੂਪੈ ਚ ਮਿਲਦਾ ਐ । ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚ ਲਿਖੇਆ ਗੇਦਾ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸ਼ਿਲਾਲੇਖ ਅਖਨੂਰ ਕਥੇ ਦੇ ਕੋਲ ਅੰਬਾਰਾ ਨਾਂਡ ਦੇ ਥਾਹਰਾ ਥਮਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਦਾ ਐ । ਇਸ ਸ਼ਿਲਾਲੇਖ ਦਿਧਾਂ ਕੇਈ ਫੋਟੋ ਕਾਪਿਧਾਂ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਧੋਂ ਕੋਲ ਅਜ਼ਜ ਬੀ ਹੈਨ । ਡੋਗਰੀ ਗਦ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੇਨੇ ਆਹਲਾ ਏਹ ਸ਼ਿਲਾਲੇਖ ਨੀਂਹ ਪਥਰ ਮਨੇਆ ਜਾਂਦਾ ਐ । ਪਰ ਏਹ ਸ਼ਿਲਾਲੇਖ ਅਜ਼ਜ ਤਗਰ ਬੀ ਪਢੇਆ ਨੇਈ ਜਾਈ ਸਕੇਆ ਐ । ਇਸ ਆਸਤੈ ਡੋਗਰੀ ਗਦ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਕਤਾ ਤੱਥ ਸਾਂਦੇਹ ਬਨੇ ਦਾ ਰੌਂਹਦਾ ਐ । ਇਸੈ ਚਾਲੀ ਉਤਤਰ ਬੈਹਨੀ ਥਮਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਨੇ ਆਹਲਾ ਸ਼ਿਲਾਲੇਖ ਬੀ ਅਜੋਂ ਤਗਰ ਨੇਈ ਪਢੇਆ ਗੇਆ ਐ ।

ਡੋਗਰੀ ਗਦ ਦੀ ਸਾਰੋਂ ਕੋਲਾ ਪਰਾਨੀ ਲਿਖਤ ਮਹਾਨਪੁਰ ਕਸਬੇ ਚ ਬਨੇ ਦੇ ਇਕ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਜਗਦਮਾਦ ਦੇ ਮੰਦਰੈ ਚ ਲਗੇ ਦਾ ਸ਼ਿਲਾਲੇਖ ਐ । ਏਹ ਲੇਖ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚ ਐ ਤੇ ਏਹਦੀ ਲਿਪਿ ਟਾਕਰੀ ਐ । ਇਸ ਲੇਖ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ ਕਾਕ ਹੋਏਂ ਅਪਨੀ ਪੁਸ਼ਟਕ "ਐਂਟੀਕਵੀਟਿਜ ਑ਫ ਬਸੋਹਲੀ ਏਣਡ ਰਾਮਨਗਰ" ਚ ਦਿੱਤੀ ਦੀ ਐ । ਜਗਦਮਾਦ ਦਾ ਏਹ ਮੰਦਰ ਸੰਵਤ् 1583 ਵਿਕਮੀ ਅਰਥਤ् 1526-27 ਈ. ਚ ਰਾਜਾ ਮਾਨਸਿੰਹ ਦੇ ਭੰਡਾਰੀ ਕ੃ਪਾਲੂ ਚੌਥੀ ਹੋਏਂ ਬਨਵਾਯਾ ਹਾ । ਡੋਗਰੀ ਗਦ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਨੇ ਆਹਲੀ ਏਹ ਇਕ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਲਿਖਤ ਐ ।

ਡੋਗਰੀ ਲਿਖਤ ਗਦ ਦੇ ਕਿਸ ਪਰਾਨੇ ਨਮੁਨੇ ਚਮੜੇ ਦੇ ਅਜੈਬਘਰੈ ਚ ਉ਷ਾ ਤੇ ਅਨਿਰੁਦ਼ ਦੀ ਕਥਾ ਪਰ ਅਧਾਰਤ ਬਨੇ ਦੇ ਪਾਂਡੀ ਚਿਤ੍ਰੋਂ ਚ ਉਪਲਬਧ ਹੋਂਦੇ ਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਿਤ੍ਰੋਂ ਦੇ ਹੇਠ ਹਰ ਇਕ ਚਿਤ੍ਰ ਦੀ ਕਹਾਨੀ ਗੀ ਚਮੜੇ ਦੀ ਡੋਗਰੀ ਤੇ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਅਕਖਰੋਂ ਚ ਲਿਖੇਆ ਗੇਦਾ ਐ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਿਤ੍ਰੋਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨਤਾ ਬਾਰੈ ਡੋਗਰਾ ਆਰਟ ਗੈਲਰੀ, ਜਸ਼੍ਮ ਦੇ ਕਿਊਰੇਟਰ ਰੇਹੀ ਚੁਕੇ ਦੇ ਵਿਦਾਰਨ ਖ਼ਾਜੂਰਿਆ ਹੋਏਂ ਗਲਾਏ ਦਾ ਐ ਜੇ ਏਹ ਚਿਤ੍ਰ ਚਮੜੇ ਦੇ ਰਾਜਾ ਉਗਰਸਿੰਹ (1720 ਤੇ 1735) ਦੀ ਸਰਪਰਸਤੀ ਚ ਬਨੇ ਹੋਨੇ ਨ ਜਾਂ ਫ਼ੀ ਰਾਜਾ ਦਲੇਰਸਿੰਹ (1725-1745) ਹੁੰਦੀ ਸਰਪਰਸਤੀ ਚ ਬਨੇ ਹੋਨੇ ਨ । ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਅਕਖਰੋਂ ਚ ਹੋਨੇ ਕਰੀ ਇਨ੍ਹਾਂਗੀ ਪਢੇਨੇ ਚ ਕੋਈ ਔਖ ਨੇਈ ਆਈ ਐ । ਇਸ ਲਿਖਤ ਚ ਇਕ ਤੇ ਵਿਰਾਸ ਚਿਨ੍ਹ ਨੇਈ ਹੈਨ ਤੇ ਦੂਆ ਕਿਸ ਡੋਗਰਾ ਸੁਆਤਮ ਅਨੁਸਾਰ ਉਚਚਾਰਣ ਮਿਨਤਾ ਬੀ ਦਿਕਖਨੇ ਗੀ ਲਭਦੀ ਐ ।

ਡੋਗਰੀ ਗਦ ਦੇ ਆਦਿ ਰੂਪੈ ਚ ਚਮੜੈ ਦੇ ਅਜੈਬਘਰੈ ਚ ਟਾਕਰੀ ਲਿਪਿ ਚ ਲਖੋਏ ਦੇ ਡੋਗਰੀ ਪਾਂਡੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚ ਲਗਭਗ 50 ਡਾਕੁਮੈਂਟ ਸੁਰਕਤ ਨ । ਜਿੰਦੇ ਚਾ ਕਿਸ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਨ੍ਹੈ ਬੀ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਨ । ਟਾਕਰੀ ਲਿਪਿ

ਚ ਲਖੋਏ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਕੁਮੈਟੋਂ ਥਮਾਂ ਇਹ ਸਪ਼ਸ਼ਟ ਹੋਂਦਾ ਏ ਜੇ 17ਮੀਂ ਈ. ਚ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਟਾਕਰੀ ਲਿਪਿ ਜਨਸਥਾਨ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਲਿਪਿ ਦੇ ਰੂਪੈ ਚ ਬਿਕਸਿਤ ਹੋਈ ਚੁਕੀ ਦੀ ਹੈ। ਚਮੌਂ ਦੇ ਅਜੈਬਘਰੈ ਚ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਗਦਾ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਪਛੋਕਡ਼ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਥ ਚਿਟਿਠਿਆਂ ਬਗੈਰਾ ਬੀ ਹੈਨ ਜਿਂਦੇ ਚਾ ਇਕ-ਦੋ ਉਦਾਹਰਣ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਹੈ।

ਇਸ ਸ਼੍ਵੇਤਜਿਥਮ ਦਿਯੋਂ ਕਿਥ ਹੋਰ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਸਨਦੋਂ-ਚਿਟਿਠਿਆਂ ਚ ਕਾਂਗਡੇ ਦੇ ਰਾਜਾ ਸਾਂਸਾਰ ਚੰਦ ਆਸੇਆ ਲਿਖੀ ਗੇਦੀ ਟਾਕਰੀ ਲਿਪਿ ਚ ਇਕ ਚਿਟਿਠੀ ਏ ਜਿਸ ਚ ਤਾਂਨੋਂ ਲਿਖੇ ਦਾ ਏ ਜੇ ਕਾਂਗਡਾ, ਗੁਲੇਰ ਤੇ ਚਮੜਾ ਤੈਵੇ ਰਾਜ ਕੁਸੈ ਪਰ ਹਮਲਾ ਕਰਨੇ ਚ ਤੇ ਮਕਾਬਲਾ ਕਰਨੇ ਚ ਇਕ ਜੁਟ ਰੌਂਝਣ ਹੈ।

ਟਾਕਰੀ ਲਿਪਿ ਤੇ ਚਮੜਾਲੀ ਬੋਲੀ ਚ ਚਮੌਂ ਦੇ ਰਾਜਾ ਰਾਜਸਿੱਹ ਹੁੰਦੇ ਆਸੇਆ ਇਕ ਸਨਦ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗੇਈ ਹੈ ਜਿਸ ਚ ਤਾਂਨੋਂ ਘੁੰਡੀ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਅਪਨੇ ਬਜੀਕ ਜੋਰਾਵਰ ਸਿੱਹ ਗੀ ਜਗੀਰ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰ ਦੇਨੇ ਦਾ ਉਲਲੇਖ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ।

ਸ਼ਿਲਾਲੇਖਾਂ ਤੇ ਚਿਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਗੇਦੀ ਅਵਾਰਤੋਂ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਡੋਗਰੀ ਗਦਾ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦੀ ਵਿਕਾਸ ਬਤੈ ਚ ਕਿਥ ਚਿਟਿਠਿਆਂ, ਸਾਂਧਿਪਤਰ, ਕਰਾਰਨਾਮੋਂ ਤੇ ਭਾਕੁਮੈਟਸ ਇਲਾਵਾ ਸਨ 1774 ਈ. ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਾਂਗਡੀ ਡੋਗਰੀ ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਸ਼ਿਵਪੂਜਾ ਵਿਧਿ ਨਾਂਡ ਦਾ ਇਕ ਪੋਥੂ ਬੀ ਏ। ਡੋਗਰੀ-ਫਾਡੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਪਰ ਰਚਨਾਕਾਰ ਦਾ ਨਾਂਡ ਦਰਜ ਨੇਈ ਏ।

19ਮੀਂ ਸਦੀ ਦਾ ਆਰਥਿਕ ਕਾਲ ਡੋਗਰੀ ਲਿਖਤ ਗਦਾ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਚ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਥਾਹਰ ਰਖਦਾ ਏ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਡੋਗਰੀ ਗਦਾ ਦਿਯਾਂ ਦੋ ਬਡਿਆਂ ਮਹਤਵ ਆਵਲਿਆਂ ਕਤਾਬਾਂ ਸਾਮਨੈ ਆਇਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਾ ਇਕ ਪਾਂ ਟੈਹਲਦਾਸ ਹੁੰਦੇ ਆਸੇਆ ਰਚੀ ਗੇਦੀ ਪਾਂਡੁਲਿਪਿ 'ਰਾਜਾਵਲੀ' ਦਾ ਡੋਗਰੀ ਅਨੁਵਾਦ 'ਰਾਜੌਲੀ' ਏ ਤੇ ਦੂਰੂ ਸੀਰਾਮਪੁਰ ਦੇ ਈਸਾਈ ਮਿਸ਼ਨਰਿਆਂ ਆਸੇਆ ਛਾਪੇਆ ਗੇਦਾ 'ਬਾਈਵਲ' ਦਾ 361 ਸਫੇਂ ਦਾ 'ਧਰਮ-ਪੁਸਤਕ' ਨਾਂਡ ਕਨ੍ਨੈ ਡੋਗਰੀ ਗਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਏ। ਇਸ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕਾਂਗਡੀ ਏ।

'ਰਾਜੌਲੀ ਦਾ' ਡੋਗਰੀ ਅਨੁਵਾਦ ਰਾਜਾ ਧਿਆਨਸਿੱਹ ਹੁੰਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਪਰ ਬਲਿਰਾਮ ਹੋਰੋਂ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਰਾਜੌਲੀ ਡੋਗਰੀ ਗਦਾ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ੈਲ ਨਮੂਨਾ ਏ। ਪ੍ਰੋ. ਗੌਰੀ ਸ਼ੰਕਰ ਹੋਰ ਇਸ ਅਨੁਵਾਦ ਗੀ 18ਮੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਖੀਰੈ ਚ ਹੋਏ ਦਾ ਮਨਦੇ ਨ ਜਦੂ ਕੇ ਪ੍ਰੋ. ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦੇ ਮਤਾਬਕ ਇਹ ਅਨੁਵਾਦ 1815 ਈ. ਦੇ ਲਾਗੈ-ਲਾਗੈ ਹੋਆ ਹਾ। ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਅਨੁਵਾਦ ਤੱਨੀਮੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਦੇਨ ਬਨਦਾ ਏ। ਬਾਈਵਲ ਦਾ ਡੋਗਰੀ ਅਨੁਵਾਦ 'ਧਰਮਪੁਸਕ' ਦੇ ਨਾਂਡ ਕਨ੍ਨੈ 1818 ਚ ਛਾਪੇਆ ਹਾ ਤ ਇਸਦੀ ਲਿਪਿ ਟਾਕਰੀ ਏ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਇਸਾਈ ਮਿਸ਼ਨਰਿਆਂ 1626 ਈ. ਗੀ ਸਾਂਤ ਲ੍ਯੂਕਾ ਦੇ ਸਾਂਦੇਖਾਂ ਦਾ ਕਿਥ ਹਿੱਸਾ 'ਬਚਾਨੇ ਆਹਲਾ ਕੋਹਕਾ' ਨਾਂਡ ਕਨ੍ਨੈ ਬੀ ਛਾਪੇਆ ਹਾ।

19ਮੀਂ ਸਦੀ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਤੈਹਰੀਕ ਆਸਟੈਂ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪਨੇ ਚ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਥਾਹਰ ਰਖਦੀ ਏ। ਇਹ ਓਹ ਸਮਾਂ ਹਾ ਜਦੂਂ ਡੋਗਰਾ ਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਵਾਗਡੋਰ ਡੋਗਰਾ ਸ਼ਾਸਕ ਮਹਾਰਾਜਾ ਗੁਲਾਬਸਿੱਹ ਹੁੰਦੇ ਹਤਥੋਂ ਚ ਹੈ। ਤਾਂਦੇ ਸ਼ਾਸਨਕਾਲ ਚ ਪਰਾਨੀ ਡੋਗਰੀ ਲਿਪਿ 'ਡੋਗਰੇ ਅਕਖਰ' ਲੋਕ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਕਨ੍ਨੈ-ਕਨ੍ਨੈ ਸਰਕਾਰੀ ਕਮਮ-ਕਾਜ ਆਸਟੈਂ ਬੀ ਬਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਨ् 1857 ਥਮਾਂ 1885 ਈ. ਦਾ ਸਮਾਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਵੀਰ ਸਿੰਹ ਹੁੰਦੇ ਸ਼ਾਸਨਕਾਲ ਦਾ ਸਮਾਂ ਐ । ਇਸੀ ਡੋਗਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ 'ਸ਼ਵਰਾ ਕਾਲ' ਬੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਐ । ਏਹ ਓਹ ਸਮਾਂ ਹਾ ਜਦੂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਵੀਰ ਸਿੰਹ ਹੁੰਦੇ ਸ਼ਾਸਨਕਾਲ ਚ ਡੋਗਰਾ ਸਮਾਜ ਚ ਸਿਥਰਤਾ ਬਨੀ, ਸ਼ਿਕਾ ਚ ਸੁਧਾਰ ਹੋਆ, ਮੰਦਰਿਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ-ਪ੍ਰਸਾਰ ਬੀ ਹੋਆ । ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਵੀਰ ਸਿੰਹ ਹੋਰੋਂ ਡੋਗਰੀ ਲਿਪਿ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰਿਯੈ ਇਸ ਚ ਕੇਈ ਸ਼ੱਕੂਤ ਦੇ ਸ਼ੁਤਰੂਪੂਰਾ ਗੈਂਥੋਂ ਦਾ ਡੋਗਰੀ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰੋਆਧਾ ।

ਸਨ् 1890 ਈ. ਚ ਜਾਮੂ ਦਾ ਇਕ ਅਪਨਾ ਡੋਗਰੀ ਅਖਬਾਰ 'ਡੋਗਰਾ-ਮਿਤ੍ਰ' ਨਾਂਡ ਕਨੈ ਨਿਕਲੇਆ । ਮਹਾਰਾਜਾ ਪ੍ਰਤਾਪਸਿੰਹ ਹੁੰਦੇ ਸ਼ਾਸਨਕਾਲ ਚ ਗੈ ਬਾਂਦ ਬੀ ਹੋਈ ਗੇਆ । ਇਸ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਸਮਾਦਕ ਪਂ. ਦੁਰਗਦਾਸ ਸਿੱਖ ਹੋਰ ਹੈ ।

ਡੋਗਰੀ ਦਾ ਮੌਲਕ ਗਦ ਸਾਹਿਤਿਧ

ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮੌਲਕ ਗਦ ਸਾਹਿਤਿਧ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਬੀਹਮੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਦੇਨ ਐ । ਏਹ ਓਹ ਸਮਾਂ ਹਾ ਜਦੂ ਦੇਸੈ ਦੀ ਅਜਾਦੀ ਦੀ ਇਚਛਾ ਦੇ ਕਨੈ-ਕਨੈ ਅਪਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮਾਨ-ਸਮਨ ਆਸਟੈ ਬੀ ਡੋਗਰੇਂ ਸੁਰਤ ਸਮਾਲੀ ਲੈਤੀ ਦੀ ਹੀ । ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਲਿਖਤ ਗਦ ਰੂਪ ਦਿਯੇਂ ਸਭਨੋਂ ਵਿਧਾਏਂ ਪਰ ਕਮ ਹੋਨ ਲਗੀ ਪੇਦਾ ਹਾ । ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਾਹਿਤਿਕਾਂ ਅਪਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਜਿਮੇਦਾਰੀ ਗੀ ਮਸੂਸ ਕਰੀ ਲੈਤੇ ਦਾ ਹਾ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚ ਸਾਹਿਤਿ ਸਿਰਜਨਾ ਦਾ ਕਮ ਰਾਮ ਹੋਈ ਚੁਕੇ ਦਾ ਹਾ । ਗਦ ਦਿਧਾਂ ਸਾਥੈ ਵਿਧਾਂ ਨਾਟਕ, ਏਕਾਂਕੀ, ਕਹਾਨੀ, ਉਪਨਿਆਸ ਆਦਿ ਉਸ਼ਵਰਨ ਤੇ ਮਠੋਨ ਲਗੀ ਪੇਦਿਧਾਂ ਹਿਧਾਂ । ਡੋਗਰੀ ਗਦ ਸਾਹਿਤਿਧ ਦੇ ਤੈਹਤ ਸਨ् 1960 ਤਗਰ ਜੇਹੜਾ ਸਾਹਿਤਿਧ ਰਚੇਆ ਗੇਆ, ਓਹ ਇਸ ਚਾਲੀ ਐ ।

ਨਾਟਕ ਸਾਹਿਤਿਧ

1. ਅਛੂਤ
2. ਬਾਬਾ ਜਿੜ੍ਹੀ ਤੇ
3. ਨਮਾਂ ਗ੍ਰਾਂਡ

ਏਕਾਂਕੀ ਸਾਂਗੈਂਹ

1. ਅਸ ਭਾਗ ਜਗਾਨੇ ਆਹਲੇ ਆਂ ।

ਕਹਾਨੀ ਸਾਹਿਤਿਧ

1. ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ
2. ਸੂਝ ਧਾਗਾ
3. ਕਾਲੇ ਹਤਥ
4. ਪੈਰੋਂ ਦੇ ਨਸ਼ਾਨ
5. ਕੋਲੇ ਦਿਧਾਂ ਲੀਕਰਾਂ

6. खीरला माहनू ते

7. चाननी रात

उपन्यास साहित्य

1. धारां ते धूङ्गा

2. शानो ते

3. हाड़ बेड़ी ते पत्तन

प्र.- डोगरी नाटक साहित्य : इक जायजा

नाटक साहित्य दे खेतरै च सन् 1960 तगर इक लघु नाटक 'अछूत' ते 'बाबा जित्तो' नाटक दी रचना ते मंचन, 'नमां ग्रां' नाटक दा लेखन, प्रकाशन ते मंचन होआ ते एकांकी साहित्य दे खेतरै च 'अस ते आं भाग जगाने आहले' बाल एकांकी संग्रैह दा प्रकाशन होआ ।

अछूत

'अछूत' डोगरी दा पैहला लघु नाटक 1935 ई. च रामनगर स्कूल दी स्टेज पर खेडेआ गेआ हा। इस नाटक दा लेखन श्री विश्वनाथ खजूरिया होरें कीते दा ऐ। इस नाटक गी कई विद्वान एकांकी बी गलांदे न कीजे कलेवर दी द्रिश्टी कन्नै एह बड़ा लौहका ऐ। खजूरिया होरें बी इस नाटक गी अपने एकांकी संग्रैह 'नीलकण्ठ' च संकलत कीते दा ऐ। पर इस नाटक दा अध्ययन करने पर अस इस नतीजे पर पुज्जने आं जे एह एकांकी नेर्ई होइयै लघु नाटक ऐ। एकांकी च इक द्रिश्श ते इक गै घटना होंदी ऐ पर इस च लेखक ने डुग्गर दे प्हाडें च रौहने आहले लोके दियें नेके समस्याएं दा उल्लेख कीते दा ऐ। 1935 च ते इ'नें लोके दियां समस्यां उ'आं बी मतियां विकराल हियां। अनपढता दे कारण लोक चेले-दोआले कश 'कण' छटान जंदे हे। रोगे दी कारी कराने आस्तै डाक्टरे कश जाने शा कतरादे हे। पटवारी-गरदोर, चौकीदार, लम्बडार आदि दा समाज पर खासा दब दबा राँहदा हा। लोक शाहे-बजियें दी चाकरी करदे-करदे गरीबी दी चक्की च प्होंदे-प्होंदे मुक्की जंदे हे पर इ'नें लोके कशा लैते दा कर्जा दिन-ब-दिन बधदा जंदा हा। निम्न जाति दे लोके दा इस समाज च अस्तित्व नेर्ई दे बरोबर समझेआ जंदा हा। उच्च वर्ग दे चलदे पुर्जे इंदे शा नौकरे आंगू कम्म लैंदे हे। इंदियें औरते दा यौन शोशन बी करदे पर पिच्छूं न्हाई-धोइयै सुच्चे बनी जंदे। डुग्गर दे पहाड़ी समाज च इ'नें लोके दा कोई थाहर नेर्ई हा समझेआ जंदा।

इ'नें सभनें समस्याएं गी उजागर करने आस्तै गै लेखक ने इस नाटक दी रचना करियै रामनगर दे स्कूलै दी स्टेज पर इसदा मंचन करियै स्कूलै दे विद्यार्थियें कशा गै अभिनय बी करोआया हा। कीजे लेखक

ਤਾਂਨੋਂ ਦਿਨੋਂ ਰਾਮਨਗਰ ਦੇ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲੈ ਚ ਮਾਸਟਰ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਟਕ ਚ ਇਕ ਕਥਾ ਬਦਧ ਦਿਵਸ ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੋਨੇ ਸੂਜ਼ਬ ਗੈ ਏਹ ਰਚਨਾ ਏਕਾਂਕੀ ਦੇ ਘੋਰੋਂ ਸ਼ਾ ਬਾਹਰ ਆਇਥੈ ਨਾਟਕ ਦੇ ਘੋਰੇ ਚ ਔਂਦੀ ਐ ਜਿਧਾਂ ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਹਵ੍ਹੀ, ਸ਼ਾਹੋਂ-ਬਜਿਥੈ ਦੀ ਹਵ੍ਹੀ, ਚੇਲੇ ਦੋਆਲੋਂ ਦੇ ਥਾਨ ਆਦਿ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸ ਨਾਟਕ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਅਜਾਦੀ ਕਥਾ ਪੈਹਲੋਂ 1935 ਚ ਕਰਿਥੈ ਬਡੇ ਜਿਗਰੇ ਦਾ ਕਮਮ ਕੀਤਾ ਹਾ। ਕੀਜੇ ਉਚਚ ਵਰਗ ਦੇ ਖਲਾਫ ਅਵਾਜ ਚੁਕਨੇ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੇਨਾ ਤੇ ਜਨ ਜਾਗ੍ਰਤਿ ਲੇਓਨਾ ਗੈ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦਾ ਮੁਖਥ ਉਦੇਸ਼ ਹਾ। ਇਸ ਕਾਂਤਿਕਾਰੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਲੇਖਕ ਦੇ ਨਿਜੀ ਜੀਵਨ ਪਰ ਬੀ ਖਾਸ ਅਸਰ ਪੇਆ ਹਾ।

ਬਾਬਾ ਜਿਤਾਂ

1935 ਈ. ਥਮਾਂ 1948 ਈ. ਦੇ ਅੰਤਰਾਲ ਚ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸਾ ਤੇ ਸੱਸਕ੍ਰਤ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਆਸਤੈ ਨੇਕਾਂ ਗਤਿਵਿਧਿਆਂ ਚਲਾ ਕਰਦਿਆਂ ਹਿਆਂ। ਜਿਂਦੇ ਚ ਪ੍ਰਸੁਕਖ ਤੌਰ ਪਰ ਸਨ् 1944 ਈ. ਚ ਬਸਤ ਪੈਂਚਮੀ ਦੇ ਸ਼ੁਭ ਧਿਆਡੈ ਡੋਗਰੀ ਸੱਥਾ ਦੀ ਸਥਾਨਾ ਹੋਨਾ, ਕਥਿਯੋਂ-ਲਖਾਰਿਧਿਆਂ ਆਸੇਆ ਥਾਹਰ-ਥਾਹਰ ਜਾਇਥੈ ਕਥਿ ਸਮੇਲਨ ਕਰਨੇ ਤੇ ਨਾਟਕ ਮੰਡਲਿਧਿਆਂ ਆਸੇਆ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸਾ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ-ਪ੍ਰਸਾਰ ਆਸਤੈ ਨਾਟਕ ਖੇਫਨੇ ਹੈ। ਇਸੈ ਕਾਲ ਚ ਪ੍ਰਸਾਰ ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੋਰੋਂ ਫੁਲਲ ਲੈਂਥ ਦਾ ਨਾਟਕ 'ਬਾਬਾ ਜਿਤਾਂ' ਲਿਖੇਆ। ਇਸ ਨਾਟਕ ਦਾ ਮੰਚਨ 1948 ਈ. ਚ ਟਿਕਰੀ ਨਾਂਡ ਦੇ ਥਾਹਰੈ ਪਰ ਕੀਤਾ ਗੇਆ ਹਾ। ਲੋਕਾਂ ਇਸ ਨਾਟਕ ਗੀ ਬਡੇ ਚਾਏ-ਚਾਏ ਉਤਸਾਹ ਕਨ੍ਹੈ ਦਿਕਖੇਆ ਤੇ ਸ਼ਾਹੋਂਆ। ਬਥਕ ਇਸ ਨਾਟਕ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਬੀ ਲਖਾਨੇ ਦੇ ਕੇਈ ਬਾਬਾ ਹੋਆ ਪਰ ਅਜਜ ਬੀ ਇਸਦੇ ਕੇਈ ਸਫਲ ਮੰਚਨ ਦੇਸੋ-ਵਿਦੇਸੋਂ ਚ ਹੋਂਦੇ ਰੋਹ੍ਹਦੇ ਨ। ਇਸ ਨਾਟਕ ਦੀ ਕਥਾਵਸਤੁ ਜੁਲਮ ਦੇ ਖਲਾਫ ਬਗਾਵਤ ਦਾ ਝਾਂਡਾ ਚੁਕਨੇ ਤੇ ਅਪਨੇ ਅਧਿਕਾਰੋਂ ਆਸਤੈ ਅਵਾਜ ਬੁਲਾਂਦ ਕਰਨੇ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਪਰ ਅਧਾਰਤ ਏ। ਬਾਬਾ ਜਿਤਾਂ ਦੁਗਗਰ ਦੇ ਇਕ ਵੀਰ ਕਰਸਾਨ ਰੇਹ ਨ। ਜਿਨ੍ਹੋਂ ਜੁਲਮੋਂ ਦੇ ਖਲਾਫ ਝੁਕਨੇ ਦੀ ਬਜਾਏ ਆਤਮਧਾਤ ਕਰਨਾ ਸਹਿਰਾ ਕਬੂਲੇਆ ਤੇ ਆਤਮਬਲਿਦਾਨ ਦੇਇਥੈ ਕਰਸਾਨੋਂ ਦੇ ਹਕਕੋਂ ਆਸਤੈ ਅਵਾਜ ਚੁਕਕੀ। ਦੁਗਗਰ ਦੇ ਸਮਾਜ ਚ ਇੰਦੀ ਲੋਕਗਾਥਾ ਅਪਨਾ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਤੇ ਗੈਰਵ ਆਹਲਾ ਥਾਹਰ ਰਖਦੀ ਏ। ਝਿੜੀ ਨਾਂਡ ਦੇ ਥਾਹਰੈ ਪਰ ਹਰ ਬਾਬਾ ਇੰਦੀ ਸਮਾਧਿ ਪਰ ਮੇਲੇ ਲਗਦੇ ਨ। ਭਗਤ ਲੋਕ ਇੰਦੇ ਸਥਾਨ ਪਰ ਜਾਇਥੈ ਅਪਨੇ ਦੇਵਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਸਾਦ-ਅਰਚਨਾ ਕਰਦੇ ਨ ਤੇ ਅਪਨੀ ਸ਼੍ਰਦਾ ਦੇ ਫੁਲਲ ਅਰਪਤ ਕਰਦੇ ਨ। ਸੁਕਖਨਾ ਸੁਖਦੇ ਨ ਤੇ ਮਨੌਤਿਆਂ ਮਨਾਂਦੇ ਨ। ਏਥੇ ਜਨ ਨਾਯਕ ਪਰ ਨਾਟਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਿਥੈ ਪ੍ਰਸਾਰ ਰਾਮ ਨਾਥ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੋਰੋਂ ਦੇਵਤਵ ਪਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਇਸ ਵੀਰ ਕਰਸਾਨ ਪਰ ਅਪਨੀ ਲੇਖਨੀ ਚਲਾਇਥੈ ਉਸਗੀ ਅਮਰ ਕਰੀ ਦਿਤਾ।

ਨਮਾਂ ਗ੍ਰਾਂ

'ਨਮਾਂ ਗ੍ਰਾਂ ਰੰਗਮੰਚੀ ਨਾਟਕ ਡੋਗਰੀ ਸੱਥਾ ਪਾਸੇਆ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਨਾਟਕ ਏ। ਇਸ ਨਾਟਕ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸਨ् 1957 ਈ. ਚ ਹੋਆ। ਇਸਦੇ ਲੇਖਕ ਪ੍ਰਸਾਰ ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ, ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪਾਂਤ ਤੇ ਰਾਮਕੁਮਾਰ ਅਬਰੋਲ ਹੋਰ ਨ। ਇਸ ਨਾਟਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੀ ਪਛੋਕੜ ਨਮੋਂ ਜੁਗੈ ਦਿਧਾਂ ਆਸਾਂ-ਮੇਦਾਂ ਤੇ ਤਾਂਹਗਾ ਲੇਇਥੈ ਦੇਸੈ ਗੀ ਨਮਾਂ ਰੂਪ-ਸਰੂਪ ਦੇਨੇ, ਧਿਸੀ-ਪਿਟੀ ਦੀ ਕਦਰੋਂ ਗੀ ਛੋਡਿਥੈ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਰਾਹ ਪਰ ਇਕ-ਦੂਏ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇਨੇ, ਦੇਸੈ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤਿ ਦੇ ਸੁਨਹੈਰੇ ਸੁਖਨੇ ਦਿਕਖਨੇ ਤੇ ਤਾਂਨੋਂਗੀ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨੇ ਦੇ ਹੌਸਲੇ-ਹਿਮਤ ਕਨ੍ਹੈ ਅਗਡੇ ਬਧਨੇ ਦੀ ਏ। ਇਸੈ ਆਸਤੈ ਲੇਖਕਾਂ ਇਸ ਰਚਨਾ ਗੀ 'ਨਮੋਂ ਜੁਗੈ ਦਿਧਾਂ ਨਮਿਆਂ ਤਾਂਗਾਂ ਲੇਇਥੈ ਮੁਲਖੈ ਗੀ ਨਮਾਂ ਰੂਪ ਦੇਨੇ ਆਲੇ ਉਤਸਾਹੀ ਗਬਰੂਧਿਆਂ ਗੀ' ਸਮਰਪਤ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਏਹ ਨਾਟਕ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸਾ ਚ ਛਪਨੇ ਆਹਲਾ ਪੈਹਲਾ ਡੋਗਰੀ ਨਾਟਕ ਏ।

ਇਸ ਨਾਟਕ ਦੀ ਕਥਾਵਸਤੁ ਦਾ ਆਧਾਰ ਦੁਗਗਰ ਦਾ ਗ੍ਰਾਂਈ ਸਮਾਜ ਏ। ਇਸ ਨਾਟਕ ਗੀ ਪੱਜੋਂ ਅਂਕੋਂ ਚ ਬੰਡੇਆ

ਗੇਦਾ ਏ । ਇਸ ਚ ਅਛੁ ਪ੍ਰਮੁਖ ਤੇ ਸਤ ਗੈਣ ਪਾਤਰ ਨ । ਪ੍ਰਮੁਖ ਪਾਤਰ ਜਮਾਦਾਰ, ਮਾਧੋ, ਲਾਜੋ, ਸੈਂਤੁ, ਬਾਬੂਰਾਮ, ਬਂਸੀ, ਰਸੀਲਾ ਤੇ ਪਾਂਤ ਨ । ਗੈਣ ਪਾਤਰੋਂ ਚ ਕਿਸ਼ਨੂ, ਇਲਮੂ, ਰਾਮੂ, ਬਾਂਕੂ, ਬੁਆ, ਜਮਨਾ ਤੇ ਸਰਜੂ ਆਦਿ ਨ । ਇਸ ਨਾਟਕ ਦਾ ਸਾਰ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਏ ਏ ਇਸ ਨਾਟਕ ਦਾ ਰਾਮ ਧਰਤੀ ਮਾਤਾ ਦੀ ਬੰਦਨਾ ਕਨੈ ਕੀਤਾ ਗੇਦਾ ਏ । ਕਥਾ ਦਾ ਰਾਮ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੇ ਸਰਪੈਂਚ ਰਿਟਾਯਰਡ ਜਮਾਦਾਰ ਦੀ ਧੀਓ ਲਾਜੋ ਆਸੇਆ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੇ ਬਾਹਰੋਂ ਬਨੀ ਦੀ ਬੈਲੀ ਪਰਾ ਪਾਨੀ ਲੈਨ ਜਾਨੇ ਤੇ ਪਰਤਾਂਦੇ ਸੌਂਗਡੇ, ਉਭਡ—ਖਾਬਡ ਤੇ ਪਤਥਰੀਲੇ ਰਸ਼ਤੇ ਚ ਠੇਡ਼ਡਾ ਖਾਈ ਡਿਗਗਨੇ, ਘੜਾ ਭਜਨੇ ਕਨੈ ਹਾਂਦਾ ਏ । ਲਾਜੋ ਦੇ ਠੇਡ਼ਡਾ ਖਾਈ ਡਿਗਗਨੇ ਪਰ ਉਸੈ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦਾ ਇਕ ਜਾਗਤ ਮਾਧੋ ਇਸ ਸਾਰੇ ਘਟਨਾਕਮ ਗੀ ਦਿਕਖਦਾ ਏ ਤੇ ਲਾਜੋ ਪਰ ਹਸ਼ਸਦਾ ਏ । ਪਰ ਫ਼ਹੀ ਉਸਦੀ ਪੀਡ ਦਿਕਿਖਿਧੈ ਉਸਾ ਕਥਾ ਜਰਾਂਦਾ ਨੇਈ ਤੇ ਓਹ ਉਸਗੀ ਸ਼ਹਾਰਾ ਦੇਨੇ ਗਿਤੈ ਜਂਦਾ ਏ । ਲਾਜੋ ਚਿਢੀ ਦੀ ਉਸੀ ਚੰਡ ਮਾਰਦੀ ਏ ਤੇ ਗਾਲੀ ਕਡਫ਼ਦੀ ਏ । ਪੈਹਲੇ ਤੇ ਮਾਧੋ ਬੀ ਸੋਚਦਾ ਏ ਜੇ ਉਥੀ ਉਸਗੀ ਪਰਤਾਮਾਂ ਚੰਡ ਮਾਰੈ ਪਰ ਫ਼ਹੀ ਕਿਸ਼ ਸੋਚਿਖੈ ਰੁਕੀ ਜਂਦਾ ਏ । ਏਹ ਨਿਕਕੀ ਨੇਹੀ ਘਟਨਾ ਮਾਧੋ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੁਹਾਰਾ ਬਦਲੀ ਦਿੰਦੀ ਏ । ਓਹ ਇਕਕਲਾ ਗੈ ਬਾਈ ਗੀ ਤ੍ਰੀਏ ਅਂਕ ਦੀ ਕਥਾ ਦਾ ਰਾਮ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੀ ਇਕ ਖਾਸ ਬੁਆ ਆਸੇਆ ਛੋਹਤ—ਭਿਟ ਕਰਨੇ ਤੇ ਸਰਜੂ ਆਸੇਆ ਤਾਂਨੇਂਗੀ ਸਮਝਾਨੇ ਕਨੈ ਹਾਂਦਾ ਏ । ਲਾਜੋ ਰਸੀਲੇ ਦਾ ਸਿਰ ਫਾਡਨੇ ਤੇ ਕੂਹਲ ਦੇ ਕਮੈ ਚ ਰੋਡੇ ਅਡਕਾਨੇ ਆਹਲੇ ਬਾਬੂ ਕਨੈ ਘੂਣਾ ਕਰਨ ਲਗੀ ਪੌਂਦੀ ਏ । ਸੈਂਤੁ ਸ਼ਾਹ ਬਾਬੂ ਗੀ ਭਡਕਾਂਦਾ ਏ ਜੇ ਹੁਨ ਲਾਜੋ ਦੇ ਮਨੈ ਚ ਮਾਧੋ ਬਸ੍ਸੀ ਗੇਆ ਏ । ਓਹ ਉਸਗੀ ਲੁਭ ਦਿੰਦਾ ਏ ਜੇ ਜੇਕਰ ਓਹ ਉਸਗੀ ਇਕ ਜ਼ਹਾਰ ਰਪੇਆ ਦੇਏ ਤਾਂ ਓਹ ਉਸਗੀ ਲਾਜੋ ਕਨੈ ਮਿਲਾਨੇ ਦੇ ਕਿਸ਼ ਨੇਹ ਜਤਨ ਕਰਗ ਜੇ ਦਮੈ ਧੀਓ ਧੀਓ ਆਪੂ ਉਸਦੇ ਪੈਰੋਂ ਪੈਂਗਨ । ਸੈਂਤੁ ਸ਼ਾਹ ਇਸ ਚਾਲੀ ਬਾਬੂ ਕਥਾ ਪੱਜ ਸੌ ਰਪੇ ਉਸੈ ਲੈ ਲੈਨੇ ਚ ਸਫਲ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ ਤੇ ਫ਼ਹੀ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਗੀ ਮਾਧੋ ਤੇ ਜਮੇਦਾਰੈ ਦੇ ਖਲਾਫ ਭਡਕਾਂਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਦਮੈ ਮਿਲਿਧੈ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਗੀ ਭੁਕਖੇ ਮਾਰਾ ਦੇ ਨ । ਓਹ ਬਾਂਕਾਂ ਗੀ ਅਪਨੇ ਕਨੈ ਮਿਲਾਨੇ ਚ ਕਾਮਯਾਬ ਬੀ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ । ਓਹ ਉਸਗੀ ਲਾਲਚ ਦਿੰਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਉਸਦੀ ਧੀਊ ਦੇ ਬਾਹੁੰ ਦਾ ਖਰਚਾ ਕਰਗ ਪਰ ਓਹ ਮਾਧੋ ਗੀ ਮਾਰਨੇ ਚ ਉਸਦੀ ਮਦਦ ਕਰੈ । ਬਾਂਕਾ ਉਸਦੀ ਗਲਿੰ ਚ ਆਈ ਜਂਦਾ ਏ ਤੇ ਕੁਘੜ ਫਾਡਨੇ ਆਸਤੈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਨੇ ਆਹਲੇ ਬਰੁਦਾ ਕਨੈ ਬਡੀ ਚਲਾਕੀ ਕਨੈ ਮਾਧੋ ਗੀ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਨਾਈ ਲੈਂਦਾ ਏ । ਮਾਧੋ ਘਾਡਲ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ ਬ ਓਹ ਲੋਕਾਂ ਗੀ ਕਮ ਰੋਕਨੇ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕਰਦਾ ਏ । ਜਖੀ ਮਾਧੋ ਗੀ ਚੁਕਿਖੈ ਕਿਸ਼ ਲੋਕ ਜਮੇਦਾਰ ਦੇ ਘਰ ਲੇਈ ਜਂਦੇ ਨ ਤੇ ਬਾਕੀ ਕਮੈ ਪਰ ਲਗੇ ਦੇ ਰੌਂਹਦੇ ਨ ।

ਚੌਥੇ ਅਂਕ ਦੀ ਕਥਾ ਦਾ ਰਾਮ ਸਰਪੈਂਚ ਤੇ ਉਸਦੀ ਧੀਓ ਲਾਜੋ ਦੇ ਕਥਨ ਕਨੈ ਹਾਂਦਾ ਏ । ਸਰਪੈਂਚ ਅਪਨੇ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕਚਚਾ—ਚਿਛਾ ਉਸ ਅਗੋਂ ਫਰੋਲਦਾ ਏ ਤੇ ਮਾਧੋ ਦੇ ਗੁਣੋਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਾ ਕਰਦਾ ਏ । ਤੇ ਫ਼ਹੀ ਜਮੇਦਾਰ ਧਿੜੀ ਸੁਨਾਇਧੈ ਉਸ ਆਸਤੈ ਦਵਾਈ ਲੈਨ ਨਗਰ ਜਂਦਾ ਏ । ਪਿਚਛੂਆਂ ਉਸਦੀ ਧੀਓ ਲਾਜੋ ਮਾਧੋ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਏ ਤੇ ਅਪਨੇ ਭਾਊ ਗੀ ਬੀ ਉਸੈ ਆਂਗਰ ਛਾਦਰ ਬਨਨੇ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦੀ ਏ । ਪਰ ਬਂਸੀ ਅਪਨੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਕਥਨ ਜੇ ਉਸਨੇ ਬੁਝੇ ਹੋਇਧੈ ‘ਅਪਨੇ ਦੇਸੈ ਗੀ ਬਚਾਨੇ ਆਹਲਾ ਛਾਦਰ ਸਥਾਹੀ’ ਬਨਨਾ ਬਾਰੈ ਆਖਦਾ ਏ । ਫ਼ਹੀ ਉਸਗੀ ਅਪਨੀ ਬੰਦੂਕੈ ਦਾ ਚੇਤਾ ਉਠੀ ਆਂਦਾ ਏ ਤੇ ਓਹ ਪਰਲੇ ਘਰੈ ਆਹਲੇ ਕ੃ਣ੍ਣ ਕੋਲਾ ਅਪਨੀ ਬੰਦੂਕ ਲੈਨ ਉਠੀ ਜਂਦਾ ਏ । ਪਿਛੂਆਂ ਮਾਧੋ ਗੀ ਵੋਸ਼ ਉਠੀ ਆਂਦੀ ਏ ਤਾਂ ਓਹ ਕੂਹਲ ਤੇ ਬਾਂਕੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਚ ਪੁਛਦਾ ਏ । ਫ਼ਹੀ ਬਾਦ ਚ ਜਮੇਦਾਰ ਹੁਂਦੇ ਬਾਰੈ ਪੁਛਦਾ ਏ । ਗਲਿੰ—ਗਲਿੰ ਮਾਧੋ ਲਾਜੋ ਦੇ ਮਨੈ ਦੇ ਹਿਰਖੈ ਗੀ ਬੁਜ਼ਿਖੈ ਉਸਗੀ ਇਕ ਸੁਆਲ ਪੁਛਦਾ ਏ ਏ “ਕੁਨ ਜਿਤੋਆ ਤੇ ਕੁਨ ਹਾਰੇਆ?” ਲਾਜੋ ਇਸਦਾ ਪਰਤਾ ਨੇਈ ਦੇਈ ਸਕੀ ਪਰ ਉਥੀ ਉਸਦੀ ਅਸਲੀਧਤ ਪਨਛਾਨੀ ਗੇਦੀ ਹੀ ।

ਪੱਜਮੋਂ ਤੇ ਆਖਰੀ ਅਂਕ ਚ ਕੂਹਲ ਬਨਾਨੇ ਦਾ ਕਮ ਪੂਰਾ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ । ਕੂਹਲੈ ਚ ਪਾਨੀ ਉਠੀ ਆਂਦਾ ਏ । ਲੋਕ ਸਰਪੈਂਚ ਗੀ ਸੁਬਾਰਖਾਂ ਦੇਏ ਦੇ ਹਾਂਦੇ ਨ । ਸਰਪੈਂਚ ਤੰਦੀ ਛਾਦਰੀ ਪਰ ਤਾਂਨੇਂਗੀ ਸ਼ਾਬਾਸੀ ਦਿੰਦਾ ਏ । ਤੰਦੀ ਹੌਸਲਾ

ਅਫਜਾਈ ਕਰਦਾ ਏ । ਬੁਰਾ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਆਹਲੋਂ ਬਾਰੈ ਆਖਦਾ ਏ ਜੇ ਮਨੁਕਖੈ ਦੇ ਹਥੈ ਥਮਾਂ ਬਸ਼ਕ ਓਹ ਬਚੀ ਜਾਨ ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਥਮਾਂ ਬਚਨਾ ਸੌਖਾ ਨੇਈ ਏ । ਆਪੂ ਪਰਮੇਸਰ ਤਨੋਂਗੀ ਦੰਡ ਦੇਗ । ਬਾਂਕਾ ਅਪਨਾ ਅਪਰਾਧ ਸ਼ੀਕਾਰ ਕਰੀ ਲੈਂਦਾ ਏ ਜੇ ਸੈਂਤੂ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਉਸਦੀ ਕੁਡੀ ਦੇ ਬਾਹ ਦਾ ਸਾਰਾ ਖਚਾ ਚੁਕਨੇ ਦਾ ਲਾਲਚ ਦੇਵਿਧੈ ਤਸ ਸ਼ਾ ਏਹ ਕਮਮ ਕਰਵਾਯਾ ਏ । ਇਸ ਸਾਰੇ ਦੀ ਕੁਬੁਦ਼ ਸੈਂਤੂ ਸ਼ਾਹ ਗੀ ਝਲਾਟਾ ਪਿਛੋਂ ਛਾਪਿਧੈ ਤਨੋਂਗਿਆਂ ਗਲਲਾਂ ਕਰਦੇ ਸੁਨਦੇ ਗੀ ਰਸੀਲਾ ਪਕਡੀ ਲੈਂਦਾ ਏ ਤੇ ਪੱਚੈਤੀ ਚ ਲੇਈ ਆਂਦਾ ਏ । ਮਾਧੋ ਤੇ ਜਮੇਦਾਰ ਉਸਗੀ ਮਾਫ ਕਰੀ ਦਿੰਦੇ ਨ ਤੇ ਜਮੇਦਾਰ ਹੋਰ ਇੱਥੀ ਆਖਦੇ ਨ ਜੇ ਬੁਰਾਈ ਦਾ ਇਲਾਜ ਨੇਕੀ ਕਨ੍ਹੀ ਗੈ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਏ । ਫਹੀ ਓਹ ਬਾਂਕੇ ਦੀ ਕੁਡੀ ਦੇ ਬਾਹ ਆਸਤੈ ਖਚ ਕਰਨੇ ਦੀ ਜਿਮੇਦਾਰੀ ਅਪਨੇ ਤੁਧਰ ਲੈਂਦਾ ਏ ਤੇ ਅਪਨੀ ਧੀਡ ਲਾਜੋ ਦਾ ਬਾਹ ਮਾਧੋ ਕਨ੍ਹੈ ਕਰਨੇ ਦੀ ਘੋਣਾ ਕਰਦਾ ਏ । ਏਹ ਸੁਨਿਧੈ ਲਾਜੋ ਤੇ ਮਾਧੋ ਖੁਸ਼ ਹੋਈ ਜਾਂਦੇ ਨ । ਲਾਜੋ ਮਾਧੋ ਦੇ ਪੁਚ਼ਨੇ ਪਰ ਜੇ 'ਕੁ'ਨ ਜਿਤੇਆ' ਦਾ ਪਰਤਾ 'ਮੈਂ' ਆਕਿਖਧੈ ਦਿੰਦੀ ਏ ।

ਤ੍ਰੀਏ ਅਂਕ ਦੀ ਕਥਾ ਦਾ ਰਾਸ਼ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੀ ਇਕ ਖਾਸ ਬੁਆ ਆਸੈਆ ਛੋਹੜ-ਮਿਛ ਕਰਨੇ ਤੇ ਸਰਜੂ ਆਸੈਆ ਤਨੋਂਗੀ ਸਮਯਾਨੇ ਕਨ੍ਹੈ ਹੋਂਦਾ ਏ । ਲਾਜੋ ਰਸੀਲੇ ਦਾ ਸਿਰ ਫਾਡਨੇ ਤੇ ਕੂਹਲ ਦੇ ਕਮਮੈ ਚ ਰੋਡੇ ਅਡਕਾਨੇ ਆਹਲੇ ਬਾਬੂ ਕਨ੍ਹੈ ਧ੃ਣਾ ਕਰਨ ਲਗੀ ਪੈਂਦੀ ਏ । ਸੈਂਤੂ ਸ਼ਾਹ ਬਾਬੂ ਗੀ ਭਡਕਾਂਦਾ ਏ ਜੇ ਹੂਨ ਲਾਜੋ ਦੇ ਮਨੈ ਚ ਮਾਧੋ ਬਸੀ ਗੇਆ ਏ । ਓਹ ਉਸਗੀ ਲੁਭ ਦਿੰਦਾ ਏ ਜੇ ਜੇਕਰ ਓਹ ਉਸਗੀ ਇਕ ਜ਼ਹਾਰ ਰਖੇਆ ਦੇਏ ਤਾਂ ਓਹ ਉਸਗੀ ਲਾਜੋ ਕਨ੍ਹੈ ਮਿਲਾਨੇ ਦੇ ਕਿਥ ਨੇਹ ਜਤਨ ਕਰਗ ਜੇ ਦਮੈ ਧੀਡ ਆਪੂ ਉਸਦੇ ਪੈਰੋਂ ਪੈਂਗਨ । ਸੈਂਤੂ ਸ਼ਾਹ ਇਸ ਚਾਲੀ ਬਾਬੂ ਕਥਾ ਪੱਜ ਸੌ ਰਖੇ ਉਸੱਲੈ ਲੈਨੇ ਚ ਸਫਲ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਏ ਤੇ ਫਹੀ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੇ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਮਾਧੋ ਤੇ ਜਮੇਦਾਰੈ ਦੇ ਖਲਾਫ ਭਡਕਾਂਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਦਮੈ ਮਿਲਿਧੈ ਗਰੀਬ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਭੁਕਖੇ ਮਾਰਾ ਦੇ ਨ । ਓਹ ਬਾਂਕੇ ਗੀ ਅਪਨੇ ਕਨ੍ਹੈ ਮਿਲਾਨੇ ਚ ਕਾਮਯਾਬ ਬੀ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਏ । ਓਹ ਉਸਗੀ ਲਾਲਚ ਦਿੰਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਉਸਦੀ ਧੀਊ ਦੇ ਬਾਹ ਦਾ ਖਚ ਕਰਗ ਪਰ ਓਹ ਮਾਧੋ ਗੀ ਮਾਰਨੇ ਚ ਉਸਦੀ ਸਫਲ ਕਰੈ । ਬਾਂਕਾ ਉਸਦੀ ਗਲਲੋਂ ਚ ਆਈ ਜਾਂਦਾ ਏ ਤੇ ਕੁਪੱਡ ਫਾਡਨੇ ਆਸਤੈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਨੇ ਆਹਲੇ ਬਰੁਦਾ ਕਨ੍ਹੈ ਬਡੀ ਚਲਾਕੀ ਕਨ੍ਹੈ ਮਾਧੋ ਗੀ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਨਾਈ ਲੈਂਦਾ ਏ । ਮਾਧੋ ਘਾਡਲ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਏ ਬ ਓਹ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਕਮਮ ਰੋਕਨੇ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕਰਦਾ ਏ । ਜਖੀ ਮਾਧੋ ਗੀ ਚੁਕਿਖੈ ਕਿਥ ਲੋਕ ਜਮੇਦਾਰ ਦੇ ਘਰ ਲੇਈ ਜਾਂਦੇ ਨ ਤੇ ਬਾਕੀ ਕਮਮੈ ਪਰ ਲਗੇ ਦੇ ਰੋਂਹਦੇ ਨ ।

ਚੌਥੇ ਅਂਕ ਦੀ ਕਥਾ ਦਾ ਰਾਸ਼ ਸਰਪੈਂਚ ਤੇ ਉਸਦੀ ਧੀਡ ਲਾਜੋ ਦੇ ਕਥਨ ਕਨ੍ਹੈ ਹੋਂਦਾ ਏ । ਸਰਪੈਂਚ ਅਪਨੇ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੇ ਲੋਕੋਂ ਦਾ ਕਚਚਾ-ਚਿਛਾ ਉਸ ਅਗੋਂ ਫਰੋਲਦਾ ਏ ਤੇ ਮਾਧੋ ਦੇ ਗੁਰੋਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦਾ ਏ । ਤੇ ਫਹੀ ਜਮੇਦਾਰ ਧਿਤ ਗੀ ਸੁਨਾਇਧੈ ਉਸ ਆਸਤੈ ਦਵਾਈ ਲੈਨ ਨਿਗਰ ਜਾਂਦਾ ਏ । ਪਿਛਛੂਆਂ ਉਸਦੀ ਧੀਡ ਲਾਜੋ ਮਾਧੋ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਏ ਤੇ ਅਪਨੇ ਭਾਊ ਗੀ ਬੀ ਉਸੱਥੀ ਆਂਗਰ ਛਾਦਰ ਬਨਨੇ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦੀ ਏ । ਪਰ ਬੰਸੀ ਅਪਨੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਕਥਨ ਜੇ ਉਸਨੇ ਬਢੇ ਹੋਇਧੈ 'ਅਪਨੇ ਦੇਸੈ ਗੀ ਬਚਾਨੇ ਆਹਲਾ ਛਾਦਰ ਸਪਾਹੀ' ਬਨਨਾ ਬਾਰੈ ਆਖਦਾ ਏ । ਫਹੀ ਉਸਗੀ ਅਪਨੀ ਬੰਦੂਕੈ ਦਾ ਚੇਤਾ ਤਠੀ ਆਂਦਾ ਏ ਤੇ ਓਹ ਪਰਲੇ ਘਰੈ ਆਹਲੇ ਕੁਣ੍ਣੁ ਕੋਲਾ ਅਪਨੀ ਬੰਦੂਕ ਲੈਨ ਤਠੀ ਜਾਂਦਾ ਏ । ਪਿਛਛੂਆਂ ਮਾਧੋ ਗੀ ਹੋਸ਼ ਤਠੀ ਆਂਦੀ ਏ ਤਾਂ ਓਹ ਕੂਹਲ ਤੇ ਬਾਂਕੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਚ ਪੁਚ਼ਦਾ ਏ । ਫਹੀ ਬਾਦ ਚ ਜਮੇਦਾਰ ਹੁੰਦੇ ਬਾਰੈ ਪੁਚ਼ਦਾ ਏ । ਗਲਲੋਂ-ਗਲਲੋਂ ਮਾਧੋ ਲਾਜੋ ਦੇ ਮਨੈ ਦੇ ਹਿਰਖੈ ਗੀ ਬੁਜ਼ਿਖੈ ਉਸਗੀ ਇਕ ਸੁਆਲ ਪੁਚ਼ਦਾ ਏ "ਕੁ'ਨ ਜਿਤੇਆ ਤੇ ਕੁ'ਨ ਹਾਰੇਆ?" ਲਾਜੋ ਇਸਦਾ ਪਰਤਾ ਨੈਈ ਦੇਈ ਸਕੀ ਪਰ ਉਥੀ ਉਸਦੀ ਅਸਲੀਧਤ ਪਨਾਹਾਨੀ ਗੇਦੀ ਹੀ ।

ਪੱਜਮੋਂ ਤੇ ਆਖਰੀ ਅਂਕ ਚ ਕੂਹਲ ਬਨਾਨੇ ਦਾ ਕਮਮ ਪੂਰਾ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਏ । ਕੂਹਲੈ ਚ ਪਾਨੀ ਤਠੀ ਆਂਦਾ ਏ । ਲੋਕ ਸਰਪੈਂਚ ਗੀ ਮੁਬਾਰਖਾਂ ਦੇਏ ਦੇ ਹੋਂਦੇ ਨ । ਸਰਪੈਂਚ ਤਨੀ ਛਾਦਰੀ ਪਰ ਤਨੋਂਗੀ ਸ਼ਾਬਾਸੀ ਦਿੰਦਾ ਏ । ਤਨੀ ਹੌਸਲਾ

ਅਫਜਾਈ ਕਰਦਾ ਏ । ਬੁਰਾ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਆਹਲੇ ਬਾਰੈ ਆਖਦਾ ਏ ਜੇ ਮਨੁਕਖੈ ਦੇ ਹਤਥੈ ਥਮਾਂ ਬਸ਼ਕ ਓਹ ਬਚੀ ਜਾਨ ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਥਮਾਂ ਬਚਨਾ ਸੌਖਾ ਨੇਈ ਏ । ਆਪੂ ਪਰਮੇਸਰ ਉਨੋਂਗੀ ਦੰਡ ਦੇਗ । ਬਾਂਕਾ ਅਪਨਾ ਅਪਰਾਧ ਸ਼ੀਕਾਰ ਕਰੀ ਲੈਂਦਾ ਏ ਜੇ ਸੈਂਟੂ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਉਸਦੀ ਕੁਝੀ ਦੇ ਬਾਹ ਦਾ ਸਾਰਾ ਖਚਾ ਚੁਕਨੇ ਦਾ ਲਾਲਚ ਦੇਇਥੈ ਉਸ ਸ਼ਾ ਏਹ ਕਮ ਕਰਵਾਯਾ ਏ । ਇਸ ਸਾਰੇ ਵੀ ਕੁਭੁਵਦ ਸੈਂਟੂ ਸ਼ਾਹ ਗੀ ਝਲਾਟਾ ਪਿਛੇ ਛਾਪਿਥੈ ਉਦਿਯਾਂ ਗਲਲਾਂ ਕਰਦੇ ਸੁਨਦੇ ਗੀ ਰਸੀਲਾ ਪਕਢੀ ਲੈਂਦਾ ਏ ਤੇ ਪਚੈਤੀ ਚ ਲੇਈ ਆਂਦਾ ਏ । ਮਾਧੋ ਤੇ ਜਮੇਦਾਰ ਉਸਗੀ ਮਾਫ ਕਰੀ ਦਿੰਦੇ ਨ ਤੇ ਜਮੇਦਾਰ ਹੋਰ ਇੱਥੀ ਆਖਦੇ ਨ ਜੇ ਬੁਰਾਈ ਦਾ ਇਲਾਜ ਨੇਕੀ ਕਨੈ ਗੈ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਏ । ਫਹੀ ਓਹ ਬਾਂਕੇ ਵੀ ਕੁਝੀ ਦੇ ਬਾਹ ਆਸਟੈ ਖਚ ਕਰਨੇ ਵੀ ਜਿਸੇਦਾਰੀ ਅਪਨੇ ਉਪਰ ਲੈਂਦਾ ਏ ਤੇ ਅਪਨੀ ਧੀਡ ਲਾਜੋ ਦਾ ਬਾਹ ਮਾਧੋ ਕਨੈ ਕਰਨੇ ਵੀ ਘੋਸ਼ਨਾ ਕਰਦਾ ਏ । ਏਹ ਸੁਨਿਧੈ ਲਾਜੋ ਤੇ ਮਾਧੋ ਖੁਸ਼ ਹੋਈ ਜਾਂਦੇ ਨ । ਲਾਜੋ ਮਾਧੋ ਦੇ ਪੁਚ਼ਨੇ ਪਰ ਜੇ 'ਕੁ'ਨ ਜਿਤੇਆ' ਦਾ ਪਰਤਾ 'ਮੈਂ' ਆਕਿਖਿਥੈ ਦਿੰਦੀ ਏ ।

ਪੁਸ਼ਟਕ	ਲੇਖਕ
1. ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ	ਭਗਵਤ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸਾਠੇ
2. ਸੂਝ ਧਾਗਾ	ਲਲਿਤਾ ਮੈਹਤਾ
3. ਕਾਲੇ ਹਤਥ	ਵੇਦ ਰਾਹੀਂ
4. ਪੈਰੋਂ ਦੇ ਨਸ਼ਾਨ	ਰਾਮ ਕੁਮਾਰ ਅਬਰੋਲ
5. ਕਾਲੇ ਦਿਯਾਂ ਲੀਕਰਾਂ	ਨਰੋਂਦ ਖਜੂਰਿਆ
6. ਖੀਰਲਾ ਮਾਨੂ	ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਰਮਾ
7. ਚਾਨਨੀ ਰਾਤ	ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਰਮਾ

ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ

ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਦਾ ਰਾਮ ਭਗਵਤ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸਾਠੇ ਹੁਂਦੇ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ 'ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ' ਕਨੈ 1947 ਬ'ਰੇ ਚ ਹੋਆ ਏ । ਏਹ ਸਾਂਗੈਹ ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਸਾਹਿਤਿਕ ਦਾ ਨੀਂਹ ਪਤਥਰ ਏ । ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਯਾਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਪਰਮਪਰਾਵਾਦੀ ਦੌਰ ਦਿਯਾਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਨ ਜਿਂਦੀ ਸੀਰ ਬਸ਼ਕ ਲੋਕ ਕਥਿਂ ਚਾ ਨਿਕਲੀ ਵੀ ਏ ਪਰ ਇਨੋਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਚੇਤਨਾ ਵੀ ਨਮੀਂ ਸੋਝ ਬਖ਼ਾਦੇ ਨ । ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਯਾਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਢੁਗਗਰ ਦੇ ਭੋਲੇ—ਭਾਲੇ ਗ੍ਰਾਈ ਲੋਕਾਂ ਦਿਯਾਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਨ । ਇਨੋਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਦਾ ਮੁਕਖ ਵਿਸ਼ੇ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਕਨੈ—ਕਨੈ ਆਦਰਸ਼ ਸਮਾਜ ਵੀ ਝਾਂਕੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਨਾ ਬੀ ਰੇਹਾ ਏ । ਜਿਂਦੇ ਚ ਭਾਗੁਕਤਾ ਦਾ ਪੁਟ ਸਕਖਰ ਏ । ਏਹ ਕਹਾਨਿਆਂ ਢੁਗਗਰ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਵੀ ਧਥਾਰਥ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਨ ਪਰ ਆਮ ਆਦਮੀ ਵੀ ਸਮਾਜਿਕ ਘੁਟਨ, ਦੁਕਖ—ਦਰੰਤ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਤੇ ਸਮਾਜ ਚ ਨਮੀਂ ਚੇਤਨਾ ਜਗਾਨਾ ਬੀ ਇਨੋਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁਕ ਲਕਘ ਬੜੋਂਦਾ ਏ । ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਨੋਂ ਸਮਸਥਾਏਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਿਥੈ ਅਪਨੇ ਪਾਤ੍ਰਾਂ ਗੀ ਜੀਵਨ ਦਾਨ ਦਿੱਤੇ ਦਾ ਏ । ਜਿਸ ਮੂਜਬ ਓਹ ਅਪਨੇ ਬਾਰੈ ਕਿਸ ਸੋਚੀ ਬਚਾਰੀ ਸਕਦੇ ਨ । ਓਹ ਗੁਂਗੇ ਜਲਲੇ ਬਨਿਧੈ ਸਮਾਜ ਦਾ ਅੰਗ ਨੇਈ ਬਨਦੇ ਬਲਕੇ ਅਪਨੇ ਮਾਵੋ—ਬਚਾਰੋਂ ਗੀ ਵਿਕਤ ਕਰਨੇ ਦੇ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਨ । ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਯਾਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਦਾ ਕਥਾਸਾਰ ਦੇਨੇ

ਦੀ ਲੋੜ ਨੇਈ ਸਮਝੀ ਗੇਈ ਏ । ਕੀ ਜੇ ਏਹ ਸਾਂਗੈਹ ਪਾਠਕਮ ਦਾ ਇਕ ਅਂਗ ਏ ।

'ਸੂਝ੍ਹ ਧਾਗਾ' ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਯੇਂ ਤ੍ਰਾਂ ਕਹਾਨਿਧੇਂ ਦਾ ਕਥਾਸਾਰ

'ਸੂਝ੍ਹ ਧਾਗਾ' ਲਲਿਤਾ ਮੈਹਤਾ ਹੁੰਦਾ ਸਤੇਂ ਕਹਾਨਿਧੇਂ ਦਾ ਸਾਂਗੈਹ ਏ । ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਡੋਗਰੀ ਸਾਂਥਾ ਪਾਸੇਆ 1957 ਬਾਰੇ ਚ ਕੀਤਾ ਗੇਆ ਹਾ । ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਯਾਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਢੁਗਗਰ ਦੇ ਗ੍ਰਾਈ ਜੀਵਨ ਦਿਯਾਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਨ । ਇਨ੍ਹੋਂ ਕਹਾਨਿਧੇਂ ਰਾਹੋਂ ਲੇਖਿਕਾ ਨੇ ਢੁਗਗਰ ਦੇ ਗ੍ਰਾਈ ਜੀਵਨ ਚ ਆਰਥਿਕ ਤਾਂਗਿਧੇਂ—ਤੁਰਿਧੇਂ ਆਹਲੇ ਜਨਜੀਵਨ ਗੀ ਉਭਾਰੇ ਦਾ ਏ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਨਿਧੇਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਘਰੇਲੂ ਜੀਵਨ ਦਿਯੇਂ ਸਮਸਥਾਏਂ ਪਰ ਅਧਾਰਤ ਨ । ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਯੇਂ ਕਹਾਨਿਧੇਂ ਦੇ ਨਾਂਡ ਨ । ਟਸ਼ਸਰੀ ਕੁਰਤਾ, ਚਾਚੂ, ਹੱਡੋਲਾ, ਬੇਬੂ, ਗੋਪੀ, ਮੰਦੇ ਭਾਗ ਤੇ ਸੂਝ੍ਹ ਧਾਗਾ । ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਯੇਂ ਪੈਹਲਿਧੇਂ ਤ੍ਰਾਂ ਕਹਾਨਿਧੇਂ ਟਸ਼ਸਰੀ ਕੁਰਤਾ, ਚਾਚੂ ਤੇ ਹੱਡੋਲਾ ਦਾ ਕਥਾਸਾਰ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਏ ।

ਟਸ਼ਸਰੀ ਕੁਰਤਾ

ਕਿਰਪੂ ਤੇ ਸ਼ਿਭੂ ਦ'ਊ ਦੋਸਤ ਨ । ਕਿਰਪੂ ਗਰੀਬ ਏ ਤੇ ਸ਼ਿਭੂ ਸੀਰ । ਕਿਰਪੂ ਦਾ ਗੋੜਾ ਮਹੇਸ਼ਾਂ ਖਾਲੀ ਤੇ ਸ਼ਿਭੂ ਦਾ ਹਰ ਬੇਲਲੈ ਭਰੋਚੇ ਦਾ ਹਾਂਦਾ ਏ । ਇਕ ਦਿਨ ਦੋਏ ਦੋਸਤ ਮੇਲਾ ਦਿਕਖਨ ਜਾਂਦੇ ਨ । ਉਥੈ ਸ਼ਿਭੂ ਅਪਨੀ ਘਰੈਆਲੀ ਰਤਨੀ ਆਸਤੈ ਬਾਂਗਾਂ, ਪਰਾਂਦੁ, ਕਾਂਧੀ ਤੇ ਭਾਭੀ ਦੇ ਨਿਕਕੇ ਜਾਗਤੈ ਆਸਤੈ ਛਨਕਨੇ ਤੇ ਘੁੰਗੁ ਖਰੀਦਦਾ ਏ । ਏਹ ਸਬ ਦਿਕਖਿਧੈ ਕਿਰਪੂ ਦਾ ਮਨ ਬੀ ਕਿਥ ਖਰੀਦਨੇ ਗੀ ਕਰਦਾ ਏ ਪਰ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਪੈਸੇ ਨੇਈ ਹਾਂਦੇ । ਫਹੀ ਓਹ ਦਮੈ ਬਜਾਜੀ ਆਹਲੀ ਹਟਟੀ ਉਘਰ ਜਾਂਦੇ ਨ । ਉਥੈ ਓਹ ਸ਼ਿਭੂ ਕਥਾ 20 ਰਖੇ ਦੁਆਰੇ ਲੇਇਧੈ ਅਪਨੀ ਘਰੈਆਲੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਆਸਤੈ ਇਕ ਕੁਰਤਾ ਖਰੀਦੀ ਲੈਂਦਾ ਏ । ਘਰ ਜਾਂਦੇ ਹੋਈ ਕਿਰਪੂ ਕੇਈ ਚਾਲੀ ਦਿਯਾਂ ਸੋਚਾਂ ਸੋਚਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੈਸੇਂ ਦਾ ਗਵੈ ਆਸਤੈ ਕਿਥ ਘਾਂ—ਪਵਾ ਖਰੀਦੀ ਲੈਂਦਾ ਜਾਂ ਚੌਥੀ ਕੋਲਾ ਕਾਲੀ ਬਚੀ ਖਰੀਦੀ ਲੈਂਦਾ ਪਰ ਓਹ ਅਪਨੇ ਮਨੈ ਦੀ ਮਨਘਟ ਕੁਸੈ ਗੀ ਨੇਈ ਸੁਨਾਂਦਾ । ਘਰ ਪੁਜਦੇ ਗੈ ਓਹ ਅਪਨੀ ਲਾਡੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਗੀ ਕੁਰਤਾ ਦਸ਼ਦਾ ਏ ਤੇ ਪ੍ਰੀਤੀ ਬੀ ਕੁਰਤਾ ਦਿਕਖਿਧੈ ਖੁਸ਼ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ ਏ ਤੇ ਓਹ ਸੋਚਦੀ ਏ ਜੇ ਓਹ ਏਹ ਕੁਰਤਾ ਅਪਨੀ ਲੌਹਕੀ ਭੈਨੂ ਦੇ ਬਾਹ ਉਘਰ ਲਾਗ । ਪਰ ਭੈਨੂ ਦੇ ਬਾਹ ਜਾਂਦੇ ਤੌਲੇ—ਤੌਲੇ ਉਸਦਾ ਕੁਰਤਾ ਘਰ ਗੈ ਰੇਹੀ ਜਾਂਦਾ ਏ । ਪ੍ਰੀਤੀ ਗੀ ਅਫਸੋਸ ਰੇਹੀ ਜਾਂਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਕੁਰਤਾ ਅਪਨੀ ਭੈਨੂ ਦੇ ਬਾਹ ਚ ਨੇਈ ਲਾਈ ਸਕੀ । ਫਹੀ ਓਹ ਕੁਰਤੇ ਗੀ ਅਪਨੀ ਸ਼ੇਲੀ ਦੇ ਜਾਗਤੈ ਦੇ ਸੂਤ੍ਰੇਂ ਉਘਰ ਲਾਨੇ ਦੀ ਸੋਚਦੀ ਏ ਪਰ ਜਿਸਾਲੈ ਮੌਕਾ ਆਂਦਾ ਏ ਤਾਂ ਓਹ ਕੁਰਤਾ ਲਾਨੇ ਆਸਤੈ ਸਾਂਦੂਖ ਖੋਹਲਿਧੈ ਦਿਕਖਦੀ ਏ ਜੇ ਕੁਰਤਾ ਉਥੈ ਨੇਈ ਏ । ਉਸ ਦਾ ਧਾਕਾ ਨਿਕਲੀ ਜਾਂਦਾ ਏ ਓਹ ਚੋਰੀ ਹੋਈ ਗੇਦਾ ਹਾਂਦਾ ਏ । ਪ੍ਰੀਤੀ ਦਾ ਟਸ਼ਸਰੀ ਕੁਰਤਾ ਪਾਨੇ ਦਾ ਚਾਹ ਗੈ ਰੇਹੀ ਜਾਂਦਾ ਏ । ਇਸ ਕਹਾਨੀ ਦਾ ਅੰਤ ਲੇਖਿਕਾ ਨੇ ਨਾਟਕੀਧੇ ਫੰਗੈ ਕਨੈ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ ।

ਚਾਚੂ

'ਚਾਚੂ' ਕਹਾਨੀ ਦਾ ਕਥਥ ਇਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦਿਧੇਂ ਦ'ਊ ਦਰਾਨੀ—ਜਠਾਨੀ ਦਿਧੇਂ ਖੁਡਬੀ—ਖੁਡਬੀ ਆਹਲੀ ਪ੍ਰਵ੃ਤਿ ਪਰ ਅਧਾਰਤ ਏ । ਜਿਸਦਾ ਮਾਡਾ ਅਸ਼ਰ ਚਾਚੂ ਪਰ ਪੌਂਦਾ ਏ । ਓਹ ਇਕ ਸਾਂਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਤੇ ਘਰੈ ਦਾ ਬਜੁਗ ਸਦਸਥ ਏ । ਉਸਦਿਧੇਂ ਦਮੈਂ ਨੁਹਾਂ ਉਸਦਾ ਸਮਾਨ ਨੇਈ ਕਰਦਿਧੇਂ ਤੇ ਆਪੂ ਚੌ ਲੜਦਿਧੇਂ—ਰੱਹਦਿਧੇਂ ਨ । ਇਕ—ਦੂਝੀ ਗੀ ਤਾਹਨੇ—ਮੀਹਨੇ ਮਾਰੀ—ਮਾਰੀ ਇਕ—ਦੂਝੀ ਦਾ ਅਗਲਾ ਪਿਛਲਾ ਪੁਨਦਿਧੇਂ ਰੱਹਦਿਧੇਂ ਨ । ਤਾਂਦਾ ਸਾਂਹਰਾ ਚਾਚੂ ਤਾਂਦੇ ਇਸ ਵਿਵਹਾਰ ਥਾ ਦੁਖੀ ਹੋਈ ਤਾਂਨੇਂਗੀ ਆਖਦਾ ਏ, "ਲੜੋ—ਲੜੋ ਜਾਂਦੋ—ਜਾਂਦੋ ਲੜੋ ਤਾਕਿ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਬੀ ਪਤਾ ਲਗੀ ਜਾ ਜੇ ਫਲਾਨੇ ਦਿਧੇਂ ਨੁਹਾਂ ਕਨੇਹਿਧੇਂ ਨ

।” ਏਹ ਆਕਿਖਿਯੈ ਓਹ ਬਾਹਰੈ ਗੀ ਚਲੀ ਜਾਂਦਾ ਏ ।

ਚਗਾਨ ਚ ਬੈਠੇ ਦੇ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਉਸਦੀ ਨੁਹੋਂ ਦੀ ਤਰੀਫ ਕਰਦੇ ਸੁਨਿਯੈ ਉਸੀ ਧਬਕ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਏ । ਓਹ ਚਾਂਹਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਤਾਂਨੋਂ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਅਪਨੀ ਨੁਹੋਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਸਨਾਈ ਆਡੇ ਪਰ ਸੁਹਾਂ ਨੇਈ ਬੋਲਦਾ । ਓਹ ਮਨੋ—ਮਨ ਏਹ ਆਖਦੇ ਹੋਈ ਘਰੈ ਆਹਲੇ ਪਾਸ੍ਥੇ ਜਾਂਦਾ ਏ ਜੇ “ਤੁਸ ਝੂਠ ਆਖਾ ਦੇ ਓਹ ਲੋਕੋਂ ।”

ਘਰ ਜਾਂਦੇ ਗੈ ਚਾਚੂ ਖਟਟਾ ਉਪਰ ਲਮ੍ਮੇ ਪੇਈ ਜਾਂਦਾ ਏ ਤੇ ਓਹਦੀ ਸੇਹਤ ਬੀ ਕਿਸ਼ ਢਿਲੀ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ ਏ । ਉਸਦੇ ਕਸਰੀ ਹੋਨੇ ਪਰ ਓਹਦੇ ਦਮੈਂ ਜਾਗਤ ਗਰੀਬੂ ਤੇ ਅਮਰੁ ਉਸਦੇ ਸਰੈਹਨੇ ਬੇਹੀ ਰੌਹਦੇ ਨ ਤੇ ਉਸਦੀ ਗਲਾਨੀ ਗੀ ਸਮਝਾਨੇ ਵੀ ਕੋਥਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਨ ਪਰ ਸਮਝੀ ਨੇਈ ਸਕਦੇ । ਫਿੰਨੀ ਉਸਦਿਆਂ ਦਮੈਂ ਨੁਹਾਂ ਬੀ ਉਸਦੇ ਸਰੈਹਨੇ ਆਈ ਬੇਹੀ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨ ਤੇ ਉਤਥੈ ਬੇਹਿਧੈ ਬੀ ਲਡਨ ਲਗੀ ਪੌਂਦਿਆਂ ਨ । ਏਹ ਸਥ ਦਿਕਿਖਿਯੈ ਚਾਚੂ ਗੀ ਤਾਂਆਂ ਗੈ ਬਡੀ ਠੇਸ ਪੁਜ਼ਦੀ ਏ ਤੇ ਉਸਦੇ ਡੇਲਲੇ ਪਰਤ ਲਗਣੀ ਜਾਂਦੇ ਨ । ਇਸ ਕਹਾਨੀ ਰਾਹੋਂ ਲਲਿਤਾ ਮੈਹਤਾ ਹੋਰ ਏਹ ਦਸ਼ਨਾ ਚਾਂਹਦਿਆਂ ਨ ਜੇ ਕਲਹ ਕਨੈ ਧਰੈ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੂਸ਼ਤ ਹੋਂਦਾ ਏ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਉਪਰ ਇਸਦਾ ਬੁਰਾ ਅਸਰ ਪੌਂਦਾ ਏ ।

ਹਾਂਡੋਲਾ

‘ਹਾਂਡੋਲਾ’ ਕਹਾਨੀ ਚ ਲੇਖਿਕਾ ਨੇ ਮਾਂ—ਬਚ੍ਚੇ ਦੇ ਪਾਰ ਦਾ ਸਰੀਰਿਕ ਚਿਤ੍ਰਣ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ । ਇਸ ਕਲਾਨੀ ਚ ਦੋ ਸੁਕਖ ਪਾਤਰ ਨ ਦ ਗੱਗੂ ਤੇ ਗੱਗੂ ਦੀ ਮਾਂ । ਗੱਗੂ ਕੋਈ ਪਂਜੇ ਬਾਰੋਂ ਦਾ ਜਾਗਤ ਏ । ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਬਡੀ ਗਰੀਬ ਏ ਤੇ ਅਪਨੇ ਬਚ੍ਚੇ ਦਿਆਂ ਜਰੂਰਤਾਂ ਪੂਰਿਆਂ ਕਰਨੇ ਚ ਅਸਸਮਰਥ ਏ । ਇਕ ਦਿਨ ਗੱਗੂ ਮੇਲੇ ਜਾਨੇ ਦੀ ਜਿਦਦ ਕਰਦਾ ਏ । ਉਸਦੀ ਜਿਦਦ ਕਰੀ ਮਾਂ ਉਸਗੀ ਮੇਲੇ ਤੇ ਲੇਈ ਜਾਂਦੀ ਏ ਪਰ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਸਿਰਫ ਸਤ ਪੈਸੇ ਗੈ ਹੋਂਦੇ ਨ ਜਿਂਦੇ ਕਨੈ ਓਹ ਗੱਗੂ ਦਿਆਂ ਫਰਮੈਸ਼ਾਂ ਪੂਰਿਆਂ ਨੇਈ ਕਰੀ ਸਕਦੀ ਏ । ਇਸ ਮੂਜਬ ਓਹ ਬਡੀ ਦੁਖੀ ਹੋਂਦੀ ਏ । ਖੀਰ ਓਹ ਗੱਗੂ ਗੀ ਇਕ ਘੋੜਾ ਲੇਈ ਦਿੱਦੀ ਏ ਤੇ ਫਹੀ ਘਰਾ ਗੀ ਚਲਨੇ ਆਸਤੈ ਆਖਦੀ ਏ । ਇਨ੍ਹੇ ਚ ਗੱਗੂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਹਾਂਡੋਲੇ ਉਪਰ ਪੇਈ ਜਾਂਦੀ ਏ ਤੇ ਓਹ ਝੂਟਾ ਲੈਨੇ ਦੀ ਜਿਦਦ ਕਰਦਾ ਏ । ਪਰ ਮਾਂ ਕੋਲ ਉਸੀ ਝੂਟਾ ਝੁਲਾਨੇ ਆਸਤੈ ਪੈਸੇ ਨੇਈ ਹੋਂਦੇ । ਓਹ ਅਪਨੇ ਆਪੈ ਗੀ ਲਾਚਾਰ ਤੇ ਬੇਬਸ ਸਮਝਦੀ ਏ । ਖੀਰ ਓਹ ਜਾਗਤੈ ਗੀ ਹਾਂਡੋਲਾ ਝੂਟਦੇ ਤੇ ਹਾਂਡੋਲੇ ਗੀ ਦਿਕਖਦੇ ਹੈਂਸੂ ਤੇ ਕਿਸ਼ਨੂ ਬਕਖੀ ਭੇਜਦੀ ਏ ਤੇ ਆਪੁਂ ਉਸਗੀ ਇਕਕਲਾ ਭਰੇ ਮੇਲੇ ਚ ਛੋਡਿਥੈ ਘਰ ਪਰਤੋਈ ਆਂਦੀ ਏ । ਏਹ ਕਹਾਨੀ ਇਕ ਬੇਬਸ ਮਾਝ ਦੀ ਕਹਾਨੀ ਏ ਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਸਵੇਦਨਾ ਗੀ ਝਨਕੋਰਿਧੈ ਰਕਖੀ ਦਿੱਦੀ ਏ ।

‘ਪੈਰੋਂ ਦੇ ਨਸ਼ਾਨ’ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਧੋਂ ਦਾ ਕਥਾਸਾਰ

“ਪੈਰੋਂ ਦੇ ਨਸ਼ਾਨ” ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ ਦੇ ਲੇਖਕ “ਰਾਮਕੁਮਾਰ ਅਬਰੋਲ” ਹੋਰ ਨ । ਏਹ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਸਾਹਿਤਿ ਦੀ ਵਾਟਿਕਾ ਦਾ ਚੌਥਾ ਫੁਲ ਏ । ਏਹਦੇ ਚ ਕੁਲ ਪੱਧਰ ਕਹਾਨਿਆਂ ਸਕਲਤ ਕੀਤਿਆਂ ਗੇਦਿਆਂ ਨ । ਰਾਮਕੁਮਾਰ ਅਬਰੋਲ ਹੋਰੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਚ ਢੁਗਗਰ ਦੇ ਗ੍ਰਾਈ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਤੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਸ਼ਸ਼ਕਤ ਚਿਤ੍ਰਣ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ । ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਧੋਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂਡ ਨ । ਖੇਤਰੋਂ ਦੀ ਬਾਂਡ, ਦੋ ਅਤਥਰੁ, ਗੈਰਤੂ ਦਾ ਮੁਲਲਾ, ਸਮਤਾ ਦਾ ਕੁਣ ਤੇ ਪੈਰੋਂ ਦੇ ਨਸ਼ਾਨ । ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਧੋਂ ਪੈਹਲਿਆਂ ਦਾ ਕਥਾਸਾਰ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਏ ।

ਖੇਤਰੋਂ ਦੀ ਬੰਡ

'ਖੇਤਰੋਂ ਦੀ ਬੰਡ' ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਤ ਸਾਂਗੈਂਹ ਦੀ ਪੈਹਲੀ ਤੇ ਪਾਰਿਵਾਰਕ ਕਹਾਨੀ ਏ। ਜੇਹਦੇ ਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਪੁਸ਼ਟੈਨੀ ਖੇਤਰੋਂ ਦੀ ਬੰਡ ਗੀ ਕਥਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਨਾਏ ਦਾ ਏ। ਕਹਾਨੀ ਦੀ ਕਥਾਵਸ਼ੁ ਦਾ ਰਾਮਭ 'ਭਾਗਾਂ' ਨਾਂਡ ਦੀ ਪਾਤ੍ਰ ਆਸੇਆ ਦਨਦੇਆ ਰਲਕਿਧੈ ਆਤਮਹਤਿਆ ਕਰਨੇ ਦੀ ਮਾਰ੍ਮਿਕ ਘਟਨਾ ਕਨੈ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਓਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਣ ਇੱਨਾ ਭਧਕਰ ਹਾ ਜੇ ਦਿਕਖਨੇ ਆਹਲੋਂ ਦੀ ਰੁਹ ਕਮ਼ੀ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਦੰਦੇ ਉਪਰਾ ਛਾਲ ਮਾਰਨੇ ਕਰੀ ਓਹਦੀ ਲਾਸ਼ਾ ਦਿਯਾਂ ਫੀਤਿਆਂ-ਫੀਤਿਆਂ ਹੋਈ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨ।

ਬਾਗਾਂ ਦੀ ਨੂੰਹ ਲਾਜੇ ਅਪਨੀ ਸਸ਼੍ਵ ਦੀ ਨੇਹੀਂ ਹਾਲਤ ਗੀ ਦਿਕਿਖਿਧੈ ਟ'ਊ ਜਨ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਪਰ ਨੇਹੀਂ ਹਾਲਤੀ ਚ ਸਸ਼੍ਵ ਗੀ ਸਾਭਨੇ ਦੀ ਹਿਮਤ ਉਸ ਚ ਨੇਈ ਹੀ। ਖੀਰ ਓਹ ਹਿਮਤ ਕਰਿਧੈ ਤੇ ਲਕਕ ਬਨਿੰਧੈ ਅਪਨੀ ਸਸ਼੍ਵ ਦੀ ਲੋਥਾ ਗੀ ਸਿਦਧਾ ਕਰਦੀ ਏ। ਉਸਦੇ ਤੈਵੇ ਪੁਤਰ ਉਸਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨੇ ਆਸਤੈ ਅਗਡੇ ਬਧਦੇ ਨ ਪਰ ਲਾਜੇ ਤ'ਨੋਂਗੀ ਹਤਥ ਬੀ ਨੇਈ ਲਾਨ ਦਿੰਦੀ। ਕੀ ਜੇ ਤ'ਨੇਂ ਤੈਨੇ ਦੀ ਬਜਹ ਕਨੈ ਗੈ ਭਾਗਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਦਮ ਚੁਕਕੇਆ ਹਾ। ਤ'ਨੇਂ ਉਸਦੇ ਜੰਦੇ ਜੀ ਗੈ ਖੇਤਰੋਂ ਦੀ ਬੰਡ ਕਰੀ ਟਕਾਈ ਹੀ ਜੇਹਡੀ ਉਸ ਸ਼ਾ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨੇਈ ਹੀ ਹੋਈ। ਉਸਦਾ ਤ'ਨੇਂ ਖੇਤਰੋਂ ਕਨੈ ਖਾਸ ਲਗਾਉ ਹਾ ਕੀਜੇ ਉਸਨੇ ਇ'ਨੇਂ ਖੇਤਰੋਂ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਗੈ ਅਪਨੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਔਖੇ ਦਿਨ ਕਵੇਂ ਦੇ ਹੈ। ਇਸ ਸ੍ਰੂਬ ਲਾਜੇ ਗੀ ਅਪਨੇ ਪੁਤ੍ਰੋਂ ਪਰ ਰੋਹ ਚਢ਼ਦਾ ਏ। ਓਹ ਅਪਨੇ ਪੁਤ੍ਰੋਂ ਗੀ ਫਟਕਾਰਦੀ ਤੇ ਕੋਸਦੀ ਬੀ ਏ। ਤ'ਨੋਂਗੀ ਇਤਥੂਂ ਤਗਰ ਆਖਦੀ ਏ ਜੇ ਓਹ ਉਸਗੀ ਬੀ ਗਲਾ ਘੋਟਿਧੈ ਮਾਰੀ ਦੇਨ। ਮਾਝ ਦੀ ਫਟਕਾਰ ਤੰਦੀ ਅਤੰਰਾਤਮਾ ਗੀ ਤੁੜੀ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਤੰਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਬੇਦਨਾ, ਇਕ ਪੀਡਾ ਜਾਗਦੀ ਏ। ਤ'ਨੋਂਗੀ ਆਤਮਗਲਾਨਿ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਅਪਨੇ ਪਾਰਿਵਾਰਕ ਜੀਵਨ ਚ ਖੇਤਰੋਂ ਦੀ ਸ਼ਹਤਾ ਗੀ ਜਾਨਿਧੈ ਲਾਜੇ ਦੇ ਤੈਨੇਂ ਪੁਤਰੋਂ ਦ ਰਾਮ੍ਭ, ਰਸੀਲਾ ਤੇ ਬੇਲੀ ਗੀ ਅਪਨੀ ਕਰਨੀ ਪਰ ਦੁਕਖ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਓਹ ਬਡਲੈ ਉਡ੍ਹਦੇ ਸਾਰ ਗੈ ਖੇਤਰੋਂ ਚ ਜਾਂਦੇ ਨ 'ਬੰਡ' ਆਸਤੈ ਲਾਏ ਗੇਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਮਟਾਈ ਛੋਡਦੇ ਨ। ਇਹ ਕਹਾਨੀ ਢੁਗਗਰ ਦੇ ਗ੍ਰਾਈ ਜੀਵਨ ਚ ਖੇਤਰੋਂ ਦੀ ਸ਼ਹਤਾ ਗੀ ਬਖਾਨਦੀ ਏ ਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਮਨੈ ਚ ਸਵੇਦਨਾ ਜਗਾਂਦੀ ਏ।

ਦੋ ਅਤਥਰੁਂ

"ਦੋ ਅਤਥਰੁਂ" ਕਹਾਨੀ ਇਕ ਚਰਿਤਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਹਾਨੀ ਏ। ਜੇਹਡੀ ਸੁਕਖ ਪਾਤ੍ਰ 'ਗਾਂਕੇ' ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਇਕ ਖਾਸ ਘਟਨਾ ਪਰ ਆਧਾਰਤ ਏ। ਓਹ ਘਟਨਾ ਏ ਹਿਰਖੈ ਦੀ। ਲੇਖਕ ਦਾ ਗਲਾਨੇ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਏ ਜੇ ਹਿਰਖੈ ਚ ਬਡੀ ਤਾਕਤ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਹਿਰਖੈ ਦੀ ਸ਼ਕਿਤ ਅਗੋਂ ਪਰਾਨਿਆਂ ਦੁਸ਼ਮਨਿਆਂ ਬੀ ਫਿਕਿਕਾਂ ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪੈਈ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨ।

ਇਸ ਕਹਾਨੀ ਦਾ ਤਾਨਾ—ਬਾਨਾ ਲੇਖਕ ਨੇ ਢੁਗਗਰ ਦੇ ਕਂਢੀ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਇਕ ਗ੍ਰਾਂਡ 'ਸਾਰੇਚਕਕ' ਦੀ ਰੈਹਤ—ਬੈਹਤ ਤੇ ਤਤਥੂਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਾਰ—ਵਿਹਾਰ ਗੀ ਲੇਇਧੈ ਬੁਨੇ ਦਾ ਏ। ਇਹ ਗ੍ਰਾਂਡ ਅਪਨੇ ਇਲਾਕੇ ਚ ਮੇਲੋਂ ਤੇ ਛਿੱਜੋਂ ਆਸਤੈ ਬਡਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਰੇਹਾ ਏ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸਦੇ ਕਥਾ ਦਾ ਰਾਮਭ ਬਾਂਕੇ ਦੇ ਅਤੀਤ ਚ ਘਟੀ ਦੀ ਇਕ ਘਟਨਾ ਕਨੈ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਓਹ ਇਕ ਸ਼ਕਿਤਸ਼ਾਲੀ ਵੀਰ ਪੈਹਲਵਾਨ ਏ ਤੇ ਹਰ ਬਾਰੀ ਬਡੀ ਮਾਲਲੀ ਬਿਨਾ ਕੁਝਤੀ ਕੀਤੇ ਦੇ ਗੈ ਲੇਈ ਲੈਂਦਾ ਰੇਹਾ ਏ। ਪਰ ਇਕ ਬਾਰੀ ਆਯੋਜਕੇ ਮਤੇ ਪੈਸੇ ਦੇਇਧੈ ਦੂਏ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦਾ ਤੇਜੂ ਪੈਹਲਵਾਨ ਗੀ ਉਸਦੇ ਸਕਾਬਲੇ ਚ ਲੇਈ ਆਂਦੇ ਦਾ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਇਸ ਆਸਤੈ ਓਹ ਪੈਹਲਵਾਨੀ ਆਸਤੈ ਜਿਸ'ਲੈ ਤੇਜੂ ਕਨੈ ਘੋਲ ਕਰਾ ਦਾ ਹੋਂਦਾ ਏ ਤੇ ਜਿਤਨੇ ਦੇ ਕਗਾਰ ਪਰ ਪੁਜ਼ੇ ਦਾ ਹੋਂਦਾ ਏ ਕੁਸੈ ਨੇ ਉਸਗੀ 'ਆਲਾ' ਸਾਰਿਧੈ ਸੁਨਾਧਾ ਜੇ ਜਗ੍ਗੂ ਤੇ ਜਗ੍ਗੂ ਦੇ ਦ'ਊ ਜਾਗਤੋਂ ਉਸਦੇ ਬਬੈ ਗੀ ਮਾਰੀ ਦਿੱਤਾ ਏ। ਉਸਦੇ ਖੂਨ ਖੋਹਲੀ ਉਡ੍ਹਦਾ ਏ। ਓਹ ਦੰਗਲ ਛੋਡਿਧੈ ਬਬੈ ਕਸ਼ ਜਾਈ ਪੁਜ਼ਦਾ ਏ। ਜਗ੍ਗੂ ਤੇ ਉਸਦੇ ਬਡਲੇ ਪੁਤ੍ਰ ਰਸਾਲੂ ਗੀ

ਤਬਰੈ ਕਨੈ ਮਾਰੀ ਦਿੰਦਾ ਏ ਪਰ ਲੌਹਕਾ ਜਾਗਤ ਮਸਾਂ ਜਿਂਦ ਬਚਾਈ ਨਸ਼ਨੇ ਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ । ਫਹੀ ਓਹ ਅਪਨਾ ਸਥ ਕਿਸ ਭੁਲਿਲਧੈ ਰੋਜ ਬਡਲੈ ਮਸਾਂ ਗੀ ਮਾਰਨੇ ਆਸਤੈ ਕੁਤੈ—ਨਾਂ—ਕੁਤੈ ਚਰਸਤੇ ਚ ਬੇਹੀ ਰੌਹਦਾ ਜਂਦਾ ਏ ਜੇ ਜਿਸਲੈ ਬੀ ਉਸਗੀ ਮਸਾਂ ਮਿਲਗ ਤੇ ਓਹ ਉਸਗੀ ਮਾਰੀ ਸਕਗ । ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਉਸਦੀ ਝਤ ਇਕ ਨੌਜਾਅਨ ਯੁਵਤੀ ਕਨੈ ਹੋਂਦੀ ਏ ਤੇ ਕੁਸੈ ਸ਼ਾ ਉਸਗੀ ਇੱਥੀ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਏ ਓਹ ਮਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮਂਗੇਤਰ ਏ । ਬ ਫਹੀ ਬੀ ਉਸਦੇ ਮਨੈ ਚ ਮਸਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਫੇਖ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਬਨੀ ਦੀ ਰੌਹਦੀ । ਮੈਕਾ ਮਿਲਦੇ ਗੈ ਉਸਨੇ ਇਕ ਬਾਰੀ ਮਸਾਂ ਗੀ ਮਾਰਨੇ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਬ ਫਹੀ ਮਸਾਂ ਆਸੇਆ ਮਿਤਰਾ ਦਾ ਹਤਥ ਅਗੋਂ ਬਧਾਨੇ ਪਰ ਉਸਨੇ ਉਸਗੀ ਮਾਫ ਕਰੀ ਦਿੱਤਾ । ਪਰ ਮਸਾਂ ਨੇ ਉਸ ਕਨੈ ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਤੈ ਗਲੇ ਮਿਲਦੇ ਉਸ ਪਰ ਚਾਕੂ ਕਨੈ 'ਬਾਰ' ਕਰੀ ਦਿੱਤਾ । ਬਾਂਕੇ ਨੇ 'ਬਾਰ' ਬਚਾਈ ਲੈਤਾ ਤੇ ਫਹੀ ਉਸਗੀ ਮਾਰਨ ਲਗਾ ਜੇ ਉਸਦੇ ਸਾਮਨੈ ਤਾਂਏ ਕੁਝੀ ਆਈ ਖਡ਼ੀਦੀ । ਉਸਦੇ ਹਤਥ ਰੁਕੀ ਗੇ ਉਸਨੇ ਧੋਖੇਬਾਜ ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਨ ਮਸਾਂ ਗੀ ਜੀਵਨਦਾਨ ਦੇਈ ਦਿੱਤਾ । ਉਸਦੀ ਅਕਖੀਂ ਚ ਹਿਰਖੈ ਦੇ ਦ'ਊ ਅਤਥਰੁਂ ਕੁਰਜੀ ਆਏ । ਇਸ ਘਟਨਾ ਕਨੈ ਉਸਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਧਾਰਾ ਗੈ ਬਦਲੀ ਗੇਈ ਤੇ ਓਹ ਪਰਤਿਧੈ ਦਾਨਵ ਥਮਾਂ ਮਾਨਵ ਬਨੀ ਗੇਆ ।

7.4 ਸਾਰਾਂਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਵਿਦਾਰਥਿਯੇ ਗੀ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਮੂਲ ਸਾਹਿਤਿਕ ਬਾਰੈ ਪੂਰੀ ਚਾਲਲੀ ਕਨੈ ਅਵਗਤ ਕਰਾਨਾ ਏ ਤੇ ਕਨੈ ਗੇ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਮੂਲ ਸਾਹਿਤਿਕ ਕਹਾਨੀ, ਉਪਨਿਆਸ, ਨਾਟਕ, ਏਕਾਂਕੀ, ਏਕਾਂਕੀ ਆਦਿ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੇਨਾ ਏ । ਡੋਗਰੀ ਚ ਗਦ ਸਾਹਿਤਿਕ ਦੇ ਮੂਲ ਰੂਪ ਚ ਸਮਨੇ ਕੋਲਾ ਪੈਹਲੇ ਕਹਾਨੀ ਆਇ । ਪਹੀ ਉਪਨਿਆਸ ਤੇ ਏਕਾਂਕੀ ਬਗੈਰਾ ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ ਡੋਗਰੀ ਦਾ ਪੈਹਲਾ । ਕਹਾਨੀ ਸੱਗ੍ਰੈਹ ਏ । ਜੇਹੜਾ ਬੀ. ਪੀ. ਸਾਠੇ ਤਾਂਦੇ ਦ੍ਰਾਵਾ ਲਿਖੇਆ ਗੇਦਾ ਏ । ਇਸਦੇ ਬਾਦ 1960 ਚ ਤ੍ਰੇਂ ਉਪਨਿਆਸ ਛਹਿਧੈ ਸਾਮਨੇ ਆਏ । ਜਿਸ ਚ ਜਿਆਦਾਤਰ ਗ੍ਰਾਈ ਜਨਜੀਵਨ ਤੇ ਛੂਆ ਛੂਤ ਜਨੇਹੀ ਘਟਨਾਂ ਪ੍ਰਮੁਖ ਦਸ਼ਿਸ਼ਧਾ ਗੇਦਿਧਾਂ ਨ ।

7.5 ਕਠਿਨ ਸ਼ਬਦ

1)	ਪਛੌਕਡ	2)	ਕਸਬੇ	3)	ਜਿੜਾਸਾ
4)	ਸ਼ਿਲਾਲੇਖ	5)	ਅਜੈਵਘਰ	6)	ਪਛੋਕਡ
7)	ਲਿਪਿ	8)	ਚਕਕੀ	9)	ਸਰਪੈਂਚ

7.6 ਅਭਿਆਸ ਆਸਤੈ ਸੋਆਲ

ਧਾਰਾਂ ਤੇ ਘੂੜਾ ਉਪਨਿਆਸ ਦਾ ਸਾਰ ਲਿਖੋ

ਸੋਆਲ 2 : ਸ਼ਾਨੋਂ ਉਪਨਿਆਸ ਦੀ ਤਾਤਵਿਕ ਆਲੋਚਨਾ ਕਸ

ਸੋਆਲ 3 : ਡੋਗਰੀ ਨਾਟਕਾਂ ਦਾ ਬਿੱਤ ਲਿਖੋ ? ਸਨ 1960 ਤਗਰ ਦੇ

7.7 सहायक पुस्तकां

ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤ्य ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ : ਡਾਂਡੀ ਜਿਤੇਨਦ ਉਧਮਪੁਰੀ

डोगरी साहित्य दा इतिहास : कर्नल शिवानाथ

शानो उपन्यास धारां ते धूडा उपन्यास

ਬੀਹਮੀ ਸਦੀ ਦਾ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤ्य : ਤਕਾਜੇ ਤੇ ਉਪਲਭਿਧਿਆਂ

M.A. Dogri

C.No. 101
SEMESTER-I

UNIT - III
LESSON - 8

ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤ्य ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸਨ् 1960 ਤਕ

- 8.0 ਰੂਪਰੇਖਾ
- 8.1 ਉਦ੍ਦੇਸ਼
- 8.2 ਪਾਠ ਪਰਿਚੇ
- 8.3 ਪਾਠ ਪ੍ਰਕਿਧਿਆ
- 8.4 ਸਾਰਾਂਸ਼
- 8.5 ਕਠਿਨ ਸ਼ਬਦ
- 8.6 ਅੰਭਿਆਸ ਆਸਟੈਂਸੀ ਸੋਆਲ
- 8.7 ਸਹਾਯਕ ਪੁਸ਼ਟਕਾਂ
- 8.1 ਉਦ੍ਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਗੀ ਪਛਿਥੈ ਵਿਦਾਰਥੀਂ ਗੀ ਡੋਗਰੀ ਗਦ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸਭਨੋਂ ਕੋਲਾ ਬੜੀ ਵਿਦਾ ਉਪਨਿਆਸ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਗ। ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਤ੍ਰਾਂਕਾਂ ਉਪਨਿਆਸ ਸ਼ਾਨੋ ਹਾਡ ਬੇਡੀ ਤੇ ਪੱਤਨ ਤੇ ਧਾਰਾਂ ਤੇ ਘੂੜਾ ਉਪਨਿਆਸ ਬਾਰੈ ਸੁਲਿਲਦੈ ਚੱਚਾ ਕੀਤੀ ਗੇਂਦੀ ਹੈ। ਸਨ् 1960 ਤਕ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਤ੍ਰੈ ਉਪਨਿਆਸ ਗੈ ਛੀਪਧੈ ਸਾਮਨੇ ਹੈ। ਜਿਂਦੇ ਚ ਸ਼ਾਨੋਂ ਨਰੋਂ ਖਯੂਰਿਆ ਹੁੰਦਾ, ਧਾਰਾ ਤੇ ਘੂੜਾ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਰਹਮਾਂ ਤੇ ਹਾਡ ਬੇਡੀ ਤੇ ਪੱਤਰ ਵੇਦ ਰਾਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਦ੍ਰਾਰਾ ਲਿਖੇ ਗੈਂਦੇ ਨ। ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਤ੍ਰੈਨੋਂ ਉਪਨਿਆਸਾਂ ਦਾ ਘਰਾਤਲ ਤਵਾਡੀਤੇ ਕਣੀਂ ਸਮਾਫ ਹੈ। ਤ੍ਰੈਨੋਂ ਸਮਾਜਿਕ ਉਪਨਿਆਸ ਨ। ਤ੍ਰੈਨੋਂ ਉਪਨਿਆਸਾਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਰੁਢੀਗਾਦੀ ਪਰਮਪਰਾ ਤੇ ਅੜਾਨਤਾ ਅਨਪਢਤਾ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਲਭਦੇ ਨ।

ਇਕ ਦ੍ਰਾਏ ਦੀ ਤਰਕੀ ਬਾਦਦੇ ਕੋਲਾ ਜਲਦੇ—ਪੁਜਦੇ ਨ।

8.2 ਪਾਠ—ਪਰਿਚੇ

ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਡੋਗਰੀ ਗਈ ਸਾਹਿਤਿਵ ਦੇ ਉਪਨਿਆਸ ਵਿਦਾ ਬਾਰੈ ਖੁਲਿਲਿਧੈ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗੇਈ ਹੈ। ਇਸ ਪਾਠ ਗੀ ਪਾਂਡਿਧੈ ਵਿਦਾਰਿਧੀਂ ਗੀ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਮੁਫ਼ਲੇ ਉਪਨਿਆਸੋਂ ਸ਼ਾਨੋਂ ਧਰਾ ਤੇ ਘੂੜਾ ਤੇ ਹਾਡ ਬੇਡੀ ਤੇ ਪਤਨ ਤ੍ਰੈਨੋਂ ਉਪਨਿਆਸੇ ਬਾਰੈ ਤਫਸੀਲਿਚ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਗ।

8.3 ਪਾਠ—ਪ੍ਰਕਿਧਿਆ

- 1) ਡੋਗਰੀ ਉਪਨਿਆਸ ਸਾਹਿਤਿਵ : ਇਕ ਜਾਧਿਯਾ
- 2) ਧਾਰਾਂ ਤੇ ਛੂੜਾ
- 3) ਸ਼ਾਨੋ
- 4) ਹਾਡ ਬੇਡੀ ਤੇ ਪਤਨ

ਪ੍ਰ. — ਡੋਗਰੀ ਉਪਨਿਆਸ ਸਾਹਿਤਿਵ : ਇਕ ਜਾਧਿਯਾ

ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਵ ਚ ਬੀ ਸੰਸਾਰ ਦਿਧੀਂ ਦੁਇਧੀਂ ਭਾਸ਼ਾਏਂ ਦੇ ਸਾਹਿਤਿਵ ਆਹਲਾ ਲੇਖਾ ਉਪਨਿਆਸ ਵਿਧਾ ਦਾ ਰਮਭ ਚਿਰੋਂ ਸਮਾਰਾ ਹੋਆ। ਕੀ ਜੇ ਉਪਨਿਆਸ ਲਿਖਨੇ ਆਸਤੈ ਮਤੇ ਹੌਸਲੇ, ਸੂਝ—ਬੂਝ ਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋਡ ਹੋਂਦੀ ਹੈ। ਉਪਨਿਆਸਕਾਰ ਅਪਨੀ ਰਚਨਾ ਰਾਹੋਂ ਜੁਗ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇ ਜਨ—ਜੀਵਨ ਦਾ ਪੂਰੀ ਗੈਹਰਾਈ ਕਨ੍ਨੈ ਚਿੰਤਨ—ਮਨੁਥਨ ਕਰਿਧੈ ਉਸਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਈ.ਏ.ਮ. ਫੋਸਟਰ ਹੁੰਦੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਚ 'ਉਪਨਿਆਸ ਤੇ ਸਾਹਿਤਿਵ ਦਿਧੀਂ ਦੁਇਧੀਂ ਰਚਨਾਏਂ ਚ ਖਾਸ ਫਰਕ ਏਹ ਹੈ ਜੇ ਇਕ ਉਪਨਿਆਸ ਗੈ ਲੇਖਕ ਗੀ ਇੱਨ੍ਹੀ ਸਮਰਥ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜੇ ਓਹ ਖਟੋਏ ਦੇ ਜੀਵਨਾ ਉਪਰ ਭਲੇਆਂ ਪਰਦਾ ਚੁਕਕੀ ਸਕੈ। ਇਸਦੇ ਬਾਅਦ ਕਾਈ ਬੀ ਦ੍ਰੂੰ ਸਾਹਿਤਿਕ ਰਚਨਾ ਪੂਰੇ ਜੀਵਨ ਗੀ ਇੱਨ੍ਹੀ ਸਫਲਤਾ ਕਨ੍ਨੈ ਨੇਈ ਚਿੱਤਰੀ ਸਕਦੀ।"

ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਪੈਹਲੇ ਤੈ ਉਪਨਿਆਸ ਪ੍ਰੋ. ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਾਰਮਾ 'ਧਾਰਾਂ ਤੇ ਘੂੜਾਂ', ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖ਼ਜੂਰਿਆ 'ਸ਼ਾਨੋ' ਤੇ ਵੇਦਰਾਹੀ ਹੁੰਦਾ 'ਹਾਡ ਬੇਡੀ ਤੇ ਪਤਨ' ਸਨ 1960 ਈ. ਚ ਇਕ ਦੇ ਬਾਦ ਦ੍ਰਾਏ ਥੋਡੇ—ਥੋਡੇ ਚਿਰੋਂ ਪਰੈਂਤ ਛਾਪੇ। ਏਹ ਤੈਵੇ ਸਮਾਜਿਕ ਉਪਨਿਆਸ ਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤ੍ਰੈਨੋਂ ਉਪਨਿਆਸੋਂ ਦਾ ਧਰਾਤਲ ਹੁਗਗਰ ਦਾ ਪਾਛਾਡੀ ਤੇ ਕਾਂਢੀ ਸਮਾਜ ਹੈ। ਜਿਤ੍ਥੂ ਦੇ ਬਸਨੀਕ ਅਨਪਥ, ਗਰੀਬ, ਅੜਾਨੀ ਤੇ ਪਰਾਨਿਧੀਂ ਪਰਸਪਰਾਏਂ ਚ ਬਜ਼ੋਏ ਦੇ ਨ। ਤੇ ਸਮਾਜੀ ਕਰਿਦੇ ਤੇ ਬਚੋਲਿਧੇ ਤ੍ਰੈਨੋਂ ਗੀ ਸ਼ਾਨੀਕ ਕਰਨੇ ਪਰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਦੇ ਨ। ਓਹ ਨੇਈ ਚਾਂਹਦੇ ਜੇ ਆਮ ਭਲੋਕਾ ਮਾਹਨੂ ਬੀ ਤਰਕੀ ਕਰੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤ੍ਰੈਨੋਂ ਉਪਨਿਆਸੋਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਦ'ਊਂ ਵਰਗੀਂ ਚ ਬਾਂਡੋਏ ਦੇ ਨ। ਇਕ ਵਰਗ ਭਲੇਆਂ ਚਾਂਗੇ ਪਾਤਰੋਂ ਆਹਲਾ ਹੈ ਤੇ ਦ੍ਰਾਏ ਭਲੇਆ ਭੈਡਾ। ਦੌਨੋਂ ਦੇ ਬਕਾਰ ਸ਼ਾਨੀਕ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤ੍ਰੈਨੋਂ ਉਪਨਿਆਸੋਂ ਦਾ ਮੁਕਖ ਉਦਦੇਖਿ ਹੁਗਗਰ ਦੇ ਗ੍ਰਾਏ—ਪਿੰਡੋਂ ਚ ਜਾਗ੍ਰਤੀ ਆਹਨਨੇ, ਅਪਨੇ ਹਕਕ—ਹਕੂਕੋਂ ਆਸਤੈ ਸ਼ਾਨੀਕ ਕਰਨੇ, ਮੁਲਲੋਂ ਤੇ ਦੋਹਰੀ ਬਾਹ ਜਨੇਹਿਧੀਂ ਸਮਾਜੀ ਕੁਰੀਤਿਧੀਂ ਗੀ ਜਡੇਂ ਥਮਾਂ ਪੁਟੀ ਸੁਫ਼ਨਾ ਹੈ। ਕਥਿ ਦੇ ਅਧਾਰ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਪਨਿਆਸੋਂ ਦਾ ਮੂਲਧਾਂਕਨ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਹੈ—

ਧਾਰਾਂ ਤੇ ਧੂੜਾਂ

“ਧਾਰਾਂ ਤੇ ਧੂੜਾਂ” ਪ੍ਰੋ. ਮਦਨ ਸੋਹਨ ਸ਼ਾਰਮਾ ਹੁੰਦਾ ਪੈਹਲਾ ਡੋਗਰੀ ਉਪਨਿਆਸ ਐ | ਤਾਂ ਬੀ ਏਹ ਡੋਗਰੀ ਉਪਨਿਆਸ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦਾ ਪੈਹਲਾ ਫੁਲ ਐ ਤੇ ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਬ'ਰਾ 1960 ਈ. ਐ | ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਦੀ ਕਥਾਵਸਤੁ ਦਾ ਕੇਂਦ੍ਰ ਰਾਮਗੜਾ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਐ | ਜਿਥੈ ਅਜਾਦੀ ਦੇ ਤੇਹਰੋਂ—ਚੌਹਦੋਂ ਬਾਰੋਂ ਪਰੈਂਤ ਬੀ ਰਾਜਬਾੜਾ ਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਗੈ ਦਵਦਵਾ ਰੇਹਾ ਐ | ਓਹ ਜੋਰ—ਜਬਰਦਸ਼ੀ ਲੋਕਾਂ ਦਿਧੋਂ ਨੁਹੋਂ—ਧੀਏਂ ਗੀ ਚੁਕਾਈ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਅਪਨੀ ਹਬਸ ਦਾ ਸ਼ਕਾਰ ਬਨਾਂਦੇ | ਢੁਗਗਰ ਦੇ ਇਨ੍ਹੋਂ ਇਲਾਕੇ ਚ ਉਸ ਬੇਲੈ ਵਰਗ—ਸੰਘਰਾ, ਨਾਰੀ—ਸ਼ੋਸ਼ਨ, ਮੁਲਲੋ—ਬਾਹੁ, ਬੇਮੇਲ—ਬਾਹੁ ਜਨੇਹਿਧਾਂ ਸਮਾਜੀ ਸਮਸ਼ਾਂ ਆਮ ਹਿਧਾਂ।

ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਚ ਵਰਗ—ਸੰਘਰਾ ਗੀ ਕੇਂਦ੍ਰਤ ਕਰਿਯੈ ਢੁਗਗਰ ਦੇ ਬਸਨੀਕੇਂ ਚ ਇਕ ਨਮੀਂ ਚੇਤਨਾ ਜਗਾਨੇ ਦਾ ਸਫਲ ਪ੍ਰਯਾਸ ਕੀਤੇ ਦਾ ਐ | ਤਾਂ ਜੋਰ—ਜੁਲਸ ਦੇ ਖਲਾਫ ਬਗਾਵਤ ਦਾ ਝਾਂਡਾ ਚੁਕਕਨੇ ਤੇ ਅਪਨੇ ਹਕਕੋਂ—ਹਕੂਮੀਂ ਆਸਤੈ ਜਾਗ੍ਰਤ ਹੋਨੇ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਆਮ ਨਾਗਰਿਕ ਗੀ ਦਿੱਤੇ ਦਾ ਐ |

ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਦੀ ਕਥਾਵਸਤੁ ਦਾ ਰਮਭ ਰਾਜਾ ਸ਼ਿਵਦਿਆਲ ਦੀ ਜੋਰ ਜਬਰਦਸ਼ੀ ਦਾ ਸ਼ਕਾਰ ਹੋਏ ਦੇ ਰਸਾਲਸਿੱਹ ਦਾ ਫੌਜਾ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਿਯੈ ਬਾਰੋਂ ਬਾਰੋਂ ਪਰੈਂਤ ਅਪਨੇ ਗ੍ਰਾਂਡ ਪਰਤੋਈ ਔਨੇ ਕਨੈ ਹੋਂਦਾ ਐ | ਉਸਗੀ ਚੇਤਾ ਆਂਦਾ ਐ ਜੇ ਜਦੂ ਓਹ ਇਥੈ ਰੌਂਹਦਾ ਹਾ ਤਾਂ ਇਥੂੰ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਕਨੇਹਾ ਹਾ | ਰਾਜਾ ਸ਼ਿਵਦਿਆਲ ਲੋਕੋਂ ਦਿਧੋਂ ਨੁਹੋਂ—ਦਿਧੋਂ ਗੀ ਕਿ'ਧਾਂ ਅਪਨੀ ਬਾਸਨਾ ਦਾ ਸ਼ਕਾਰ ਬਨਾਨੇ ਆਸਤੈ ਜਾਲ ਬਛਾਂਦਾ ਰੇਹਾ ਐ? ਇਸ ਕਮੈ ਚ ਕਿ'ਧਾਂ ਟਿਕਕਾ ਪਨਤ ਉਸਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹਾ? ਰਾਜਾ ਸ਼ਿਵਦਿਆਲ ਹਰ ਬਾਰੇ ਅਪਨੀ ਬਰਸ਼ਗਾਂਡੈ ਉਪਰ ਰਾਮਗੜੀ ਦੇ ਚਬਕਖੇ ਦੇ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੇ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਅਪਨੀ ਮਂਡਿਆ ਬੁਲਾਂਦਾ | ਤਾਂ ਨੁਹੋਂ—ਧੀਂ ਉਸਗੀ ਪਸਿੰਦ ਆਈ ਜਾਂਦੀ ਉਸਗੀ ਓਹ ਮਤਾ ਕਿਸ਼ ਦਾਨ ਦੇ ਰੂਪੈ ਚ ਦਿੱਦਾ | ਟਿਕਕਾ ਪਨਤ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦਾ ਜੇ ਲੋਕੋਂ ਦਿਧਾਂ ਏਹ—ਏਹ ਨੁਹਾਂ—ਧਿਧਾਂ ਰਾਜੇ ਗੀ ਅਪਨੇ ਮੈਹਲੋਂ ਚ ਚਾਹਿਦਿਆਂ ਨ ਤਾਂ ਓਹ ਤਾਂ ਨੁਹੋਂ ਮੈਹਲੋਂ ਚ ਪੁਜਾਨੇ ਦੇ ਜਤਨ ਕਰਦਾ | ਤਾਂ ਨਜ਼ਰੀ ਚ ਨਾਰੀ ਦਾ ਮੁਲ ਇਨਾ ਗੈ ਐ ਜੇ ਓਹ ਰੂਪ—ਸ਼ਲੈਪੈ ਗੀ ਜਿ'ਧਾਂ—ਕਿ'ਧਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ, ਛੂਹਨ, ਗਲੋਦਨ, ਰਸ ਚਕਿਖਾਈ ਤੇ ਕੁਸ਼ਿਧਾਈ ਤਜ਼ੀ ਦੇਨ ਜਾਂ ਫਹੀ ਮਨ—ਮਰੀਂ ਕਨੈ ਉਸਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਕਰਨ ਜਾਂ ਅਪਨੀ ਮੰਜਲੈ ਗੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੇ ਆਸਤੈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨ — ਇਹੈ ਤਥ ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਦੀ ਕਥਾਵਸਤੁ ਦੇ ਸੂਲ ਅਧਾਰ ਨ | ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸਦੀ ਪਰਿਸਥਿਤਿ ਗੀ ਕੇਂਦ੍ਰਤ ਕਰਿਯੈ ਢੁਗਗਰ ਸਮਾਜ ਦੀ ਧਥਾਰਥ ਤਸਵੀਰ ਗੀ ਬਾਂਦੈ ਕਰਨੇ ਦਾ ਪ੍ਰਯਾਸ ਕੀਤੇ ਦਾ ਐ |

ਕਮਲੋ ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਦੀ ਨਾਧਿਕਾ ਤੇ ਰਸਾਲਸਿੱਹ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਐ | ਜੇਹਡੀ ਰਾਜਾ ਸ਼ਿਵਦਿਆਲ ਦੀ ਨਜ਼ਰੀ ਚਢੀ ਜਾਂਦੀ ਐ ਤੇ ਇਕ ਰਾਤੀਂ ਟਿਕਕਾ ਪਨਤ ਦੇ ਆਦਮੀ ਉਸਗੀ ਚੁਕਵਾਇਥੈ ਮੈਹਲੋਂ ਚ ਲੇਈ ਜਾਂਦੇ ਨ | ਰਸਾਲਸਿੱਹ ਰਾਜਾ ਦਾ ਧਿਨ੍ਦੋਹ ਕਰਦਾ ਐ ਜਿਸਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਕਮਲੋ ਗੀ ਉਸਦਾ ਹਕਕ ਮਿਲਦਾ ਐ ਤੇ ਰਾਜਾ ਉਸਗੀ ਅਪਨੀ ਚੌਥੀ ਰਾਨੀ ਬਨਾਈ ਲੈਤਾ ਤੇ ਪਂਡਤ ਟਿਕਕਾ ਰਾਮ ਹੁੰਦਾ ਦਮਾਗ ਜਾਰਾ ਠਕਾਨੇ ਆਯਾ ਤੇ ਰਾਜਾ ਤੁਂਦਿਧਾਂ ਬਿਨ ਬਾਹਿਧਾਂ ਰਾਨਿਧਾਂ ਬੀ ਕਿਸ਼ ਘਟਿਧਾਂ ਤ ਰਸਾਲਸਿੱਹ ਗੀ ਰਾਮਗੜੀ ਛੋਡਿਧਾਈ ਲਾਮਾਂ ਚ ਨਾਂਡ ਲੋਆਨਾ ਪੇਅਾ ਹਾ |”

ਰਾਮਗਢੀ ਦਾ ਰਾਜਾ ਸ਼ਿਵਦਯਾਲ ਜਾਲਮ ਵਧਿਤ ਏ । ਹੁਨ ਉਸਦਾ ਰਾਜੇ ਦਾ ਚੋਲਾ ਬਸ਼ਕਕ ਉਤਰੀ ਗੇਦਾ ਏ ਪਰ ਅਜ਼ ਬੀ ਉਸਦੇ ਐਸ਼ੋ—ਅਰਾਮ ਤਾਂ ਦੇ ਤਾਂ ਗੈ ਨ । ਅਜਾਦ ਮੁਲਕੈ ਚ ਜਿਸਲੈ ਸਾਮਨਤੋਂ ਤੇ ਰਾਜੇ ਆਸਟੈ ਕੋਈ ਥਾਹਰ ਨੇਈ ਰੇਹਾ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਏਮ.ਐਲ.ਏ. (M.L..A.) ਦਾ ਚੋਲਾ ਧਾਰਣ ਕਰੀ ਲੈਤਾ । ਟਿਕਕਾ ਪਤ ਅਜ਼ ਬੀ ਉਸਦਾ ਚਮਚਾ ਏ । ਰਾਜਾ ਸ਼ਿਵਦਯਾਲ ਅਜ਼ ਬੀ ਤਾਂ ਸਥ ਕਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਏ ਜਿਧਾ ਪੈਹਲੇ ਕਰਦਾ ਹਾ ।

ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਦੀ ਨਾਧਿਕਾ ਬਾਲ ਵਿਧਗਾ ਹੁਕਮੀ ਦੀ ਇਕੱਠੀ—ਇਕ ਧੀਡ ਕਮਲੋਏ । ਓਹ ਉਪਨਿਆਸ ਦੇ ਰਸਮ ਚ ਰਸਾਲਸਿੱਹੈ ਦੀ ਪ੍ਰਮਿਕਾ ਦੇ ਰੂਪੈ ਚ ਚਿਤ੍ਰਿਤ ਕੀਤੀ ਗੇਦੀ ਏ । ਓਹ ਇਕ ਕਮਜ਼ਾਰ ਤੇ ਪਰਿਥਿਤਿਧਿਆਂ ਅਗੋਂ ਹਾਰ ਮਨਨੇ ਆਹਲੀ ਨਾਰੀ ਏ । ਓਹ ਰਾਜਾ ਸ਼ਿਵਦਯਾਲ ਦੇ ਆਦਮਿਧਿਆਂ ਆਸੇਆ ਰਾਤੀ ਦੇ ਨਹੇਰੇ ਚ ਚੁਕਿਕਿਧਿ ਲੇਈ ਜਾਨੇ ਕਾਰਣ ਮੈਹਲੋਂ ਚ ਪੁਜ਼ਦੀ ਏ । ਓਹ ਰਾਜੇ ਦੀ ਜੋਰ ਜਬਰਦਸ਼ਿਤਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਕਾਰ ਹੋਂਦੀ ਏ । ਰਾਜੇ ਦੀ ਚੌਥੀ ਰਾਨੀ ਬਨਿਧਿ ਰੇਹੀ ਜਾਂਦੀ ਏ । ਪਰ ਰਾਜਾ ਉਸ ਕਨੈ ਗੋਲਿਧਿਆਂ ਦਾ ਬਦਤਰ ਸਲੂਕ ਕਰਦਾ ਏ । ਪ੍ਰੇਮ ਚ ਅਸਫਲ ਰਸਾਲਸਿੱਹੈ ਬਾਰੋਂ ਬਾਰੋਂ ਪੱਤ ਜਿਸ'ਲੈ ਰਾਮਗਢੀ ਪਰਤੋਇਧਿਆਂ ਆਂਦਾ ਏ ਤਾਂ ਉਸਗੀ ਉਤਥੁੰ ਦਾ ਮੌਲ ਬਦਲੋਏ—ਬਦਲੋਏ ਦਾ ਲਭਦਾ ਏ । ਓਹ ਦੌਰ ਏਸ. ਏਲ.ਏ. ਦੇ ਚੁਨਾਂਦ ਦਾ ਦੌਰ ਹਾ । ਨਮੋਂ ਚੁਨਾਂਡ ਚ ਸ਼ਿਵਦਯਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਵਾਂਦੀ ਰੂਪੈ ਚ ਛਜ਼ੂ ਝੀਰੈ ਦਾ ਜਾਗਤ ਤੁਲਸੀਰਾਮ ਖਡੋਤੇ ਦਾ ਏ । ਰਸਾਲਸਿੱਹੈ ਉਸਦੀ ਪੂਰੀ—ਪੂਰੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਏ । ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੇ ਲੋਕ ਬੀ ਰਸਾਲਸਿੱਹੈ ਗੀ ਮਤਾ ਮਨਦੇ ਨ । ਰਾਜਾ ਸ਼ਿਵਦਯਾਲ ਗੀ ਅਪਨੀ ਹਾਰ ਸਾਮਨੈ ਲਭਦੀ ਏ । ਓਹ ਚੁਨਾਂਡ ਹਰ ਕੀਮਤ ਪਰ ਜਿਤਨਾ ਚਾਂਹਦਾ ਏ ਤੇ ਜਿਤਨੇ ਆਸਟੈ ਹਰ ਚਾਲੀ ਦੇ ਹਰਬੇ ਬਰਤਨੇ ਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨੇਈ ਰਖਦਾ । ਓਹ ਅਪਨੀ ਨਿਕਕੀ ਰਾਨੀ ਤੇ ਰਸਾਲਸਿੱਹੈ ਦੀ ਪੂਰ੍ਵ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਕਮਲੋਂ ਗੀ ਰਸਾਲਸਿੱਹੈ ਕੋਲ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ਧਿ ਕਨੈ ਭੇਜਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਹਰ ਕੀਮਤ ਪਰ ਰਸਾਲਸਿੱਹੈ ਗੀ ਮਨਾਈ ਲੈ ਜੇ ਓਹ ਤੁਲਸੀਰਾਮ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇਨਾ ਛੋਡੀ ਦੇਏ । ਪਰ ਰਸਾਲਸਿੱਹੈ ਨੇਈ ਮਨਦਾ ਤੇ ਓਹ ਤੁਲਸੀ ਰਾਮ ਦਾ ਗੈ ਸਾਥ ਦਿੰਦਾ ਰੌਂਹਦਾ ਏ । ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਆਦਮੀ ਤੁਲਸੀਰਾਮ ਗੀ ਚੁਕਿਕਿਧਿਆਂ ਤੇ ਮਾਰੀ ਕੁਝਿਧਿ ਖਡਾ ਸੁਣ੍ਹੀ ਦਿੰਦੇ ਨ ਤਾਂ ਜੇ ਓਹ ਤੱਦੇ ਖਲਾਫ ਖਡੋਈ ਨੇਈ ਸਕੈ । ਨਾਂ ਸਿਰਫ ਇੱਨਾ ਗੈ ਬਲਕੇ ਆਹ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਰੁਮਕੋ ਦਾ ਬੀ ਅਪਹਰਣ ਕਰਾਈ ਅਪਨੇ ਮੈਹਲੋਂ ਚ ਉਸੀ ਕੈਦ ਕਰਾਈ ਦਿੰਦਾ ਏ ਤੇ ਅਫਵਾਹ ਫਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਏ ਜੇ ਤੁਲਸੀਰਾਮ ਛੁਨਕੂ ਝੀਰੈ ਦੀ ਕੁਡੀ ਕਡਿਫ਼ਧਿਆਂ ਨਸੀ ਗੇਆ ਏ ।

ਖੀਰਾ ਚ ਕਮਲੋ ਅਪਨੀ ਮਿਤ੍ਰਣੀ ਤਾਰੋ ਕਨੈ ਮਿਲਿਧਿ ਰਾਜਾ ਸ਼ਿਵਦਯਾਲ ਦਿਧਿਆਂ ਕਰਤੁਤੋਂ ਉਪਰਾ ਪਦਫ਼ ਗੋਹਾਡੀ ਏ । ਕਮਲੋ, ਤਾਰੋ ਤੇ ਰਸਾਲਸਿੱਹੈ ਕਨੈ ਮਿਲਿਧਿ ਰੁਕਮੀ ਗੀ ਰਾਜੇ ਦੇ ਮੈਹਲੋਂ ਚਾ ਮੁਕਤ ਕਰਾਨੇ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਏ । ਸ਼ਿਵਦਯਾਲ ਜਖਮੀ ਸ਼ੇਰੈ ਆਂਗੂ ਬਿਫਰੀ ਉਛਵਦਾ ਏ । ਓਹ ਕਮਲੋ ਦੇ ਦੋਨੋਂ ਹਤਥਿਆਂ ਗੀ ਅਪਨੀ ਕੁਝਾਂ ਦੇ ਪਾਵੇਂ ਹੇਠ ਰਕਿਖਿਆਂ ਆਪੂ ਉਸ ਉਪਰ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਬੇਹੀ ਰੌਂਹਦਾ ਏ ਤਾਂ ਜੇ ਕਮਲੋ ਤਡਫ਼ੀ—ਤਡਫ਼ੀ ਮਰੀ ਜਾਂਦੀ ਏ । ਤਾਰੋ ਤੇ ਰਸਾਲਸਿੱਹੈ ਰਾਜੇ ਦੇ ਮੈਹਲੋਂ ਜਾਈ ਪੁਜ਼ਦੇ ਨ ਰਾਜੇ ਗੀ ਛੁਨਕੂ ਦੀ ਕੁਡੀ ਗੀ ਅਜਾਦ ਕਰਾਨੇ ਆਸਟੈ ਵਿਵਸ਼ ਕਰਦੇ ਨ ਪਰ ਓਹ ਰਸਾਲਸਿੱਹੈ ਪਰ ਹਮਲਾ ਕਰੀ ਦਿੰਦਾ ਏ । ਰਸਾਲਸਿੱਹੈ ਬੀ ਮਰਦਾ—ਮਰਦਾ ਸ਼ਿਵਦਯਾਲ ਦਾ ਕਮਮ ਤਮਾਮ ਕਰੀ ਦਿੰਦਾ ਏ । ਇਸ ਚਾਲੀ ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਦਾ ਕਥਾਨਕ ਅਪਨੀ ਚਰਮਸੀਮਾ ਪਰ ਪੁਜ਼ਦਾ ਏ ।

'ਸ਼ਾਨੋ'

'ਸ਼ਾਨੋ' ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖਜੂਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਨਾਥਿਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਉਪਨਾਸਕਾਰ ਨੇ ਏਹ ਦਰਸਾਨੇ ਦਾ ਸਫਲ ਪ੍ਰਯਾਸ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ ਜੇ ਨਾਰੀ ਜੇਕਰ ਹਿਮਤੀ ਤੇ ਕਰਮਠ ਏ ਤਾਂ ਉਸਗੀ ਜੀਵਨ ਚ ਜਿਨ੍ਹਿਆਂ ਮਰੀਆਂ ਔਖਾਂ ਔਨ, ਓਹ ਉੱਦੇ ਚਾ ਤਭੀ ਨਿਕਲਦੀ ਏ ਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਦੂਏ ਲੋਕਾਂ ਆਸਟੈ ਮਸਾਲ ਕਾਯਮ ਕਰਦੀ ਏ। ਦੂਏ ਸ਼ਾਬਦੋਂ ਚ ਖਜੂਰਿਆ ਹੋਰੋਂ ਢੁਗਗਰ ਦੀ ਨਾਰੀ ਦੇ ਆਂਤਰਿਕ ਗੁਣਾਂ ਗੀ ਉਭਾਰਨੇ ਦੇ ਸਫਲ ਪ੍ਰਯਾਸ ਅਪਨੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਚ ਕੀਤੇ ਦੇ ਨ। ਉਂਦਾ ਸਨ੍ਨਨਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਵਿਪਰੀਤ ਪਰਿਸਥਿਤੀਯਾਂ ਚ ਬੀ ਹਿਮਤ ਹਾਰਨੇ ਦੀ ਬਜਾਏ ਆਤਮ ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਲਗਨ ਤੇ ਅਪਨੀ ਮੇਹਨਤ ਕਨ੍ਹੈ ਅਪਨੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਨਕਥਾ ਬਦਲੀ ਦਿੰਦੀ ਏ। ਓਹ ਅਪਨੇ ਪਤਿ ਕਨ੍ਹੈ ਇਕ ਮਦ ਆਹਲਾ ਲੇਖਾ ਖਡੋਈ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਉਸਦਾ ਮਨੋਬਲ ਛਿਗਨ ਨੇਈ ਦਿੰਦੀ ਬਲਕੇ ਉਸਦੀ ਹਿਮਤ ਬਨਦੀ ਏ। ਅਜਜ ਦੀ ਨਾਰੀ ਅਪਨੇ ਪਤਿ ਕਨ੍ਹੈ ਅਤਿਅਂਤ ਹਿਰਖ ਕਰਦੀ ਏ ਤੇ ਬੁਰੇ ਤਤਵਾਂ ਗੀ ਸੂਂਹ ਤੋਡ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੀ ਏ। ਢੋਗਰੀ ਚ ਇਕ ਖੋਆਨ ਬੀ ਏ, "ਗਰੀਬ ਦੀ ਜਨਾਨੀ ਤੇ ਜਨੇ-ਖਨੇ ਦੀ ਭਾਬੀ।" ਓਹ ਐਸੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਰਕਖਨੇ ਆਹਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੰਦ ਖਣ੍ਹੇ ਕਰਦੀ ਤੇ ਮਜਾ ਚਖਾਂਦੀ ਏ। ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖਜੂਰਿਆ ਹੋਰੋਂ ਅਪਨੀ ਰਚਨਾ ਚ ਸ਼ਾਨੋ ਗੀ ਐਸਾ ਗੈ ਚਿਤ੍ਰਿਤ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਓਹ ਅਪਨੇ ਵਿਵਹਾਰ ਕਨ੍ਹੈ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਸ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਸੂਂਹ ਤੋਡ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੀ ਏ।

ਇਸ ਉਪਨਾਸ ਦੀ ਕਥਾਵਸਤੁ ਦਾ ਰਾਮਭ ਸ਼ਾਨੋ ਦੇ ਘਰੈਆਹਲੇ ਸ਼ੈਂਕਰੈ ਦਾ ਫੌਜੈ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਥਮਾਂ ਪਿੱਥਨੀ ਹੋਇਥੈ ਔਂਦੇ ਦਿਲੀ ਸਟੇਸ਼ਨੈ ਪਰ ਇਕ ਕੁਝੀ ਗੀ ਰੇਲੈ ਹੇਠ ਔਨੇ ਸ਼ਾ ਬਚਾਂਦੇ-ਬਚਾਂਦੇ ਲਵੇ ਹੋਈ ਜਾਨੇ ਕਨ੍ਹੈ ਹੋਂਦਾ ਏ।

ਓਹ ਅਪਨੇ ਖੇਤਰੋਂ ਚ ਰਾਹੀਂ-ਬਾਹੀ ਕਰਨੇ ਦੇ ਕਾਬਲ ਨੇਈ ਰੌਂਹਦਾ। ਉਸਗੀ ਪੈਂਥਨੀ ਹੋਇਥੈ ਔਂਦੇ ਹੋਈ ਜੇਹੜਾ ਪੈਸਾ ਮਿਲੇ ਦਾ ਹਾ ਓਹ ਉਸਸੈ ਸਾਂਦੂਕੈ ਚ ਪੇਦਾ ਹਾ ਜੇਹੜਾ ਉਸਗੀ ਏਕਸੀਡੇਂਟ ਹੋਈ ਜਾਨੇ ਕਾਰਣ ਪਰਤਿਥੈ ਨੇਈ ਮਿਲੇਆ। ਓਹ ਸਟੇਸ਼ਨੈ ਪਰ ਗੈ ਕੁਤੈ ਛਾਂਡੋਈ ਗੇਦਾ ਹਾ। ਉਸਨੈ ਅਪਨੇ ਬਾਹੁ ਆਸਟੈ ਤੇ ਪਾਂਡ ਦੇ ਮਰਨੇ ਤੇ ਚਬ'ਰੀ ਆਸਟੈ ਸਰਨੂਸ਼ਾਹ ਤੇ ਮੈਹਤੇ ਬਜੀ ਥਮਾਂ ਕਰਜਾ ਲੈਤੇ ਦਾ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਜਿਸੀ ਸਕਾਨੇ ਦਾ ਹੂਨ ਕੋਈ ਡਾਂਗ-ਸਾਰਿਸ਼ਾ ਲਭਾ ਦਾ ਨੇਈ ਹਾ। ਸ਼ਾਨੋ ਹਿਮਤ ਰਖਦੀ ਏ। ਓਹ ਮੇਹਨਤ ਮਜੂਰੀ ਕਰਦੀ ਏ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਪਡੇ ਸੀਂਦੀ ਏ, ਨਾਡੇ ਬੁਨਦੀ ਏ ਤੇ ਅਪਨੇ ਘਰੈਆਹਲੇ ਗੀ ਅਪਨੀ ਜਮੀਨਾ ਚ ਫਲਦਾਰ ਬੂਝਟੇ ਲਾਨੇ ਗੀ ਆਖਦੀ ਏ। ਸ਼ੈਂਕਰ ਉਸਦੇ ਆਕਖਨੇ ਪਰ ਅਪਨੇ ਖੇਤਰੋਂ ਗੀ ਬਾਗੈ ਚ ਬਦਲੀ ਦਿੰਦਾ ਏ। ਉਸਦੀ ਇਸ ਹਿਮਤ, ਮੇਹਨਤ ਤੇ ਲਗਨ ਗੀ ਦਿਕਿਖਿਥੈ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰੋਂ ਦੇ ਮਨੈ ਚ ਖੁਣ੍ਹ ਆਈ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਓਹ ਸ਼ੈਂਕਰੈ ਗੀ ਫਸਾਨੇ ਦਿਧਾਂ ਸਬੀਲਾਂ ਸੋਚਨ ਲਗੀ ਪੌਂਦੇ ਨ। ਓਹ ਉਸ ਸ਼ਾ ਅਪਨਾ ਕਰਜਾ ਮਾਂਗਨ ਟੁਰੀ ਪੌਂਦੇ ਨ। ਸ਼ਾਨੋ ਸ਼ੈਂਕਰੈ ਗੀ ਅਪਨੇ ਗੈਹਨੇ-ਬਧੇ ਦੇਇਥੈ ਮੈਹਤੇ ਬਜੀ ਦਾ ਕਰਜਾ ਤੋਆਰਨੇ ਗੀ ਆਖਦੀ ਏ। ਸਰਨੂਸ਼ਾਹ ਉਸਦੀ ਮਸ਼ੀਨ ਖੁਸ਼ਿਸਥੈ ਅਪਨੀ ਰਕਮ ਬਸੂਲ ਕਰਦਾ ਏ। ਏਹ ਸਥਾ ਕਰਨੇ ਪਰ ਬੀ ਤਾਂਨੋਂਗੀ ਤਸਲ੍ਲੀ ਨੇਈ ਹੋਂਦੀ। ਕੀ ਜੇ ਅਜੋਂ ਉਂਦਾ ਬਾਗ ਤੇ ਜਿਮੰਦਾ ਬਚੀ ਦੀ ਏ। ਓਹ ਬਜੇਆਨੀ ਦੇ ਹਤਥਾ ਫਾਸੀ ਮੇਥੈ ਦੀ ਸੁਨਹਾਰ ਮੈਂਹ ਮਰੋਆਈ ਦਿੰਦੇ ਨ। ਮੰਗਾ ਤੇ ਰਸਿਧਾ ਪਂਚੈਤੀ ਚ ਝੂਠੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇਇਥੈ ਸ਼ੈਂਕਰਾ ਪਰ ਮੈਂਹ ਮਾਰਨੇ ਦਾ ਝੂਠਾ ਇਲਿਜਾਮ ਲੋਆਂਦੇ ਨ। ਉਸਗੀ ਹਰਜਾਨਾ ਭਰਨੇ ਆਸਟੈ ਅਪਨੀ ਜਿਮੰਦਾ ਗਿਰਬੀ ਰਕਖਨੀ ਪੌਂਦੀ ਏ। ਤਾਂਨੋਂਗੀ ਤਸਲ੍ਲੀ ਨੇਈ ਹੋਂਦੀ। ਓਹ ਲੋਕ ਉੱਦੇ ਘਰੈ ਗੀ ਅਗਗ ਲੋਆਈ ਦਿੰਦੇ ਨ। ਉਂਦਾ ਉਤਸਥੈ ਰੌਹਨਾ ਔਖਾ ਕਰੀ ਦਿੰਦੇ ਨ। ਬੁਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਸ਼ਾਨੋ ਪਰ ਬੀ ਹੈ ਹੀ। ਪਰ ਓਹ ਇਕ ਸ਼ਵਾਭਿਮਾਨੀ, ਸੁਨਦਰ

ਸੁਖੀਲ ਤੇ ਸਚਜਲ ਨਾਰ ਏ । ਓਹ ਅਪਨੇ ਧਰ-ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਝੜਪ ਪਰ ਕੁਸੈ ਚਾਲੀ ਦਾ ਕਲਕ ਨੇਈ ਲਗਨ ਦਿੰਦੀ ।

ਖੀਰ ਜਿਸ'ਲੈ ਅਪਨੇ ਗ੍ਰਾਂਡ ਚ ਉਂਦੇ ਕਥਾ ਕਮਾਈ ਦੇ ਕਨੈ-ਕਨੈ ਰੌਹਨੇ ਦਾ ਬੀ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਨੇਈ ਰੌਹਦਾ ਤਾਂ ਓਹ ਅਪਨੇ ਜਾਗਤੈ ਗੀ ਲੇਇ ਯੈ ਮਜੂਰੀ ਦੀ ਤਪਾਸੀ ਚ ਗ੍ਰਾਂਡ ਛੋਡਿਥੈ ਸ਼ੈਹਰ ਉਠੀ ਜਾਂਦੇ ਨ । ਰਸਤੇ ਚ ਜਾਂਦੇ-ਜਾਂਦੇ ਓਹ ਕੁਸੈ ਦੇ ਘਰ ਇਕ ਹੋਰ ਜਾਗਤੈ ਗੀ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਏ । ਉਸ ਪਰਿਵਾਰ ਗੀ ਸ਼ਾਨੀ ਕਨੈ ਇੱਨਾ ਹਿਰਖ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਉਸਗੀ ਅਪਨੀ ਧੀਅ-ਮੈਨ ਬਨਾਈ ਲੈਂਦੇ ਨ । ਫ਼ਹੀ ਓਹ ਉਂਦੇ ਘਰ ਮਤਾ ਚਿਰ ਨੇਈ ਰੌਹਦੇ । ਕੀ ਜੇ ਉਂਦੀ ਮਜ਼ਲ ਤੇ ਅਜੋ ਅਗੈ ਹੀ । ਸ਼ੈਹਰ ਪੁਜ਼ਿਯੈ ਪੈਹਲੋ-ਪੈਹਲ ਓਹ ਸਿੜਕਾ ਪਰ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਦੀ ਏ ਤੇ ਫ਼ਹੀ ਟੇਕੇਦਾਰੈ ਦੇ ਘਰ ਕਮ਼ ਕਰਨੇ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰੀ ਲੈਂਦੀ ਏ । ਓਹ ਟੇਕੇਦਾਰਨੀ ਕਥਾ ਪਢਨਾ-ਲਿਖਨਾ ਬੀ ਸਿਕਖੀ ਲੈਂਦੀ ਏ । ਸ਼ੌਂਕਰ ਸ਼ੁਰੂ ਚ ਸਿੜਕੈ ਪਰ ਮਜ਼ਦੂਰੋਂ ਗੀ ਪਾਨੀ ਪਲੈਨੇ ਦਾ ਕਮ਼ ਕਰਦਾ ਏ ਤੇ ਫ਼ਹੀ ਓਹ ਬਲਲੋ-ਬਲਲੋ ਸ਼ਾਨੀ ਕਥਾ ਕਪਡੇ ਸੀਨੇ ਦਾ ਕਮ਼ ਬੀ ਸਿਕਖੀ ਲੈਂਦਾ ਏ । ਇਸ ਚਾਲੀ ਤਾਂਨੇਂਗੀ ਘਰਾ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਯੈ ਨਮੈ ਸੰਸਕਾਰ ਮਿਲਦੇ ਨ । ਸਿੜਕੈ ਦਾ ਠੇਕਾ ਸੁਕਨੇ ਤਗਰ ਓਹ ਇੱਨੇ ਪੈਸੇ ਜੋਡੀ ਲੈਂਦੇ ਨ ਜੇ ਗ੍ਰਾਂਡ ਪਰਤੋਇਥੈ ਅਪਨੀ ਜਿੰਮੀ-ਫੇਰੀ ਛੁਡਕਾਨੇ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹੋਈ ਜਾਂਦੇ ਨ । ਫ਼ਹੀ ਓਹ ਗ੍ਰਾਂਡ ਪਰਤੋਇ ਆਂਦੇ ਨ । ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਦੀ ਕਥਾ ਅਤੇ ਇੱਨੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਕਨੈ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ, “ਬਤ ਚਨੈਨ ਹੋਈ ਗੇਈ ।

‘ਹਾਡ ਬੇਡੀ ਤੇ ਪਤਨ’

1960 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਚ ਛਪਨੇ ਆਹਲਾ ਤ੍ਰਿਧਾ ਉਪਨਿਆਸ ‘ਹਾਡ ਬੇਡੀ ਤੇ ਪਤਨ’ ਵੇਦਰਾਹੀ ਹੁੰਦੀ ਰਚਨਾ ਏ । ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਦੇ ਸੁਖ ਪਾਤ੍ਰ ਦ ਮਾਧਾ, ਕੁਂਤੋ, ਅਮਰੂ ਤੇ ਖੈਰੂ ਨ । ਉਪਨਿਆਸ ਦਾ ਰਾਸ਼ ਜੀਵਨ ਦੇ ਖੀਰਲੇ ਸਾਹ ਗਿਨਦੀ ‘ਮਾਧਾ’ ਕਨੈ ਹੋਂਦਾ ਏ । ਓਹ ਅਪਨੇ ਪਿਚੈ ਇਕ ਨਵੇਂ ਬਾਰੋਂ ਦਾ ਜਾਗਤ ਰਣੁ ਛੋਡਿਥੈ ਸੁਗ ਸਥਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਏ । ਮਾਧਾ ਦਾ ਬਾਹ ਹੌਲੀ ਬਰੇਸਾ ਚ ਗੈ ਉਸਦਾ ਦਾਦਾ ਨੇ 700 ਰਾਪੇ ਲੇਇ ਚਾਲੀ ਸਨ੍ਨੇ ਰਮਾਲੂ ਕਨੈ ਕੀਤੇ ਦਾ ਹਾ । ਉਸ'ਲੈ ਓਹ ਮਸਾਂ 13-14 ਬਾਰੋਂ ਵੀ ਹੀ ਤੇ ਰਮਾਲੂ ਚਾਲਿਯੋਂ (40ਏ) ਬਾਰੋਂ ਦਾ ਹਾ । ਰਮਾਲੂ ਦਾ ਇਸ ਦੁਨਿਆ ਚ ਹੋਰ ਅਪਨਾ ਕੋਈ ਨੇਈ ਹਾ । ਮਾਧਾ ਜਿਸ'ਲੈ ਅਪਨੇ ਪੈਹਲੇ ਬਚ੍ਚੇ ਗੀ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਏ ਤਾਂ ਇਕ ਰੋਜ ਉਸਦਾ ਘਰੈਆਹਲਾ ਰਮਾਲੂ ਹਲ ਬਾਹਿਯੈ ਧੁਣਾ ਘਰ ਪਰਤੋਂਦਾ ਏ ਤੇ ਆਂਦੇ ਗੈ ਖੜਾ-ਖੜੇਤਾ ਪਾਨੀ ਪੌਂਦਾ ਏ ਉਸਦੇ ਫਿਡ੍ਹੈ ਚ ਪਾਨਿਯੈ ਦੀ ਗੱਢ ਬਜੜੀ ਜਾਂਦੀ ਏ । ਜਿਸਦੇ ਕਨੈ ਉਸਦੀ ਅਕਾਲ ਮ੃ਤੁ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ ਏ । ਬਚੈਰੀ ਮਾਧਾ ਇਕਲੀ ਰੇਹੀ ਜਾਂਦੀ ਏ । ਉਸਗੀ ਰਮਾਲੂ ਦੀ ਘਰ-ਧਿਸ਼ਟੀ ਤੇ ਖੇਤਰ-ਬਾਡੀ ਇਕਲੇ ਗੈ ਸਾਮਨੇ ਪੌਂਦੇ ਨ । ਖੇਤਰੋਂ ਦੇ ਕਮੈ ਚ ਖੈਰੂ ਨਾਂਡ ਦਾ ਫੂਮ ਬੀ ਉਸਦੀ ਥੋਡੀ ਮਤੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਏ । ਇਸਦਾ ਇਕ ਕਾਰਣ ਇਥੀ ਹਾ ਜੇ ਓਹ ਮਾਧਾ ਦੇ ਰੂਪੈ ਦਾ ਇਕ ਝਲਾਕਾ ਦਿਕਿਖਿਯੈ ਮਨੋਮਨ ਉਸਗੀ ਹਿਰਖ ਕਰਦਾ ਹਾ । ਪਰ ਇਕਲੇ ਸਬੈ ਧੰਧੇ ਕਰਦੀ ਓਹ ਤੁਢੀ ਜਾਂਦੀ ਏ । ਇਕ ਬਾਰੀ ਓਹ ਬਮਾਰ ਪੌਂਦੀ ਏ ਤੇ ਓਹ ਤਾਪ ਉਸਗੀ ਅਪਨੇ ਕਨੈ ਗੈ ਲੇਇ ਯੈ ਜਾਂਦਾ ਏ ।

ਮਾਧਾ ਦੀ ਮੌਤੀ ਪਰੈਂਤ ਰਣੁ ਜਮੀਤ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਏ । ਉਸਦੀ ਜਮੀਨੈ ਪਰ ਉਸਦੇ ਸ਼ਰੀਕ ਅਮਰੂ ਦੀ ਅਕਖ ਟਿਕੀ ਜਾਂਦੀ ਏ । ਓਹ ਚਾਂਹਦਾ ਏ ਜੇ ਹੂਨ ਰਣੁ ਗੀ ਭਲਖੇਰਿਯੈ ਓਹ ਆਪੁ ਉਸਦੀ ਜਮੀਨ ਹਡ਼ਘੀ ਲੈ ਪਰ ਉਸਦੀ ਦੁਆਲ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਚ ਭਾਬੀ ਕੁਂਤੋ ਗੀ ਪਤਾ ਲਗੀ ਜਾਂਦਾ ਏ । ਓਹ ਉਸਦੀ ਏਹ ਚਾਲ ਕਾਮਯਾਬ ਨੇਈ ਹੋਨ ਦਿੰਦੀ । ਓਹ ਅਪਨਾ ਘਰ-ਬਾਹਰ ਤਜ਼ਿਜ਼ੀ ਰਣੁ ਤੇ ਉਸਦੀ ਜੈਦਾਦ ਦੀ ਦਿਕਖ-ਰਿਕਖ ਕਰਨੇ ਆਸਟੈ ਉਸਦੇ ਘਰ ਉਠੀ ਆਂਦੀ ਏ । ਓਹ ਮਾਧਾ

ਦੀ ਮਿਤਰਣੀ ਬੀ ਹੀ | ਇਸ ਨਾਤੈ ਬੀ ਉਸਗੀ ਰਣੁ ਕਨੈ ਖਾਸ ਹਮਦਰ੍ਦੀ ਹੀ ਤੇ ਦੂਆ ਓਹ ਅਪਨੀ ਸਸ਼੍ਵੁ ਤੇ ਦੇਝਰ ਅਮਰੁ ਦੇ ਵਧਹਾਰ ਸ਼ਾ ਦੁਖੀ ਬੀ ਹੀ | ਉਸਦਾ ਬਾਹ ਬਾਰੋਂ ਬਾਰੋਂ ਦੀ ਲੌਹਕੀ ਗੈ ਉਮਰੀ ਚ ਅਮਰੁ ਦੇ ਬਡੇ ਭਾਂਡ ਨਾਨਕੂ ਕਨੈ ਦੋਹਰੀ ਦੀ ਰਸਮ ਦੇ ਅਧਾਰ ਪਰ ਹੋਏ ਦਾ ਹੋਂਦਾ ਏ | ਬਚਪਨੈ ਚ ਗੈ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਮਰੀ ਗੇਦੀ ਹੋਂਦੀ ਏ ਜਿਸ ਮੂਜਬ ਉਸਦਾ ਪਿਤਾ ਅਪਨੇ ਦੂਏ ਬਾਹ ਦੀ ਖਾਤਰ ਉਸਦਾ ਬਾਹ ਲੌਹਕੀ ਗੈ ਉਮਰੀ ਚ ਕਰੀ ਦਿੰਦਾ ਏ | ਅਜੋਂ ਓਹ ਰਫੈਰੈ ਬੀ ਨੇਈ ਆਈ ਦੀ ਹੋਂਦੀ ਏ ਜੇ ਉਸਦੇ ਘਰੈਆਹਲੇ ਗੀ ਸਥਾਂ ਢੰਗੀ ਜਾਂਦਾ ਏ | ਜਿਸ ਮੂਜਬ ਉਸਦੀ ਮ੃ਤੁ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ ਏ | ਦੂਏ ਪਾਸੈ ਨਾਨਕੂ ਦੀ ਭੈਨ ਸ਼ਾਨਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਬੀ ਉਸਾਂਲੈ ਸਿਰਫ ਦਸ ਗੈ ਬਾਰੇ ਹੀ | ਜਿਸਾਂਲੈ ਸ਼ਾਨਾਂ ਤੇ ਕੁਂਤੇ ਦਸੈਂ ਰਫੇਰੇ ਜੋਗ ਹੋਈ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨ ਤਾਂ ਅਮਰੁ ਸ਼ਾਨਾਂ ਗੀ ਲੇਇਧੈ ਉਸਦੇ ਸੌਹਰੈ ਜਾਂਦਾ ਏ ਤੇ ਕੁਂਤੇ ਗੀ ਲੇਇਧੈ ਅਪਨੇ ਘਰ ਤਠੀ ਆਂਦਾ ਏ | ਇਸ ਚਾਲੀ ਵਿਧ ਆਵਾ ਹੋਈ ਦੀ ਕੁਂਤੇ ਅਪਨੇ ਸੌਹਰੈ ਤੇ ਤਠੀ ਆਂਦੀ ਏ ਪਰ ਉਸ ਘਰੈ ਚ ਉਸਦੀ ਸੁਨਨੇ ਆਹਲਾ ਕੋਈ ਨੇਈ ਹਾ | ਉਸਦੀ ਸਸ਼੍ਵੁ ਉਸ ਕਨੈ ਬੁਰਾ ਸਲੂਕ ਕਰਦੀ ਏ | ਉਸਦਾ ਦੇਝਰ ਅਮਰੁ ਉਸਦਾ ਯੌਨ ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਏ | ਉਸਗੀ ਅਪਨੇ ਤ੍ਰਾਂਊਨੇਂ ਦੀ ਮਾਂ ਬਨਾਈ ਦਿੰਦਾ ਏ ਪਰ ਉਸ ਕਨੈ ਬਾਹ ਨੇਈ ਕਰਦਾ ਸਿਰਫ ਰਖੇਲ ਬਨਾਇਧੈ ਰਖਦਾ ਏ | ਜਿਸਾਂਲੈ ਤੁਂਦੀ ਬਡੀ ਥੀਂ ਥੋਡੀ ਜਨੇਹੀ ਮਠੋਂਦੀ ਏ ਤਾਂ ਓਹ ਉਸੀ ਦੇਇਧੈ ਬਟੇ ਚ ਅਪਨਾ ਬਾਹ ਕਰਨੇ ਆਸ਼ਤੀ ਕੁਤੈ ਰਿਖਤਾ ਤੈਂਡ ਕਰੀ ਦਿੰਦਾ ਏ | ਉਸਦਾ ਬਚਾਰ ਏ ਜੇ ਬਿਨ ਬਾਹੇ ਮਰਨੇ ਪਰ ਉਸਦੀ ਸਦਗਤਿ ਨੇਈ ਹੋਈ ਸਕਦੀ | ਪਰਖਸ ਪੇਈ ਦੀ ਕੁਂਤੇ ਅਪਨੇ ਦੇਝਰ ਤੇ ਸਸ਼੍ਵੁ ਦਾ ਇਸ ਸਰਬਾਂਧੈ ਚ ਬਰੋਧ ਬੀ ਨੇਈ ਕਰੀ ਸਕਦੀ |

ਦੋਹਰੀ ਤੇ ਬੇਮੇਲ ਬਾਹ ਦੀ ਸ਼ਕਾਰ ਸ਼ਾਨਾਂ ਅਪਨੀ ਉਮਰੀ ਸ਼ਾ ਚਾਲੀ—ਪੱਜਤਾਲੀ ਬਾਰੇ ਬਡੇ ਕੁਂਤੇ ਦੇ ਬਬੈ ਦੀ ਘਰੈਆਹਲੀ ਬਨਿਧੈ ਰੌਂਹਦੇ ਜਿਸਾਂਲੈ ਕੋਈ ਪੱਜਿਧੈਂ ਬਾਰੋਂ ਦੀ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ ਏ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਮ੍ਲਾਟੀ ਤੁਂਦੇ ਗੈ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੇ ਇਕ ਗਮਰੁ ਜਾਗਤ ਸੋਹਨੂ ਕਨੈ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ ਏ | ਸੋਹਨੂ ਕਨੈ ਉਸਦੀ ਝਤ ਕੇਹ ਹੋਂਦੀ ਏ ਉਸਦੀ ਅਤ੍ਰਤ ਆਤਮਾ ਤੇ ਦੇਹ ਅਪਨੀ ਤ੍ਰਥਿ ਦਾ ਆਲਾਂਨ ਦਿਕਿਖਧੈ ਅਗਡੀ ਬਧਨ ਲਗੀ ਪੈਂਦੀ ਏ | ਸੁਕਕੇ ਦਾ ਸਰ ਭਰੋਨੇ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਚ ਹਾ | ਜਿਸਦੀ ਚੱਚਾ ਤੁਂਦੇ ਪੂਰੇ ਗ੍ਰਾਂਡ—ਪਦਵੈ ਚ ਹੋਨ ਲਗੀ ਪੈਂਦੀ ਏ | ਇਸ ਗਲਲੈ ਦੀ ਸੂਹ ਉਸਦੇ ਬੁਡਫੇ ਖਸੈ ਗੀ ਬੀ ਲਗੀ ਜਾਂਦੀ ਏ | ਓਹ ਸੋਹਨੂ ਕਨੈ ਨਸ਼ੀ ਜਾਨੇ ਦੀ ਧੋਜਨਾ ਬਨਾਂਦੀ ਏ | ਦੂਏ ਰੋਜ ਸੋਹਨੂ ਨਾਲੇ ਪਾਰ ਉਸਗੀ ਬਲਗਦਾ ਰੌਂਹਦਾ ਏ ਪਰ ਰਾਂਤਿਂ ਗੈ ਉਸਦਾ ਬੁਡਫਾ ਘਰੈਆਹਲਾ ਸੰਧੀ ਧੋਟਿਧੈ ਉਸਦੀ ਜੀਵਨ ਲੀਲਾ ਸਮਾਪਤ ਕਰੀ ਦਿੰਦਾ ਏ | ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੇ ਕਮੇਟ ਬੀ ਉਸੈ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਨ | ਪੁਲਸੈ ਦੇ ਔਨੇ ਸ਼ਾ ਪੈਹਲੋਂ ਗੈ ਉਸਦੀ ਲਾਸ਼ ਫੂਕੀ—ਫਾਕੀ ਓਹ ਬੇਹਲੇ ਹੋਈ ਜਾਂਦੇ ਨ | ਸ਼ਾਨਾਂ ਦੇ ਮਨੈ ਦੀ ਬੁਜ਼਼ਨੇ ਆਹਲਾ ਉਸਦੇ ਸੌਹਰੈ ਗ੍ਰਾਂਡ ਕੋਈ ਨੇਈ ਹਾ ਤੇ ਨਾਂ ਗੈ ਉਸਦੇ ਧੌਕੇ ਹਾ | ਕੀ ਜੇ ਉਸਦੇ ਧੋਕਿਧੈਂ ਗੀ ਤੇ ਮਿਛੂ ਦੇ ਬਦਲੈ ਮਿਡਡ ਲਭੀ ਗੇਦੀ ਹੀ |

ਅਮਰੁ ਲਾਲਚੀ, ਸ਼ਵਾਰੀ, ਡਰਪੋਕ ਤੇ ਮਾਝ ਦਾ ਲਾਈ ਲਗ ਏ | ਓਹ ਮਾਝ ਆਸੇਆ ਕੁਂਤੇ ਗੀ ਮਾਰਨੇ ਅਤੀ ਮਾਰਨੇ ਪਰ ਉਸਗੀ ਸਮਯਾਂਦਾ ਏ | ਤੇ ਕੁਂਤੇ ਆਸੇਆ ਉਸਦਾ ਘਰ ਛੋਡੀ ਰਣੁ ਦੇ ਘਰ ਜਾਨੇ ਪਰ ਉਸਗੀ ਸਮਯਾਂਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਇਕਲੀ ਖੇਤਰੋਂ ਦੀ ਦਿਕਖ—ਰਿਕਖ ਤੇ ਰਾਹੀ—ਬਾਹੀ ਕਿ'ਧਾਂ ਕਰਗ? ਕੀਜੇ ਓਹ ਚਾਂਹਦਾ ਏ ਜੇ ਕੁਸੈ ਬੀ ਚਾਲੀ ਕੁਂਤੇ ਉਸਦਿਧੈਂ ਗਲਿੰਚ ਆਈ ਜਾ ਤੇ ਓਹ ਰਣੁ ਦੀ ਜਿਸੀ—ਫੇਰੀ ਆਪੂ ਸਾਂਭੀ ਲੈ ਪਰ ਕੁਂਤੇ ਉਪਰ ਉਸਦਿਧੈਂ ਚਾਲਿੰਚ—ਕੁਚਾਲਿੰਚ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨੇਈ ਹੋਂਦਾ | ਓਹ ਅਮਰੁ ਦੀ ਇਕ ਨੇਈ ਸੁਨਦੀ ਤੇ ਅਪਨੇ ਝਾਂਦੇ ਪਰ ਅਟਲ ਰੌਂਹਦੀ ਏ | ਇਕਲੀ ਗੈ ਚਾਂਊਨੇਂ ਕਨੈ ਰਣੁ ਦੇ ਘਰ ਰੌਂਹਦੀ ਏ |

जगतू डाकू दी नजर बी उसदे रूपै पर पौंदी ऐ । ओह उसगी प्राप्त करने दे नेकां जतन करदा ऐ पर कुंतो जगतू दिये मनोकामनाएं गी पूरा नई होन दिंदी । जगतू डाकू ते है गै ऐ पर ओह लालची, शराबी ते कामी बी ऐ । ओह सरो गी क्या चिर तगर अपनी रखेल बनाई रखदा ऐ । सरो बी अपने व्याह कशा पैहलें उस कन्नै बने दे अपने रिश्ते गी नभाने दे जतन करदी रौंहदी ऐ । पर कुंतो दे रूपै दा जगतू पर नेहा जादू चढ़दा ऐ ओह सरो गी भुल्ली-बिस्सरी जंदा ऐ । उसदी नजरी च नारी इक शराब दी बोतल ऐ जिस'लै ओह खाल्ली होई जा तां उसदी कोई लोड नई रौंहदी ऐ । हून उसदी नजरी च ओह सरो इक खाल्ली बोतल ऐ । ओह कुंतो दे घरै पास्सै राती दे न्हेरे च जंदा ऐ, उसगी डरांदा-धमकांदा बी ऐ । पर ओह उसदी इक नई सुनदी । जिस'लै ओह अमरु गी अपना नशाना बनाने आस्तै आखदा ऐ तां ओह अमरु दे बचाऽ आस्तै संघर्ष करदी ऐ । ग्रां दे लोक उसदे चरित्र गी लेइयै गल्लां करन लगी पौंदे न पर उस सच्ची-सुच्ची कुंतो पर उंदा कोई असर नई होंदा । ओह अकलमंदी कन्नै इस स्थिति कन्नै निभड़दीऐ ।

इस उपन्यास दे अंत च लेखक ने शैहरा थमां आए दे रमेश कन्नै कीते दा ऐ । ओह इक ग्राम सेवक ऐ । ओह मनेह ग्रां च आइयै उत्थूं दी स्थिति दा जायजा लैंदा ऐ । पंचैती दे इलैक्शन करोआंदा ऐ । इस इलैक्शन च खेरु नां दे ढूमै दी जित होंदी ऐ । खेरु रमेश दे जरियै रणु गी पढ़ने आस्तै शैहर भेजने बारै सोचदा ऐ । रमेश उसगी पढ़ाने दा जिम्मा अपने सिरै पर लई लैंदा ऐ । उसगी अपने कन्नै शैहर लई जंदा ऐ । इस चाल्ली इस उपन्यास दा कथानक चरम सीमा पर पुज्जदा ऐ ।

8.4 सारांश :

इस पाठ च विद्यार्थियें गी डोगरी दे मुढ़लें उपन्यासें शानो, हाड़ बेड़ी ते पत्तन, धारा ते छूड़ा बारे विस्तृत जानकारी दित्ती गेदी ऐ । इस पाठ गी पढ़िये विद्यार्थि उपन्यास दे सार बारै जानकारी हासल करी सकडन । कन्नै गै ओ नाबल बारै पूरा समझी सकडन जे बड़डी विद्या उपन्यास दा सार किस चाल्ली कन्नै लिखेआ जाई सकदा ऐ । इस चाल्ली कन्नै इस पाठ गी पढ़ियै एह आखेआ जाई सकदा ऐ जे डोगरी दे मुंडले उपन्यासें च डुगर दे उस समाज दा चित्रण होऐ दा लभदा ऐ । जित्थे छुआ-छूत जेनहियां घटना आम हिद । जित्थे रुढ़ीवादी परम्परा ही । पहीं बी एह डोगरी दे सफल उपन्यास मने गेदे न । दोहरी अनमेल व्याह नेहिया घटना बी मुक्ख घटना रेहियां न ।

8.5 कठिन शब्द

1)	दोहरी	2)	सूर्ग	3)	इक्कले
4)	खुट्ट	5)	सूर्ग	6)	बेमेल
7)	स्वार्थी	8)	इलैक्शन		

8.6 अभ्यास आस्तै सोआल

- 1) घाटा ते घूऱा उपन्यास दी तात्त्विक आलोचना करो।

.....
.....
.....
.....
.....

- 2) शानो उपन्यास दा सार अपने शब्दों च लिखो

.....
.....
.....
.....
.....

- 3) वेद राही हुंदा जीवन परिचे अपने शब्दों च लिखो।

.....
.....
.....
.....
.....

- 4) हाड़ बड़ी ते पत्तन उपन्यास दा सार अपने शब्दें च लिखो।

.....
.....
.....
.....
.....

8.7 सहायक पुस्तकां

- 1) डोगरी साहित्य दा इतिहास : डा. जितेन्द्र उधमपुरी
- 2) डोगरी साहित्य दा इतिहास : कर्नल शिवनाथ
- 3) बीहमी सदी दा डोगरी साहित्य : तकाजे ते उपलब्धियां

M.A. Dogri

C.No. 101

UNIT - III

SEMESTER-I

LESSON - 9

ਡੋਗਰੀ ਗਦਕਾਰੇਂ ਦਾ ਵਿਕਿਤਤਵ ਤੇ ਕ੃ਤਿਤਵ

9.0 ਰੂਪਰੇਖਾ

9.1 ਉਦੇਸ਼

9.2 ਪਾਠ ਪਰਿਚੇ

9.3 ਪਾਠ-ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਧਿਆ

9.4 ਸਾਰਾਂਸ਼

9.5 ਕਥਿਨ ਸ਼ਬਦ

9.6 ਅਭਿਆਸ ਆਤਮੈ ਸੋਆਲ

9.7 ਸਹਾਯਕ ਪੁਸ਼ਟਕਾਂ

9.1 ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਦੇ ਪਾਠ ਗੀ ਪਢਨੇ ਪੱਤ ਵਿਦਾਰਥੀਂ ਗੀ ਅਪਨੇ ਪਾਠ-ਕ੍ਰਮ (ਸੇਲੇਬਸ) ਚ ਲਾਗੇ ਦੇ ਡੋਗਰੀ ਗਛਕਾਰੇਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਪਰਿਚੇ ਤੇ ਉਂਦੇ ਵਿਕਿਤਤਵ ਤੇ ਕ੃ਤਿਤਵ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਹੋਈ ਸਕਗ। ਇਸਦੇ ਲਾਵਾ ਇੰਦਿਧੈ ਰਚਨਾਏਂ ਬਾਰੈ ਬੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਹੋਈ ਸਕਗ।

9.2 ਪਾਠ ਪਰਿਚੇ

ਇਸ ਲੈਸਨ ਚ ਵਿਦਾਰਥੀਂ ਗੀ ਰਾਮਕੁਮਾਰ ਅਵਰੋਲ ਤੇ ਵੇਦਰਾਹੀ ਉਦੇ ਵਿਕਿਤਤਵ ਤੇ ਕ੃ਤਿਤਵ ਬਾਰੈ ਸਰੋਖਡ

जानकारी मिली सकग।

9.3 पाठ प्रक्रिया

- क) राम कुमार अबरोल हुंदा व्यक्तित्वें ते कृतित्व
- ख) वेद राही हुंदां। व्यक्तित्व ते कृतित्व

प्र.—रामकुमार अबरोल हुंदा व्यक्तित्व ते कृतित्व : इक परिचे

डोगरी कहानी दे भवन गी इक नमां रूप देने ते खडेरने च रामकुमार अबरोल हुंदा इक नुमायां योगदान ऐ। डोगरी कहानी भवन दे मुंढले च'ऊं स्तम्भें च अबरोल होर इक न। डोगरी कहानी आस्तै 1957—59 दा ब'रा बड़ा भागला मन्नेआ जंदा ऐ। इस ब'रे डोगरी कहानी दी वाटिका च चार नेह फुल्ल खिड़ें जिं'दे कन्नै अगंगें जाइयै एह वाटिका गुलजार बनी गई। ओह चार फुल्ल हे वेद राही हुंदा कहानी संग्रैह 'काले हत्थ', रामकुमार अबरोल हुंदा 'पैरें दे नशान', प्रो. मदनमोहन हुंदा 'खीरला माहनू' ते नरेंद्र खजूरिया हुंदा कहानी संग्रैह 'कोले दियां लीकरां'। डोगरी कहानी दे मुंढले दौर च रामकुमार हुंदी रचना 'पैरें दे नशान' इक महत्वपूर्ण कड़ी मन्नी जंदी ऐ।

राम कुमार अबरोल हुंदा जन्म 23 अप्रैल 1928 ई. गी जम्मू शैहरा दे जुलाहका म्हल्ला च होआ। ईं'दे पिता हुंदा नांड परसराम अबरोल हा। ओह कस्टोडियन दे मैहकमें च कर्लक हे। अबरोल हुंदी माता दा नांड श्रीमती परमेश्वरी देवी हा। अबरोल होरें अपनी प्रारम्भिक शिक्षा जम्मू शैहरा दे इक प्राइमरी स्कूल थमां हासल कीती ते फही मैट्रिक करने परैत उ'नें प्रिंस आफ वेल्ज़ कालेज जम्मू थमां एफ.ए. पास कीता। बाद च उ'नें पंजाब यूनिवर्सिटी थमां 'अदीब फज़्ल' दी परीक्षा बी उत्तीर्ण कीती।

अबरोल होरें अपना व्यवसायिक जीवन रेडियो स्टेशन जम्मू थमां रम्भ कीता। ते फही रेडियो स्टेशन थमां नौकरी छोड़ियै उ'नें केर्ड विभागें च उच्चे औहदें उपर नौकरी कीती। जिंयां सूचना विभाग च Information Officer दे औहदे उपर काफी चिर रेह। इसदे परैत उ'नें एक्साइज दे मैहकमें च ई.टी.ओ. (E.T.O.) दे औहदे पर कठुआ (गोबिन्दसर) च अपनियां सेवां अर्पत कीतियां। फही फूड सप्लाई दे मैहकमें च कमीशनर दे औहदे उपर रेह। रामकुमार अबरोल होर म्यूनिसिपैलिटी विभाग च एकिजक्यूटिव अफिसर बी रेह। खीरा च उ'नें परिवहन विभाग च आर.टी.ओ. (R.T.O.) दे औहदे उपर कम्म कीता ते इस्सै औहदे परा सेवा निवृत होए।

ब्याह ते परिवारक जीवन

ईंदा ब्याह 1945 ब'रें दी उमरी च सन् 1947 ई. च राजौरी निवासी जगत सिंह हुंदी धीं कमला देवी

ਹੁਂਦੇ ਕਨੈ ਹੋਆ । ਉਸ ਬੇਲੈ ਕਮਲਾ ਦੇਵੀ ਹੁਂਦੀ ਉਮਰ ਠਾਰੇਂ ਬਾਰੇਂ ਦੀ ਹੀ ਤੇ ਓਹ ਮਿਡਲ ਪਾਸ ਹਿ'ਧਾਂ । ਚਾਨ੍ਹੇ ਰਾਜੌਰੀ ਸ਼ਕੂਲਾ ਥਮਾਂ ਗੈ ਮਿਡਲ ਪਾਸ ਕੀਤੀ ਦੀ ਹੀ । ਕਮਲਾ ਅਬਰੋਲ ਹੋਰ ਇਕ ਸੁਨਦਰ ਨਾਰੀ ਦੇ ਕਨੈ—ਕਨੈ ਇਕ ਸਮਤਾਮਯੀ ਮਾਂ ਤੇ ਸੈਫ਼ਨਸੀਲਤਾ ਦਿਧਾਂ ਸੂਰਤ ਹਿਧਾਂ । ਅਬਰੋਲ ਹੁਂਦੀ ਸੱਤਾਨ ਦੇ ਤੌਰਾ ਪਰ ਇਕ ਜਾਗਤ ਤੇ ਇਕ ਧੀਓ ਏ । ਇੰਦੇ ਜਾਗਤੈ ਦਾ ਨਾਂ ਅਨਿਲ ਅਬਰੋਲ ਹਾ ਜੇਹੜਾ ਸੂਚਨਾ ਵਿਭਾਗ ਚ Information Officer ਹਾ । 26 ਜਨਵਰੀ 1995 ਚ ਮੌਲਾਨਾ ਆਯਾਦ ਸਟੇਡਿਯਮ ਚ ਇਕ ਬਮ ਧਮਾਕੇ ਚ ਉਸਦੀ ਅਕਾਲ ਮ੃ਤੁ ਹੋਈ ਗੇਈ । ਹੂਨ ਇੰਦੀ ਇਕੱਕੇ—ਇਕੱਕ ਧੀਓ ਅਨਮ ਅਬਰੋਲ ਏ ।

ਰਾਮਕੁਮਾਰ ਅਬਰੋਲ ਹੁਂਦਾ ਜੀਵਨ ਸ਼ੰਘਰਸ਼ਪੂਰਣ ਰੇਹਾ ਏ । ਚਾਨ੍ਹੇ ਅਪਨੇ ਜੀਵਨ ਚ ਕੇਈ ਉਚਚੇ—ਨੀਂਦੇ ਰਸਤੇ ਤੈਹ ਕੀਤੇ ਤੇ ਨੇਕੋਂ ਚਨੌਤਿਧਿਆਂ ਦਾ ਸਾਮਨਾ ਬਢੇ ਸੈਹਜ ਫੁੱਗੇ ਕਨੈ ਕੀਤਾ । ਇੰਦੇ ਅੰਦਰ ਮੁੱਢੈ ਥਮਾਂ ਗੈ ਇਕ ਕਲਾਕਾਰ ਦੇ ਕਨੈ—ਕਨੈ ਇਕ ਲੇਖਕ ਬੀ ਹਾ ਜਿਸਨੇ ਇਨੋਂਗੀ ਫਿਲਮੀ ਦੁਨਿਆ ਪਾਸ੍ਸੈ ਕਿਸ਼ ਕਰੀ ਦਸ਼ਨੇ ਆਸਤੈ ਉਕਸਾਧਾ । ਇਨ੍ਹੋਂਨੇ ਡੋਗਰੀ ਦੀ ਪੈਹਲੀ ਫਿਲਮ 'ਗਲਾਂ ਹੋਇਆਂ ਬੀਤਿਆਂ' ਬਨਾਈ । ਇਸ ਡੋਗਰੀ ਫਿਲਮ ਚ ਚਾਨ੍ਹੇ ਬਤੌਰ ਨਿਰੰਦੇਸ਼ਕ ਤੇ ਸ਼ੰਧਾਦਕ ਬੀ ਕਮਮ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ । ਇਨ੍ਹੋਂਨੇ ਇਸ ਫਿਲਮੈ ਚ ਆਪੂਂ ਇਕ ਪ੍ਰਮੁਖ ਪਾਤਰ ਦਾ ਅਭਿਨਿਧ ਬੀ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ । ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਇਨ੍ਹੋਂਨੇ ਇਕ ਹਿੰਦੀ ਫਿਲਮ 'ਹੀਰ ਰਾਂਝਾ' ਚ ਬੀ ਇਕ ਪਾਤਰੇਂ ਦਾ ਅਭਿਨਿਧ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ । ਡੋਗਰੀ ਚ ਇਕੱਕੇ ਇਕ ਫਿਲਮ ਬਨਾਨੇ ਪੱਧੇਤ ਅਬਰੋਲ ਹੋਰੋਂ ਇੰਦੀ ਚ ਫਿਲਮਾਂ ਬਨਾਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਿਆਂ । ਇੰਦੀ ਕਮਧਨੀ ਦੀ ਪੈਹਲੀ ਫਿਲਮ "ਕਾਲੀ ਘਟਾ" ਹੀ । ਇੰਦੀ ਕਮਧਨੀ ਦਾ ਨਾਂ R.K.A. Films ਹਾ ।

ਸਨ् 1981 ਈ. ਚ ਅਬਰੋਲ ਹੋਰੋਂ 'ਪੂਜਾ' ਨਾਂਦ ਦੀ ਫਿਲਮ ਬਨਾਈ । ਇਸ ਫਿਲਮ ਦਾ ਬਨਨਾ ਇੰਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇਕ ਬਡਾ ਬਡਾ ਮੋਡ ਹਾ । ਇਸ ਫਿਲਮ ਕਰੀ ਇੰਦੀ ਸਾਰੀ ਜਮਾਪੂੰਜੀ ਖਤਮ ਹੋਈ ਗੇਈ ਤੇ ਇਨੋਂਗੀ ਅਪਨਾ ਮਕਾਨ ਤਕ ਗਿਰਵੀ ਰਕਖਨਾ ਪੈਈ ਗੇਆ । ਇੰਦੇ ਉਪਰ ਉਸ ਬੇਲੈ 30—35 ਲਕਖ ਰਪੇਂਦ ਦਾ ਕਰਜਾ ਚਢੀ ਗੇਆ । ਪਰ ਇਨ੍ਹੋਂਨੇ ਅਪਨਾ ਉਛਵਚ ਤੇ ਹਟ ਨੇਈ ਛੋਡੇਆ । ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੇ ਇਨੋਂਗੀ ਹਿੰਦੀ ਨਾਟਕ ਲਿਖਨੇ ਤੇ ਉਂਦਾ ਨਿਰੰਦੇਸ਼ਕ ਕਰਨੇ ਪਾਸ੍ਸੈ ਪ੍ਰਵੱਤ ਕੀਤਾ । 26 ਜੂਨ 1997 ਗੀ ਇਕ ਹਿੰਦੀ ਨਾਟਕ "ਧਹੁਰੀ ਹਮਾਰਾ" ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਚ ਦਿਲੀ ਜਾਂਦੇ ਹੋਈ ਪੰਜਾਬ ਚ ਇੰਦੀ ਕਾਰ ਦਾ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਹਾਈ ਗੇਆ ਜਿਸ ਮੁਜਬ ਅਬਰੋਲ ਹੋਰ ਗਮ੍ਭੀਰ ਰੂਪੈ ਚ ਜਖੀ ਹੋਈ ਗੇ ਤੇ ਮਤਾ ਚਿਰ ਖਟਟੈ ਪਰ ਗੈ ਪੇਦੇ ਰੇਹ । ਇਸ ਅਰਸੇ ਚ ਇਨ੍ਹੋਂਨੇ ਅਪਨੇ ਲਿਖੇ ਦੇ ਨਾਟਕਾਂ ਰਾਹੋਂ ਕਾਫੀ ਧਨ ਕਮਾਧਾ ਤੇ ਕਰ੍ਜ ਥਮਾਂ ਸੁਕਿਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ । ਇੰਨ੍ਹੋਂਨੇ ਅਪਨੇ ਜੀਵਨ ਚ ਕਦੇ ਹਾਰ ਨੇਈ ਮਨੀ ਤੇ ਚਨੌਤਿਧਿਆਂ ਦਾ ਸਾਮਨਾ ਖੁਲ੍ਹੇ ਦਿਲਾ ਕਨੈ ਕੀਤਾ । 21 ਦਿਸੰਬਰ 1999 ਗੀ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਇਸ ਬਹੁਮੁਖੀ ਪ੍ਰਤਿਬਾ ਦੇ ਲੇਖਕ ਤੇ ਕਲਾਕਾਰ ਦਾ ਕਾਲ ਹੋਈ ਗੇਆ ।

ਸਾਹਿਤਕ ਜੀਵਨ

ਰਾਮਕੁਮਾਰ ਅਬਰੋਲ ਹੋਰੋਂ ਸਾਰੋਂ ਸ਼ਾ ਪੈਹਲੋਂ ਤੱਤੂ ਚ ਲਿਖਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤੇ ਇਸਦੇ ਕਨੈ ਗੈ ਏਹ ਹਿੰਦੀ ਚ ਬੀ ਲਿਖਦੇ ਹੋ । ਇਸਾਂ ਦੌਰਾਨ ਇਨੋਂਗੀ ਡੋਗਰੀ ਲੇਖਕਾਂ ਕਨੈ ਮਿਲਨੇ ਦਾ ਮੌਕਾ ਥਹੋਆ ਤੇ ਤੱਤੇ ਆਕਖਨੇ ਉਪਰ ਇਨ੍ਹੋਂਨੇ ਡੋਗਰੀ ਚ ਬੀ ਲਿਖਨਾ ਰਖ ਕੀਤਾ । ਡੋਗਰੀ ਚ ਇਨ੍ਹੋਂਨੇ ਪੰਜ ਰਚਨਾ ਲਿਖਿਆਂ । ਓਹ ਨ —

1. ਪੈਰੋਂ ਦੇ ਨਸ਼ਾਨ (ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ)
2. ਫੁਲਲ ਬਨੀ ਗੇ ਡਾਰੇ (ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ)
3. ਮੇਰਿਆਂ ਕਵਤਾਂ ਮੇਰਿਆਂ ਕਹਾਨਿਆਂ (ਕਹਾਨੀ ਤੇ ਕਵਤਾਂ ਸਾਂਗੈਹ)
4. ਦੇਹਰੀ (ਨਾਟਕ)
5. ਨਮਾਂ ਗ੍ਰਾਂ (ਨਾਟਕ) ਸਹਲੇਖਨ

ਸਨ् 1960 ਤਗਰ ਦੇ ਡੋਗਰੀ ਗਦ ਸਾਹਿਤਿਚ ਚ ਰਾਮਕੁਮਾਰ ਅਬਰੋਲ ਹੁਂਦਾ ਚੇਚਾ ਥਾਹਰ ਏ। ਤਾਂਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਖਰੀ ਦੌਰ ਬੜਾ ਸਾਂਘਰਸ਼ਮਯ ਹਾ ਪਰ ਤਾਂਨੇ ਪਾਰਿਸਥਿਤਿਆਂ ਅਗੇ ਕਦੇਂ ਬੀ ਹਾਰ ਨੇਈ ਮਨੀ। ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਚ ਦੇ ਖੇਤਰੈ ਚ ਅਪਨੇ ਇਸ ਧੋਗਦਾਨ ਮੂਜਬ ਤਾਂਨੇਂਗੀ ਕਦੇਂ ਬੀ ਬਸਾਰੇਆ ਨੇਈ ਜਾਈ ਸਕਦਾ ਏ।

ਪ੍ਰ. – ਵੇਦ ਰਾਹੀਂ ਵਾਕਿਤਿਤਵ ਤੇ ਕ੃ਤਿਤਵ : ਇਕ ਪਾਰਿਚੇ

ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਚ ਦੇ ਕਥਾਕਾਰੋਂ ਚ ਵੇਦਰਾਹੀ ਹੁਂਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਮੁਕਖ ਥਾਹਰ ਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਚ ਦੇ ਮੁੰਢਲੇ ਦੌਰ ਚ ਗੈ 'ਕਾਲੇ ਹਤਥ' ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ ਤੇ 'ਹਾਡ ਬੇਡੀ ਪੱਤਨ' ਉਪਨਿਆਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਾਰਿਯੈ ਡੋਗਰੀ ਕਥਾ ਸਾਹਿਤਿਚ ਮੀ ਨਾਂ ਸਿਰਫ ਬਲ ਗੈ ਦਿੱਤਾ ਬਲਕੇ ਇਕ ਨਮੀਂ ਦਿਸ਼ਾ ਬੀ ਦਿੱਤੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨਿਆਂ ਤੇ ਉਪਨਿਆਸਾਂ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਡੋਗਰੀ ਚ ਨਾਟਕ, ਰੇਡਿਯੋ-ਨਾਟਕ, ਕਵਿਤਾਂ, ਗਜ਼ਲਾਂ ਤੇ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਲੇਖ ਬੀ ਲਿਖੇ ਦੇ ਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਦੂ ਚ 'ਜਗਦਿਆਂ ਜੋਤਾਂ' ਨਾਂਦ ਕਨ੍ਨੈ ਡੋਗਰੀ ਦੀ ਪੈਹਲੀ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਪੋਥੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਬੀ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ।

ਵੇਦਰਾਹੀ ਹੁਂਦਾ ਜਨਮ 22 ਮਈ 1933 ਈ. ਗੀ ਜਮ੍ਮੂ ਸ਼ੈਹੂਰੈ ਦੇ ਇਕ ਪ੍ਰਤਿ਷ਿਤ ਸਰਾਫ ਪਰਿਵਾਰ ਚ ਹੋਆ। ਇਂਦੇ ਪਿਤਾ ਲਾਲਾ ਸੁਲਖਰਾਜ ਸਰਾਫ ਜਮ੍ਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਚ ਪਤਰਕਾਰਿਤਾ ਦੇ ਖੇਤਰਾ ਚ ਪਿਤਾਮਹ ਮਨੇ ਜਾਂਦੇ ਨ। ਓਹ 'ਰਣਵੀਰ' ਨਾਂਦ ਕਨ੍ਨੈ ਅਪਨਾ ਇਕ ਉਦੂ ਅਖਬਾਰ ਕਢਫਦੇ ਹੋਂਦੇ ਹੋ।

ਵੇਦਰਾਹੀ ਹੋਰੋਂ ਅਪਨਾ ਵਾਕਿਤਿਤਵ ਜੀਵਨ ਸਨ् 1954 ਈ. ਚ ਰੇਡਿਯੋ ਸਟੇਸ਼ਨ ਜਮ੍ਮੂ ਚ ਬਤੌਰ ਲੇਖਕ ਰਾਮ ਕੀਤਾ ਤੇ 1957 ਈ. ਤਗਰ ਇਤਥੈ ਗੈ ਅਪਨਿਆਂ ਸੇਵਾ ਅਰਪਤ ਕਰਦੇ ਰੇਹ। ਫਹੀ 1957 ਈ. ਚ ਜਮ੍ਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਇਨਕਾਮੇਸ਼ਨ ਵਿਭਾਗ ਚ ਬਤੌਰ ਸਾਂਧਾਕ ਕਮਮ ਕੀਤਾ। ਓਹ ਇਸ ਵਿਭਾਗ ਪਾਸੇਆ ਛਪਨੇ ਆਹਲੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ 'ਯੋਜਨਾ' ਦੇ ਸਾਂਧਾਕ ਹੈ। ਇਸ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਗੀ ਰਾਹੀਂ ਹੁਂਦੀ ਨਗਰਾਨੀ ਚ ਕਾਫੀ ਵਿਸ਼ਾਰ ਮਿਲੇਆ। ਪਰ ਅਪਨੇ ਜੀਵਨ ਚ ਕਿਸ਼ ਨਮਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਕਰੀ ਦਸ਼ਸਨੇ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂਗੀ ਇਤਥੈ ਮਤਾ ਚਿਰ ਟਿਕਨ ਨੇਈ ਦਿੱਤਾ। ਤੇ ਸਨ् 1960 ਈ. ਚ ਰਾਹੀਂ ਹੋਰ ਲਗਾਈ-ਲਗਾਈ ਨੌਕਰੀ ਛੋਡਿਥੈ ਅਨਜਾਨ ਬਤਾ ਪਰ ਟੁਰੀ ਨਿਕਲੇ। ਉਸ ਬੇਲਲੈ ਇਂਦੇ ਉਧਰ ਅਪਨੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਜਿਮ੍ਮੇਦਾਰਿਅਂ ਦਾ ਬੋਝ ਬੀ ਹੈ ਹਾ ਪਰ ਏਹ ਦਾਇਤਵ ਬੀ ਇਂਦੀ ਬਤੌ ਦਾ ਰੋਡਾ ਨੇਈ ਬਨੀ ਸਕੇ। ਬਾਬੀ ਪੁਜਿਯੈ ਵੇਦਰਾਹੀ ਹੋਰੋਂ ਫਿਲਮ ਇੰਡਸਟ੍ਰੀ ਚ ਪੈਹਲੋ-ਪੈਹਲ ਬਤੌਰ ਸਹਾਯਕ ਰਚਨਾ ਕਾਰਧ ਰਾਮ ਕੀਤਾ। ਬਲਲੋਂ-ਬਲਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੀ ਇਸ ਪਾਸ੍ਸੈ ਦਿਨਾਂ-ਦਿਨ ਕਾਮਯਾਬੀ ਮਿਲਨ ਲਗੀ।

ਵੇਦਰਾਹੀ ਹੋਰੋਂ ਅਪਨਾ ਲੇਖਨ—ਕਾਰ्य ਬਸ਼ਕ ਕਵਿਤਾ ਕਨੈ ਰਸ਼ ਕੀਤਾ ਪਰ ਅਪਨੀ ਖਾਸ ਪਨਾਨ ਕਥਾਕਾਰ ਦੇ ਰੂਪੈ ਚ ਗੈ ਬਨਾਈ ਦੀ ਏ । ਅਜ਼ ਵੇਦਰਾਹੀ ਹੁੰਦਾ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਛਿਤ ਸਾਹਿਤਕਾਰੋਂ ਚ ਸ਼ੁਸ਼ਾਰ ਕੀਤਾ ਜਂਦਾ ਏ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਲਗਮਗ ਹਰ ਵਿਧਾ ਚ ਲਿਖੇ ਦਾ ਏ । ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਕ ਗੀ ਵੇਦਰਾਹੀ ਹੁੰਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਇਸ ਚਾਲੀ ਏ –

ਰਚਨਾਂ

1. ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਂਫ

1. ਕਾਲੇ ਹਤਥ
2. ਆਲੇ
3. ਕੱਸ ਫਾਯਰਿੰਗ

2. ਤਪਨਿਆਸ

1. ਹਾਡ ਬੇਡੀ ਪਤਨ
2. ਦਰੇਡ
3. ਤੁਟਟੀ ਦੀ ਡੋਰ
4. ਗਿਰਜੂਨ
5. ਲਲਦਦਿ

3. ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਂਫ

1. ਚੁਪ ਰੇਹਿਯੈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰ
4. ਨਾਟਕ – ਧਾਰੋਂ ਦੇ ਅਤਥਰੁ
5. ਟੈਲੀਫਿਲਮ – ਬੋਬੋ ਕਦੂਂ ਔਗ

ਸਾਹਿਤਕ ਸਿਰਜਨਾ ਦੇ ਕਨੈ—ਕਨੈ ਵੇਦਰਾਹੀ ਹੋਰ ਫਿਲਮਾਂ ਤੇ ਟੀ.ਵੀ. ਸੀਰਿਯਲਾਂ ਕਨੈ ਬੀ ਜੁਡੇ ਦੇ ਨ । ਏਹ ਮਸ਼ਹੂਰ ਲੇਖਕ ਤੇ ਡਾਯਰੈਕਟਰ ਰਾਮਾਨਨਦ ਸਾਗਰ ਹੁੰਦੇ ਕਨੈ ਬਤੌਰ ਸਹਾਯਕ ਕਮ ਕਰਦੇ ਰੇਹ ਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੱਜਿਧਾਂ ਦੇ ਕਰੀਬ ਹਿੰਨਦੀ ਫਿਲਮਾਂ ਦਿਯਾਂ ਕਹਾਨਿਆਂ, ਸ਼ਵਾਦ ਤੇ ਪਟਕਥਾਂ ਬੀ ਲਿਖੀ ਦਿਯਾਂ ਨ ।

ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਖੇਤਰ ਚ ਬੀ ਵੇਦਰਾਹੀ ਹੋਰੋਂ ਗੁਰੂ ਰਖੀਨਦ ਨਾਥ ਹੁੰਦਿਧਾਂ 'ਇਕਕੀ ਕਹਾਨਿਆਂ, ਦਾ ਤਰਜਮਾ ਡੋਗਰੀ ਚ

ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਏਹਦੇ ਇਲਾਵਾ ਸਤ ਵਿਨੋਬਾ ਬਾਰੇ ਹੁਂਦੇ ਸ਼ਾਠੀ ਗ੍ਰੰਥ ਗੀਤਾ ਪ੍ਰਵਚਨ ਦਾ ਡੋਗਰੀ ਅਨੁਵਾਦ ਬੀ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ ਜੇਹਦਾ ਕਿਸ਼ ਹਿੱਸਾ ਬੰਬੈ ਥਮਾਂ ਨਿਕਲਨੇ ਆਹਲੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਛੁਆਠਨ ਚ ਛਪੇ ਦਾ। ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਭਾਰਤ ਦੀ ਠਾਰੋਂ ਭਾਸ਼ਾਏਂ ਤੇ ਚ'ਊਂ ਬਦੇਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਏਂ ਚ ਹੋਏ ਦਾ ਏ। ਲੋਕ ਪ੍ਰਸਿੰਘ ਗ੍ਰੰਥੇ ਦਾ ਡੋਗਰੀ ਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਿਯੈ ਵੇਦਰਾਹੀ ਹੋਰੋਂ ਅਪਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਚੇ ਸਪੂਤ ਹੋਨੇ ਦੀ ਮੂਸਕਾ ਨਭਾਈ ਦੀ ਏ।

9.4 ਸਾਰਾਂਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਗੀ ਪਢਿਯੈ ਵਿਦਾਰਥਿਯੋਂ ਗੀ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਗਦਕਾਰ ਰਾਮ ਕੁਮਾਰ ਅਬਰੋਲ ਤੇ ਵੇਦਰਾਹੀ ਹੁਂਦੇ ਬਾਰੇ ਉਂਦੇ ਜੀਵਨ ਪਰਿਚੇ ਤੇ ਗਦ ਸਾਹਿਤਿਕ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਹੋਗ। ਇਸਦੇ ਲਾਵਾ ਉਂਦੇ ਬਾਹ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੈ ਪੂਰਾ ਚਾਲਲੀ ਕਨ੍ਹੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਹੋਗ। ਉਂਦੇ ਦ੍ਰਾਰਾ ਲਿਖੇ ਹੋਂਦੀ ਉਂਦੀ ਰਚਨਾਏ ਦੀ ਬੀ ਪੂਰੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਹੋਈ ਸਕਗ।

9.5 ਕਠਿਨ ਸ਼ਬਦ

1)	ਮੁੰਡਲੇ	2)	ਸਾਂਗੈਂਹ	3)	ਸੈਹਨਸੀਲ
4)	ਸਾਂਪਾਦਕ	5)	ਵਿਵਸਾਧਿਕ	6)	ਲਾਲਸਾ

9.6 ਅੰਧਾਸ ਆਸਟੈ ਸੋਆਲ

- 1) ਘਾਟਾ ਤੇ ਘੂੜਾ ਉਪਨਿਆਸ ਦੀ ਤਾਤਿਕ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰੋ।
-
.....
.....
.....
.....

- 2) ਸ਼ਾਨੋ ਉਪਨਿਆਸ ਦਾ ਸਾਰ ਅਪਨੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਚ ਲਿਖੋ
-
.....
.....
.....
.....

3) वेद राही हुंदा जीवन परिचे अपने शब्दों च लिखों

.....
.....
.....
.....
.....

4) हाड़ बड़ी तेपत्तन उपन्यास दा सार अपने शब्दें च लिखो।

.....
.....
.....
.....
.....

9.7 सहायक पुस्तकां

- 1) डोगरी साहित्य दा इतिहास : डा. जितेन्द्र उधमपुरी
- 2) डोगरी साहित्य दा इतिहास : कर्नल शिवनाथ
- 3) बीहमी सदी दा डोगरी साहित्य : तकाजे ते उपलब्धियां

M.A. Dogri

C.No. 101

UNIT - III

SEMESTER-I

LESSON - 10

ਡੋਗਰੀ ਗਦਕਾਰੇਂ ਦਾ ਵਿਕਿਤਤਵ ਤੇਕ੃ਤਿਤਵ

10.0 ਰੂਪਰੇਖਾ

10.1 ਉਦੇਸ਼

10.2 ਪਾਠ ਪਰਿਚੇ

10.3 ਪਾਠ ਪ੍ਰਕਿਧਾ

10.4 ਸਾਰਾਂਸ਼

10.5 ਕਠਿਨ ਸ਼ਬਦ

10.6 ਅਭਿਆਸ ਆਸਟੈ ਸੋਆਲ

10.7 ਸਹਾਯਕ ਪੁਸ਼ਟਕਾਂ

10.1 ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਦੇ ਪਾਠ ਗੀ ਪਢਨੇ ਪਰਤ ਵਿਦਾਰਥੀਂ ਗੀ ਅਪਨੇ ਪਾਠਯ ਕ੍ਰਮ (ਸੇਲੇਬਸ) ਚ ਲਾਗੇ ਦੇ ਡੋਗਰੀ ਗਦਕਾਰੇਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਪਰਿਚੇ ਤੇ ਉਂਦੋਂ ਵਿਕਿਤਤਵ ਤੇ ਕ੃ਤਿਤਵ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਹੋਈ ਸਕਗ। ਇਸਦੇ ਲਾਵਾ ਇੰਦਿਧੇ ਰਚਨਾਏ ਬਾਰੈ ਬੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਹੋਈ ਸਕਗ।

10.2 ਪਾਠ ਪਰਿਚੇ

ਇਸ ਲੈਸਨ ਚ ਵਿਦਾਰਥੀਂ ਗੀ ਨਰੇਦ੍ਰ ਖਜੂਰਿਆ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਮਨ੍ਤੇ ਪਰਸਨਨੇ ਦੇ ਕਹਾਨੀਕਾਰ ਗਦਯਕਾਰ ਮਦਨ ਮੋਹਨ

ਸ਼ਰਮਾ ਹੁੰਦੀ ਸਰੋਖਡ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਹੋਈ ਸਕਗਾ।

10.3 ਪਾਠ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ

- ਕ) ਨਰੇਂਦ ਖਜੂਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਵਕਿਤਤਵ ਤੇ ਕ੃ਤਿਤਵ : ਇਕ ਪਰਿਚੇ।
- ਖ) ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁੰਦਾ ਵਕਿਤਤਵ ਤੇ ਕ੃ਤਿਤਵ : ਇਕ ਪਰਿਚੇ

ਪ੍ਰ. – ਨਰੇਨਦ ਖਜੂਰਿਆ ਵਕਿਤਤਵ ਤੇ ਕ੃ਤਿਤਵ : ਇਕ ਪਰਿਚੇ

ਡੋਗਰੀ ਗਦ ਸਾਹਿਤਿ ਚ ਨਰੇਨਦ ਖਜੂਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਟਕੋਹਦਾ ਧੋਗਦਾਨ ਐ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਦ ਦਿਯੇ ਲਗਭਗ ਸਭਨੇਂ ਵਿਧ ਆਏ – ਕਹਾਨੀ, ਉਪਨਿਆਸ, ਨਾਟਕ, ਏਕਾਂਕੀ ਆਦਿ ਗੀ ਅਪਨਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤੇ ਦਾ ਐ। ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਨਾਮਵਰ ਕਹਾਨੀਕਾਰੋਂ ਚ ਖਜੂਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਸ਼ੁਮਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਐ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਗੀ ਇਕ ਨਮੀਂ ਦਿਸ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਦੀ ਐ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਡੋਗਰੀ ਗਦ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਡੋਗਰੀ ਚ ਕਿਥ ਕਵਿਤਾਂ ਬੀ ਲਿਖੀ ਦਿਯਾਂ ਨ ਤੇ ਡੋਗਰੀ–ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਕਿਥ ਚੇਚੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨੋਂ ਦਾ ਸਕਲਨ ਤੇ ਸੰਪਾਦਨ ਕਮਮ ਬੀ ਕੀਤੇ ਦਾ ਐ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਤਚਨਦ ਦੇ ਉਪਨਿਆਸ ‘ਦੱਤਾ’ ਤੇ ਗੋਰਕੀ ਦੇ ਉਪਨਿਆਸ ‘ਮਾਂ’ ਦਾ ਡੋਗਰੀ ਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਿਏ ਅਪਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਗੀ ਸਾਗਰੋਸਾਰ ਬੀ ਕੀਤੇ ਦਾ ਐ।

ਜਨਮ ਤੇ ਬਚਪਨ

ਨਰੇਨਦ ਖਜੂਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਜਨਮ ਜਮ੍ਮੂ ਸ਼ੈਹਰਾ ਦੇ ਇਕ ਮਧਿਵਰਗੀਧ ਬੈਹਮਣ ਪਰਿਵਾਰੈ ਚ ਸਨ् 1933 ਈ. ਚ ਪਂ. ਸ਼੍ਰੀ ਗੌਰੀ ਸ਼ਾਂਕਰ ਹੁੰਦੇ ਘਰ ਹੋਆ। ਇੰਦੇ ਪਿਤਾ ਹੋਰ ਹਕੀਮੀ ਦਾ ਕਮਮ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਓਹ ਅਪਨੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਜਮ੍ਮੂ ਦੇ ਵੈਦੋਂ ਚ ਖਾਸ ਥਾਹਰ ਰਖਦੇ ਹੋ। ਇਸ ਮੂਜਬ ਤੁੰਦੀ ਸ਼ੋਹਰਤ ਦੂਰੈ–ਦੂਰੈ ਤਗਰ ਹੀ। ਓਹ ਗੌਰਮੈਂਟ ਆਰਥਵੈਦਿਕ ਡਿਸਪੈਸਰੀ ਜਮ੍ਮੂ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਹਕੀਮ ਬੀ ਰੇਹ। ਓਹ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿ ਗੀ ਤਰਕੀ ਬਾਦਧੇ ਦੀ ਬਤਾ ਲੇਈ ਜਾਨੇ ਆਹਲੇ ਗਦਕਾਰ ਸ਼੍ਰੀ ਵਿਸ਼ਵਨਾਥ ਖਜੂਰਿਆ ਤੇ ਪਦਮਸ਼੍ਰੀ ਪ੍ਰੋ. ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸ਼੍ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਲੌਹਕੇ ਮਾਡ ਹੋ।

ਨਰੇਨਦ ਖਜੂਰਿਆ ਹੋਰ ਅਜੋਂ ਮਸਾਂ ਸੱਤੋਂ ਬਾਰੋਂ ਦੇ ਹੋ ਜੇ ਇੰਦੀ ਮਾਤਾ ਹੁੰਦਾ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋਈ ਗੇਆ ਤੇ 15ਏਂ ਬਾਰੋਂ ਦੀ ਉਮਰੀ ਚ ਇੰਦੇ ਸਿਰੈ ਉਪਰਾ ਪਿਤਾ ਦਾ ਹਿਰਖੀ ਸਾਧਾ ਬੀ ਚੁਕੀ ਗੇਆ। ਨਰੇਨਦ ਖਜੂਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਬਚਪਨ ਆਰਥਕ ਤਾਂਗੀ–ਤੁਰਿਧਿਆਂ ਆਹਲੇ ਵਿਪਰੀਤ ਤੇ ਨਿਗਮੋਸਾਰਿਧਿਆਂ ਭਰੋਚੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਚ ਬੀਤੇਆ। ਇੱਨਾ ਹੋਨੇ ਪਰ ਬੀ ਖਜੂਰਿਆ ਹੋਰ ਅਠਮੀ ਜਮਾਤੈ ਤਗਰ ਸ਼ਕੂਲੈ ਦਾ ਰਤਨ ਖੁਆਂਦੇ ਰੇਹ। ਨੌਮੀਂ ਜਮਾਤੈ ਚ ਇਕ ਤੇ ਸ਼ਕੂਲ ਬਦਲੀ ਹੋਨੇ ਕਾਰਣ ਤੇ ਦੂਆ ਚੰਗੇ ਤੇ ਸ਼ਕੂਲ ਸਾਥੀ ਤੇ ਸ਼ਹੀਲ ਨੇਈ ਮਿਲਨੇ ਕਾਰਣ ਇਹ ਗੁਮਰਾਹ ਹੋਈ ਗੇ। ਪਢਾਈ ਚ ਤੁੰਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਘਟੀ ਗੇਈ, ਸ਼ਾਰਾਰਤੋਂ ਤੇ ਉਪਦਰਵੇਂ ਪਾਸ੍ਸੇ ਰੁਚੀ ਬਧਦੀ ਗੇਈ। ਓਹ ਕਿਥ ਪੈਸੇ ਆਹਲੇ ਜਾਗਤੋਂ ਦੇ ਹਤਥੋਂ ਦੀ ਕਠਪੁਤਲੀ ਬਨੀ ਗੇ। ਤੁੰਦੇ ਉਕਸਾਨ ਪਰ ਓਹ ਦਾਦਾਗਿਰੀ ਕਰਦੇ ਜਿਸ ਮੂਜਬ ਤੁੰਦਾ ਪਢਾਈ ਪਾਸ੍ਸੇਆ ਰੁਝਾਨ ਖਤਮ ਹੋਈ ਗੇਆ।

ਅਲਲਡ ਬਰੇਸਾ ਚ ਦਸ ਚਾਲੀ ਭਟਕੀ ਜਾਨੇ ਕਰੀ ਨਰੇਨਦ ਖਜੂਰਿਆ ਹੋਰ ਦਸਮੀਂ ਦੇ ਇਸਤੇਹਾਨੇਂ ਚ ਤੈ ਬਾਰੀ ਫੇਲ ਹੋਈ ਗੇ। ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਦੀ ਹਾਲਤੈ ਚ ਤੁੰਨੋਂ ਸ਼ਕੂਲ ਛੋਡਨਾ ਪੇਆ। ਦਰ–ਬ–ਦਰੀ ਹੋਨ ਲਗੀ ਤੇ ਓਹ ਅਪਨੇ ਕਲਾਪੇ

ਤੇ ਨਕਾਮਿਂ ਦੇ ਕੈਦੀ ਬਨੀ ਗੇ । ਇਨ੍ਹੋਂ ਘਡਿਧਿਆਂ ਤੰਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਨਮੀਂ ਹਿਮਤ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ । ਜਿਸਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਤੰਦੇ ਮਨੈ ਚ ਨਮੈ ਫੈਸਲੇ ਕਰਨੇ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਪੈਦਾ ਹੋਈ । ਤੰਨ੍ਹੋਂ ਮੇਹਨਤ—ਮਜ਼ੂਰੀ ਕਰਨੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ।

ਕਮਮ—ਲੁਝਗਾਰ

ਤੰਨ੍ਹੋਂ ਪੈਹਲੀ—ਪੈਹਲ ਗੁਮਟ ਬਜਾਰੈ ਦੀ ਇਕ ਸਿਗਰਟ ਅਜਾਂਸੀ ਚ 'ਸੇਲਜ ਬੋਆਯ' ਦੇ ਤੌਰਾ ਪਰ ਕੋਈ ਢੇਢ ਬਾਰਾ ਕਮਮ ਕੀਤਾ । ਇਸ ਕਮਮੀ ਦਰਾਨ ਤੰਨ੍ਹੋਂਗੀ ਕੇਈ ਨਮੈ ਤਜਰਬੇਂ ਹਾਸਲ ਹੋਏ । ਮਨੁਕਖੀ ਜੀਵਨ ਦਿਧਾਂ ਨੇਕਾਂ ਰੱਗਤਾਂ ਦਿਕਖਾਨੇ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇਆ । ਸਨ् 1959 ਈ. ਚ ਤੰਨ੍ਹੋਂ ਏਹ ਕਮਮ ਛੋਡੀ ਦਿਤਾ ਤੇ ਨਗਰੋਟੇ ਦੀ ਇਕ ਆਰੀਂ ਕਟੀਨ ਚ 'ਸੇਲਜ ਬੋਆਯ' ਦੇ ਤੌਰਾ ਪਰ ਨੌਕਰ ਹੋਈ ਗੇ । ਉਥੈ ਤੰਨ੍ਹੋਂਗੀ 90 ਰੰਗੇਸ਼ ਸ਼ੀਨੇ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਤੰਨ੍ਹੋਂ ਦੋ ਬਾਰੋਂ ਏਹ ਕਮਮ ਕੀਤਾ । ਇਤੈ ਤੰਨ੍ਹੋਂਗੀ ਮੈਂਗਜ਼ੀਨਾਂ ਪਢਨੇ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇਆ । ਇਸ ਸ਼੍ਵੇਤ ਕਾਰਣ ਤੰਦੇ ਅਨਦਰੈ ਦਾ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਜਾਗੀ ਉਫ਼ੋਅ । ਤੇ ਲੇਖਨ—ਸਾਧਨਾ ਦੀ ਬਤਾ ਪੈਨੇ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਬੀ ਥਹੋਈ । ਸਾਹਿਤਿ ਸਾਧਨਾ ਦੇ ਇਸ ਦੀਧੇ ਨੇ ਤੰਦੇ ਸ਼ੈਕਾਣਿਕ ਜੀਵਨ ਚ ਬੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ । ਜਿਸਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਤੰਨ੍ਹੋਂ 1956 ਬਾਰੇ ਚ ਪ੍ਰਭਾਕਰ ਦੀ ਪਰੀਕਸ਼ਾ 70 ਫੀਸਦੀ ਨਮੰਨ ਲੇਇਧੈ ਪਾਸ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸਨ् 1956 ਈ. ਦੇ ਸਿਤਮੰਨ ਸ਼ੀਨੇ ਚ ਗੈ ਜਿਲਾ ਉਧਮਪੁਰ ਦੀ ਰਾਮਨਗਰ ਤਸੀਲੈ ਦੇ ਇਕ ਪਾਂਡੀ ਗ੍ਰਾਂਡ ਚੌਕੀ ਜਨਦਰੋਡ ਦੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲੈ ਚ ਮਾਸਟਰ ਲਗੀ ਗੇ । 1957 ਬਾਰੇ ਚ ਤੰਨ੍ਹੋਂ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਦਾ ਇਸਤੇਹਾਨ ਸਿਰਫ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿਸ਼ੇ ਕਨੈ ਪਾਸ ਕੀਤਾ । 1967 ਬਾਰੇ ਚ ਤੰਨ੍ਹੋਂ ਏਫ.਎. ਦਾ ਇਸਤੇਹਾਨ ਸਿਰਫ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿਸ਼ੇ ਕਨੈ ਪਾਸ ਕਰੀ ਲੈਤਾ । ਨੌਕਰੀ ਦੌਰਾਨ ਸਨ् 1962 ਈ. ਚ ਤੰਨ੍ਹੋਂ ਬੀ.ਈ.ਸੀ. ਵੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਕੀਤੀ ।

ਲਗਭਗ ਅਟ੍ਰ ਬਾਰੋਂ ਮਾਸਟਰੀ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨੇ ਪਰੈਂਤ ਸਨ् 1964 ਈ. ਚ ਜਮ੍ਮੂ—ਕਸ਼ਮੀਰ ਅਕੈਡਮੀ ਦੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ "ਸੀਰਾਜ਼ਾ ਹਿੰਦੀ" ਦੇ ਪੈਹਲੇ ਸਮਾਦਕ ਦੇ ਰੂਪੈ ਚ ਤੰਦੀ ਨਿਯੁਕਿਤ ਹੋਈ । ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਚਾ ਤੰਨ੍ਹੋਂ ਇਸਤੀਫਾ ਦੇਈ ਦਿਤਾ ਤੇ ਅਕੈਡਮੀ ਚ ਛੇ ਬਾਰੋਂ ਤਗਰ ਤੰਨ੍ਹੋਂ ਸੀਰਾਜ਼ਾ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਸਮਾਦਨ ਕੀਤਾ । ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਤੰਨ੍ਹੋਂ ਹਿੰਦੀ—ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਸ਼ਹਤਵਪੂਰਣ ਸਕਲਨੋਂ ਦਾ ਬੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ।

ਧਰ—ਧੂਸਤੀ

ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖਜੂਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਬਾਹੁੰ ਪੈਂਥਲ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੀ ਕੁਝੀ ਲਲਿਤਾ ਕਨੈ ਹੋਆ । ਇੰਦੇ ਦੋ ਜਾਗਤ 'ਮਨੀਸ਼' ਤੇ 'ਅਮਿਤਾਭ' ਨ ਤੇ ਇਕ ਕੁਝੀ 'ਰਚਨਾ' ਏ ।

ਸੁਭਾ—ਸ਼ਵਾਤਮ

ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖਜੂਰਿਆ ਹੋਰ ਬਡੇ ਤਦਾਰ ਹਿਰਦੇ ਆਹਲੇ ਤੇ ਦਿਆਲੂ ਵਿਕਿਤਤਵ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹੈ । ਓਹ ਦੁਖਿਧਿਆਂ—ਗਰੀਬੋਂ ਦੀ ਪੀਡੁ ਬੁਜ਼਼ਾਨੇ ਆਹਲੇ ਤੇ ਤੰਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨੇ ਆਹਲੇ ਹੈ । ਓਹ ਸ਼੍ਵੇਤ ਪਢਨੇ ਆਹਲੇ ਗਰੀਬ ਜਾਗਰਤੇ ਦੀ ਕੇਈ ਚਾਲਲੀ ਕਨੈ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹੈ । ਤੰਨ੍ਹੋਂ ਵਿਦਾਰਥਿਆਂ ਜਾਗਰਤੇ ਗੀ ਸਿਰਫ ਕਤਾਬੀ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਗੈ ਨੇਈ ਦਿਤੀ ਬਲਕੇ ਤੰਦਾ ਸ਼ਾਰੀਰਿਕ ਤੇ ਮਾਨਸਕ ਵਿਕਾਸ ਬੀ ਕੀਤਾ । ਕਲਾਸ ਪਢਾਦੇ ਹੋਈ ਓਹ ਜਾਗਰਤੇ ਕਨੈ ਹਿਲੀ—ਮਿਲੀ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਪਢਾਈ ਦੇ ਕਨੈ—ਕਨੈ ਜਾਗਰਤੇ ਸ਼ਾ ਕਥਾਂ—ਕਹਾਨਿਆਂ ਬੁਜ਼਼ਾਰਤਾਂ ਤੇ ਗੀਤ ਬਗੈਰਾ ਸੁਨਦੇ ਹੈ । ਜਾਗਰਤੇ ਗੀ ਤੰਦੇ ਖਾਨੇ—ਪੀਨੇ ਬਾਰੈ ਪੁਚ਼ਦੇ, ਤੰਦੇ ਕਨੈ ਭਵਿਕਖਾ

ਬਾਰੈ, ਪਢੀ—ਲਿਖਿਧੈ ਕਿਸਾ ਬਨਨੇ ਬਾਰੈ ਗਲਲ—ਬਾਤ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹੋ | ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਹੁੰਦਾ ਸ਼ਭਾਵ ਹਾਂਸਮੁਖ ਮਖੌਲਿਆ ਹਾ ਤੇ ਓਹ ਗਲਿੰਦੇ ਦੇ ਰਸਿਆ ਬੀ ਹੈ | ਹਸ਼ਸਨੇ ਗੀ ਸੇਹੜ ਆਸਟੈ ਜਰੂਰੀ ਸਮਯਾਦੇ ਹੋ ਤੇ ਅਪਨੀ ਗਲਿੰਦੇ ਕਨੈ ਦੁਏ ਗੀ ਬੀ ਸ਼ਹਾਂਦੇ ਹੈ |

ਉਂਦੀ ਰੁਚਿ ਸਾਂਕ੍ਰਿਤਿਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮੋਂ ਚ ਖਾਸੀ ਹੈ | ਜਿਸ ਸੂਜ਼ਬ ਤਾਂਨੇ ਚੌਕੀ ਜਨਦਰੋਝ ਸਕੂਲੈ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਚ ਖਾਸ ਤਬਦੀਲੀ ਆਂਦੀ ਹੈ | ਤਾਂਨੇ ਸਕੂਲੈ ਦੇ ਵਿਦਾਰਥਿਯਾਂ ਤੇ ਅਧਿਆਪਕੋਂ ਚ ਨਮੀਂ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਿਸਦਾ ਉਲਲੇਖ ਉਂਦੀ 1960–61 ਬਾਰੇ ਦੀ ਸਲਾਨਾ ਰਿਪੋਰਟ ਚ ਸਕੂਲੈ ਦੇ ਹੇਡਮਾਸਟਰ ਹੋਰੋਂ ਖਾਸਤੌਰਾ ਪਰ ਕਰਦੇ ਹੋਈ ਲਿਖੇਅਾ ਹਾ।

A hard working and honest teacher

He is keenly interested in cultural activities.

ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖ਼ਜੂਰਿਆ ਹੋਰੋਂ ਡੋਗਰੀ ਚ ਦੂੰਝ ਲੇਖਕ ਕਾਨਫੈਸ ਚ 14 ਅਪੈਲ 1970 ਈ. ਗੀ ਅਪਨੀ ਆਖਰੀ ਕਹਾਨੀ 'ਇਕ ਕਹਾਨੀ : ਪਂਜ ਸਿਰਲੇਖ' ਪਢੀ ਹੀ ਤੇ 24 ਅਪੈਲ 1970 ਦੇ ਦਿਨ ਗੁਰ੍ਦੇ ਦੀ ਪੀਡੇ ਕਨੈ ਕਸਰੀ ਹੋਈ ਗੇ | ਚਾਰ ਦਿਨ ਜਮ੍ਹਾਂ ਸ਼ੈਹੜੇ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਹਾਸਪਤਾਲ ਚ ਮੌਤੀ ਕਨੈ ਲਡ੍ਹਦੇ ਰੇਹ | ਚਾਂਊ ਦਿਨੋਂ ਦੀ ਮਾਨਦਗੀ ਪੱਤ ਮੌਤ ਜਿਤੀ ਗੇਈ ਤੇ ਓਹ ਹਾਰੀ ਗੇ | ਜਿਸ ਕਨੈ ਡੋਗਰਾ ਧਰਤੀ ਦੇ ਬਗੀਚੇ ਦਾ ਇਕ ਅਤਿ ਉਜ਼ਜਲ ਤੇ ਖ਼ਬਾਰੋਈ ਆਹਲਾ ਫੁਲਲ ਥੰਟੀਅਈ ਗੇਆ | ਓਹ ਦਿਨ ਹਾ 28 ਅਪੈਲ 1970 |

ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖ਼ਜੂਰਿਆ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾ

1. ਕੋਲੇ ਦਿਯਾਂ ਲੀਕਰਾਂ (ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ)
2. ਰੋਚਕ ਕਹਾਨਿਆਂ (ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ)
3. ਨੀਲਾ ਅੰਮਰ ਕਾਲੇ ਬਦਦਲ (ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ)

ਖ਼ਜੂਰਿਆ ਹੋਰੋਂ ਗੀ ਇੰਦੇ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ "ਨੀਲਾ ਅੰਮਰ ਕਾਲੇ ਬਦਲ" ਉਪਰ 1970 ਚ ਸਾਹਿਤਕ ਅਕਾਦਮੀ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਦਾ ਏ | ਇੰਦਿਆਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਢੁਗਗਰ ਦੇ ਸਮਾਜੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਜੀਵ ਝਾਂਕੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਨ |

ਪ੍ਰ.—ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਾਰਮਾ ਵਕਿਤਤਵ ਤੇ ਕ੃ਤਿਤਵ : ਇਕ ਪਰਿਚੇ

ਡੋਗਰੀ ਗਦ ਸਾਹਿਤਕ ਚ ਪ੍ਰੋ. ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਾਰਮਾ ਹੁੰਦਾ ਇਕ ਖਾਸ ਥਾਹਰ ਏ | ਤਾਂਨੇ ਗਦ ਸਾਹਿਤਕ ਦੇ ਅਨੰਤਗਤ ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ, ਉਪਨਿਆਸ, ਰੱਗਮਚੀ ਨਾਟਕ ਤੇ ਰੇਡਿਯੋ ਨਾਟਕ ਸਾਹਿਤਕ ਗੀ ਅਪਨਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤੇ ਦਾ ਏ | ਇਕ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਦੀ ਪਨਛਾਨ ਉਸਦੇ ਆਸੇਆ ਰਚੇ ਗੇਦੇ ਸਾਹਿਤਕ ਕੋਲਾ ਗੈ ਬਨਦੀ ਏ | ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਨੈ ਦਿਕਖੇਅਾ ਜਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰੋ. ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਾਰਮਾ ਹੋਰ ਤਾਂਨੇ ਗਿਨੇ—ਚੁਨੇ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰੋਂ ਚਾ ਇਕ ਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਡੋਗਰੀ ਗਦ ਸਾਹਿਤਕ ਗੀ ਉਸਦੇ ਆਰਮਿਕ ਕਾਲ ਚ ਗੈ ਅਪਨੀ ਬਡੀ ਰਚਨਾਏਂ ਕਨੈ ਇਕ ਨਮੀਂ ਦਿਸਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਬੁਲਦਿਯੋਂ ਤਗਰ ਪਜਾਨੇ ਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼

ਯોગદાન દિત્તા | શર્મા હોર અજ્જ બી ડોગરી સાહિત્ય ગી લગાતાર અપને લેખન કર્નૈ સગ્ગોસાર કરા દે ન |

પ્રો. મદન મોહન શર્મા હુંડા જન્મ 30 જુલાઈ 1934 ઈ. ચ જમ્મૂ શૈહરૈ ચ સરાજે દી ઢકકી નાંડ દે થાહરૈ પર પં. બિંદ્રાવન હુંદે ઘર હોઆ | ઇંદી માતા હુંડા નાંડ શ્રીમતિ પૂર્ણ દેવી હા | શર્મા હોર અપને ભૈનેં-ભ્રાએં ચ સભનેં શા બંધે હે | ઇંદે શા લૌહકે ઇંદે દો ભ્રાં તે દો ગૈ ભૈનાં ન | ઇં'દા બચપન જમ્મૂ શૈહરૈ દિયે ગલિયે ચ ગૈ બીતેઆ | શર્મા હુંદી મુંઢલી પઢાઈ જમ્મૂ શૈહરૈ દે ઇક પ્રાઇવેટ 'નેશનલ પલ્લિક મિડલ સ્કૂલ' થમાં રમ્ભ હોઈ | ઉ'ને ઇસ સ્કૂલ થમાં લોઅર મિડલ પાસ કરને પરૈંત રણવીર હાઈ સ્કૂલ ચ દાખલા લૈતા તે દસવીં દી પરીક્ષા ઇસ સ્કૂલ ચ અધ્યયન કરદે હોઈ ઉત્તીર્ણ કીતી | તે ફહી 1964 ઈ. ચ બી.એ. જી.જી.એમ. સાઈસ કાલેજ થમાં પાસ કીતી | પઢાઈ દે દૌરાન ગૈ શર્મા હુંડા બ્યાહ સન્ 1952 ઈ. ચ પરસરામ તે શ્રીમતી સીતા દેવી હુંદી ધીડ તારાવતી કર્નૈ નિકી ઉમરી ચ ગૈ હોઈ ગેઆ હા |

શર્મા હોરેં અપને વ્યવસાયિક જીવન દા રમ્ભ અખબારાં બેચને કર્નૈ કીતા | ઇસદે પરૈંત ઇ'ને ચાર સ્થીને દોમાના મિડલ સ્કૂલ ચ અધ્યાપક દી નૌકરી કીતી | તે ફહી ઇ'નેંગી રામકોટ હાઈ સ્કૂલ ચ પઢાને દા મૌકા મિલેઆ | ઇસ દૌરાન ગૈ ઇ'ને બી.એડ. દી પરીક્ષા બી પાસ કરી લૈતી | રામકોટ દે શુદ્ધ ડોગરા વાતાવરણ ને શર્મા હોરેં ગી બઢા મતા પ્રભાવત કીતા | ઇં'નેં દિનેં ગૈ ઇ'નેં ડોગરી દા પૈહલા ઉપન્યાસ 'ધારાં તે ધૂડાં' લિખેઆ | રામકોટ દે શુદ્ધ ડોગરા પ્છાડી વાતાવરણ ને શર્મા હોરેં ગી પઢને-લિખને પાસ્સૈ પ્રેરત કીતા | ઇસ્સૈ અરસે દૌરાન શર્મા હોરેં અંગ્રેજી ભાષા દે સુદ્ધે નાટક તે ઉપન્યાસ પઢી ટકાએ | ઇસ અધ્યયન દે કારણ શર્મા હુંદી મુહાર બી ડોગરી ગદ્ય લેખન પાસ્સૈ બધી | અંગ્રેજી સાહિત્ય દી વિશેશ રુચિ કારણ ગૈ શર્મા હોરેં એમ.એ. અંગ્રેજી વિશે ચ કરને દા નિશ્ચા કીતા તે ફહી પ્રાઇવેટ તૌર પર કશ્મીર યૂનિવર્સિટી થમાં અંગ્રેજી વિશે ચ એમ.એ. દી પઢાઈ પૂરી કીતી | એમ.એ. અંગ્રેજી વિશે ચ કરને દા શર્મા હોરેં ગી લાભ બી પ્રાપ્ત હોઆ | સન્ 1962 ઈ. ચ ઇં'દી નિયુક્ટિ બતૌર અંગ્રેજી લૈક્ચરર ગૌરમેંટ આયુર્વેદક કાલજ જમ્મૂ ચ હોઈ | અપની કાલજ નિયુક્ટિ દે દૌરાન શર્મા હોર 30 બ'રે તગર બક્ખ-બક્ખ કાલજેં ચ અપનિયે સેવાં અર્પત કરદે હોઈ સન્ 1992 ચ એમ.એ.એમ. કાલજ થમાં પ્રોફેસર દે ઔહદે ઉપ્પરા સેવા નિવૃત હોએ |

મદન મોહન શર્મા હોરેં અપના સાહિત્યક જીવન કાલજ દી પઢાઈ દે દૌરાન ગૈ રમ્ભ કીતા હા | ઉ'નેં પૈહલો-પૈહલ ઉર્દૂ ચ 'બંદર' કહાની લિખી તે ફહી સન્ 1952 ચ ડોગરી ચ પૈહલી કહાની 'ઢકકઢૂ કિ'યાં ચઢાં' કાલજ દી પત્રિકા 'તવી' આસ્તૈ લિખી હી | ડોગરી દી ઇસ કહાની ને લેખક દા રૂજાન ઉર્દૂ પાસેઆ મોફિયે ડોગરી ચ હોર મતા લિખને આસ્તૈ પ્રેરત કીતા | ડોગરી કહાનીકારેં ચ પ્રો. મદન મોહન શર્મા હુંડા ઇક ચેચા થાહર એ | ઇં'ને ડોગરી કહાની ગી ઇક નમીં દિશા તે વિસ્તાર દિત્તા એ | અજ્જ તગર ઇં'દે ડોગરી ચ પંજ કહાની સંગ્રહ પ્રકાશત હોઈ ચુકે દે ન | શર્મા હુંડા ડોગરી ચ પ્રકાશત સાહિત્ય દા બ્યૌરા ઇસ ચાલ્લી એ -

कहानी साहित्य	रचना प्रकाशन ब'रा
1. खीरला माहनू	1959
2. चाननी रात	1960
3. तारें दी लोँ	1965
4. दुद्ध ! लहू ! जैहर	1971
5. नायक	1986

ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਨ् 1987 ਚ 'ਬਫ਼' ਨਾਂਡ ਕਨੈ ਇਕ ਹਿੰਦੀ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ ਬੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰੋਆਏ ਦਾ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਡੋਗਰੀ ਚ ਦੋ ਉਪਨਿਆਸ ਲਿਖੇ ਦੇ ਨ। ਡੋਗਰੀ ਦਾ ਪੈਹਲਾ ਉਪਨਿਆਸ 'ਧਾਰਾਂ ਤੇ ਧੂੜਾ' ਪ੍ਰੋ. ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਹੁੰਦੀ ਗੈ ਰਚਨਾ ਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਉਪਨਿਆਸ 'ਮਚਿਹ੍ਛਿਆਂ ਜਾਲ ਤੇ ਮਛੇਰੇ' ਲੜੀਵਾਰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਟਾਇਸ਼ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਨੇ ਆਹਲੀ ਡੋਗਰੀ ਅਖਬਾਰ 'ਡੋਗਰੀ ਟਾਇਸ਼' ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਈ ਚੁਕੇ ਦਾ ਏ।

नाटक साहित्य दे अंतर्गत शर्मा होरें दो डोगरी रंगमंची नाटक ते पंज रेडियाई नाटक लिखे देन | जिं'दा ब्यौरा इस चाल्ली ऐ -

रंगमंची नाटक प्रकाशन ब'रा

1. जन्नौर 1970 इसदा अनुवाद भारत दी दूझें
भाशाएं हिंदी-उर्दू च बी होई चुके दा ऐ।
 2. इक परछामां बदली दा 1979

रेडियार्ड नाटक प्रकाशन ब'रा

1.	इक जनम होर	1971
2.	यात्रु	1974
3.	अंगारे दी लो	1976
4.	बंजर	1980
5.	अम्बर छयै धरत नमानी	1987

ਅਨੁਵਾਦ ਸਾਹਿਤ्य

1. 'ਲੋਰੇ' ਨਾਂਡ ਕਨੈ ਸ਼ਾਰਤਚੰਦ ਦੇ 'ਗ੍ਰਹ ਦਾਹ' ਦਾ ਡੋਗਰੀ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ ।
2. 'ਪੈਂਡੇ ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਦੇ' ਨਾਂਡ ਕਨੈ ਮੈਕਿਸਮ ਗੋਰਕੀ ਦੇ 'ਮਾਈ ਅਪ੍ਰੈਟਿਸ਼ਿਪ' ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ ।
3. 'ਬੁਡ਼ਾ ਆਦਮੀ ਤੇ ਸਮੁੱਨਦ੍ਰ' ਨਾਂਡ ਕਨੈ ਅਰਟਿਸਟ ਹਿਮਿੰਗਵੇ ਦੇ 'ਦ ਓਲਡ ਮੈਨ ਏਣਡ ਦ ਸੀ' ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ ।

ਮਾਨ-ਸਮਾਨ

ਗ੍ਰੋ. ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਰਮਾ ਹੋਰੋਂ ਗੀ ਅਪਨੇ ਸਾਹਿਤਿਆਂ ਲੇਖਨ ਮੂਜਬ ਕੇਈ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਦੇ ਨ । ਸ਼ਰਮਾ ਹੋਰੋਂ ਗੀ ਇੰਦੀਆਂ ਸਾਂਗੈਂਹ 'ਦੁਢ਼, ਲਹੂ ਤੇ ਜੈਹਰ' ਉਪਰ ਸਾਹਿਤਿਆਂ ਅਕਾਦਮੀ ਦਾ ਇਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਦਾ ਏ । ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਰੇਡਿਓ ਥਮਾਂ ਵੇਸਟ ਪਲੇ ਰਾਈਟਰ ਤੇ 'ਧਾਤ੍ਰੂ' ਰੇਡਿਯਾਈ ਨਾਟਕ ਸਾਂਗੈਂਹ ਪਰ ਰਿਯਾਸਤੀ ਕਲਾਰਲ ਅਕਾਦਮੀ ਦਾ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਬੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਦਾ ਏ ।

ਸ਼ਰਮਾ ਹੁਂਦਾ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਆਂ ਗੀ ਬਡ਼ਮੁਲਾ ਧੋਗਦਾਨ ਰੇਹਾ ਏ । ਜੇਹੜਾ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਆਂ ਦੇ ਖੇਤਰੈ ਚ ਤੰਦਾ ਚੇਚਾ ਥਾਹਰ ਨਿਸ਼ਚਤ ਕਰਦਾ ਏ । ਇਸ ਸਾਹਿਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਥਮਾਂ ਸਪ਼ਸ਼ਟ ਹੋਂਦਾ ਏ ਜੇ 1960 ਬਾਅਦ ਤਗਰ ਡੋਗਰੀ ਕਥਾ-ਸਾਹਿਤਿਆਂ ਦੇ ਖੇਤਰੈ ਚ ਤੰਦੇ ਦੋ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਂਹ ਤੇ ਇਕ ਉਪਨਿਆਸ ਰਚਨਾ ਗੈ ਔਂਦੀ ਏ । ਇਸ ਅਵਧਿ ਤਗਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਤੰਦੇ ਸਾਹਿਤਿਆਂ ਦਾ ਅਧਿਧਨ ਅਪਨੇ ਆਪੇ ਚ ਇਕ ਅਗਲੀ ਗੈਂਡ ਏ ।

10.4 ਸਾਰਾਂਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਗੀ ਪਢਿੱਧੈ ਵਿਦਾਰਥਿਂਗੇ ਗੀ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਗਦਕਾਰ ਨਰੋਂਦ ਖੜ੍ਹੂਰਿਆ ਤੇ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁਂਦੇ ਬਾਰੈ ਤੰਦੇ ਜੀਵਨ ਪਰਿਚੇ ਤੇ ਗਦ ਸਹਿਤਿਆਂ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਹੋਗ । ਇਸਦੇ ਲਾਵਾ ਤੰਦੇ ਬਾਹਰੈ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੈ ਪੂਰੀ ਚਾਲਲੀ ਕਨੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਹੋਗ । ਇਸਦੇ ਲਾਵਾ ਤੰਦੇ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੇ ਗੇਂਦੀ ਤੰਦੀ ਰਚਨਾਏ ਬਾਰੈ ਬੀ ਪੂਰੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਹੋਈ ਸਕਗ ।

10.5 ਕਠਿਨ ਸ਼ਬਦ

1)	ਇਸ਼ਤੇਹਾਨ	2)	ਅਜਾਂਸੀ	3)	ਅਲਲਡ
4)	ਕਠਪੁਤਲੀ	5)	ਸ਼ੈਕਾਨਿਕ	6)	ਮਾਨਦਗੀ
7)	ਵਿਵਸਾਇਕ				

10.6 अभ्यास आस्तै सोआल

1) घाटा ते घूडा उपन्यास दी तात्विक आलोचना करो।

.....
.....
.....
.....
.....

2) शानो उपन्यास दा सार अपने शब्दों च लिखो

.....
.....
.....
.....
.....

3) वेद राही हुंदा जीवन परिचे अपने शब्दों च लिखो।

.....
.....
.....
.....
.....

4) हाड़ बड़ी ते पत्तन उपन्यास दा सार अपने शब्दें च लिखो।

.....
.....
.....

10.7 सहायक पुस्तकां

- 1) डोगरी साहित्य दा इतिहास : डा. जितेन्द्र उधमपुरी
- 2) डोगरी साहित्य दा इतिहास : कर्नल शिवनाथ
- 3) बीहमी सदी दा डोगरी साहित्य : तकाजे ते उपलब्धियां

M.A. Dogri

C.No. 101

UNIT – IV

SEMESTER-I

LESSON – 11

ਡੋਗਰੀ ਗਦਕਾਰੇ ਦਾ ਵਿਕਿਤਤਵ ਤੇ ਕ੃ਤਿਤਵ

11.0 ਰੂਪਰੇਖਾ

11.1 ਉਦੇਸ਼

11.2 ਪਾਠ ਪਰਿਚੇ

11.3 ਪਾਠ ਪ੍ਰਕਿਣਿਆ

110.4 ਸਾਰਾਂਸ਼

11.5 ਕਠਿਨ ਸ਼ਬਦ

11.6 ਅਭਿਆਸ ਆਸਟੈ ਸੋਆਲ

11.7 ਸਹਾਯਕ ਪੁਸ਼ਟਕਾਂ

11.1 ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਦੇ ਪਾਠ ਗੀ ਪਢਨੇ ਪੱਤ ਵਿਦਾਰਥੀਏਂ ਗੀ ਅਪਨੇ ਪਾਠਿਆਕਾਰੀ ਮਾਮੂਲੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਤਤਵ ਤੇ ਕ੃ਤਿਤਵ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਭਗਵਤ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸਾਠੇ ਡੋਗਰੀ ਗਦਕਾਰ ਮਾਮੂਲੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਤਤਵ ਤੇ ਕ੃ਤਿਤਵ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਭਗਵਤ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸਾਠੇ ਡੋਗਰੀ ਗਦਕਾਰ ਮਾਮੂਲੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਤਤਵ ਤੇ ਕ੃ਤਿਤਵ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਦੇ ਲਾਵਾ ਬੀ. ਪੀ. ਸਾਠੇ ਡੋਗਰੀ ਗਦਕਾਰ ਮਾਮੂਲੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਤਤਵ ਤੇ ਕ੃ਤਿਤਵ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਹੋਵੇਗੀ।

11.2 पाठ परिचे

लैसन च विद्यार्थियें गी डोगरी कहानी च नींह-पत्थर रखने आहले डोगरी दे पैहले कहानीकार बी.पी. साठे हुंदे बारे सरोखड जानकारी मिली सकग। इसदे लावा उंदे 1960 कोला पैहले छपे दे कहानी संग्रै हैं बारे बी जानकारी मिली सकग।

11.3 पाठ-प्रक्रिया

- क) भगवत प्रसाद साठे व्यक्तित्व ते कृतित्व : इक परिचे
- ख) पैहला फल्ल
- ग) खाली गोद

प्र. – भगवत प्रसाद साठे व्यक्तित्व ते कृतित्व : इक परिचे

भगवत प्रसाद साठे होरें गी डोगरी कहानी दा जन्मदाता मन्नेआ जंदा ऐ ते उंदी लिखी दी कहानियें दी पोथी 'पैहला फुल्ल' गी डोगरी कहानी दे भवन दा नींह पत्थर मन्नेआ जंदा ऐ। की जे इस शा पैहलें बशकक कहानी दे खेतरे च इकके-दुकके प्रयास होंदे रेह पर पुस्तक रूपै च 'पैहला फुल्ल' कहानी संग्रैह गै 1947 दे भागले ब'रे च प्रकाशत होआ हा। इन्नां गै नेई भगवत प्रसाद साठे होर डोगरी संस्था दे संस्थापक सदस्यें चा इक न। प्रो. रामनाथ शास्त्री होरें अपने इलावा च'ऊं होर साथियें कन्नै मिलियै बसंत पैंचमी दे शुभ ध्याडै 1944 ब'रे च डोगरी संस्था दी स्थापना कीती ही। साठे होरें गी उन्नें इस नमीं बनी दी 'डोगरी संस्था' दा 'प्रचार मंत्री' बनाया ते सैकटरी धर्मचंद प्रशांत होर बने।

भगवत प्रसाद साठे होर मराठे ब्रैह्मण हे। उंदे पळदादा 'भास्कर राओ साठे' होर मराठा फौजे च इक रुकन हे। उन्नें अहमद शाह अब्दाली दे खलाफ पानीपत दी त्री लडाई लडी ही। खून-खराबे ने उंदे मनै दी मुहार मोडी दिती ही। फ्ही ओह सन्यासी बनिये अपना जीवन बसर करदे रेह तां जे लौहर दे कोल डोगराई थाहरै पर इंदी म्लाटी राजा सुचेत सिंह हुंदे कन्नै होई। राजा इंदी घुडसवारी दी प्रतिभा दा कायल होई गे ते इन्नेंगी अपने कन्नै रामनगर लेई गे। भास्कर राओ साठे हुंदे पोत्तरे परमानंद साठे हुंदे घर भगवत प्रसाद साठे हुंदा जन्म सन् 1910 ई. गी होआ। साठे होर अपने माता-पिता दे बडे लाडले हे की जे इंदे कशा बड्डे भैनां-भ्राड सब गुजरी चुके हे। जिस मूजब इंदे माता-पिता होरें बड़ियें सुखने-मिनतें, पूजा-पाठें ते तांत्रक विधि-विधानें गी करियै गै इंदी लम्ही आरबला दी कामना करियै इन्नेंगी प्राप्त कीता हा। इत्यूं तगर जे उन्नें इन्नेंगी जन्म दे बाद 'भगवती मां' दी गोदै च पाइयै फ्ही आपूं लैता हा। इस्सै मूजब एह सभनें दी अक्खी दा तारा हे।

ਸਾਠੇ ਹੁੰਦੇ ਪਿਤਾ ਪਰਮਾਨੰਦ ਹੋਰ ਆਪੂ ਰਾਮਨਗਰ ਕਿਲੇ ਦੇ ਕੁਮੇਦਾਨ ਹੈ ਜਿਸ ਮੂਜਬ ਤੰਦਾ ਸ਼ਾਹੀ ਦਰਬਾਰ ਚ ਅਸਰੋ-ਰਸੂਖ ਬੀ ਹੈ ਹਾ। ਇਸਦਾ ਅਸਰ ਸਾਠੇ ਹੁੰਦੇ ਜੀਵਨ ਪਰ ਬੀ ਪੇਆ। ਇੰਦਾ ਲਾਲਨ-ਪਾਲਨ ਬਡੇ ਚਾਏ-ਸਲਵਾਰੋਂ ਹੋਆ। ਇਨੋਂਗੀ ਨਿਕਕੇ ਹੁੰਦੇ ਦ'ਊ ਘੋੜੇ ਆਹਲੀ ਬਗਧੀ ਚ ਬਠਾਈ ਬਜਾਰ ਫੇਰਨੇ-ਟੋਰਨੇ ਗਿੱਤੇ ਲੇਈ ਜਾਧਾ ਜਾਧਾ ਰੇਹਾ। ਸਾਠੇ ਹੋਰੋਂ ਅਪਨੀ ਅਠਮੀ ਤਗਰ ਦੀ ਪਢਾਈ ਰਾਮਨਗਰ ਚ ਗੈ ਕੀਤੀ ਤੇ ਫ਼ਹੀ ਮਿਡਿਲ ਪਾਸ ਕਹਿਯੈ ਸਾਠੇ ਹੋਰ ਓਹ ਜਮ੍ਮੂ ਤਠੀ ਆਏ। ਦਸਮੀਂ ਜਮਾਤ ਤੰਨੇਂ ਰਣਵੀਰ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਜਮ੍ਮੂ ਥਮਾਂ ਕੀਤੀ ਤੇ ਫ਼ਹੀ ਕਾਲੇਜ ਚ ਦਾਖਲਾ ਲੈਤਾ। ਸਾਠੇ ਹੋਰ ਅਪਨੇ ਖਾਨਦਾਨ ਚ ਪੈਹਲੇ ਵਕਿਤ ਹੈ ਜੇਹਡੇ ਕਾਲਜ ਚ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਹਾਸਲ ਕਰਾ ਦੇ ਹੈ। ਤੰਨੋਂਗੀ ਉਸ ਕੇਲੈ ਪੱਜਾਹ ਰੇ ਮੀਨੇ ਦੇ ਜੇਬ ਖੱਚ ਥਹੋਂਦਾ ਹਾ ਜੇਹੜਾ ਕੇ ਅਪਨੇ ਆਪੈ ਚ ਇਕ ਬੜੀ ਬੜੀ ਤੇ ਸੁਣ੍ਹੀ ਰਕਮ ਹੈ।

ਸਾਠੇ ਹੋਰ ਸੁਣੈ ਥਮਾਂ ਗੈ ਸ਼ੈਲ ਲਾਨੇ-ਖਾਨੇ ਦੇ ਸ਼ੌਕੀਨ ਹੈ। ਤੰਨੋਂਗੀ ਸਾਂਗੀਤ ਤੇ ਝਾਮੋਂ ਦਾ ਬੀ ਸ਼ੌਕ ਹਾ। ਕਾਲੇਜ ਦੇ ਦਿਨੋਂ ਚ ਤੰਦੀ ਅਜੀਤ ਸਿੱਹ ਚਪਰਾਡਿਆ ਕਨੈ ਖਾਸ ਜੋਟੀ ਹੀ। ਦਮੈ ਕਿਛੇ ਸਿਗਰਟ ਪੰਦੇ ਤੇ ਬਾਜੇ ਪਰ ਲੋਕਗੀਤੋਂ ਦੇ ਤ੍ਰੋਟਕ ਗਾਂਦੇ ਹੋਂਦੇ ਹੈ। ਸਾਠੇ ਹੋਰ ਰਾਮਲੀਲਾ ਚ ਬੀ ਭਾਗ ਲੈਂਦੇ ਹੈ। ਓਹ ਨਾਰੀ ਪਾਤ੍ਰੋਂ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਬਡੇ ਸ਼ੈਲ ਸੈਹਜ-ਸ਼ਾਏ ਕਰੀ ਲੈਂਦੇ ਹੈ। ਇੰਦੇ ਵਕਿਤਤਵ ਪਰ ਗਾਂਧੀਵਾਦੀ ਬਚਾਖਦਾਰਾ ਦਾ ਬੀ ਖਾਸਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੇਆ ਹਾ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਹੋਰੋਂ ਜਦੂ ਸ਼ਵਦੇਸ਼ੀ ਲੈਹਰ ਚਲਾਈ ਹੀ ਤਾਂ ਇਨੋਂ ਬੀ ਜਮ੍ਮੂ ਸ਼ੈਹਰੈ ਦੇ ਸੀਟੀ ਚੌਕੈ ਚ ਬਦੇਸੀ ਸਾਲ ਦੀ ਫਕੋਂਦੀ ਹੋਲੀ ਚ ਅਪਨੇ ਸ਼ੈਲ-ਸੈਲ ਬਦੇਸੀ ਸੂਟ, ਹੈਟ, ਟਾਈਂਂ ਤੇ ਪੈਂਟਾ ਬਾਗੇਰਾ ਉਸ ਅਗੀ ਚ ਸੁਣ੍ਹੀ ਦਿਤਿਧਾਂ ਹਿਯਾਂ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਅਸਰ ਤੰਦੀ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਪਰ ਬੀ ਪੇਆ ਹਾ। ਤੰਦੀ ਕਾਲਜ ਦੀ ਪਢਾਈ ਛੁਡਕੀ ਗੇਈ ਹੈ।

ਤੰਨੇਂ ਦਿਨੋਂ ਗੈ ਤੰਦੇ ਪਿਤਾ ਪਰਮਾਨੰਦ ਹੁੰਦਾ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋਈ ਗੇਆ ਹਾ ਤੇ ਓਹ ਅਪਨੇ ਘਰ ਰਾਮਨਗਰ ਪਰਤੋਈ ਗੇ ਹੈ। ਕਿਥ ਚਿਰ ਤਥੈ ਰੇਹਿਯੈ ਸਾਠੇ ਹੋਰ ਪਰਤਿਯੈ ਜਮ੍ਮੂ ਤਠੀ ਆਏ ਤੇ ਕਮਮ ਰੁਜਗਾਰ ਦੀ ਤਪਾਸ਼ ਕਰਨ ਲਗੀ ਪੇ। ਤੰਨੇਂ ਕੁਣਾ ਸਮੈਲਪੁਰੀ ਹੁੰਦੇ ਸੰਪਰਕ ਚ ਆਈਧੈ ਪੈਹਲੋ-ਪੈਹਲ 'ਡੋਗਰਾ ਗਜ਼ਟ' ਆਸਤੈ ਲਿਖਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤੇ ਫ਼ਹੀ 'ਵੀਰ' ਨਾਂਡ ਦੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਆਸਤੈ ਬੀ ਲਿਖਨਾ ਰਾਖ ਕੀਤਾ। ਇਨੋਂ ਘਟਨਾਏਂ ਕਨੈ ਗੈ ਤੰਦੀ ਰੁਚੀ ਰਾਜਨੀਤਿ ਤੇ ਪਤ੍ਰਕਾਰਿਤਾ ਦੇ ਖੇਤਰੈ ਚ ਬਧਨ ਲਗੀ ਪੇਈ। ਫ਼ਹੀ ਓਹ ਤੁਰ੍ਦ ਅਖਬਾਰ 'ਇੱਕਕਾਫ' ਦੇ ਅਡੀਟਰ ਬੀ ਬਨੇ। ਇਸ ਅਖਬਾਰ ਚ ਤੰਦੇ ਲਿਖੇ ਦੇ ਸਾਂਪਾਦਕੀ ਲੇਖ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੋਂਦੇ ਹੈ ਜਿਸ ਮੂਜਬ ਇੰਦੀ ਏਹ ਨੌਕਰੀ ਬੀ ਛੁਡਕੀ ਗੇਈ। ਇਸਦੇ ਬਾਦ ਇਨੋਂ ਮੈਹਕਮਾ ਧਰਮਾਰਥ ਚ ਮੈਨੇਜਰ ਦੇ ਔਹਦੇ ਪਰ ਮਲਾਜਮਤ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਤੰਨੇਂ ਰਿਯਾਸਤ ਅੰਦਰ ਤੇ ਬਾਹਰ ਬਨੇ ਦੇ ਮਨਦੇਂ, ਸਾਰਾਂ ਤੇ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾਏਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕਾਰਘ ਕੀਤਾ। ਕਾਸ਼ੀ ਚ ਰਾਹਦੇ ਹੋਈ ਇੰਦੀ ਰੁਚੀ ਸ੍ਰਜਨਾਤਮਕ ਲੇਖਨ ਦੇ ਕਨੈ-ਕਨੈ ਜੋਤਸ਼ ਵਿਦਾ ਤੇ ਸਮਾਜ ਸੇਵਾ ਪਾਸ੍ਸੇ ਬੀ ਬਧੀ। ਜਿਸਲੈ ਸਾਠੇ ਹੁੰਦੀ ਬਨਾਰਸ ਥਮਾਂ ਬਦਲੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਇੰਦੀ ਸੇਹਤ ਪਰ ਮਾਡਾ ਅਸਰ ਪੇਆ। ਓਹ ਸਾਂਦੇ ਪੇਈ ਗੇ ਤੇ ਫ਼ਹੀ ਨੌਕਰੀ ਛੋਡਿਯੈ ਜਮ੍ਮੂ ਤਠੀ ਆਏ।

ਧਰਮਾਰਥ ਮੈਹਕਮੇ ਚ ਨੌਕਰੀ ਦੌਰਾਨ ਗੈ 1930-31 ਈ. ਚ ਸਾਠੇ ਹੁੰਦਾ ਬਿਆਹ ਪੱਜਾਬ ਦੇ ਪਸੱਲਾਕੇ ਦੇ ਢੀਡੇ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੀ ਇੱਕ ਬੈਨਾਣ ਕਨਿਆ ਸਰਸ਼ਵਤੀ ਦੇਵੀ ਕਨੈ ਹੋਈ ਗੇਦਾ ਹਾ। ਬਨਾਰਸ ਥਮਾਂ ਜਮ੍ਮੂ ਆਈਧੈ ਸਾਠੇ ਹੋਰੋਂ ਜੋਤਸ਼ ਵਿਦਾ ਗੀ ਗੈ ਅਪਨੀ ਆਜੀਵਿਕਾ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਨਾਧਾ। ਤੰਨੇਂ ਅਪਨਾ ਜੋਤਸ਼ ਵਿਦਾ ਦਾ ਕੇਂਦ੍ਰ ਖੋਲ੍ਹਲੀ ਲੈਤਾ। ਤੰਨੋਂਗੀ ਅਪਨੀ ਇਸ ਵਿਦਾ ਪਰ ਪੂਰਾ-ਪੂਰਾ ਭਰੋਸਾ ਬੀ ਹੈ ਹਾ। ਓਹ ਦੁਰਗਾ ਦੇਵੀ ਦੇ ਖਾਸ ਉਪਾਸਕ ਬੀ ਹੈ। ਤੰਨੋਂਗੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹਾ ਜੇ ਮਾਤਾ ਦੁਰਗਾ ਬੀ ਫਲ ਦਸ਼ਨੇ ਚ ਤੰਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਏ। ਤੰਦੇ ਜੋਤਸ਼ ਵਿਦਾ ਦੇ ਗੁਣ ਦੇ ਚੱਚੇ ਬੀ ਖੂਬ ਹੋਂਦੇ ਹੈ। ਇਸਦੇ

ਕਨੈ ਗੈ ਤਾਂ 'ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤਿ ਮੰਡਲ' ਦਾ ਕਮ਼ ਕਰਨਾ ਬੀ ਰਖ ਕਰੀ ਦਿਤਾ । ਓਹ ਇਸ ਸੱਥਾ ਦੇ ਸੈਕਟ੍ਰੀ ਹੈ । ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਗੈ ਇੰਦੀ ਮਲਾਈ ਇਕ ਸਥਾਨੀ ਸਕੂਲੈ ਦੇ ਸਾਂਸਕ੃ਤ ਮਾਸਟਰ ਬਾਲਕ ਰਾਮ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦੇ ਕਨੈ ਹੋਈ ਗੇਈ । ਬਲਲੋ—ਬਲਲੋ ਏਹ ਮਲਾਈ ਗੂਢੀ ਮਿਤਰਾ ਚ ਬਦਲੀ ਗੇਈ । ਸਾਠੇ ਹੋਰ ਕੋਈ—ਕੋਈ ਧੰਟੇ ਤੁਂਦੇ ਘਰ ਬੈਠੇ ਰੌਹਦੇ ਤੇ ਦਮੈ ਮਿਤਰ ਜੋਤਸ਼ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਪਰ ਗੂਢ ਚੰਚਾ ਕਰਦੇ ਰੌਹਦੇ ।

ਕਰਨੀ ਮਾਲਕੈ ਦੀ ਜੇ 1948 ਬਾਰੇ ਦੀ ਇਕ ਸ਼ਿਕਲ ਦਪੈਹਰੀ ਮਾਸਟਰ ਬਾਲਕ ਰਾਮ ਹੋਰ ਸਕੂਲਾ ਘਰ ਪਰਤੋਏ ਤਾਂ ਤਾਂ ਨੇਂ ਗੀ ਫੂਕਿਯੈ ਤਾਪ ਚੜੇ ਦਾ ਹਾ । ਇਸਦੇ ਕਨੈ ਗੈ ਤਾਂਨੋਂਗੀ ਛਿਛੱਡੈ ਚ ਮਰੋਡ ਪੈਨਾ ਤੇ ਪਿੰਡੇ ਉਪਰ ਤ੍ਰਫਫਡ ਬੀ ਪੈਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਗੇ । ਇਸੈ ਕਨੈ ਓਹ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋਈ ਗੇ । ਤੁਂਦੇ ਪਿਛੋਂ ਤੁਂਦੇ ਲੌਹਕੇ—ਲੌਹਕੇ ਤੈ ਜਾਗਤ ਤੇ ਜੌਆਨ—ਮਟੇਯਾਰ ਵਿਧਵਾ ਲਾਡੀ ਰੇਹੀ ਗੇਈ । ਸਾਠੇ ਹੋਰ ਹਮਦਰੀ ਕਨੈ ਤੁਂਦੀ ਮਦਦ—ਮਦਾਦ ਕਰਨ ਅਕਸਰ ਤੁਂਦੇ ਘਰ ਜਾਂਦੇ ਰੌਹਦੇ । ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਤੁਂਦੀ ਮਦਦ ਤੇ ਨੇਈ ਕਹੈ ਪਰ ਤੁਂਦੇ ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਪਰ ਆੰਗਲ ਚਕੋਨਾ ਲਗੀ ਪੇਈ । ਰਲਾਵਲਿ ਇਸ ਸ਼ਾ ਮੁਕਿਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨੇ ਨਿਮਿਤ ਅਪਨੇ ਧੌਕੈ ਗੇਈ ਤਠੀ ਪਰ ਤਥੈ ਬੀ ਡੋਈ ਨੇਈ ਮਿਲਨੇ ਪਰ ਓਹ ਪਰਤਿਯੈ ਸ਼ੈਹਰ ਪਰਤੋਈ ਆਈ । ਅਪਨੇ ਗੈਹਨੇ ਬਂਧੇ ਬੇਚਿਧੈ ਗੁਜਾਰਾ ਕਰਨ ਲਗੀ ਪੇਈ । ਬਿਚੋਂ—ਬਾਰੋਂ ਸਾਠੇ ਹੋਰ ਬੀ ਤੁਂਦੇ ਘਰ ਜਾਇਥੈ ਤੁਸਦੀ ਮਦਦ ਮਦਾਦ ਕਰੀ ਆਂਦੇ । ਇਸ ਚਾਲੀ ਰੁਢੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜ ਨੇ ਇੰਦਾ ਪਰਿਤਾਗ ਕਰੀ ਦਿਤਾ । ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਖਾਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇੰਦੇ ਦਿਲੋ—ਦਸਾਗ ਪਰ ਪੇਆ ਤੇ ਤਾਂਨੋਂ ਰੁਢੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜ ਗੀ ਬਦਲਨੇ ਤੇ ਰਲਾਵਲਿ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇਨੇ ਨਿਮਿਤ ਸਮਾਜ ਕਨੈ ਟਕਕਰ ਲੇਈ ਲੈਤੀ । ਹੂਨ ਓਹ ਖੁਲ੍ਹੇ ਤੌਰ ਪਰ ਰਲਾਵਲੀ ਕਨੈ ਰੈਹਨ ਲਗੀ ਪੇ । ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਸਮਾਜੀ ਹਲਕੇ ਚ ਕਾਫੀ ਵਿਰੋਧ ਹੋਆ ਤਾਂ ਓਹ ਸਨ् 1949 ਈ. ਚ ਰਲਾਵਲਿ ਤੇ ਤੁਸਦੇ ਬਚੋਂ ਗੀ ਲੇਝੈ ਬੰਬਈ ਤਠੀ ਗੇ । ਤਥੈ ਬੀ ਤਾਂਨੋਂ ਜੋਤਸ਼ ਵਿਦਾ ਗੀ ਗੈ ਅਪਨੀ ਆਜੀਵਿਕਾ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਨਾਯਾ ਤੇ ਸੁਦਾ ਨਾਂਡ ਬੀ ਕਮਾਯਾ ਪਰ ਅਪਨੇ ਢੁਗਗਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕਨੈ ਤੁਂਦਾ ਲਗਾਤ ਬਰਕਰਾਰ ਰੇਹਾ । ਤੁਂਦਾ ਤਨ ਬੰਬਈ ਚ ਹੋਂਦੇ ਹੋਈ ਬੀ ਮਨ ਢੁਗਗਰ ਚ ਗੈ ਰੌਹਦਾ ਹਾ ਜਿਸ ਮੂਜਬ ਓਹ ਡੋਗਰੀ ਸੱਥਾ ਦੇ ਸਾਫੇ ਪਰ ਸਬ ਕਿਸ਼ ਛੋਡੀ ਛਾਡਿਧੈ ਜਾਮ੍ਮੂ ਪਰਤੋਈ ਆਏ । ਜਾਮ੍ਮੂ ਪਰਤੋਈ ਔਨੇ ਪਰ ਤਾਂਨੋਂ ਅਪਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਡੋਗਰੀ ਕਥਾ ਮਤਿਯਾਂ ਹੀਖਿਯਾਂ ਹਿਥਾਂ ਪਰ ਤੁਂਦੇ ਪੂਰਾ ਨੇਈ ਹੋਨੇ ਦਾ ਬੀ ਤਾਂਨੋਂਗੀ ਮਲਾਲ ਰੇਹਾ । ਤਾਂਨੋਂ ਡੋਗਰੀ ਚ ਮੌਲਿਕ ਰਚਨਾ ਲਿਖਨੇ ਦੇ ਕਨੈ—ਕਨੈ ਕਿਸ ਅਨੁਵਾਦ ਬੀ ਕੀਤੇ । ਤੁਂਦਾ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿ ਗੀ ਧੋਗਦਾਨ ਇਸ ਚਾਲੀ ਏ ।

ਅ) ਮੌਲਿਕ ਰਚਨਾਂ : (ਡੋਗਰੀ)

ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ (ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ) 1947

ਖਾਲੀ ਗੋਦ (ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ) 1967

ਹਿੰਦੀ ਚ : ਹਸਤਰੇਖਾ ਵਿਜ਼ਾਨ

ਆ) ਅਨੁਵਾਦ —

ਗੋਦਾਨ — ਮੂਲ ਲੇਖਕ, ਮੁਨਥੀ ਪ੍ਰੇਮਚੰਦ

ਮੁਗਨਯਚਨੀ – ਸੂਲ ਲੇਖਕ, ਬ੍ਰਦਾਬਨ ਲਾਲ ਵਰਮਾ।

ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਇੰਦੇ ਲਿਖੇ ਦੇ ਨੇਕਾਂ ਲੇਖ ਡੋਗਰੀ ਦਿਯੇਂ ਬਕਖ–ਬਕਖ ਪੜ–ਪਤ੍ਰਿਕਾਏਂ ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਏ ਦੇ ਨ ।

ਭਗਵਤ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸਾਠੇ ਹੁੰਦੇ ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰੈ ਚ 'ਪੈਹਲਾ ਫੁਲ' ਤੇ 'ਖਾਲੀ ਗੋਦ' ਨਾਂਡ ਦੇ ਦੋ ਕਹਾਨੀ ਸ਼ਾਹੀ ਅਪਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਣਾਂ ਕਾਰਣ ਮੀਲ ਪਥਰ ਦੀ ਸ਼੍ਹੀਧਤ ਰਖਦੇ ਨ । ਜਿਥੈ 'ਪੈਹਲਾ ਫੁਲ' ਕਹਾਨੀ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦਾ ਪੈਹਲਾ ਫੁਲ ਐ ਉਥੈ 'ਖਾਲੀ ਗੋਦ' ਦਿਯਾਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਸਾਠੇ ਹੁੰਦੇ ਅਪਨੇ ਜੀਵਨ ਦਿਯਾਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਲਭਦਿਧਾਂ ਨ ਜਿਸ ਮੂਜਬ ਆਹ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਆ ਚ ਅਪਨੀ ਟਕੋਹਦ ਰਖਦਿਧਾਂ ਨ ।

ਪੈਹਲਾ ਫੁਲ

'ਪੈਹਲਾ ਫੁਲ' ਸ਼ਾਹੀ ਅਪਨੇ ਕਹਾਨਿਆਂ ਬਣਕ ਕਲੇਵਰ ਚ ਲੌਹਕਿਆਂ ਨ ਪਰ ਗੁਣਵਤਾ ਦੀ ਦਿਵਾਨੀ ਕਨੈ ਅਜ਼ਜ ਬੀ ਪਾਠਕਾਂ ਪਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਂਦਿਧਾਂ ਨ ਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਗੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਸਲੇਂ ਪਰ ਸੋਚਨੇ ਆਸਤੈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦਿਧਾਂ ਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਜਾਗਬੀਤੀ ਘਟਨਾਏਂ ਪਰ ਅਧਾਰਤ ਨ । ਇਸ ਸ਼ਾਹੀ ਦਿਧਾਂ ਤੈ ਕਹਾਨਿਆਂ ਅਮਾਂ, ਖੜਕਜ਼ਾਰ ਤੇ ਪੈਹਲਾ ਫੁਲ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾਏਂ ਪਰ ਅਧਾਰਤ ਕਹਾਨਿਆਂ ਨ । ਤੇ ਬਾਕਿ ਦਿਧਾਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਢੁਗਗਰ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਦਿਧਾਂ ਸਮਸਥਾਏਂ ਗੀ ਬਖਾਨਦਿਧਾਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਨ ।

ਇਸ ਸ਼ਾਹੀ ਦੀ ਪੈਹਲੀ ਕਹਾਨੀ 'ਕੁਝਮੇਂ ਦਾ ਲਾਹਮਾ' ਜਿਥੈ ਢੁਗਗਰ ਸਮਾਜ ਚ ਨਾਰੀ ਦੀ ਸਥਿਤਿ ਪਰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਂਦੀ ਐ ਉਥੈ ਗੈ ਏਹ ਅਜ਼ਜ ਦੇ ਬਦਲਾਂਦੇ ਸਮਾਜ ਤੇ ਹਾਲਾਤ ਕਨੈ ਮਕਾਬਲਾ ਕਰਦੇ ਤਾਂਨੇ ਪਰਿਵਾਰੇ ਦੀ ਕਹਾਨੀ ਐ ਜਿਥੈ ਧਿਧਾਂ ਦੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਬੀ ਪੁਤ੍ਰੋਂ ਆਂਗੂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਐ ਪਰ ਤਾਂਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਤੁਧਨੇ ਬੇਲੈ ਇਧੈ ਨੇਹ ਮਾਤਾ–ਪਿਤਾ ਗੀ ਔਖ ਔਂਦੀ ਐ । 'ਜਲ੍ਲੂ' ਸਮਾਜਕ ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਦਾ ਸ਼ਕਾਰ ਹੋਈ ਦੀ ਮਜਲੂਮ ਪਰਿਤਿਕਤਾ ਨਾਰੀ ਦੀ ਸਮਸਥਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੀ ਕਹਾਨੀ ਐ । 'ਦੋਹਰੀ' ਬੇਮੇਲ ਬਾਹ ਦੀ ਸ਼ਕਾਰ ਨਾਰੀ ਦੀ ਕਹਾਨੀ ਐ । 'ਸ਼ਹਾਰਾ' ਪਰਾਂਪਰਾ ਤੇ ਪਰਿਵਿਤਿਧਾਂ ਦੇ ਬਣਕਾਰ ਮਾਨਸਿਕ ਧਾਰਨਾ ਭੋਗ ਕਰਦੀ ਵਿਧਵਾ ਦੇ ਜੀਵਨ ਪਰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਂਦੀ ਇਕ ਸਫਲ ਕਹਾਨੀ ਐ । ਜਿਸ ਰਾਹੋਂ ਲੇਖਕ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੋਚ ਬਦਲਨੇ, ਵਿਧਵਾਏਂ ਦੇ ਪੁਰਨਬਾਹ ਕਰਾਨੇ ਤੇ ਕੁਝਿਧਾਂ ਗੀ ਪਢਾਈ–ਲਖਾਇਥੈ ਸ਼ਵਲਾਂਬੀ ਬਨਾਨੇ ਦੀ ਸੋਝ ਬਖ਼ਾਦਾ ਐ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੌਨ੍ਹੇ ਕਹਾਨਿਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਰੀ ਸਮਾਜ ਕਨੈ ਜੁਝੇ ਦੇ ਨ । 'ਮਾਂਗਤੇ ਦਾ ਘਰਾਟ' ਆਧੁਨਿਕ ਸੋਚ ਗੀ ਕੇਂਦ੍ਰਤ ਕਰਿਥੈ ਲਿਖੀ ਗੇਦੀ ਇਕ ਰੋਚਕ ਕਹਾਨੀ ਐ ਜਿਸ ਰਾਹੋਂ ਲੇਖਕ ਨੇ ਸਮਾਜ ਗੀ ਸਨੇਹਾ ਦਿਤੇ ਦਾ ਐ ਜੇ ਆਹ ਅਜ਼ਜ ਦੇ ਪ੍ਰਗਤਿਸ਼ੀਲ ਸਮਾਜ ਚ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਪਰ ਸੋਚਨ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਜੇ ਕੁਸੈ ਦੀ ਸ਼ੱਖਤੀ ਦਾ ਅਸਲੀ ਬਾਰਸ ਤਾਂਏ ਐ ਜੇਹੜਾ ਸ਼ੱਖਤੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਐ । ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਕਹਾਨੀ ਰਾਹੋਂ ਲੇਖਕ ਢੁਗਗਰ ਸਮਾਜ ਚ ਮਹਿਸੂਸ ਰਾਵਾਦਾਰੀ ਤੇ ਬਕਖ–ਬਕਖ ਧਰ੍ਮ ਜਾਤਿਧਾਂ ਚ ਏਕਤਾ, ਭਾਈਚਾਰਾ ਹੋਨੇ ਦਾ ਤੁਲਾਖ ਕਰਦਾ ਐ ।

ਸ਼ਾਖੇਪ ਚ ਇਸ ਸ਼ਾਹੀ ਦਿਧਾਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਚ ਲੇਖਕ ਦੀ ਤਰਕੀ ਪਸ਼ਦਾਨਾ ਸੋਚ ਝਲਕਦੀ ਐ । ਏਹ ਕਹਾਨਿਆਂ ਢੁਗਗਰ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਜੀਵ ਝਾਂਕੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਨ ਕਰਦਿਧਾਂ, ਸਮਾਜਕ ਸਮਸਥਾਏਂ ਪਰਾ ਪਰਦਾ ਗੋਹਾਡਿਧਾਂ, ਪਾਠਕਾਂ ਗੀ ਇਨ੍ਹਾਂ

ਸਮਝਾਏ ਬਾਰੈ ਸੋਚਨੇ ਆਸਤੈ ਵਿਵਸ਼ ਕਰਦਿਧਾਂ ਨ ।

ਖਾਲੀ ਗੋਦ

ਸਾਠੇ ਹੁੰਦੇ ਦ੍ਰਾਏ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ 'ਖਾਲੀ ਗੋਦ' ਦਿਧਾਂ ਮਤਿਧਾਂ ਸਾਰਿਧਾਂ ਕਹਾਨਿਧਾਂ ਆਪਬੀਤੀ ਘਟਨਾਏ ਪਰ ਅਧਾਰਤ ਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਨਿਧਾਂ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਬੀ ਆਤਮਕਥਾਤਮਕ ਐ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਨਿਧਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਲੇਖਕ ਦੇ ਖਵੇਂ-ਮਿਵੇਂ ਚੇਤੇ ਨ । ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦੀ ਇਕ ਕਹਾਨੀ 'ਮਸਾਹਨੀ' ਬੀ ਸੰਗਤੇ ਦਾ ਘਰਾਟ ਆਹਲਾ ਲੇਖਾ ਗੈ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇ ਆਪਸੀ ਹਿਰਖ-ਪਾਰ ਤੇ ਸਮੇਧ ਦੀ ਕਹਾਨੀ ਐ । ਲੇਖਕ ਅਦੁੰ ਬਡਾ ਲੌਹਕਾ ਹਾ ਜਦੂੰ ਰਹੀਸ ਬੀਬੀ ਦਾ ਬਾਹੁ ਹੋਆ ਹਾ । ਉਸਨੇ ਲੇਖਕ ਦੇ ਆਕਖਨੇ ਪਰ ਜੇ ਆਹ ਉਸਗੀ ਝੁੰਡ ਖੋਹਲਿਐ ਮੂਹ ਦਸ਼ੀ ਦੇਏ ਦੇ ਪਰਤੇ ਚ ਮਸਾਹਨੀ ਮਾਂਗੀ ਹੀ, ਉਛੀ ਤੰਦੀ ਅਪਨੀ ਕਮਾਈ ਦੀ । ਪਰ ਲੇਖਕ ਜਿਸਲੈ ਕਿਆ ਚਿਰ ਉਸਦੀ ਏਹ ਇਚਾ ਪੂਰੀ ਨੇਈ ਕਰੀ ਸਕੇਅਾ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਅਪਨੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਆਖਰੀ ਬੇਲੈ ਲੇਖਕ ਗੀ ਸਵੀ ਭੇਜੇਅਾ ਤੇ ਸੂਹੂ ਗੋਹਾਡੀ ਦਸ਼ੇਅਾ ਤੇ ਗਲਾਧਾ, "ਭਾਊ ਜੀ ਏਹ ਲੈਓ, ਪਰ ਇਕ ਸੁਫ਼ ਮਿਵੀ ਦੀ ਮਸਾਹਨੀ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰ ਆਹਦੇ ਸੁਹੈ ਪਰ ਜ਼ਰੂਰ ਪਾਏਓ ।"

ਕਹਾਨੀ ਦਾ ਏਹ ਮੋਡ ਭਾਵੁਕਤਾ ਕੋਲਾ ਬੀ ਮਤਾ ਉਸ ਬੇਲੈ ਦੇ ਸਮਾਜ ਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਰੀਤਿ ਰਖਾਂਦੇ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਹਿਰਖ-ਪਾਰ ਪਰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਂਦਾ ਐ ।

'ਪੰਜਤਾਰੇ ਦਾ ਫੁਲਲ' ਕਹਾਨੀ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੇ ਲਮਡੈ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਗੀਗਾਂ ਤੇ ਇਕ ਹਰਿਜਨ ਕੁਡੀ ਭਾਨੂ ਦੇ ਅਲਹੜ ਪਾਰ ਦੀ ਕਹਾਨੀ ਐ । ਕੁਡੀ ਜਾਗਤੈ ਦੇ ਗੱਲੈ ਚ ਪੰਜਤਾਰੇ ਦੇ ਫੁਲਲੋਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਪਾਂਦੀ ਐ ਤੇ ਜਾਗਤ ਉਸਦੇ ਬਾਲੋਂ ਚ ਤੇਲ ਪਾਂਦਾ ਐ ਤੇ ਬਾਹੁ ਕਥਾ ਪੈਹਲੋਂ ਦੀ ਇਕ ਰਸਮ 'ਤੇਲ ਸਿੰਜਨੇ' ਦੀ ਪੂਰੀ ਕਰਦਾ ਐ । ਤੇ ਫਹੀ ਦਮੈਂ ਆਪੂ ਚੋਂ ਹਿਰਖੀ ਲੋਰ ਚ ਬਜੜੀ ਜਾਂਦੇ ਨ । ਪਰ ਫਹੀ ਪਿਚ੍ਛੂਆਂ ਪਨੜੇਂ ਬਾਰੋਂ ਦੀ ਉਸ ਕੁਡੀ ਦਾ ਬਾਹੁ ਪੰਜਾਏਂ ਬਾਰੋਂ ਦੇ ਬੁਡ੍ਹੇ ਕਨ੍ਹੈ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਐ । ਇਸ ਕਹਾਨੀ ਰਾਹੋਂ ਲੇਖਕ ਨੇ ਡੋਗਰੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਮਾਜਕ ਕਦਰੋਂ ਗੀ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤੇ ਦਾ ਐ ਤੇ ਅਲਹੜ ਬਰੇਸਾ ਦੇ ਹਿਰਖਿਧਾਂ ਦੇ ਹਿਰਖੇ ਦਾ ਨਾਂ ਕਦੀ ਕੀਤੀ ਦੀ ਐ ।

'ਖਾਲੀ ਗੋਦ' ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਧਾਂ ਕਹਾਨਿਧਾਂ 'ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ' ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ ਦੀ ਕਹਾਨਿਧਾਂ ਦੀ ਬਨਿਸ਼ਤ ਲਭਿਧਾਂ ਕਹਾਨਿਧਾਂ ਨ । ਕਿਸ ਕਹਾਨਿਧਾਂ ਚ ਸਾਠੇ ਹੁੰਦਾ ਕਥਾਨਕ ਤੇ ਸੰਵਾਦ ਵਰਣ ਬਡਾ ਕਮਾਲ ਦਾ ਐ । ਏਹ ਕਹਾਨਿਧਾਂ ਢੁਗਗਰ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਜੀਵ ਝਾਂਕੀ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਕਰਦਿਧਾਂ ਨ ਤੇ ਸਾਠੇ ਹੁੰਦੀ ਕਹਾਨੀ ਕਲਾ ਦੇ ਉਚਚਤਮ ਨਮੁਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਕਰਦਿਧਾਂ ਕਹਾਨਿਧਾਂ ਨ ।

11.4 ਸਾਰਾਂਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਗੀ ਪਢਿਐ ਵਿਦਾਰਥਿਧਾਂ ਗੀ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਕਹਾਨੀਕਾਰ ਗਛਕਾਰ ਭਗਬਤ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸਾਠੇ ਦੇ ਜੀਵਨ ਪਰਿਚੇ ਦੇ ਲਾਵਾ ਤੰਦੀ ਰਚਨਾਏ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦਿਤੀ ਗੇਦੀ ਐ । ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਦੀ ਨੀਹ ਪਤਥਰ ਰਕਖਨੇ ਆਹਲੇ ਕਹਾਨੀਕਾਰ ਭਗਬਤ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸਾਠੇ ਹੋਰੋਂ 1960 ਕੋਲਾ ਪੈਹਲੇ ਦੋ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ ਲਿਖੇ । ਜਿੰਦੇ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਤੁਸੋਂਗੀ ਇਸ ਧਾਤ ਚ ਰਹੋਈ ਜਾਹਗ । ਇੰਦੇ ਦਮੈਂ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹਾਂ ਦੀ ਚਰ੍ਚਾ ਇਸ ਧਾਤ ਚ ਖੁਲਿਲਿਯੇ ਕੀਤੀ ਗੇਦੀ ਐ ।

11.5 कठिन शब्द

1)	गरोड़	2)	बंधे	3)	मलाल
4)	संग्रैह	5)	परवरिश	6)	गोहाड़दियां
7)	भावुकता	8)	रीति-खाजें		

11.6 अभ्यास आस्तै सोआल

क) भगवत् प्रसाद साठे दा व्यतित्व ते कृतित्व लिखो।

.....
.....
.....
.....
.....

ख) पैहला फल्ल कहानी संग्रैह दी तातित्व आलोचना करो।

.....
.....
.....
.....
.....

ग) खाली गोद कहानी संग्रैह दी तातिक आलोचना करो।

.....
.....
.....
.....
.....

ੴ ਕੁਝਮੇਂ ਦਾ ਲਾਹਮਾ ਕਹਾਨੀ ਦਾ ਸਾਰ ਅਪਨੇ ਸ਼ਬਦੋ ਚ ਲਿਖੋ ।

.....
.....
.....
.....
.....
.....

11.7 ਸਹਾਯਕ ਪੁਸ਼ਟਕਾਂ

- 1) ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤ्य ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ : ਡਾਂ. ਜਿਤੇਨਦ੍ਰ ਧਮਪੁਰੀ
- 2) ਬੀਹਮੀ ਸਦੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ : ਤਕਾਜੇ ਤੇ ਉਪਲਭਿਧਿਆਂ

M.A. Dogri

C.No. 101

UNIT – IV

SEMESTER-I

LESSON – 12

डोगरੀ ਸਾਹਿਤ्य ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸਨ् 1960 ਤਗਰ

- 12.0 ਰੂਪਰੇਖਾ
- 12.1 ਉਦੇਸ਼
- 12.2 ਪਾਠ ਪਰਿਚੇ
- 12.3 ਪਾਠ ਪ੍ਰਕਿਧਿਆ
- 12.4 ਸਾਰਾਂਸ਼
- 12.5 ਕਠਿਨ ਸ਼ਬਦ
- 12.6 ਅਭਿਆਸ ਆਸਟੈ ਸੋਆਲ
- 12.7 ਸਹਾਯਕ ਪੁਸ਼ਟਕਾਂ
- 12.1 ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਗੀ ਪਢਿਏ ਵਿਦਾਰਥਿਯੋਂ ਗੀ ਬੀ. ਪੀ. ਸਾਠੇ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀ ਗੇਦੀ ਕਹਾਨੀ ਮੰਗਤੇ ਦਾ ਘਰਾਟ ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ ਕਹਾਨੀ ਸ਼ਾਂਗੈਹ ਥਮਾਂ ਲੈਤੀ ਗੇਦੀ ਐ। ਇਸ ਚ ਵਿਦਾਰਥਿਯੇ ਗੀ ਮੰਗਤੇ ਦਾ ਘਰਾਟ ਕਹਾਨੀ ਦੋ ਤਤਵਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਪਰ ਆਲੋਚਨਾ ਪਢਨੇ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਗ। ਇਸਦੇ ਲਾਵਾ ਤਤਵਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਪਰ ਆਲੋਪਨਾ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਹੋਈ ਸਕਗਾਂ ਕਨ੍ਹੈ ਗੇ ਏਹ ਬੀ ਸਮਸ ਔਗ ਜੇ ਕਹਾਨੀ ਦੇ ਕਿਨ੍ਹੇ ਤਤਵ ਹੋਂਦੇ ਨ। ਇਸ ਲੈਸਨ ਗੀ ਪਢਿਏ ਵਿਦਾਰਥਿਯੋਂ ਗੀ ਕਥਾਵਸਤੁ, ਪਾਤ੍ਰ–ਚਿਤ੍ਰਣ, ਸ਼ਵਾਦ, ਦੇਸਕਾਲ ਤੇ ਬਾਤਾਵਰਣ, ਭਾਸ਼ਾ ਸ਼ੈਲੀ ਨੇ ਉਦੇਸ਼ ਬਾਰੈ ਪੂਰੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਹੋਈ ਸਕਗ।

12.2 पाठ परिचे

इस पाठ च विद्यार्थियें गी मंगते दा घराट कहानी दी तात्विक आलोचना बारै जानकारी मिली सकग कनै गै उनेंगी कहानी दे तत्वे बारै बी खुलियै जानकारी हासल होई सकग।

12.3 पाठ-प्रक्रिया 1) मंगते दा घराट कहानी दी तात्विक आलोचना

- क) कथावस्तु
- ख) पात्र-चित्रण
- ग) संवाद
- घ) देशकाल ते वाताकरण
- ङ) भाशा शैली
- च) उद्देश्य

प्र. – “मंगते दा घराट” कहानी दी तात्विक आलोचना

“मंगते दा घराट” भगवत प्रसाद साठे हुंदे कहानी संग्रह “पैहला फुल्ल” दी इक प्रमुख कहानी ऐ। इस कहानी राहें लेखक ने डोगरा समाज च हिन्दुएं ते मुसलमानें दे आपसी सद्भाव ते भाईचारे दा उल्लेख कीते दा ऐ। कुसै बी कहानी दी तत्वे दे अधार पर आलोचना करने आस्तै आधार तत्व मन्ने जंदे न – कथावस्तु, पात्र-चित्रण, संवाद, देशकाल-वातावरण, भाशा-शैली ते उद्देश्य। इ'नें तत्वे दे आधार पर प्रस्तुत कहानी दा मूल्यांकन इस चाल्ली कीता जाई सकदा ऐ –

1. कथावस्तु

इस कहानी दी कथावस्तु दा ताना-बाना मंगते दे इर्द-गिर्द बुनेआ गेदा ऐ। ओह इक घराट चलांदा ऐ ते उसदे कोल उसदे घराटा दी छेड़ सुनने आस्तै म्हमदू नांड दा इक जागत आई बौहदा ऐ। दौनें दा आपसी हिरख-समोध बनी गेदा ऐ। म्हम्मदू मंगते गी ताया करी जानदा ऐ। ओह उसदे कम्मै च उसदी निककी-मुट्टी मदाद बी करदा रौहदा ऐ। कदें-कदें ओह मंगते गी इक सुआल बी करदा ऐ जे उसदे मरने परैत उसदा घराट कु'न सांभग? की जे मंगते दी अपनी कोई औलाद नेई ऐ। इस गल्लै दा उसगी बी झूरा ऐ। दुए पास्से म्हम्मदू दा पिता इल्मदीन अपने नासमझ जागतै गी समझांदा रौहदा ऐ जे मंगते दे मरी जाने परैत उसगी उत्थै कुसै ने बी नेई बज्जन देना। इस गल्लै दा म्हम्मदू दे दिला पर गैहरा असर पौदा ऐ ते इक दिन ओह उसने मंगते

ਗੀ ਬੀ ਗਲਾਈ ਦਿੰਦਾ ਏ ਜੇ ਉਸਦੇ ਪਰੈਂਤ ਉਸਦਾ ਘਰਾਟ ਕੁਸੇ ਝੀਰਾ ਨੇ ਗੈ ਸਾਂਭਨਾ ਏ । ਮਹਮਦੂ ਦੇ ਇਹ ਬੋਲ ਮਂਗਤੇ ਗੀ ਟਨਕੋਰ ਕਰਾਈ ਜਾਂਦੇ ਨ । ਓਹ ਅਪਨੇ ਹਤਥ—ਪੈਰ ਸਾਮ੍ਰਾ ਲੈਂਦਾ ਏ ।

ਇਸ ਘਟਨਾਕਮ ਦੇ ਪਰੈਂਤ ਮਂਗਤੇ ਗੀ ਇਕ ਰੋਜ ਤਾਪ ਐਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਜਾਂਦੇ ਨ । ਓਹ ਮਹਮਦੂ ਦੇ ਐਨੇ ਦੀ ਨਿਹਾਲਪ ਕਰਨ ਲਗੀ ਪੌੱਦਾ ਏ । ਦਿਨ ਘਰੋਈ ਜਾਂਦਾ ਏ ਪਰ ਮਹਮਦੂ ਦੇ ਨੇਈ ਐਨੇ ਕਾਰਣ ਓਹ ਅਪਨੇ ਘਰਾਟੈ ਦੇ ਭਿੰਤ ਬਾਂਦ ਕਰਿਧੈ ਇਲਮੀਨ ਹੁੰਦੇ ਘਰ ਜਾਂਦਾ ਏ । ਉਥੈ ਜਾਇਧੈ ਉਸਗੀ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਏ ਜੇ ਉਸਦੇ ਨੇਈ ਐਨੇ ਦਾ ਕਾਰਣ ਗੁਲ੍ਹੂ ਝੀਰ ਏ । ਜਿਸਨੇ ਉਸਦੇ ਬਬੈ ਗੀ ਮੀਹਨਾ ਮਾਰੇਆ ਏ ਜੇ ਓਹ ਅਪਨੇ ਜਾਗਤੈ ਗੀ ਮਂਗਤੇ ਦੇ ਘਰਾਟੈ ਦੇ ਲਾਲਚੈ ਉਥੈ ਮੇਜਦਾ ਏ । ਇਹ ਗਲ਼ ਉਸਗੀ ਖਾਈ ਗੇਦੀ ਏ । ਉਸਨੇ ਮਂਗਤੇ ਦੇ ਮਤਾ ਜੋਰ ਭਰਨੇ ਤੇ ਛੱਡਕਨੇ ਪਰ ਬੀ ਮਹਮਦੂ ਗੀ ਉਸਦੇ ਕਨੈ ਨੇਈ ਭੋਜੇਆ । ਦੂਏ ਦਿਨ ਮਂਗਤੇ ਦੀ ਮ੃ਤੁ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ ਏ । ਲੋਕਿਂ ਚ ਚੋਹ—ਸੋਹ ਪੇਈ ਜਾਂਦੀ ਏ ਜੇ ਓਹ ਰਾਤੀ ਇਲਮੀਨੈ ਦੇ ਘਰ ਗੇਦਾ ਹਾ ਤੇ ਤੁੰਦੇ ਸਝਾਟੈ ਖੁੜਕੋ—ਖੁੜਕੀ ਬੀ ਹੋਈ ਹੀ । ਇਸ ਘਟਨਾ ਗੀ ਮਤਾ ਤੂਲ ਗੁਲ੍ਹੂ—ਝੀਰ ਗੈ ਦਿੰਦਾ ਏ । ਮਂਗਤੇ ਦੇ ਲਾਵਾਰਸ ਮਰਨੇ ਤੇ ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਦੀ ਅਫਵਾਹ ਫੈਲਨੇ ਕਾਰਣ ਉਥੈ ਪੁਲਸ ਆਈ ਪੁਜਦੀ ਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹਮਦੂ ਤੇ ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਗੀ ਹਤਥਕੜੀ ਲਾਈ ਲੈਤੀ । ਫਹੀ ਮਂਗਤੇ ਦੇ ਘਰਾਟ ਦੀ ਤਲਾਸੀ ਲੈਤੀ । ਉਥੈ ਕਿਲਿਧਾ ਟਾਂਗੋਚੀ ਦੀ ਬਾਸਕਟਾ ਚ ਤਾਂਨੇ ਮਹਮਦੂ ਦੇ ਨਾਂਡ ਦੀ ਬਸੀਧਤ ਗੀ ਦਿਕਖੇਆ ਤੇ ਪਢੇਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਦਿਧਾਂ ਹਤਥਕਡਿਆਂ ਖੋਹਲੀ ਦਿਤਿਧਾਂ । ਬਸੀਧਤ ਤੁੰਦੇ ਹਤਥੈ ਚ ਫੜਾਈ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਆਪੂ ਉਥੂਆਂ ਪਰਤੋਈ ਆਏ ।

2. ਪਾਤਰ ਚਰਿਤ੍ਰ—ਚਿਤ੍ਰਣ

ਇਸ ਕਹਾਨੀ ਚ ਮੁਕਖ ਤੌਰਾ ਪਰ ਦੋ ਗੈ ਪਾਤਰ ਨ । ਓਹ ਨ — ਮਂਗਤਾ ਤੇ ਮਹਮਦੂ । ਪਰ ਇੰਦੇ ਇਲਾਵਾ ਇਲਮੀਨ, ਗੁਲ੍ਹੂ ਝੀਰ ਤੇ ਪੁਲਸ ਆਹਲੇ ਸਾਹਿਯਕ ਪਾਤਰ ਬੀ ਹੈਨ । ਪ੍ਰਮੁਖ ਪਾਤਰੋਂ ਦਾ ਚਰਿਤ੍ਰ—ਚਿਤ੍ਰਣ ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਏ —

ਮਂਗਤਾ

ਮਂਗਤਾ ਜਾਤਿ ਦਾ ਝੀਰ ਏ । ਉਸਦੀ ਅਪਨੀ ਕੋਈ ਐਲਾਦ ਨੇਈ ਏ । ਓਹ ਅਪਨੇ ਗ੍ਰਾਂਡ ਚ ਘਰਾਟ ਚਲਾਈ ਗੁਜਰ—ਬਸਰ ਕਰਦਾ ਏ । ਉਸਦੇ ਘਰਾਟੈ ਪਰ ਮਹਮਦੂ ਨਾਂਡ ਦਾ ਇਕ ਜਾਗਤ ਉਸ ਕੋਲ ਆਂਦਾ—ਰੋਹਦਾ ਏ ਤੇ ਉਸਦੀ ਸੇਵਾ ਬੀ ਕਰਦਾ ਏ । ਇਸ ਸੂਜ਼ਬ ਉਸਗੀ ਬੀ ਉਸ ਜਾਗਤੈ ਕਨੈ ਹਿਰਖ ਹੋਈ ਗੇਦਾ ਏ । ਓਹ ਮਨੋਮਨ ਚਾਂਹਦਾ ਏ ਜੇ ਉਸਦੇ ਪਰੈਂਤ ਇਹ ਘਰਾਟ ਤਾਂਏ ਸਾਮ੍ਰਾ ਜੇਹੜਾ ਉਸਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਏ । ਮਂਗਤੇ ਦੀ ਇਸ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੀ ਝਾਲਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦੋਂ ਚ ਲਭਦੀ ਏ —

“ਕੀ ਬੈ ਝੀਰੋਂ ਦੇ ਮੌਂ ਕੋਈ ਟਕੇ ਦੇਨੇ ਨ ਕੇਹ? ਜੇਹੜਾ ਕੋਈ ਇਸ ਬਰੇਸਾ ਮੇਰੇ ਕਮ ਆਂਗ ਤਾਂਏ ਸਾਂਭਗ ਏਹ ਮੇਰਾ ਘਰਾਟ ।”
(ਸਫਾ ਨ. -15)

ਮਂਗਤੇ ਗੀ ਜਿਸਲੈ ਤਾਪ ਐਨ ਲਗਦੇ ਨ ਤਾਂ ਉਸਗੀ ਲਗਦਾ ਏ ਜੇ ਖਬਰੈ ਉਸਦਾ ਆਖਰੀ ਵਕਤ ਤੇ ਨੇਈ ਆਈ ਗੇਆ ਏ । ਓਹ ਅਪਨੇ ਘਰਾਟੈ ਦੀ ਵਸੀਧਤ ਮਹਮਦੂ ਦੇ ਨਾਂਡ ਕਰਿਧੈ ਉਸਦੇ ਐਨੇ ਦੀ ਨਿਹਾਲਪ ਕਰਨ ਲਗੀ ਪੌੱਦਾ ਏ । ਪਰ ਜਿਸਲੈ ਦਿਨ ਢਲੀ ਐਨੇ ਤਕਰ ਗੀ ਮਹਮਦੂ ਨੇਈ ਆਂਦਾ ਤਾਂ ਮਹਮਦੂ ਦਾ ਹਿਰਖ ਉਸਗੀ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਜਾਨੇ

आस्तै मजबूर करदा ऐ । ओह उंदे घर जंदा ऐ ते उसदे पिता अगें बेनती करदा ऐ जे ओह उस कन्नै म्हम्मदू गी भेजी देन । उसदी इस बेनती दा म्हम्मदू दे पिता पर कोई असर नेई होंदा । तां ओह इककला गै रातीं दे न्हेरे च ठेड़े ठोकरां-खंदा, तापा कन्नै त्रुट्टे दा घराटा पर परतोई आँदा ऐ । उसगी इस गल्ला दा बड़ा अफसोस होंदा ऐ जे इमदीन ने अपने जागतै गी उस कन्नै की नेई भेजेआ । इस सदमे गी ओह बरदाशत नेई करी सकेआ ते उस्सै रातीं उसदे प्राण पखेरु उड्हरी जंदे न ।

म्हम्मदू

म्हम्मदू जाति दा मुस्लमान ऐ । ओह इक भोला-भाला दुनियादारी दे दस्तूरें शा बेखबर जागत ऐ । ओह भिड्ढां-बकरियां चारने आस्तै अक्सर मंगते दे घराटा पास्सै गै जंदा ऐ की जे उसी इक ते घराटा दे चलने दी छेड़ा च शैल मिट्ठी-मिट्ठी नींदर आँदी ऐ ते दूआ उसगी मंगते कन्नै बी खास हिरख होई गेदा ऐ । ओह मनोमन सोचदा रौहदा ऐ जे मंगते दे नेई रौहने पर एह घराट उस्सै दा होई जाना ऐ । इक दिन ओह मंगते गी पुच्छी बी बौहदा ऐ –

“ताया तू इन्ना बुड्ढा होई गेआ ते कुसै दिन टिकट कटाई ओडे तां घराट कु’न चलाग?”
(सफा नं. 15)

म्हम्मदू मनै दा साफ ऐ । ओह सच्चे मनै कन्नै मंगते दी सेवा करदा हा पर इक दिन उसदे पिता ने उसगी मंगते दे घराटे पर जाने ताई रोकी दित्ता । तां ओह अपना मन बिन्नयै फही उस पास्सै नेई गेआ । पर दुए पास्सै म्हम्मदू दे हिरखे ने मंगते गी मजबूर करी दित्ता जे ओह अपने मरने शा पैहले अपने घराटा दी बसीयत उसदे नांड करी देरे । म्हम्मदू ते उसदे पिता उपर मंगते गी जानो-मारी देने दा झूठा इल्जाम बी लगदा ऐ जिस मूजब उनेंगी कडियां बी लगदियां न । पर पिच्छूआं उंदी सच्चाई जग-जाहर होई जंदी ऐ ते उन्दियां हत्थकडियां खुल्ली जंदियां न ।

3. संवाद

प्रस्तुत कहानी च लेखक ने लौहके-लौहके ते चुस्त-दरुस्त संवादें दा प्रयोग कीते दा ऐ । मंगते ते म्हम्मदू दे संवादें दा इक उदाहरण प्रस्तुत ऐ –

“तोह नेई, तां तेरे बबै चुक्केआ? तरहनूं निं होऐ तां । सुनांड इल्मदीने ई तां तेरा पिजर त्रोडग ओह इक लै ताया फुल्ल चूपकृजा आया बड़ा फुल्ल चुपानै आहला, भर दपैहरी ताए गी दुख देइयै तुगी शर्म ते निं आई होग । छूमै दी कुड़ी ते भ्राऊ कन्नै चाहगियां ।”
(सफा नं. 15)

4. ਦੇਸ਼ਕਾਲ ਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ

ਇਸ ਕਹਾਨੀ ਦਾ ਕਾਲ ਅਜਾਦੀ ਥਾ ਪੈਹਲੇਂ ਦਾ ਢੁਗਗਰ ਦਾ ਫਾਡੀ ਸਮਾਜ ਏ । ਜਿਸ ਬੇਲੈ ਮਹਜਬੀ ਰਖਾਦਾਰੀ ਹੀ । ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਪੂ—ਬਿਚੋਂ ਰਲੀ—ਮਿਲੀ ਬੌਂਹਦ ਹੈ । ਇਕ ਦੁਏ ਦੇ ਕਮਮ ਆਂਦੇ ਹੋ । ਪਰ ਕਿਸ਼ ਸਾਮ੍ਰਦਾਇਕ ਤਤਵ ਤੱਦੇ ਮਜ਼ਾਟੈ ਦਰਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨੇ ਵੀ ਕੋਥਿਸ਼ ਬੀ ਕਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋ ।

ਏਹ ਅਜਾਦੀ ਕਥਾ ਪੈਹਲੇਂ ਦਾ ਓਹ ਸਮਾਂ ਹਾ ਜਿਸ ਬੇਲੈ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਅਪਨਾ ਪੀਹਨ ਕਰਾਨੇ ਆਸਤੈ ਘਰਾਟੈ ਪਰ ਜਾਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹਾ । ਲੇਖਕ ਨੇ ਮੰਗਤੇ ਦੇ ਘਰਾਟੈ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਇਸ ਚਾਲੀ ਚਿਤ੍ਰਤ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ —

“ਦ’ਊ ਮਨੋਂ ਵੀ ਬੋਰੀ ਡਲਲਾ ਚ ਪਾਇਧੈ, ਮੰਗਤਾ ਤਮਾਕੂ ਪੀਨ ਗੈ ਲਗਾ ਹਾ ਜੇ ਘਰਾਟ ਬਾਂਦ ਹੋਈ ਗੇਆ । ਬੈ ਜਲੋ ਇਤ ਲਗੈ ਲੈਖਡੀ ਆਖਿਧੈ ਜਲੇ ਪਕਕੇ ਦਾ ਉਛੁਆ ਤੇ ਕੂਹਲੈ ਗੀ ਦਿਕਖਨ ਲਗਾ । “ਕੁਝੂਂ ਤੁਟਠੀ ਹੋਗ? ਕਰਦਾ—ਕਰਦਾ ਕੂਹਲਾ ਦੇ ਕਾਂਢੈ—ਕਾਂਢੇ ਚਲਨ ਲਗਾ । ਬਰਸਾਤੀਂ ਵੀ ਰੋਹੜੈ ਦੇ ਪਾਨਿਧੈ ਕਨੈ ਬ’ਰੇ ਚ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਭਰ ਚਲਨੇ ਆਹਲਾ ਮੰਗਤੇ ਦਾ ਘਰਾਟ, ਤੇ ਓਹ ਬੀ ਕਦੇਂ—ਕਦੇਂ ਕਸਾਇਧੇਂ ਦੇ ਜਾਗਤ ਬਕਰਿਆਂ ਚਾਰਦੇ—ਚਾਰਦੇ ਕੂਹਲ ਤ੍ਰੋਡਿਧੈ ਮੰਗਤੈ ਸ਼ਾ ਗਾਲੀ ਖਾਂਦੇ ਹੋ ।”
(ਸਫਾ ਨ. -14)

ਲੇਖਕ ਨੇ ਮੰਗਤੇ ਦੇ ਘਰਾਟੈ ਦੇ ਅਗੋਂ—ਪਿਛੋਂ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਚਿਤ੍ਰਤ ਕਰਦੇ ਹੋਈ ਲਿਖੇ ਦਾ ਏ, “ਚੋਇਧੈ ਦੇ ਬਿਚਵਾ ਦਾ ਜਿਤ੍ਥੂਂ ਕੂਹਲ ਡਕਕੀ ਵੀ ਹੀ ਉਤ੍ਥੂਂ ਦਾ ਗੈ ਕੁਸੈ ਪ੍ਰੋਹ ਜਨਨ ਚੁਕਕੀ ਲੈਤੀ ਵੀ ਹੀ ਤੇ ਪਾਨੀ ਖੁਲ—ਖੁਲ ਕਰਦਾ ਕੂਹਲ ਛੋਡਿਧੈ ਪਫੀ ਚੋਇਧਾ ਚ ਬਗਾ ਕਰਦਾ ਹਾ । ਜਨਨ ਤੁਘਨੇ ਥਾ ਪੈਹਲੇਂ ਮੰਗਤਾ ਤਾਹੀਂ—ਤੁਆਹੀਂ ਦਿਕਖਨ ਲਗਾ ਤਾਂ ਤੁਘਰਲੇ ਪਾਸ੍ਸੈ ਖਡ਼ੋਤਾ ਦਾ ਮਹਮਦੂ ਲਬਾ ।”
(ਸਫਾ—14)

5. ਭਾਸਾ—ਸੈਲੀ

ਇਸ ਕਹਾਨੀ ਦੀ ਭਾਸਾ—ਸੈਲੀ ਬਡੀ ਸਰਲ ਤੇ ਸਾਫ਼ੀ ਏ । ਲੇਖਕ ਨੇ ਆਮ ਬੋਲਚਾਲ ਦੀ ਭਾਸਾ ਰਾਹੋਂ ਅਪਨੇ ਕਥਨ ਗੀ ਸ਼ਹਿਰ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ । ਭਾਸਾ ਚ ਗੋਹਾਡ ਆਹਨਨੇ ਆਸਤੈ ਤਾਂਨੇ ਇਕ—ਅਦਧ ਖੁਆਨ ਤੇ ਮੁਹਾਵਰੇਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਬੀ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ ।

ਖੁਆਨ — ਛੂਮੈ ਵੀ ਕੁਡੀ ਤੇ ਭਾਊ ਕਨੈ ਚਾਹਿਗਿਆਂ ।

ਮੁਹਾਵਰਾ ਪ੍ਰਯੋਗ — ਕਨ ਹੋਨਾ, ਜਿਂਦ ਖਾਨਾ, ਤਾਡੀ ਲਗਨਾ, ਬੁਡ—ਬੁਡ ਕਰਨਾ, ਟਿਕਟ ਕਟਾਨਾ, ਟਕੇ ਦੇਨਾ ਆਦਿ ।

ਸ਼ਬਦ—ਪ੍ਰਯੋਗ — ਢੁਗਗਰ ਦੇ ਫਾਡੀ ਇਲਾਕੇ ਚ ਬਰਤੋਨੇ ਆਹਲੇ ਕਿਸ਼ ਠੇਠ ਡੋਗਰੀ ਸ਼ਬਦ ਇਸ ਚਾਲੀ ਨ — ਡਲਲ, ਲੈਖਡੀ, ਨਰਗੇਲਾ, ਪਿੰਜਰ, ਤ੍ਰੱਟਨੂ ਬਗੈਰਾ ।

6. ਉਦਦੇਸ਼

ਇਸ ਕਹਾਨੀ ਦਾ ਸੁਕਖ ਉਦਦੇਸ਼ ਹਿੰਦੂ—ਮੁਸਲਮ ਏਕਤਾ ਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਗੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਏ । ਇਸਦੇ ਕਨੈ

गै समाज गी एह संदेश देना बी ऐ जे – “कर सेवा ते खा मेवा ।”

ਇਸਦੇ ਇਲਾਗਾ ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸ ਤਥ ਉਪਰ ਬੀ ਰੋਸ਼ਾਨੀ ਪਾਈ ਦੀ ਏ ਜੇ ਸਚ੍ਚੇ-ਸੁਚ੍ਚੇ ਗੀ ਕੋਈ ਬੀ ਆਂਚ ਨੇਈ ਆਂਦੀ | ਕੋਈ ਉਸਦੇ ਵਿਰੁਦ਼ ਕਿਨ੍ਹੇ ਬੀ ਷ਡਧਾਰੇ ਰਚੈ ਪਰ ਉਸਦੀ ਸਚਵਾਈ ਗੈ ਷ਡਧਾਰਕਾਰਿਯੋਂ ਦੇ ਷ਡਧਾਰੇ ਗੀ ਨਿਸ਼ਫਲ ਕਰੀ ਦਿੱਦੀ ਏ |

12.4 सारांश

ਇਸ ਪਾਠ ਗੀ ਪਢਿਯੈ ਵਿਦਾਰਥਿਂ ਗੀ ਭੰਗਤੇ ਦਾ ਘਰਾਟ ਕਹਾਨੀ ਦੀ ਤਤਵਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਪਰ ਆਲੋਚਨਾ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਮਿਲੀ ਸਕਗ। ਇਸਦੇ ਲਾਵਾ ਬਛੇ ਤਤਵਾਂ ਬਾਰੈ ਪੂਰੀ ਚਾਲੀਂ ਕਨ੍ਹ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਹੋਈ ਸਕਗ ਜੇ ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਦੀ ਕਥਾਵਸ਼ੁ ਦਾ ਤਾਨਾ—ਬਾਨਾ ਕਿਯਾ ਬੁਨੇਆ ਗੇਦਾ ਏ। ਇਸਦੇ ਲਾਵਾ ਕਹਾਨੀ ਦੇ ਮੁਕਖ ਪਾਤਰ ਕੁਨ—ਕੁਨ ਆਦਿ ਸਮਨੇ ਤਤ੍ਵੇ ਬਾਰੈ ਖੁਲਿਲਿਅ ਚੱਚਾ ਕੀਤੀ ਗੇਦੀ ਏ।

12.5 कठिन शब्द

1)	ਮੁਲਧਾਂਕਨ	2)	झੂਰਾ	3)	ਟਨਕਾਰ
4)	ਤਾਪ	5)	ਟੰਗੋਚੀ	6)	ਹਿਰਖ
7)	ਠੋਕਰਾਂ	8)	ਤਾਪ	9)	ਤਮਾਕੂ

12.6 अभ्यास आस्तै सोआल

- 1) मंगते दा घराट कहानੀ ਦੀ ਤਾਤਿਕ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰੋ।

2) कੁਝਮੇਂ ਦਾ ਲਾਹਮਾ ਕਹਾਨੀ ਦਾ ਸਾਰ ਲਿਖੋ।

3) ਬੰਦੋਹਰੀ ਕਹਾਨੀ ਦੀ ਤਾਤਿਕ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰੋ।

12.7 सहायक पुस्तकां

- ਕ) ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ : ਡਾਂ. ਜਿਤੇਨਦਰ ਉਧਮਪੁਰੀ
 ਖ) ਬੀਹਮੀ ਸਦੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ : ਤਕਾਜੇ ਤੇ ਉਪਲਬਧਿਆਂ

M.A. Dogri

C.No. 101

UNIT - IV

SEMESTER-I

LESSON - 13

डोगरी साहित्य दा इतिहास सन् 1960 तगर

13.0 रूपरेखा

13.1 उद्देश्य

13.2 पाठ परिचे

13.3 पाठ प्रक्रिया

13.4 सारांश

13.5 कठिन शब्द

13.6 अभ्यास आस्टै सोआल

13.7 सहायक पुस्तकां

13.1 उद्देश्य

इस पाठ गी पढ़िये विद्यार्थियें गी बी. पी. साठे हुंदे द्वारा लिखी गेदी कहानी परोख पैहला फुल्ल कहानी संग्रह थमां लैती गेदी कहानपी ऐं इस च विद्यार्थियें गी परोख कहानी दी तत्वे दे आधार पर आलोचना पढ़ने दा मौका मिलग। इसदे लावा तत्वे दे आधार पर आलोचना करने बारै जानकारी हासल होई सकग। कन्नै गे एह बी समझ औग जे कहानी दे किन्नै तत्व होंदे न। इस लैसन गी पढ़ियै विद्यार्थियें गी कथावस्तु, पात्रचित्रण, संवाद देसकाल ते वातावरण, भाशा शैली उद्देश्य बारै पूरी जानकारी हासल होई सकग।

13.2 पाठ परिचे

इस पाठ विद्यार्थियें गी परोख कहानी दी तात्विक आलोचना बारै जानकारी मिली सकग गै उ'नेगी कहानी दे तत्वे दी बी सुल्लियै जानकारी हासल होई सकग।

13.3 पाठ-प्रक्रिया परोख कहानी दी तात्विक आलोचा करो

- क) कथावस्तु
- ख) पात्र-चित्रण
- ग) संवाद
- घ) देसकाल ते वातावरण
- ङ) भाशा शैली
- च) उद्देश्य

“परोख” कहानी दी तात्विक आलोचना

“परोख” कहानी वर्णनात्मक शैली च रची गेदी इक समाजक कहानी ऐ । एह कहानी द'ऊं दरानी-जठानी दे आपसी रिश्ते पर आधारत इक सशक्त कहानी ऐ । इस कहानी दा समाज बी डुग्गर दा पहाड़ी समाज ऐ । जित्थै दरानियें-जठानियें च अक्सर एकता-भाईचारा घट्ट होंदा ते इक-दुए दियां निंदेया चुग्लियां ते भंडिया करना आम स्वभावक प्रवृत्ति ऐ । प्रस्तुत कहानी दी तात्विक आलोचना इस चाल्ली ऐ –

1. कथावस्तु

लेखक ने प्रस्तुत कहानी च कुपले आहले ते गुड्हले आहले द'ऊं दरानियें जठानियें दा उल्लेख कीते दा ऐ । कुपले आहले नूँहें दे सिरै पर राज करदे न । ओह घरै च आपूं हत्थ भ'न्नियै कोई कम्म नेई करदे । उं'दा बड्डा जागत फकीरु ग्रांड जगीरा दी दिक्ख-रिक्ख करदा ऐ । जित्थुआं उ'नेगी दाना-फक्का आई जंदा ऐ ते लौहका जागत मीरु नौकरी करदा ऐ ते उं'दे कश गै रौंहदा ऐ । इस चाल्ली कुपले आहलें गी घरा च कोई खास कम्म नेई ऐ । ओह अपना टाइम पास करने आस्तै रोज गली-गुआंढ लोकें दे घर जाइयै गप्पां मारदियां न । उं'दी गल्लें दा विशे अपनी जठानी गुड्हले आहली दियां परोखां करना होंदा ऐ । गुड्हले आहले दे घर उं'दा साथ देने आहला होर कोई दूआ नेई ऐ । जिस मूजब उनेंगी सबै कम्म आपूं गै करने पौंदे न । उं'दे घर साफ-सफाई बी इन्नी मती नेई होंदी जिन्नी-क-कुपले आहले दे होंदी ऐ । इक पास्सै ते गुड्हले आहलें गी परमात्मा दी मार

ऐ ते दूए पास्सै उंदी दरानी दा टब्बर बी उ'नेंगी दिक्खी नेई सखांदा। उ'दे कन्नै लड़ने आस्तै छाने तुपदा रौंहदा ऐ। इ'यै घटनाकम इस कहानी दा कथ्य ऐ।

2. पात्र चरित्र-चित्रण

इस कहानी दे दो प्रमुख पात्र – कुपले आहले ते गुड्हले आहले न। एह दमै पात्र डुगर समाज दे सशक्त नारी पात्र न। इसदे इलावा कुपले आहले दा लौहका जागत मीरु ओहदी लाडी ते पोत्रू कुत्तू ते गुड्हले आहले दे भ्राऊ दे जागत सहायक पात्र न।

कुपले आहले

कुपले आहले गुड्हले आहले दियां रिश्ते च दरानी लगदियां न। ओह सफेदपोश न। उंदा अपनी जठानी कन्नै घरचार बडा घट्ट ऐ। ओह अपने घर बी कोई कम्म नेई करदियां। की जे उंदे घर कम्म करने आहली उंदी लौहकी नूंह मीरु दी लाडी ऐ। ओह गप्प शप्प लाने गित्तै गली गुआंड अक्सर निकली दियां रौंहदियां न। जिंदे बी घर ओह जंदियां न, उ'दे निकके-निकके कम्मे च हत्थ पोआंदिया न जियां ददूनियां त्रोडनियां, अम्बे दे मंडे बनाने ते बेरे दी चूनी कुट्टनी बगैरा। इ'नें कम्मे गी करने दे कन्नै गै ओह उ'नें लोके कन्नै अपनी जठानी गुड्हले आहले दियां परोखां बी करदियां जंदियां न। उ'दी इ'नें परोखें दा विशे आमतौर पर एह हाँदा ऐ जे उ'दी जठानी दे घर कु'न कोई औंदा ऐ, उ'दी रैहत-बैहत क'नेई ऐ। पर उसदी जठानी उसदे इस व्यवहार गी जानदे होई बी अन्जान बनी दी रौंहदी ऐ।

कुपले आहले गी इक दिन गुड्हले आहले दी इक होर नमीं गल्ल थ्होई जंदी ऐ। जिस'लै गुड्डले आहले दा भरतीया उ'दे पोत्रू मीरु कन्नै घर-चार बनाइयै अपने कर्तव्ये गी भुल्ली जंदा ऐ तां ओह कुत्तू गी निखरदियां न। जिस मूजब कुपले आहले गी रौह चढ़दा ऐ ते ओह अपनी जठानी गी खरिया-खुटियां सुनांदी ऐ।

ओह मंद-बुद्धि न उ'नेंगी अपनी जठानी आसेआ गलाए गेदे कथन दा लक्षणार्थ समझा नेई औंदा। ओह उसदे अभिधा अर्थ गी लेझै गली म्हल्ले चर्चा फलाई दिंदियां न –

“गुड्हले आहले हरिद्वार जाने गी त्यार होई गे न। पर उन्दे कश खर्चा नेई ऐ।”

(सफा नं. – 51)

कुपले आहले इक बारी बरसांती घरै दी छत चोई जाने करी बमार पेई जंदे न। इस रिथति च उ'दा टब्बर बी उंदी सेवा नेई करदा। जिस कारण ठंडू कन्नै उंदियां जंडा बाहमां झकड़ोई जंदियां न। बेगौरे ते दवा-दारु बगैर त्रै दिन ते त्रै रातां बीती जंदियां न तां जे उ'दी जठानी गी उ'दे बमार पैने दा पता लगदा

ਏ । ਓਹ ਤੰਦੇ ਘਰ ਜਨਦਿਆਂ ਨ । ਤਨੋਂ ਤੰਦੀ ਢੋਲ ਦਿਕਖੀ ਤਾਂ ਓਹ ਸਮਝੀ ਗੇਇਆਂ ਜੇ ਤਨੋਂਗੀ ਸਨਵਾਤ ਹੋਈ ਗੇਦਾ ਏ । ਤਨੋਂ ਤੰਦੀ ਸੇਵਾ ਬੀ ਕੀਤੀ ਪਰ ਬਚਾਈ ਨੇਈ ਸਕਿਆਂ । ਇਸ ਚਾਲੀ ਕੁਪਲੇ ਆਹਲੇਂ ਦੀ ਅਕਾਲ ਮਥਤੁ ਹੋਈ ਜਨਦੀ ਏ

ਗੁਝੁਲੇ ਆਹਲੇ

ਗੁਝੁਲੇ ਆਹਲੇ ਕੁਪਲੇ ਆਹਲੇ ਦੇ ਰਿਖਤੇ ਚ ਜਠਾਨੀ ਲਗਦੇ ਨ । ਤੰਦੀ ਅਪਨੀ ਕੋਈ ਐਲਾਦ ਨੇਈ ਏ । ਇਸ ਆਸਟੈ ਓਹ ਘਰਾ ਦੇ ਨਿਕਕੇ—ਮੁਟਟੇ ਕਮੰਗੀ ਕਰਨੇ ਤੇ ਕਨੈ ਗੈ ਰੌਹਲੀ ਆਸਟੈ ਭਾਊ ਦੇ ਪੌਤ਼ਰਾਏ ਸੁਜਾਨੂ ਜਾਂ ਮਚਾਨੂ ਚਾ ਕੁਸੈ ਨਾ ਕੁਸੈ ਗੀ ਸਦਦੀ ਰਖਦੇ ਨ । ਤੰਦੀ ਦਰਾਨੀ ਗਲੀ ਗੁਆਂਢ ਤੰਦਿਆਂ ਪਰੋਖਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਰੌਹਦਿਆਂ ਨ ਇਸਦਾ ਤੰਦੇ ਪਰ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨੇਈ ਹੋਂਦਾ । ਓਹ ਮਹੇਸ਼ਾਂ ਅਪਨੇ ਕਮੰਗੀ ਚ ਮਸ਼ਗੂਲ ਰੌਹਦਿਆਂ ਨ । ਤੰਦੀ ਦਰਾਨੀ ਦਾ ਪੋਤ੍ਰੂ ਕੁਤ੍ਤੂ ਤੰਦੇ ਭਾਊ ਦੇ ਪੋਤ੍ਰੂ ਗੀ ਲੇਇਧੈ ਗ੍ਰਾਂਡ ਫਿਰਦਾ ਰੌਹਦਾ ਏ । ਇਸ ਕਥਾ ਤਾਂ ਆਇਧੈ ਓਹ ਇਕ ਰੋਜ ਕੁਤ੍ਤੂ ਗੀ ਨਿਕਖਰਦਿਆਂ ਨ । ਤਾਂ ਤੰਦਾ ਸਾਰਾ ਟਬਕਰ ਗੈ ਤੰਦੇ ਪਰ ਬਾਣੀ ਪੌਂਦਾ ਏ । ਜਿਸ ਮੂਜਬ ਓਹ ਚੁਪ ਹੋਈ ਜਨਦਿਆਂ ਨ । ਤੇ ਪਿਟਠ ਮੋਡਿਧੈ ਅਂਦਰਾ ਗੀ ਜਾਂਦੇ ਹੋਈ ਇੱਨਾ ਗੈ ਆਖਦਿਆਂ ਨ —

“ਹਰਿਦੇਅਾਰਾ ਦਾ ਰਸਤਾ ਸਬ ਦਸਦੇ ਨ ਪਰ ਖੜਕ ਕੋਈ ਨੇਈ ਦਿੰਦਾ ।” (ਸਫਾ-51)

ਤੰਦੇ ਇਸ ਗੂਢ ਅਰਥ ਗੀ ਕੋਈ ਨੇਈ ਸਮਝੀ ਪਾਂਦਾ । ਤੇ ਤੰਦੀ ਦਰਾਨੀ ਇਸ ਗਲਲੈ ਦਾ ਗਲੇਆਨ ਬਨਾਈ ਦਿੰਦੀ ਏ ।

ਅਪਨੀ ਦਰਾਨੀ ਦੇ ਬਮਾਰ ਪੈਨੇ ਪਰ ਓਹ ਆਪੂ ਤਾਂਦੇ ਘਰ ਜਨਦਿਆਂ ਤੰਦਾ ਹਾਲ—ਚਾਲ ਪੁਛਦਿਆਂ ਨ, ਸੇਵਾ ਦਾਰੁ ਕਰਦਿਆਂ ਨ । ਪਰ ਉਸ ਬੇਲਲੈ ਬੇਲਲਾ ਨਿਕਲੀ ਚੁਕੇ ਦਾ ਹਾ ਜਿਸ ਮੂਜਬ ਓਹ ਤਨੋਂਗੀ ਬਚਾਈ ਨੇਈ ਸਕਦਿਆਂ ਤੇ ਤੰਦੀ ਮਥਤੁ ਉਪਰ ਕਲਪਨੇ ਆਹਲਿਧੈ ਜਨਾਨਿਧੈ ਕਨੈ ਬਰਲਾਪ ਕਰਦੇ ਓਹ ਆਖਦਿਆਂ ਨ —

“ਪਰਮੇਸਰਾ ਪਰੋਖਿਧੈ ਦਾ ਗੁਆਂਢੈ ਬਿਚਾ ਬਜੋਗ ਨੇਝਾਂ ਕਰਾਧਾਂਕ੍ਰਮਾਏ ।” (ਸਫਾ ਨ. 55)

ਕੀ ਜੇ ਉਸ ਪਰਿਵਾਰ ਚ ਸਿਰਫ ਤਨੋਂਗੀ ਗੈ ਅਪਨੀ ਦਰਾਨੀ ਦੀ ਮਥਤੁ ਹੋਈ ਜਾਨੇ ਦਾ ਘਾਟਾ ਮਸੂਸ ਹੋਂਦਾ ਏ ।

3. ਸ਼ਵਾਦ

“ਪਰੋਖ” ਕਹਾਨੀ ਚ ਸ਼ਵਾਦ ਬੜੇ ਘਣ੍ਹ ਨ । ਕੀ ਜੇ ਏਹ ਕਹਾਨੀ ਵਰਣਨਾਤਮਕ ਏ । ਇਸ ਕਹਾਨੀ ਦੇ ਪਾਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਵਾਦੇ ਦਾ ਇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਰਾਹੋਂ ਲੇਖਕ ਨੇ ਉਸ ਬੇਲਲੈ ਦਾ ਵਰਣਤ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ ਜਿਸ ਬੇਲਲੈ ਗੁਝੁਲੇ ਆਹਲੇ ਕੁਪਲੇ ਆਹਲੇ ਦੇ ਪੋਤ੍ਰੂ ਕੁਤ੍ਤੂ ਗੀ ਨਿਕਖਰੇਆ ਹਾ । ਕੁਨਲੇ ਆਹਲੇਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਟਬਕਰ ਤੰਦੇ ਕਨੈ ਲਡਨੇ ਗੀ ਆਈ ਜਾਂਦਾ ਏ । ਲਡਾਈ ਆਹਲਾ ਸ਼ਵਾਦ ਇਸ ਚਾਲੀ ਏ —

“ਕੁਪਲੈ ਆਹਲੇਂ ਆਖੋਆ – ਫਕੀਰ ਗੀ ਆਖਿਧੈ ਠੀਕ–ਠਾਕ ਇਤਜਾਮ ਕੀ ਨੇਈ ਕਰਾਈ ਲੈਂਦੇ | ਜਾਗਤੋਂ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਇੱਨਾ ਦੁਖ ਪਾਨੇ ਦੀ ਲੋਡ ਕੇਹ ਏ? ਮੀਰੂ ਹੋਰੋਂ ਬਡਾ ਰੋਹ ਕੀਤਾ – ਕੁਤੂ ਕੋਈ ਫਾਲਤੂ ਜਾਗਤ ਏ, ਜੇ ਤੁਸ ਜੋ ਆਯਾ ਆਖੀ ਲੈ। ਸੁਜਾਨੂ ਗੀ ਇਤਥੈ ਰਕਖਨੇ ਦੀ ਲੋਡ ਗੈ ਕੇਹ ਏ? ਇਸਨੇ ਕੁਤੂ ਗੀ ਬੀ ਫਰੈਨਤ ਬਨਾਈ ਓਡੇਆ ਏ। ਕੁਤੂ ਅਪਨੀ ਕਪੀਨੈ ਦੀ ਟੌਰੀ ਲਹਾਂਦਾ ਬੋਲਲੇਆ – ਅੱਊਂ ਕਦੂਂ ਇਸੀ ਸਦਦਨ ਜਨਨਾਂ, ਖੇਢਨੇ ਦੀ ਮਤੀ ਅਗ ਇਸੈ ਈ ਏ।

(ਸਫਾ ਨ. – 51)

4. ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ

“ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ” ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਧੇਂ ਸਭਨੇਂ ਕਹਾਨਿਧੇਂ ਦਾ ਕਾਲ ਅਜਾਦੀ ਥਮਾਂ ਪੈਹਲੇਂ ਦਾ ਏ। ਜਿਸ ਚ ਆਮਤੌਰ ਪਰ ਇਧੈ ਦਿਕਖਨੇ ਚ ਔਂਦਾ ਏ ਜੇ ਉਸ ਬੇਲੈ ਢੁਗਗਰ ਸਮਾਜ ਚ ਜਾਗਸ਼ਤਿ ਨੇਈ ਆਈ ਦੀ ਹੀ। ਓਹ ਸਮਾਜ ਜਗੀਰਦਾਰਾਨਾ ਸਮਾਜ ਹਾ। ਪਰ ਸਬੈ ਲੋਕ ਅਪਨੀ–ਅਪਨੀ ਖੁਬਟੀ ਚ ਦੱਡੇ ਦੇ ਅਪਨੇ ਸੁਆਰ੍ਥ ਦੀ ਪੂਰਿਆਂ ਆਸਤੈ ਜਾਲ ਬੁਨਦੇ ਰੱਹਦੇ ਹੋ। ਘਰਾ ਚ ਜਨਨਿਧੇਂ ਗੀ ਘਰੈ ਦੇ ਕਮਾ ਚ ਲਗਗੇਆ ਰੱਹਨਾ ਪੌਂਦਾ ਹਾ। ਜਿਸ ਚ ਘਰ–ਕੋਠੇ ਲਿਸ਼ਨਾ, ਮਾਲ–ਬਚਲੇ ਵੀ ਦਿਕਖ–ਰਿਕਖ ਕਰਨੀ, ਦਫ਼ੂਨਿਧਾਂ ਕੋਡਨਿਧਾਂ, ਅਗਵੇਂ ਦੇ ਮੰਡੇ ਬਨਾਨੇ, ਬੇਰੋਂ ਦੀ ਚੂਨੀ ਕੁਝਨੀ ਆਦਿ ਕਮਾ ਆਸ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਗੁਝੁਲੇ ਆਹਲੇ ਦੇ ਘਰਾ ਚ ਜਿਤਥੈ ਜੀਵੇਂ ਦੀ ਕਮੀ ਹੋਨੇ ਕਾਰਣ ਤੁਂਦੇ ਘਰਾ ਦਾ ਜੇਹੜਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਬਨੇ ਦਾ ਹਾ ਉਸਦਾ ਇਸ ਚਾਲੀ ਚਿਤ੍ਰਣ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ –

“ਬੇਹੜੇ ਬਿਚਚ ਖਬੜੈ ਪਾਸੈ ਗੁਝੁਲੇ ਆਹਲੇਂ ਦਾ ਅੰਦਰ ਹਾ। ਬਾਹਰਲਿਧੇਂ ਕਂਧੇ ਉਪਰ ਖਾਖੀ ਰੰਗੈ ਦੀ ਗੋਹਤੀ ਫਿਰੀ ਦੀ ਹੋਂਦੀ। ਓਹ ਬੀ ਕੁਤੈ–ਕੁਤੈ ਦਾ ਉਕਖਡੀ ਦੀ, ਤੇ ਬਿਚਚਾ ਦਾ ਭੋਡ ਝਾਂਕਦਾ ਲਮਦਾ ਹਾ। ਬੇਹੜੈ ਕੁਕਕੜੇ ਦੀ ਬਿਛੂ ਤੇ ਅੰਦਰ ਮਿਡੜੇਂ ਦਿਧਾਂ ਮੀਡਨਾਂ ਖਿਲਲਰੀ ਦਿਧਾਂ ਹੋਂਦਿਧਾਂ। ਇਕ ਪਾਸੈ ਨਿਕਕੇ–ਨਿਕਕੇ ਬਚ੍ਛੂ ਬਦੇ ਦੇ ਸੈਲਲੇ ਘਾਡ ਦੇ ਤੀਲੇ ਗੀ ਹਾਨੜੈ ਕਰਦੇ ਹੋਂਦੇ।”

(ਸਫਾ ਨ. – 49)

ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਲੇਖਕ ਨੇ ਗੁਝੁਲੇ ਆਹਲੇਂ ਦਾ ਰੇਖਾਚਿਤ੍ਰ ਇਨ੍ਹੋਂ ਨੇ “ਗੁਝੁਲੈ ਆਹਲੇ ਆਪੁ ਮੈਲੀ ਨੇਹੀ ਸੁਤਥਨ ਤੇ ਮੈਲੀ ਨੇਹੀ ਚਾਦਰ, ਹਤਥੋਂ ਕਤਤੇ ਦੇ ਸੂਤਰੈ ਦੇ ਕਪਡੇ ਦੀ ਅਪਨੇ ਉਪਰ ਲਪੇਟਿਧੈ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕਮੰ ਲਗੇ ਰੱਹਦੇ ਹੋ। ਮਿਧਾਂ ਹੋਰ ਜਦੂਂ ਦੇ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋਏ ਦੇ ਹੋ, ਕੁਰਤਾ ਤਾਂਨੇ ਤਨਾ ਕਨੈ ਛੁਹਾਧਾ ਨੇਈ ਹਾ। ਪਨਿਧਾਂ ਪੈਰੋਂ ਲਾਇਧਾਂ ਨੇਈ ਹਿਧਾਂ।”

(ਸਫਾ ਨ. 50)

5. ਭਾਸਾ–ਸ਼ੈਲੀ

ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਹਾਨੀ ਦੀ ਭਾਸਾ, ਸਰਲ, ਸੈਹਜ ਤੇ ਸਾਦੀ ਏ। ਜਿਸ ਰਾਹੋਂ ਲੇਖਕ ਨੇ ਉਸ ਬੇਲੈ ਦੇ ਢੁਗਗਰ ਦੇ ਪਹਾੜੀ ਡੋਗਰਾ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਜੀਵ ਤਸਵੀਰ ਚਿਤ੍ਰਤ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ। ਇਸ ਕਹਾਨੀ ਗੀ ਪਦਿਧੈ ਢੁਗਗਰ ਦਾ ਆਮ ਵਕਿਤ ਬੀ ਉਸ ਬੇਲੈ ਦੇ ਡੋਗਰਾ ਸਮਾਜ ਚ ਨਾਰਿਧੇਂ ਦੇ ਕਾਰ–ਵਿਹਾਰ ਕਨੈ ਪਰਿਚਿਤ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਇਸ ਕਹਾਨੀ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਵਰਣਨਾਤਮਕ ਏ।

6. ਉਦਦੇਸ਼

ਪਰੋਖ ਕਹਾਨੀ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁਖ ਉਦਦੇਸ਼ ਏਹ ਏ ਜੇ ਅਪਨੇ—ਅਪਨੇ ਹੋਂਦੇ ਨ। ਔਖੀ ਭਾਰੀ ਤੇ ਦੁਕਖੋਂ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਚ ਤਾਂ ਏ ਪੁਕਕਰਦੇ ਨ। ਅਸ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਦਿਆਂ ਜਿਨ੍ਹਿਆਂ ਬੀ ਪਰੋਖਾਂ, ਨਿੰਦੇਯਾ—ਚੁਗਲਿਆਂ ਤੇ ਭੰਡਿਆਂ ਕਰੀ ਲੈਚੇ ਪਰ ਓਹ ਅਪਨੇ ਕਰਤਬਾਂ ਸ਼ਾ ਵਿਸੁਖ ਨੇਈ ਹੋਂਦੇ ਤੇ ਦੂਆ ਜੀਵਨ ਚ ਇਧੈ ਨੇਹ ਲੋਕੋਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬੀ ਸਾਰਥਕ ਸਿਦ਼ਹ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਇਨ੍ਹੋਂ ਲੋਕੋਂ ਦੇ ਸਮਾਰਕ ਚ ਆਇਧੈ ਆਮ ਮਨੁਕਖੀ ਦਾ ਵਕਿਤਤਵ ਪਰਿ਷ਕ੍ਰਮ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਇਸੈ ਸ੍ਰੀ ਮੌਜਬ ਲੇਖਕ ਨੇ ਗੁਝਲੇ ਆਹਲੇ ਦੇ ਮੁਹਾ ਤਾਂ ਦੀ ਦਰਾਨੀ ਦੀ ਸ੍ਰੁਤੀ ਹੋਈ ਜਾਨੇ ਪਰ ਤਾਂ ਦੇ ਮੁਹਾ ਖੋਆਏ ਦਾ ਏ— “ਪਰਮੇਸ਼ਾ ਪਰੋਖਿਆਂ ਦਾ ਗੁਆਂਡੀ ਬਿਚਾ ਬਜੋਗ ਨੇਈ ਕਰਾਯਾ ।”

13.4 ਸਾਰਾਂਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਗੀ ਪਢਿਏ ਗਿਦਾਰਥਿਆਂ ਗੀ ਪਰੋਖ ਕਹਾਨੀ ਦੀ ਤਤਵੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਪਰ ਆਲੋਚਨਾ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਮਿਲੀ ਸਕਗ। ਇਸਦੇ ਲਾਵਾ ਹੈ ਤਤਵੇਂ ਬਾਰੈ ਪੂਰੀ ਫੁਲੀ ਕਨ੍ਹੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਇਸਲ ਹੋਈ ਸਕਗ ਯੇ ਢੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਪਰੋਖ ਤਾਨਾ ਬਾਨਾ ਕਿਧਾਂ ਬੁਨੇਆ ਗੇਦਾ ਏ। ਇਸਦੇ ਲਾਵਾ ਕਹਾਨੀ ਦੇ ਸੁਖਕ ਪਾਤਰ ਕਨ ਕਨ ਨ ਆਦਿ ਸਭਨੇਂ ਤਤਵੇਂ ਬਾਰੈ ਖੁਲਿਲਾਇ ਚੱਚਾ ਕੀਤੀ ਗੇਦੀ ਏ।

13.5 ਕਠਿਨ ਸ਼ਬਦ

1)	ਭਾਂਡਿਆਂ	2)	ਜਗੀਰ	3)	ਪੋਤ੍ਰੂ
4)	ਝਕਡਾਈ	5)	ਆਕਾਲ	6)	ਫਰੈਨਤ
7)	ਸੁਤਥਨ	8)	ਲਿਸ਼ਨਾ		

13.6 ਅਭਿਆਸ ਆਸਟੈਂਸੀ ਸੋਆਲ

- 1) ਕੁਝਮੋਂ ਦਾ ਲਾਹਮਾ ਕਹਾਨੀ ਦੀ ਸੁਕਖ ਪਾਤਰ ਬਾਰੈ ਚੱਚਾ ਕਰੋ
-
.....
.....
.....
.....

- 2) ਮੰਗਤੇ ਦਾ ਪਰਾਟ ਕਹਾਨੀ ਦਾ ਸਾਰ ਅਪਨੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਚ ਲਿਖੋ।
-
.....

3) दोहरी कहानी दी तात्त्विक आलोचना करो

13.7 सहायक पुस्तका

- ਕ) ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ : ਡਾਂ. ਜਿਤੇਨਦਰ ਉਧਮਪੁਰੀ
 ਖ) ਬੀਹਮੀ ਸਦੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ : ਤਕਾਜੇ ਤੇ ਉਪਲਭਿਆਂ

M.A. Dogri

C.No. 101

UNIT - IV

SEMESTER-I

LESSON – 14

डोगरੀ ਸਾਹਿਤ्य ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸਨ् 1960 ਤਗਰ

- 14.0 ਰੂਪਰੇਖਾ
- 14.1 ਉਦੇਸ਼
- 14.2 ਪਾਠ ਪਰਿਚੇ
- 14.3 ਪਾਠ ਪ੍ਰਕਿਧਿਆ
- 14.4 ਸਾਰਾਂਸ਼
- 14.5 ਕਠਿਨ ਸ਼ਬਦ
- 14.6 ਅਭਿਆਸ ਆਸਟੈ ਸੋਆਲ
- 14.7 ਸਹਾਯਕ ਪੁਸ਼ਟਕਾਂ

- 14.1 ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਗੀ ਪਢਿਏ ਵਿਦਾਰਥੀਂ ਗੀ ਬੀ. ਪੀ. ਸਾਠੇ ਹੁੰਦੇ ਦਾਰਾ ਲਿਖੀ ਗੇਦੀ ਕਹਾਨੀ ਕੁਝਮੌਂ ਦਾ ਲਾਹਮਾ ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ ਤੇ ਅਸ਼ਾਂ ਆਦਿ ਦੇ। ਪਾਤ੍ਰ ਬਾਰ ਜਾਨਕੀ ਥਹਾਈ ਸਕਗੇ। ਇਸ ਚ ਵਿਦਾਰਥੀਂ ਗੀ ਪਹਲਾ ਫੁਲਲ ਕਹਾਨੀ ਦੇ ਪਾਤ੍ਰੇ ਦੇ ਚੱਹਿੜੇ—ਚਿਤ੍ਰਣ ਕਨੈ ਅਵਗਤ ਕਰੋਆਧਾ ਜਾਗ। ਕਹਾਨੀ ਚ ਆਏ ਦੇ ਸਭਨੇ ਪਾਤ੍ਰਾਂ ਬਾਰੈ ਵਿਸ਼੍ਵਤ ਜਾਨਕਾਰੀ ਮਿਲੀ ਸਕਗ। ਜਿਥਾ ਕੇਸਰੋ ਮੋਹਰੂ ਆਦਿ। ਇਸਦੇ ਲਾਵਾ ਅਸ਼ਾਂ ਕਹਾਨੀ ਦੇ ਅਸ਼ਾਂ ਤੇ ਰਾਜਾ ਸੁਚੇਤਸਿਰ ਆਦਿ ਪਾਤ੍ਰਾਂ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਹੋਈ ਸਕਗ।

14.2 पाठ-परिचे

इस पाठ च विद्यार्थियें गही पैहला फुल्ल कहानी संग्रह दी त्र'ऊं कहानियें कडमें दा लाहमा पैहला फुल्ल ते अम्मां आदि कहानियें दे पात्तरे बारै जानकारी हासल होई सकग।

14.3 पाठ-प्रक्रिया

पैहला फुल्ल कहानी संग्रह दे किश पात्रें दा चरित्र-चित्रण इस परिचे

कुड़में दा लाहमां कहानी दे पात्रें दा चरित्र-चित्रण।

अम्मा कहानी संग्रह दे पात्रें दा चरित्र-चित्रण

पैहला फुल्ल कहानी संग्रह दे पात्रें दा चरित्र-चित्रण

प्र.-‘पैहला फुल्ल’ कहानी संग्रह दे किश पात्रें दा चरित्र-चित्रण इक परिचे

क) ‘कुड़में दा लाहमा’ कहानी दे पात्रें दा चरित्र-चित्रण

1. केसरो

केसरो ‘कुड़में दा लाहमा’ कहानी दी नायिका ऐ। ओह इक खुदार, स्वाभिमानी, गुणी, संवेदनशील ते लौहकी बरेसा दी जोगियें दी कुड़ी ऐ। उसदे बब्बै दा नांड मोहरु जोगी ऐ। उसदे बब्बै ने उसदी परवरिश जागतै आंगर गै कीती दी ऐ। की जे ओह उसदी इकै-इक्क औलाद ऐ। ओह इक योग्य कन्या ऐ। उसदे ब्याह आस्तै योग्य ब'र तुप्पने दी उसदे पिता गी औख औंदी ऐ। उं'दे ग्रांड दे अग्गों-पिछ्ठें उसदे योग्य ब'र कुतै नेई ऐ। इस मूजब उसदा ब्याह उं'दे परिवार कशा जोगियें दी कर्तब्ब-विद्या च कमजोर परिवार गंगू जोगी दे जागतै कन्नै करना निश्चत कीता जंदा ऐ। केसरो दे होने आहले सौहरिये इस च गर्व मसूस करदे न।

उसदे पिता मोहरु जोगी दे तापी जाने पर इक दिन ब्रह्माऊ बदल गासै पर छान लगदे न। ओह इस खबर गी जाई अपने पिता गी सुनांदी ऐ पर उसदे पिता अपने आपै गी बदलें दा रथ मोड़ने च असमर्थ समझदे न। तां ओह पिता दे आक्खने पर आपूं रथ परताने दे जतन करदी ऐ। उस च उसगी असफलता गै हत्थ लगदी ऐ। तां ओह अपने पिता कश जाइयै पुच्छदी ऐ जे हून ओह केह करै? केसरो दी इस असफलता कारण उसदे बब्बै गी शर्मीदगी मसूस होंदी ऐ। ओह अपने पिता दा मन जाची जंदी ऐ ते फैसला करदी ऐ। “कुलै दी मरजाद उसने बचाई लेदी ही पर सौहरें दी...? पर सौहरे ओह बनन गै की देरे? बेहड़ै खड़ोइयै इ'यै सोच उसने कीता, हत्थै च दराटी लेइयै, चौंडा दा रूप धारियै ओह बाहर निकली गई।” (सफा - 13)

ਏਹ ਪੰਕਿਤਿਆਂ ਉਸਦੇ ਚਰਿਤ ਤੇ ਸ਼ਵਾਭਿਮਾਨੀ ਪਕਖ ਪਰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਂਦਿਆਂ ਨ । ਓਹ ਅਪਨੇ ਸ਼ਵਾਰ੍ਥੀ ਦੀ ਪੂਰਤਿ ਆਸਟੈ ਅਪਨੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਠਾਂਡੀ ਨੈਂਝ ਕਰਦੀ ਬਲਕੇ ਅਪਨੇ ਆਸਟੈ ਆਪੂਂ ਸਜਾ ਨਿਸ਼ਚਤ ਕਰਿਧੈ ਅਪਨੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਘਰ-ਬਾਹਰ ਤਜ਼ੀ ਦਿੰਦੀ ਏ ।

2. ਮੋਹਰੁ

ਮੋਹਰੁ 'ਕੁਝਮੋਂ ਦਾ ਲਾਹਮਾ' ਕਹਾਨੀ ਦਾ ਮੁਕਖ ਪਾਤ੍ਰ ਏ । ਓਹ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਚਾਰੋਂ ਦਾ ਹਿਮਾਯਤੀ ਇਕ ਸ਼ੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਤੇ ਜੋਗਿਧੇਂ ਦੀ ਵਿਦਾ ਚ ਕੁਸ਼ਲ ਜੋਗੀ ਏ । ਉਸਦੇ ਅਧੀਨ ਖੇਤਰ ਚ ਕਿਸਨਪੁਰ, ਥਪਲਾਲ, ਗੋਂਡਾ, ਘੋਰਡੀ ਤੇ ਨਮਾਈ ਪੱਜ ਗ੍ਰਾਂਡ ਨ । ਓਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿੱਜੇ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੇ ਬਸਨੀਕੇਂ ਗੀ ਅਪਨੀ ਗੈ ਸਤਾਨ ਸਮਯਾਦਾ ਏ । ਤਾਂਦਾ ਦੁਕਖ-ਦਰਦ ਉਸਦਾ ਅਪਨਾ ਦੁਕਖ ਦਰਦ ਏ । ਓਹ ਬਰਹਾਊ ਬਦਲੋਂ ਦੇ ਰਥ ਮੋਹਰੇ ਦੀ ਕਲਾ ਚ ਨਿਪੁਣ ਏ । ਓਹ ਅਪਨੇ ਅਧੀਨ ਖੇਤਰ ਚ ਪਕਕੀ ਦੀ ਫਸਲੋਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਪਰ ਲਗਨੇ ਆਹਲੋਂ ਬਦਲੋਂ ਦੇ ਰਥੈ ਗੀ ਅਪਨੀ ਕਲਾ ਕਨ੍ਹੈ ਖਾਦੇਡੇਨੇ ਚ ਸਮਰਥ ਏ । ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਓਹ ਤੁਹਾਨ੍ਹੇ ਪਿੱਜੇ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੇ ਕਰਸਾਨੋਂ ਵੀ ਬਡੀ ਬਡੀ ਸਦਦ ਕਰਦਾ ਰੌਂਹਦਾ ਏ । ਓਹ ਐਸਾ ਕਰਿਧੈ ਨਾਂ ਸਿਰਫ ਤੁਥ੍ਯੂ ਦੇ ਕਰਸਾਨੋਂ ਵੀ ਗੈ ਸਦਦ ਕਰਦਾ ਏ ਬਲਕੇ ਤੁਂਦੇ ਪਰ ਆਸ਼ਿਤ ਲੁਹਾਰ, ਤਰਖਾਨ, ਧੁਕ੍ਕੇ, ਸੋਚੀ, ਜੋਗੀ-ਫਕੀਰਾਂ ਵੀ ਬੀ ਅਪਰਤਕਖ ਰੂਪੈ ਚ ਸਦਦ ਕਰਦਾ ਏ ।

ਉਸਦੀ ਇਕੱਕ ਇਕ ਧੀਡ ਕੇਸਰੋ ਏ । ਓਹ ਉਸਦੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਇਕ ਪੁਤ੍ਰੈ ਆਹਲਾ ਲੇਖਾ ਗੈ ਕਰਦਾ ਏ । ਓਹ ਉਸੈ ਗੀ ਅਪਨੇ ਕੁਲੈ ਦਾ ਬਾਰਸ ਬਨਾਂਦਾ ਏ ਤੇ ਅਪਨੀ ਜੋਗਿਧੇਂ ਦੀ ਵਿਦਾ ਬੀ ਸਖਲਾਂਦਾ ਏ । ਉਸਗੀ ਅਪਨੀ ਧੋਗ ਧੀਡ ਆਸਟੈ ਬਾਰ ਤੁਪਨੇ ਚ ਔਖ ਆਂਦੀ ਏ । ਕੀ ਜੇ ਤੁਂਦੇ ਦੌਨੋਂ ਦੇ ਸਕਾਬਲੇ ਚ ਤੁਂਦੇ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੇ ਅਗੋਂ ਪਿਛੈ ਕੋਈ ਧੋਗ ਜੋਗਿਧੇਂ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਨੈਂਝ ਏ । ਇਸ ਆਸਟੈ ਉਸਗੀ ਅਪਨੇ ਸ਼ਾ ਘਡ੍ਹ ਗੁਣੋਂ ਆਹਲੇ ਗੱਂਗੂ ਜੋਗੀ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰੈ ਕਨ੍ਹੈ ਅਪਨੀ ਧਿਤ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਤੈਡ ਕਰਨਾ ਪੌਂਦਾ ਏ । ਅਪਨੀ ਧਿਤ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਤੁਂਦੇ ਘਰ ਤੈਡ ਕਰਨੇ ਪਰੈਂਤ ਓਹ ਨੈਂਝ ਚਾਂਹਦਾ ਜੇ ਹੁਨ ਕੁਸੈ ਬੀ ਚਾਲਲੀ ਵੀ ਔਖੀ-ਭਾਰੀ ਤੁਂਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਉਪਰ ਬੀ ਆਵੈ ।

ਫੌਗਨੇ ਦੇ ਦਿਨੋਂ ਚ ਜਿਸਾਲੈ ਫਸਲ ਪਕਿਧੈ ਤਧਾਰ ਹੋਆ ਵੀ ਹੋਂਦੀ ਏ ਤਾਂ ਇਕ ਬਾਰੀ ਉਸੀ ਤਾਪ ਅੈਨ ਲਗੀ ਪੌਂਦੇ ਨ । ਓਹ ਖਵੈ ਕਨ੍ਹੈ ਬਨਕੀ ਜਾਂਦਾ ਏ । ਇਕ ਦਿਨ ਬਰਹਾਊ ਬਦਲ ਲਗੀ ਪੌਂਦੇ ਨ । ਉਸਦੀ ਧੀਡ ਕੇਸਰੋ ਉਸਗੀ ਇਸ ਬਾਰੈ ਸੁਨਾਂਦੀ ਏ । ਓਹ ਅਪਨੇ ਆਪੈ ਗੀ ਲਾਚਾਰ ਮਸੂਸ ਕਰਦਾ ਏ । ਫਹੀ ਓਹ ਅਪਨੀ ਧਿਤ ਗੀ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦਾ ਹੋਈ ਆਖਦਾ ਏ ॥ “ਕੇਸਰੋ, ਹੁਨ ਲਾਜ ਤੇਰੇ ਗੇ ਹਤਥ ਏ । ਅਪਨੇ ਗ੍ਰਾਂਡ ਉਪਰ ਇਸੀ ਬਾਰਨ ਨਿੰ ਦੇਆਂ ਤੇ ਨਾਂ ਗੈ ਗੱਂਗੂ ਬਾਹਲੇ ਪਾਸੈ ਜਾਨ ਦੇਆਂ । ਕੇਹ ਹਾਅ ਬਿਆਹ ਨਿੰ ਹੋਆ ਬੋ ਸੌਹਿਰਿਧੈ ਤੇ ਤੁਥੈ ਗੈ ਨ । ਰਥ ਪਿਛੋਂ ਪਰਤੀ ਛੋਡ ॥” (ਸਫਾ - 12)

ਓਹ ਅਪਨੀ ਧੀਡ ਕੇਸਰੋ ਆਸੇਆ ਬਰਹਾਊ ਬਦਲੋਂ ਦਾ ਰਥ ਮੋਹਰੇ ਚ ਅਸਫਲ ਰੋਹਨੇ ਤੇ ਗੱਂਗੂ ਦੇ ਗ੍ਰਾਂਡ ਬਦਲੋਂ ਦੇ ਬਾਰਨੇ ਕਾਰਣ ਦੁਖੀ ਹੋਂਦਾ ਏ । ਪਰ ਧਿਤ ਗੀ ਕਿਥਾ ਆਕਥਨੇ ਵੀ ਬਜਾਏ ਸਿਰਫ ਅਪਨਿਆਂ ਅਕਥੀਂ ਨੀਮਿਆਂ ਕਰੀ ਲੈਂਦਾ ਏ । ਉਸਗੀ ਲਗਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਅਪਨੀ ਧਿਤ ਕਾਰਣ ਹੁਨ ਕੁਝਮੋਂ ਗੀ ਕੇਹਡਾ ਸੂਹ ਦਸ਼ਸਗ । ਉਸਦੀ ਇਧੈ ਸੂਕ ਅਮਿਵਕਿਤ ਉਸਦੀ ਸ਼ੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਧਿਤ ਗੀ ਅੰਦਰੋ-ਅੰਦਰ ਟਨਕਾਰ ਕਰਾਈ ਜਾਂਦੀ ਏ ।

ਮੁਖਸਰ ਚ ਓਹ ਇਕ ਕਰਤਵ ਪਰਾਣ ਵਿਕਿਤ ਤੇ ਸ਼ਬਦਨਸ਼ੀਲ ਪਿਤਾ ਏ ।

ਆ) 'ਅਮਾਂ' ਕਹਾਨੀ ਸ਼ੰਗੈਂਹ ਦੇ ਪਾਤ੍ਰੇਂ ਦਾ ਚਰਿਤ੍ਰ-ਚਿਤ੍ਰਣ

1. ਅਮਾਂ

'ਅਮਾਂ' ਕਹਾਨੀ ਦੀ ਸੁਕਖ ਪਾਤ੍ਰ ਅਮਾਂ ਏ । ਓਹ ਸਮਤਾ ਦੀ ਸੂਰਤ ਤੇ ਲਮਭਡਦਾਰੇਂ ਦੇ ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਦੇ ਖਲਾਫ ਅਵਾਜ ਬੁਲਦ ਕਰਨੇ ਆਹਲੀ ਕਰਤਵ-ਪਰਾਣ ਨਾਰੀ ਪਾਤ੍ਰ ਏ । ਓਹ ਸਰੂਝਸਰ ਦੇ ਕਥਾ ਪੌਨੇ ਆਹਲੇ ਠਲੈਡੇ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੀ ਰੈਹਨੇ ਆਹਲੀ ਏ । ਅਮਾਂ ਦਾ ਗ੍ਰਾਂਡ ਰਾਜਾ ਸੁਚੇਤਸਿੱਹ ਦੇ ਰਾਜਿ ਚ ਪੌਂਦਾ ਏ । ਇਸ ਆਸਟੈ ਓਹ ਰਾਜਾ ਅਕਸਰ ਉਸ ਗ੍ਰਾਂਡ ਚਾ ਹਾਂਦੇ ਹੋਈ ਉਸ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੇ ਲਮਭਡਦਾਰੈਂ ਦੇ ਘਰ ਜਂਦਾ ਰੈਂਹਦਾ ਏ ਤੇ ਅਪਨੀ ਪ੍ਰਯਾ ਦੇ ਸੁਖ-ਦੁਖ ਦੇ ਸਰਬਧੈ ਚ ਜਾਨਕਾਰੀ ਲੈਂਦਾ ਰੈਂਹਦਾ ਏ । ਉਸਦੇ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦਾ ਲਮਭਡਦਾਰ ਰਾਜੇ ਦੇ ਨਾਂਡ ਪਰ ਉਸ ਸ਼ਾ ਬੀ ਦੁਢ ਦੀ ਤਲਬ ਕਰਦਾ ਏ । ਜਿਸ ਮੂਜਬ ਉਸਗੀ ਲਮਭਡਦਾਰੈਂ ਪਰ ਖਿੰਡ ਆਂਦੀ ਏ । ਪਰ ਪਹੀ ਬੀ ਲਾਚਾਰੀ ਮੂਜਬ ਉਸਗੀ ਇਕ ਰੋਜ ਲਮਭਡਦਾਰ ਦੇ ਘਰ ਦੁਢ ਦੇਨ ਜਂਦੇ ਰਸ਼ਟੇ ਚ ਰਾਜਾ ਸੁਚੇਤਸਿੱਹ ਕਨੈ ਮਲਾਈ ਹਾਂਦੀ ਏ । ਪਰ ਓਹ ਰਾਜੇ ਦੀ ਅਸਲੀਧਤ ਗੀ ਨੇਈ ਪਛਾਨੀ ਸਕੀ । ਉਸਦੀ ਰਾਜੇ ਕਨੈ ਗਲਲ-ਬਾਤ ਬੀ ਹਾਂਦੀ ਏ । ਓਹ ਉਸਗੀ ਇਕ ਮੁਸਾਫਰ ਗੈ ਸਮਝਦੀ ਏ । ਤੇ ਪਹੀ ਓਹ ਉਸ ਘੁੜਸੁਆਰੈ ਦੇ ਪੁਛਨੇ ਪਰ ਲਮਭਡਦਾਰ ਆਸਟੈ ਜੇਹਡੇ ਸ਼ਬਦ ਬਰਤਦੀ ਏ, ਓਹ ਸ਼ਬਦ ਅਮਾਂ ਦੀ ਚਾਰਿਤਰਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਗੀ ਗੋਹਾਡ ਦੇ ਨ । ਉਸਦੇ ਨਿਘਡਕ ਤੇ ਬੇਖੌਫ ਸੁਭਾਡ ਪਰ ਬੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਂਦੇ ਨ । ਓਹ ਆਖਦੀ ਏ "ਜਾਂ ਕਰਨੀ ਆਂ ਲਮਭਡਦਾਰੈ ਦਾ ਸਰਾਧ ਪਫਨ । ਨਿਤ ਤ੍ਰਿਧੈ ਦਿਨ ਇਤਿ ਕਚੋਂ ਓਹਦਾ ਰਾਜਾ ਗੈ ਆਂਦਾ ਰੈਂਹਦਾ ਏ । ਜਿ'ਧਾਂ ਅਸਕੋਂ ਅਪਨੇ ਧਰ ਕੁਸੈ ਕਮ ਗੈ ਕਿਸ ਨੇਈ । ਇਸਸੈ ਦਿਧਾਂ ਬਗਾਂਰੀ ਦਿੰਦੇ ਰਵੋ ।"

(ਸਫਾ - 26)

ਓਹ ਘੁੜਸੋਆਰੈ ਆਸੇਆ ਸ਼ਿਕਲ ਦਪੈਹਰੀ ਬਾਹਰ ਜਾਨੇ ਦਾ ਕਾਰਣ ਪੁਛਨੇ ਪਰ ਖਿੰਡੀ ਤਉਂਦੀ ਏ ਤੇ ਆਖਦੀ ਏ । "ਦੁਢੈ ਦੀ ਗਡ਼ਬੀ ਪੁਜਾਨੀ ਏ, ਦਿਕਖਦਾ ਨੇਈ? ਰਾਜੇ ਈ ਕੁਨੈ ਪੁਛਨਾ? ਲਮਭਡਦਾਰੈ ਦੇ ਅਜ਼ਕਲ ਤੁਨਹਾਲਾ ਨੇਈ ਨਾਂ ਏ । ਆਪੂ ਭੁਕਡਨਾ ਉਸਨੇ ।"

(ਸਫਾ - 27)

ਓਹ ਘੁੜਸਗਵਾਰੈ ਆਸੇਆ ਅਪਨੇ ਬੀ ਭੁਕਖੇ ਹੋਨ ਦਾ ਗਲਾਨੇ ਪਰ ਓਹ ਉਸਦੇ ਪਿਚਛੇਂ ਗੈ ਪੇਈ ਜਾਂਦੀ ਏ ਤੇ ਆਖੀ-ਆਖਿਧੈ ਉਸਗੀ ਦੁਢ ਪਲੈਂਦੀ ਏ । ਉਸਦੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦੀ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਗੀ ਕਹਾਨੀਕਾਰ ਇਨ੍ਹੋਂ ਸ਼ਬਦੋਂ ਚ ਕਲਮਬਦਦ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ । "ਬਚਵਾ ਜੇ ਤੁਗੀ ਭੁਕਖ ਏ ਲਾਗੀ ਦੀ ਤਾਂ ਤੂਂ ਏਹ ਦੁਢ ਪੀਡ ਲੈ ਅਊਂ ਲਮਭਡਦਾਰੈ ਈ ਦੂਰੂ ਗਡ਼ਬੀ ਦੇਈ ਔਡ ।"

(ਸਫਾ - 27)

ਉਸਦੇ ਨਿਡਰ ਵਿਵਹਾਰ ਕਥਾ ਰਾਜਾ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹਾਂਦਾ ਏ ਤੇ ਓਹ ਉਸਗੀ ਅਪਨੇ ਮੈਹਲੋਂ ਸਵੀ ਲੇਈ ਆਹਨਨੇ ਆਸਟੈ ਦੂਏ ਰੋਜ ਅਪਨਾ ਇਕ ਪਾਵਾ ਮੇਜਦਾ ਏ । ਉਸ ਪਾਵਾ ਕਥਾ ਰਾਜੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੁਨਿਧੈ ਓਹ ਡਰੀ ਜਾਂਦੀ ਏ ਤੇ ਮਨੋਮਨ ਸੋਚਦੀ ਏ, "ਲਮਭਡਦਾਰੈ ਜ਼ਰੂਰ ਰਾਜੇ ਦੇ ਕਨ੍ਹ ਭਰੇ ਹੋਨੇ ਨ ।"

(ਸਫਾ - 27)

ਪਰ ਰਾਜੇ ਦੇ ਮੈਹਲੋਂ ਚ ਪੁਜਿਧੈ ਉਸ ਘੁੜਸੋਆਰੈ ਗੀ 'ਅਮਾਂ' ਆਖਦੇ ਸੁਨਿਧੈ ਓਹ ਝਾਂਡ ਸਾਰਾ ਮਾਮਲਾ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਏ ਤੇ ਗਰੰ ਮਸੂਸ ਕਰਦੀ ਏ ਤੇ ਰਾਜਾ ਉਸਗੀ ਇਕ ਗਡ਼ਬੀ ਦੁਢ ਪੀਨੇ ਦੇ ਬਦਲੇ ਬੀਹ ਘਮਾਂ ਜਮੀਨ ਮਾਫੀ ਲਿਖੀ ਦਿੰਦਾ ਏ ।

2. ਰਾਜਾ ਸੁਚੇਤਸਿੱਹ

ਰਾਜਾ ਸੁਚੇਤਸਿੱਹ ਰਾਮਨਗਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਰਾਜਾ ਤੇ ਇਕ ਕੁਸ਼ਲ ਸ਼ਾਸਕ ਰੇਹਾ ਏ। ਓਹ ਅਪਨੀ ਪ੍ਰਯਾ ਦੀ ਦਿਕਖ-ਰਿਕਖ ਕਰਨੇ ਆਹਲਾ ਤੇ ਉਂਦੇ ਸੁਖੋਂ-ਦੁਖੋਂ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਨੇ ਆਸਤੈ ਕਦੋਂ-ਕਦੋਂ ਅਪਨੇ ਅਧੀਨ ਖੇਤਰ ਚ ਪੈਨੇ ਆਹਲੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਦੌਰਾ ਬੀ ਕਰਦਾ ਰੱਹਦਾ ਏ। ਉਦੇ ਸੁਖੋਂ-ਦੁਖੋਂ ਗੀ ਸੁਨਦਾ ਏ। ਅਸ਼ਾਂ ਕਹਾਨੀ ਚ ਰਾਜਾ ਸੁਚੇਤਸਿੱਹ ਗੈ ਠਲੌਡ ਗ੍ਰਾਂ ਦੀ ਅਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਧਾ ਸੁਨਿਧੈ ਉਸ ਥਾ ਲਮਭਡਾਰੈ ਗੀ ਦੇਨੇ ਆਹਲੀ ਦੁਫ਼ੜੈ ਦੀ ਗੜਬੀ ਆਪ੍ਯੂ ਪੀ ਲੈਂਦੇ ਨ। ਪਹੀ ਓਹ ਦੂਏ ਰੋਜ ਉਸ ਅਸ਼ਾਂ ਦੇ ਘਰ ਅਪਨੇ ਧਾਰੇ ਮੇਜਿਧੈ ਉਸਗੀ ਅਪਨੇ ਦਰਬਾਰੈ ਚ ਸਦਦੀ ਮੇਜਦੇ ਨ। ਭੇਰੇ ਦਰਬਾਰ ਚ ਉਸਗੀ ਅਸ਼ਾਂ ਕਰੀ ਕੋਆਲਦੇ ਨ, ਮਾਨ ਬਖ਼ਾਦੇ ਨ ਤੇ ਆਖਦੇ ਨ। “ਅਸ਼ਾਂ ਅਗੋਂ ਬਾਸਤੈ ਤੋਹ ਦੁਫ਼ੜੈ ਦੀ ਗੜਬੀ ਲਮਭਡਾਰੈ ਦੇ ਨੇਈ ਸਿਫ਼ੀ ਮੇਰੇ ਕਥ ਪੁਜਾਨੀ ਹੋਆ ਕਰਗ | ਮਾਂ ਪੁਤਰੈ ਗੀ ਦੁਫ਼ੜ ਪਲੈਂਦੀ ਬਗਾਰ ਤੇ ਨੇਈ ਨਾਂ ਸਮਝਾਗ?” (ਸਫਾ - 28)

ਉਂਦੀ ਦਰਿਆ ਦਿਲੀ ਦਾ ਉਦਾਹਰਣ ਉਸਲੈ ਮਿਲਦਾ ਏ ਜਿਸਲੈ ਓਹ ਉਸਗੀ ਬੀਹ ਘਮਾਂਡ ਜਿਮੀ ਬੀ ਮਾਫੀ ਲਿਖੀ ਦਿੰਦੇ ਨ।

ਏਹ ਇਕ ਨਿਕਕੀ ਨੇਹੀ ਘਟਨਾ ਰਾਜਾ ਸੁਚੇਤਸਿੱਹ ਹੁਂਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਗੀ ਮਹਾਨ ਸਾਬਤ ਕਰਦੀ ਏ ਜੇ ਓਹ ਇਕ ਕੁਸ਼ਲ ਸ਼ਾਸਕ, ਪ੍ਰਯਾ ਦਾ ਹਿਤੇਸੀ ਤੇ ਸ਼ਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਰਾਜਾ ਰੇਹਾ ਏ।

ਗ) ‘ਪੈਹਲਾ ਫੁਲ’ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ ਦੇ ਪਾਤ੍ਰੋਂ ਦਾ ਚਰਿਤ੍ਰ-ਚਿਤ੍ਰਣ

1. ਧ੍ਰੂਵ

ਧ੍ਰੂਵ ‘ਪੈਹਲਾ ਫੁਲ’ ਕਹਾਨੀ ਦਾ ਨਾਯਕ ਏ। ਉਸਦਾ ਜਨਮ ਰਾਮਨਗਰ ਚ ਰਾਜਾ ਭੂਦੇਵ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨਕਾਲ ਚ ਹੋਆ। ਓਹ ਜਾਤਿ ਦਾ ਬੈਹਾਣ ਹਾ। ਓਹ ਇਕ ਸ਼ਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਤੇ ਸ਼ਵਾਮਿਮਾਨੀ ਵਿਕਿਤਤਵ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹਾ। ਉਸਦੀ ਜਮੀਨੈ ਚ ਬਨੇ ਦੇ ਤਲਾਂ ਚ ਰਾਜਾ ਭੂਦੇਵ ਕਮਲ ਫੁਲ ਲੋਆਂਦੇ ਨ। ਇਸ ਆਸਤੈ ਓਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫੁਲਾਂ ਦੇ ਖਿਡਨੇ ਪਰ ਪੈਹਲਾ ਹਕਕ ਅਪਨਾ ਸਮਝਾਦਾ ਏ। ਉਸਦੀ ਗਲਲ ਸ਼ਹੀਂ ਬੀ ਹੀ ਕੀਜੇ ਜੇਹਡਾ ਜਮੀਨੈ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਸ ਧਰਤੀ ਚ ਪੈਦਾ ਹੋਨੇ ਆਹਲੀ ਉਪਯ ਦਾ ਬੀ ਮਾਲਕ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਉਸਨੇ ਰਾਜੇ ਗੀ ਕੋਈ ਅਪਨੀ ਜਿਮੀ ਜਾਂ ਉਸ ਚ ਬਨੇ ਦੇ ਤਲਾਂ ਗੀ ਬੇਚੇ ਦਾ ਥੋੜਾ ਹਾ ਜੇ ਓਹ ਉਸ ਹਕਕ ਥਮਾਂ ਵਿਚਿਤ ਹੋਈ ਗੇਦਾ ਏ। ਦੂਏ ਪਾਸ੍ਸੈ ਰਾਜਾ ਉਸਦੇ ਤਲਾਂ ਚ ਉਗੇ ਦੇ ਕਮਲ ਫੁਲਾਂ ਪਰ ਅਪਨਾ ਪੈਹਲਾ ਹਕਕ ਸਮਝਾਦਾ ਏ। ਇਸਸੈ ਮੂਜਬ ਧ੍ਰੂਵ ਤੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਸਿਆਈ ਝਾਂਡਾ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ। ਉਸਨੇ ਬੀ ਇੱਨ੍ਹੀ ਸਾਰੀ ਗਲਲੈ ਪਿਛੋਂ ਰਾਜੇ ਕਨੈ ਬੈਰ ਪਾਨਾ ਕਬੂਲੀ ਲੈਤਾ ਕੀ ਜੇ ਉਸਦਾ ਮਨ੍ਨਾ ਏ “ਉਸਦੀ ਜਮੀਨਾ ਚ ਤਲਾਂ ਹੋਨੇ ਕਰਿਧੈ ਨਰਸਿੱਹ ਪਰ ਪੈਹਲਾ ਫੁਲ ਚਾੜਨੇ ਦਾ ਹਕਕ ਉਸਸੈ ਗੀ ਪੁਜਦਾ ਏ।” (ਸਫਾ - 36)

ਓਹ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਪਰ ਰਾਜੇ ਅਗੋਂ ਝੁਕਨੇ ਦੀ ਬਾਅਦ ਹਿਮਤ ਤੇ ਦਲੇਰੀ ਕਨੈ ਕਮਮ ਲੈਂਦਾ ਏ। ਓਹ ਮੂਹ ਨਹੋਰੇ ਉਟਿਟਧੈ ਅਪਨੇ ਤਲਾਂ ਚਾ ਪੈਹਲਾ ਫੁਲ ਤ੍ਰੋਡਦਾ ਏ ਤੇ ਨਰਸਿੱਹ ਦੇ ਮਂਦਰ ਚਾਢੀ ਆਂਦਾ ਏ। ਉਸਦੇ ਇਸ ਵਿਵਹਾਰ ਪਰ ਰਾਜਾ ਭੂਦੇਵ ਅਗਗ-ਬਕੂਲਾ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ। ਉਸੀ ਰਸ੍ਸੇ ਕਨੈ ਬਾਨ੍ਧਿਧੈ ਸਾਰੇ ਨਗਰ ਧੀਡਨੇ ਦੀ ਸਜਾ ਸੁਨਾਈ ਦਿੰਦਾ ਏ। ਇਸ ਕਠਨ ਸਜਾ ਕਾਰਣ ਉਸਦੀ ਅਕਾਲ ਮ੃ਤੁ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਪਹੀ ਓਹ ਰਾਜੇ ਗੀ ਹਤਥਾ ਬਨਿਧੈ ਲਗਦਾ ਏ।

2. राजा भूदेव

राजा भूदेव “पैहला फुल्ल” कहानी दा मुक्ख पात्र ऐ । ओह रामनगर दा इक निर्दयी राजा रेहा ऐ । उसगी सिर्फ अपने मान-सम्मान दी चैता ऐ । ओह प्रजा पर हुक्म चलाना गै अपना कर्तव्य समझदा ऐ । ओह इक हठीला ते अपनी मनमर्जी करने आहला शासक रेहा ऐ । उसदे जीवन दी इक घटना गै उसदे समूलचे चरित्र पर रोशनी पांदी ऐ ।

ओह अपने राज्य दे इक ब्रैह्मण धुवु दी जमीना च बने दे तलां च कमल फुल्ल लोआंदा ऐ । जिसलै ओह फुल्ल खिड़ने पर औंदे न तां ओह चांहदा ऐ जे ओह उनें फुल्लें चा पैहला फुल्ल नरसिंह दे मंदर चाढ़ियै पुन्न हासल करै । इस्सै मूजब राजे दा धुवु ब्रैह्मणी कनै झागड़ा होई जंदा ऐ । राजा धुवु दे हठजोरी करने पर उसगी सख्त सजा दिंदा ऐ । जिस मूजब धुवु दी मौत होई जंदी ऐ ते ओहदी हत्या उसगी लगदी ऐ । उसगी धुवु दी आत्मा डरांदी ऐ तां पही ओह ब्राह्मण हत्या शा मुक्ति प्राप्त करने आस्तै उसदे नांदा मंदर बनोआंदा ऐ ते उत्थै उसदी मूर्ति स्थापत करदा ऐ ।

इसदे अधार पर राजा भूदेव दे किरदार दे सरबंध च गलाया जाई सकदा ऐ जे ओह इक दयाहीन ते अपनी मर्जी दा मालक, कठोर हिरदे आहला राजा हा ।

14.4 सारांश

इस पाठ गी पढ़ियै विद्यार्थियें गी कुडमें दा लाहम्मा पैहला फुल्ल ते अम्मा कहानी दे मुक्ख पातरें बारे जानकारी हासल होई सकग । इसदे लावा इ'ने पात्रें दी विस्तृत जानकारी बी मिली सकग ।

14.5 कठिन शब्द

1)	गर्व	2)	वरहाऊ	3)	दराटी
4)	कुडमें	5)	गड़बी	6)	धमां
7)	मुक्ति	8)	दयाहीन		

14.6 अभ्यास आस्तै सोआल

- 1) मोहरुजोगी दा चरित्र-चित्रण करो
-
-
-
-
-

2) केसरो दा चरित्र-चित्रण करो

.....

.....

.....

.....

.....

.....

14.7 सहायक पुस्तकां

डोगरी साहित्य दा इतिहासः डॉ. जितेन्द्र उधमपुरी

बीहमी सदी दा इतिहास : तकाजे ते उपलब्धियां

